

ТЕОРІЯ І МЕТОДИКА ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

Електронне наукове фахове видання
(журнал МОН України №628 від 12.05.2017)

Педагогічні науки. Pedagogical sciences. Педагогические науки

Випуск № 7 (3), 2015

Наказ МОН України №523 від 12.05.2015

Титулка

до друку

Затверджено до друку Вченою радою Інституту ПТО НАПН України, протокол № 9, від 27 жовтня 2015 року

З М І С Т

I. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

Боднар О.

Головні концепти системи управління якістю вищої освіти

Кузьмінська Л.

Політична культура керівника професійно-технічного навчального закладу: основні суперечності та актуальні проблеми розвитку

Палькевич Ю.

Маркетингове управління конкурентоспроможністю ПТНЗ: емпіричний аспект

Спіцина А.

Сучасна система економічної освіти в Україні

II. ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

Азізова К.

Моніторинг у вищому навчальному закладі як інформаційно-аналітична система

Белікова Ю.

Вибір спеціальності на основі індивідуально-психологічних здібностей абітурієнта

Гоменюк Д.

Наукові засади оцінювання рівня підготовки майбутніх кваліфікованих робітників до професійної діяльності на підприємствах автосервісу

Злочевська Л.

Педагогічні технології у процесі вибору й реалізації професійної кар'єри учнівської молоді

Радкевич О.

Правова компетентність педагогічних працівників у частині адміністративно-правової відповідальності за правопорушення у сфері авторських і суміжних прав

Романов Л.

Особистісно-розвивальний контроль у підготовці майбутніх кваліфікованих робітників

Слатвінська О.

Процес формування екологічної компетентності крізь призму екологізації мислення учнів ПТНЗ

Тимошко Г.

Організація робочого місця керівника загальноосвітнього навчального закладу як чинник успішної управлінської діяльності

Ульянова В.

Особистісні якості в структурі професійної компетентності майбутнього вчителя музичного мистецтва та художньої культури

Яцинік А.

Педагогічна взаємодія як складова розвитку організаційної культури керівників дошкільних навчальних закладів

III. ІННОВАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ У ПРОФЕСІЙНІЙ ОСВІТІ

Білостоцька О.

Нетрадиційні форми організації науково-дослідної роботи майбутніх учителів музичного мистецтва

Герлянд Т.

Практична реалізація технології контекстного навчання у професійній підготовці майбутніх кваліфікованих робітників

Пащенко Т.

Психолого-педагогічні умови застосування кейс-технологій у професійному навчанні кваліфікованих робітників

Федоренко Н.

Використання інноваційних технологій у вищій школі як шлях набуття професійних компетенцій у майбутніх фахівців

Харківська А.

Необхідність інноваційних змін у післядипломній педагогічній освіті

IV. ПРОЕКТНЕ НАВЧАННЯ В ПРОФЕСІЙНІЙ ОСВІТІ

Ловка О.

Тренінг «психологічні аспекти проектної технології» як засіб формування творчих та соціально-психологічних умінь викладачів професійної освіти

Романова Г.

Особливості проектування особистісно-розвивальних технологій навчання майбутніх кваліфікованих робітників

Слободяник О.

Проблеми використання методу проектів в професійно-технічній освіті

V. ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА ЗАСОБИ НАВЧАННЯ В ПРОФЕСІЙНІЙ ОСВІТІ

Гермак О.

Формування професійної компетентності майбутніх електромонтерів за використання електронних освітніх ресурсів

VI. ЗАРУБІЖНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

Алексеева С.

Особливості розвитку дизайнерської кар'єри в економічно розвинених країнах світу

Азізова Катерина
*кандидат економічних наук, доцент,
провідний фахівець
відділу забезпечення якості освіти
та інноваційного розвитку
Харківського національного економічного університету
імені Семена Кузнеця
м. Харків*

МОНІТОРИНГ У ВИЩОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ ЯК ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНА СИСТЕМА

Анотація. У статті розглянуто сутність та зміст поняття моніторингу як інформаційно-аналітичної системи у вищому навчальному закладі, надано теоретичний аналіз досліджень вітчизняних та зарубіжних науковців щодо функціональних елементів моніторингу. Доведено, що до функціональних елементів моніторингу відносяться спостереження, збір, аналіз, обробка інформації про стан об'єктів моніторингу. Також у статті виокремлено шість об'єктів моніторингу у вищому навчальному закладі, а саме, навчальні програми, результати навчання студентів, якість викладання, наявні навчальних ресурси, інформаційні системи, публічність інформації.

Ключові слова: моніторинг, вищий навчальний заклад, збір, аналіз, обробка, спостереження.

Аннотация. В статье рассмотрены сущность и содержание понятия мониторинга как информационно-аналитической системы в высшем учебном заведении, предоставлено теоретический анализ исследований отечественных и зарубежных ученых в области функциональных элементов мониторинга. Доказано, что к функциональным элементам мониторинга относятся наблюдение, сбор, анализ, обработка информации о состоянии объектов мониторинга. Также в статье выделены шесть объектов мониторинга в высшем учебном заведении, а именно, учебные программы, результаты обучения студентов, качество преподавания, имеющиеся учебные ресурсы, информационные системы, публичность информации.

Ключевые слова: мониторинг, высшее учебное заведение, сбор, анализ, обработка, наблюдение.

Abstract. In the article the essence and meaning of monitoring how information-analytical system in higher education, research provided a theoretical analysis of domestic and foreign scholars on the functional elements of monitoring. It is proved that the functional elements include the surveillance monitoring, collection, analysis, processing of information on the status of monitoring objects. Also, the article singles out six monitoring sites in higher education, such as curriculum, student learning outcomes, quality of available educational resources, information systems, publicity information.

Keywords: monitoring, higher education, collection, analysis, processing, treatment, observation.

Постановка проблеми. Для успішного функціонування в сучасних умовах розвитку вищої освіти необхідно відповідати визначеним критеріям, що вироблюються в ході надання освітніх послуг. У зв'язку з тим, що критерії постійно змінюються, вищому навчальному закладу також необхідно постійно вносити зміни в різні сфери своєї діяльності.

Необхідність застосування у вищому навчальному закладі такого інструмента, як моніторинг, можна пояснити наступними причинами:

сучасний рівень нестабільності зовнішнього середовища висуває додаткові вимоги до системи управління діяльністю вищого навчального закладу;

для забезпечення конкурентоздатності необхідно збільшити значимість аналізу діяльності і підвищити гнучкість управління вищим навчальним закладом;

при загальному збільшенні обсягу інформації, значимість її залишається недостатньою, отже вона не дозволяє приймати вірні управлінські рішення. У зв'язку з цим виникає необхідність у створенні спеціальної системи інформаційно-аналітичного забезпечення управління у вищому навчальному закладі;

необхідним є впровадження нових складових у процес управління вищим навчальним закладом, що вимагає координації управлінської роботи в

цілому.

Актуальність дослідження та публікації щодо проблеми. В науковій літературі моніторинг розглядається як поняття, яке було запозичене в освіту з інших галузей наук: технічних та екологічних та означає постійне спостереження за будь-яким явищем, об'єктом з метою співвідношення його стану з бажаним результатом або з первинним уявленням [9]. Наукові дослідження різних аспектів моніторингу знайшли відображення в працях таких науковців як А. Белкін, О. Байназарова, А. Орлов, А. Тайджиман, Т. Несвілл Послтвейт, П. Голубков, Т. Лукіна, Г. Єльнікова, О. Ляшенко, А. Майоров, В. Попов, Т. Стефановська, Т. Олендр, В. Звонніков, М. Челишкова [3-5; 9; 13-17; 20; 22; 23] та ін. Вітчизняна теоретична база включає виклад і аналіз як загальних понять і механізмів моніторингу, так і особливості його розвитку в Україні. Але зустрічається багато тлумачень цього поняття. Так одні науковці під моніторингом розуміють цілісний самостійний об'єкт, інші засіб дослідження тому сутність моніторингу є необхідним для вивчення.

Метою статті є розкриття сутності моніторингу у вищому навчальному закладі шляхом проведення теоретичного аналізу, визначення об'єктів та функціональних елементів моніторингу на основі аналізу досліджень вітчизняних і зарубіжних науковців. Визначити недостатньо висвітлені питання щодо діяльності вищого навчального закладу.

Виклад основного матеріалу. Перш ніж розглядати питання застосування моніторингу у вищому навчальному закладі, розглянемо сутність поняття моніторинг. Проведений аналіз визначень сутності моніторингу різними авторами дає можливість розглянути поняття «моніторинг» з точки зору неперервного процесу (табл. 1).

Таблиця 1

Визначення сутності моніторингу у вищому навчальному закладі

Науковці	Визначення сутності поняття «моніторинг»	Джерело
1	2	3
Т. А. Стефановська	Діагностика, оцінка і прогнозування стану педагогічного процесу: відслідкування його ходу, результатів, перспектив	[22]
С. Е. Шишов, В. А. Кальней	Систематична і регулярна процедура збору даних за важливими освітніми аспектами роботи школи	[24]

Продовження табл. 1

1	2	3
Вікіпедія	Комплекс наукових, технічних, технологічних, організаційних та інших засобів, які забезпечують систематичний контроль за станом та тенденціями розвитку природних, техногенних та суспільних процесів	[7]
А.С. Белкин	Процес безперервного науково-обґрунтованого, діагностико-прогностичного, планово – діяльнісного спостереження за станом, розвитком педагогічного процесу, з метою оптимального вибору освітніх цілей, задач, засобів їх вирішення	[5]
Т. М. Олендр	Дослідницький процес, що вимагає постійного й ретельного стандартизованого спостереження за різними аспектами надання освітніх послуг, а також за рівнем навчальних досягнень їх споживачів; аналіз отриманої інформації для виявлення змін і попередження виникнення негативних явищ; регулярне оцінювання та прогнозування подальшого розвитку системи вищої освіти, прийняття управлінських рішень щодо системного керування якістю навчального процесу	[16]
В.І. Звонніков та М.Б. Челишкова	Постійний збір даних о найбільш вагомих характеристиках якості освіти, обробка, аналіз та інтерпретація з метою забезпечення суспільства	[20]
О. І. Ляшенко	Збирання, оцінювання та аналізу якісних показників на всіх рівнях функціонування, поширення й доступ до цієї інформації громадськості, всіх користувачів освітніх послуг, поліпшення управління для підвищення якісних показників в освіті	[14]
О. О. Байназарова	Неперервне стеження за станом навколишнього середовища з метою попередження небажаних відхилень за найважливішими параметрами. Моніторинг завжди характеризується систематичністю спостережень і має превентивний характер	[3; 4]
А. А. Орлов	Нестандартна інформаційна система, яка дозволяє тривалий час відстежувати будь-які об'єкти або явища педагогічної діяльності	[9]
А.Тайджиман, Т. Несвілл Послтвейт	Процедура систематичного збирання даних про важливі аспекти на загальнодержавному, регіональному чи локальному рівнях	[23]
А. Н. Майоров	Система збору, обробки, зберігання та поширення інформації про освітню систему або її окремі елементи,	[15]

	що орієнтована на інформаційне забезпечення управління, дозволяє робити висновки про стан об'єкта у будь-який момент часу та дає прогноз його розвитку	
Т. А. Лукіна	Спеціальна система збору, обробки, зберігання і розповсюдження інформації про стан об'єкту, прогнозування на підставі об'єктивних даних динаміки і основних тенденцій її розвитку та розробка науково обґрунтованих рекомендацій для прийняття управлінських рішень стосовно підвищення ефективності функціонування освітньої галузі	[13]

Закінчення табл. 1

1	2	3
Короткий тлумачний словник	Регулярне стеження за показниками розвитку особистості та його умовами з метою запобігання відхилень від норм	[10]
В. Г. Попов, П. В. Голубков	Стандартизоване спостереження за певним об'єктом або процесом, оцінка та прогнозування його подальшого стану	[9;12]
Г. В. Єльнікова	Комплекс процедур щодо спостереження, поточного оцінювання перетворень керованого об'єкта і спрямування цих перетворень на досягнення заданих параметрів розвитку об'єкта	[9]
Словник іншомовних слів за ред. Л. П. Крисіна	Систематичне спостереження за будь-яким процесом з метою встановлення відповідності (чи невідповідності) результатів цього процесу початковим припущенням	[11]
В. П. Сімонов	Безупинне відстеження ходу, результату й ефективності освітнього процесу на основі використання комп'ютерної технології збору й обробки одержуваної про стан освітнього процесу інформації	[9; 20]
О. П. Могілев	Комплекс заходів, які спрямовано на отримання повної, орієнтованої на предметну область інформації про функціонування складної системи з метою управління нею	[9]
Г. В. Єсенкова	Цілеспрямована, аналітична й прогностична система відстеження динаміки провідних процесів, як у змістовному, так і в організаційному плані, на всіх рівнях системи освіти за участю всіх суб'єктів освіти	[8]
О. Бабкіна та В.Хабін	Безупинне спостереження за найважливішими параметрами та станом будь-чого з метою попередження небажаних відхилень; це контроль з періодичним спостереженням за об'єктом та з обов'язковим зворотним зв'язком	[2]
Г. В. Рєпкіна, Е. В. Заїка	Відстеження процесів або явищ, які відбуваються в предметній області з метою прийняття управлінських рішень про наступні кроки в регулюванні або прогнозуванні подальшого розвитку	[19]

Розмаїття визначень дозволяє зробити висновок, що у науковців немає
 Протокол засідання Вченої ради № 9 від 28 вересня 2015 року

єдиної думки щодо сутності моніторингу. Але, незважаючи на різноманіття визначень моніторингу, деякі з них все ж таки мало чим відрізняються одне від одного по своїй сутності. Також, існують наступні питання, які недостатньо висвітлені у діяльності вищого навчального закладу:

- відсутнє єдине розуміння технології моніторингу якості освіти;
- методичні і організаційні аспекти впровадження моніторингу в діяльність вищого навчального закладу залишаються недостатньо розвиненими.

Згідно стандартів і рекомендацій щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти [21; 25] та вимог Закону України «Про вищу освіту» [18] визначимо об'єкти моніторингу якості освіти (рис. 1).

Рис. 1. Об'єкти моніторингу якості освіти вищого навчального закладу

Таким чином, об'єктами системи моніторингу якості освіти у вищому навчальному закладі:

1. Навчальні програми вищого навчального закладу:
 - періодичний перегляд навчальних програм на відповідність встановленим критеріям та стандартам;
 - забезпечення публічності інформації про освітні програми.
2. Результати навчання студентів вищого навчального закладу:

- оцінювання якості знань студентів (аналіз проміжного та підсумкового контролю за навчальними дисциплінами);

- кількість працевлаштованих випускників та їх місце у суспільному житті держави;

- анкетування студентів.

3. Оцінювання якості викладацького складу вищого навчального закладу:

- аналіз якості кадрового забезпечення освітньої діяльності;

- контроль за якістю проведення лекційних, практичних, лабораторних занять;

- аналіз якості та результативності педагогічної діяльності викладачів;

- рейтинги викладачів;

- аналіз інноваційної діяльності.

4. Навчальні ресурси:

- навчально-методичне забезпечення освітньої діяльності;

- матеріально-технічне забезпечення освітньої діяльності;

- забезпечення наявності інформаційних систем для ефективного управління освітнім процесом.

5. Інформаційні ресурси:

- наявність у вищому навчальному закладі засобів збору й аналізу інформації про свою діяльність.

- аналіз рейтингів щодо положення вищого навчального закладу.

6. Публічність інформації:

- наявність актуальної оприлюдненої інформації;

- прозорість інформації.

Для подальшого дослідження необхідно встановити функціональні складові поняття моніторингу у вищому навчальному закладі (табл. 2).

Таблиця 2

Функціональні елементи системи моніторингу

Протокол засідання Вченої ради № 9 від 28 вересня 2015 року

у вищому навчальному закладі

Функціональні елементи Науковці	Діагностика	Оцінка	Прогнозування	Контроль	Спостереження	Аналіз	Попередження	Оцінювання	Прогнозування	Збір	Інтерпретація	Обробка	Зберігання	Поширення інформації	Розробка рекомендацій
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
Т. А. Стефановська [22]	+	+	+												
Вікіпедія [7]				+											
А.С. Белкин[5]					+										
Т. М. Олендр [16]					+	+		+	+						
О. І. Ляшенко [14]						+				+		+		+	

Закінчення табл. 2

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
В.І. Звонніков, М.Б. Челишкова [20]						+				+	+	+			
О. О. Байназарова [3; 4]					+										
А. А. Орлов [9]					+										
А.Тайджиман, Т. Несвілл Послтвейт [23]							+			+					
А. Н. Майоров [15]										+		+	+	+	
Короткий тлумачний словник [10]					+										
В. Г. Попов, П. В. Голубков [9; 12]		+			+				+						
Т. А. Лукіна [13]									+	+		+	+	+	+
Г. В. Єльнікова [9]		+			+										
Словник іншомовних слів за ред. Л. П. Крисіна [11]						+									
В. П. Сімонов [9; 20]						+				+		+			
О.Могілев [9]										+					
Г. В. Єсенкова [8]					+										
О. Бабкіна, В.Хабін [2]				+		+				+					
С. Е. Шишов, В. А. Кальней [24]										+					
Г. В. Репкіна, Е. В. Заїка [19]					+										
Кількість функціональних елементів	1	3	1	2	9	6	1	1	3	9	1	5	2	3	1

Узагальнення функціональних елементів системи моніторингу у вищому навчальному закладі дозволяє зробити висновок, що більшість Протокол засідання Вченої ради № 9 від 28 вересня 2015 року

вчених виділяють наступні з них: спостереження, збір, аналіз та обробка. Слід зазначити, що формування моніторингової інформації у вищому навчальному закладі повинно здійснюватися таким чином, щоб були задіяні та враховані всі аспекти його діяльності. У зв'язку з цим першочерговою задачею моніторингу якості освіти є забезпечення оптимізації взаємозв'язків і залежностей інформаційних потоків між всіма основними функціями управління, що забезпечить можливість отримання релевантної інформації, необхідної для прийняття управлінських рішень щодо забезпечення якості освіти вищого навчального закладу. Аналізуючи наведені вище дані, можна зробити наступні узагальнення:

- за сутністю: моніторинг – це інформаційно-аналітична система (спостереження, збір, аналіз, обробка інформації), яка постійно поповнюється і вказує на безперервність спостереження;

- за процесом: моніторинг – це безперервний, циклічний процес оцінювання, прогнозування та поширення інформації про стану об'єкта для прийняття на цій основі управлінського рішення щодо поточного коригування;

- за технологічністю: моніторинг – це технологія замірювання існуючого стану об'єкта.

Висновки. Всі зазначені вище характеристики моніторингу стосуються його управлінської спрямованості, регулюючої та коригуючої основи. Отже, моніторинг в соціально-педагогічних системах, зокрема у вищому навчальному закладі – це інформаційно-аналітична система, яка постійно поповнюється і вказує на безперервність спостереження за певними об'єктами за виділеними параметрами, факторами та критеріями та включає спостереження, збір, аналіз, обробку інформації про стан об'єкта, з метою оцінювання, прогнозування та поширення інформації для прийняття на цій основі управлінського рішення щодо поточного коригування.

Перспективами подальшого розвитку щодо моніторингу у вищому
Протокол засідання Вченої ради № 9 від 28 вересня 2015 року

навчальному закладі є визначення місця моніторингу якості освіти в інформаційно-аналітичній системі управління вищим навчальним закладом.

Література

1. Анненкова І. П. Педагогіка вищої школи // Моніторинг якості освіти у ВНЗ / І. П. Анненкова [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://e-learning.onu.edu.ua/stati/pedagog-ka-visho-shkoli/an-nkova.html>.
2. Бабкина Е. Мониторинг руководителя / Е. Бабкина, В. Хабин [Электронный ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ug.ru/00.53/pd3.htm>.
3. Байназарова О. О. Моніторинг та оцінювання якості освіти : метод. посібн. / О.О. Байназарова, В. В. Ракчєєва. – Харків : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2009. – 58 с.
4. Байназарова О. О. Проведення моніторингу якості освіти з використанням інформаційно-комунікаційних технологій / О. О. Байназарова // Управління освітою. – 2005. – № 18 (114). – С. 6 – 7.
5. Белкин А. С. Причины, диагностика, предупреждение отклонений в поведении школьников / А. С. Белкин. – Свердловск : сред.-урал. кн. изд-во, 2001. – 125 с.
6. Булах І. Є. Моніторинг якості освіти / І. Є. Булах [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://www.irf.ua/files/ukr/programs_edu_ep_328.doc.
7. Вікіпедія: вільна енциклопедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://uk.wikipedia.org/wiki/Моніторинг>
8. Есенкова Т. Ф. Научно – методическое обеспечение управления качеством образования / Т. Ф. Есенкова. – Ульяновск : ИПК ПРО, 2001. – 214 с.
9. Єльнікова Г. В. Адаптивне управління: сутність, характеристика, моніторингові системи : монографія / Г. В. Єльнікова, Т. А. Борова, О. М. Касьянова, Г. А. Полякова та ін., за ред. Г. В. Єльнікової. – К. : 2009. – 572 с.

10. Єрмоленко С. Я. Українська мова. Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів / С. Я. Єрмоленко. – К. : Либідь, 2001. – 223 с.
11. Крысин Л. П. Толковый словарь иноязычных слов / Л. П. Крысин. – М. : Эксмо, 2008. – 944 с.
12. Локшина О. І. Моніторинг якості освіти: світові досягнення та українські перспективи / О. І. Локшина. – К. : К.І.С, 2004. – 128 с.
13. Лукіна Т. О. Моніторинг як механізм інформаційного забезпечення якості освіти / Т. О. Лукіна // Тестування і моніторинг . – 2007. – № 12. – С. 16 – 20.
14. Ляшенко О. І. Якість освіти як основа функціонування й розвитку сучасних систем освіти / О. І. Ляшенко // Педагогіка і психологія. – 2005. – № 1. – С. 5 – 12.
15. Майоров А. Н. Мониторинг в образовании / А. Н. Майоров. – Спб. : Образование-Культура, 2008. – 344 с.
16. Олендр Т. М. Моніторинг якості природничо-наукової освіти в університетах США : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки / Олендр Т. М. – Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2011. – 22 с.
17. Попов В. Г. Мониторинг развития региональной системы образования / В. Г. Попов, П. В. Голубков // Стандарты и мониторинг в образовании. – 2000. – № 7. – С. 30 – 33.
18. Про вищу освіту. Закон України № 1556-18 від 04.08.2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/1556-18>.
19. Репкина Г. В. Оценка уровня сформированности учебной деятельности / Г. В. Репкина, Г. В. Зайка. – Томск : Пеленг, 1993. – 61 с.
20. Современные средства оценивания результатов обучения : учебн. пособие / за ред. В. И. Звонников, М. Б. Челышкова. – М. : Издательский центр «Академия», 2007. – 224 с.
21. Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Протокол засідання Вченої ради № 9 від 28 вересня 2015 року

Європейському просторі вищої освіти. – К. : Ленвіт, 2006. – 35 с.

22. Стефановская Т. А. Педагогика: наука и искусство / Т. А. Стефановская. – М. : Совершенство, 1998. – 356 с.

23. Тайджиман А. Моніторинг стандартів освіти / А. Тайджиман, Т. Невілл Послтвейт. – Львів : Літопис, 2003. – 328 с.

24. Шишов С. Е. Школа: мониторинг качества образования / С. Е. Шишов, В. А. Кальней. – М. : Педагогическое общество, 2000. – 320 с.

25. Standards and guidelines for quality assurance in the European Higher Education Area. – Yerevan, 2015. – 23 p.

Г.М. Тимошко, д.пед.наук,
професор кафедри управління
навчальними закладами та
педагогіки вищої школи ДВНЗ
"Університет менеджменту освіти"
НАПН України

ОРГАНІЗАЦІЯ РОБОЧОГО МІСЦЯ КЕРІВНИКА ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ ЯК ЧИННИК УСПІШНОЇ УПРАВЛІНСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

***Анотація.** У статті розкрита роль організації робочого місця керівника загальноосвітнього навчального закладу як чинника успішної управлінської діяльності.*

***Ключові слова:** керівник ЗНЗ, робоче місце керівника, організаційна культура, управлінська діяльність.*

***Аннотация.** В статье раскрыта роль организации рабочего места руководителя общеобразовательного учебного заведения как условие успешной управленческой деятельности.*

***Ключевые слова:** руководитель общеобразовательного учебного заведения, рабочее место руководителя, организационная культура, управленческая деятельность.*

Abstract. The article the author reveals the role of workplace of head of an educational institution as a factor of successful management.

Keywords: head of general school, manager's workplace, organizational culture, management activity.

Постановка проблеми. Реформи в освіті, модернізація управління навчальними закладами можливі тільки за умови оптимізації діяльності менеджерів освіти, якісного розвитку та визначення основного вектора - превентативного оволодіння азбукою управління тими, хто хоче і може бути керівниками.

Нові соціокультурні зміни в освіті зумовили важливість проблеми організаційної культури керівника школи, що включає і завдання раціональної організації робочих місць керівного складу загальноосвітнього навчального закладу як чинника успішної управлінської діяльності. Концепція управління, що характеризується системними змінами у змісті управлінської діяльності, технологіях управління, нове управлінське мислення ґрунтуються на засадах соціального управління представляють собою важливу складову загальнолюдської культури.

Очевидним стає той факт, що організаційна культура, яка формує ціннісні основи школи, виступає головним чинником модернізаційних процесів у навчальному закладі та постає важливою умовою ефективного менеджменту в системах внутрішкільного управління.

Саме організаційна культура керівника загальноосвітнього навчального закладу є підґрунтям формування організаційної культури учня, організаційної культури вчителя і організаційної культури загальноосвітнього навчального закладу [10]. Організаційна культура директора навчального закладу включає також і вирішення одного з важливих завдань – організацію робочого місця керівника.

Актуальність проблеми та її значення. Для інтеграції України в міжнародний простір важливим є визнання людини як найвищої цінності суспільства не тільки на словах, а й на ділі. Це можливо за використання антропосоціального підходу до управління школою, що бачить у людині одночасно і особистість, і головну виробничу силу з певними духовними й матеріальними інтересами, а також сприяє поєднанню цих інтересів із суспільними. Домогтися цього можна через впровадження цільового та адаптивного управління загальною середньою освітою, і зокрема, загальноосвітнім навчальним закладом, де належна увага приділяється умовам праці та оформленню робочого місця керівника [51]. Праця керівника – це не лише розумова діяльність. Виконуючи свої функціональні обов'язки, керівник здійснює організацію і планування діяльності колективу і своєї

власної роботи; розподіл завдань і інструктаж підлеглих; контроль за ними; підготовку і читання звітів; перевірку й оцінку результатів роботи; ознайомлення з усіма новинками у світі бізнесу, техніки і технології, висування і розгляд нових ідей і пропозицій; рішення питань, що виходять за межі компетенції підлеглих; знайомство з поточною кореспонденцією; відповіді на дзвінки і прийом відвідувачів; проведення зборів і представництво; заповнення форм звітності; ведення переговорів; підвищення кваліфікації.

У цьому сенсі раціонально організоване робоче місце керівника служить додатковим стимулом для успішної управлінської діяльності і є показником високого рівня організаційної культури .

Аналіз досліджень та публікацій. Аналіз сучасних проблем культури управління школою досліджено у працях Г.Єльнікової, Л.Онищук, Ю.Палехи, П.Щербаня, Н.Крилової, І.Зарецької, М.Поташника, В.Лазарева, В.Сергєєвої, Т.Шамової, Є. Ямбурга, Г. Тимошко. На думку вчених, культура управлінської праці керівника школи гармонізує внутрішкільне освітнє середовище, забезпечує його інноваційний розвиток, сприяє реалізації освітніх реформ. Головним завданням культури управління визначено формування управлінського кругозору керівника, що забезпечить йому високий рівень сучасної професійної культури [11].

Основні ознаки культури управління школою подано у працях Г.Єльнікової, Л.Онищук [6]. Як нову стратегію управління, зорієнтовану на інноваційний розвиток навчального закладу, визначає культуру організації управлінської діяльності керівника дослідник освітнього менеджменту В.Лазарев, В.Сергєєва.

З позицій цілісного підходу розкриває поняття «культура управління» вітчизняний вчений Ю. Палеха (система знань про управлінську практику як культурний феномен, сукупність науки і мистецтва управління, рекомендацій, узагальнень об'єкта управління, які мають наково-практичну цінність і органічно, системно пов'язані між собою) [7].

Г.Тимошко наголошує на необхідності реалізації міждисциплінарного підходу у вивченні даної проблеми щодо організаційної культури керівника навчального закладу. [10].

Метою статті є висвітлення сучасних поглядів на культуру організації робочого місця директора ЗНЗ, що є однією з умов підвищення якості управлінської діяльності.

Виклад основного матеріалу. Робоче місце керівника є «мозковим центром» компанії, підприємства, закладу і часто задає стилістику оформлення всього приміщення. Кабінет керівника є багатофункціональним простором в навчальному закладі. Це приміщення не можна віднести до внутрішньої, чи зовнішньої зони діяльності керівника [2].

Крім основної (робоче місце керівника), кабінет виконує представницьку функцію, служить місцем проведення ділових зустрічей, переговорів і нарад, використовується для роботи над підвищенням свого професійного рівня, організації самоосвіти та ін.[3]. При такому положенні справ організація простору і оснащення директорського кабінету є нетривіальним і суто творчим завданням. Однак існують загальні принципи, які допомагають зробити роботу керівника ефективною, а його кабінет - по-справжньому комфортним і функціональним.

Результат роботи педагогічного колективу в значній мірі залежить від директора школи, його організаційних здібностей, вміння працювати з педагогічними кадрами, учнівським і батьківським колективами. Кожний робочий день керівника освітньої установи розпочинається з робочого місця, яке є «пультом управління», його творчою лабораторією [2].

По-перше, це наукова організація праці (НОП), що є одним з напрямків діяльності керівника. НОП передбачає використання сучасних технологій, методів та прийомів організації праці, що забезпечують ефективну роботу менеджера.

Основними елементами наукової організації праці є:

- раціоналізація виконання окремих видів робіт і операцій, що забезпечують зростання продуктивності праці менеджера;

- скорочення прямих втрат часу;
- планування і контроль використання часових ресурсів;
- перерозподіл і делегування робіт.

Раціоналізація праці керівника передбачає:

- організацію робочого місця;
- оптимізацію використання робочого часу.

Питання підвищення продуктивності праці рано чи пізно постає перед кожним керівником. Завдяки науковій організації праці продуктивність може бути збільшена в декілька разів навіть без значних фінансових вкладень.

Оптимізація робочого простору, питань розподілу і кооперації праці, взаємодії підрозділів і співробітників, зниження непродуктивних втрат робочого часу, нормування праці та оптимізація чисельності співробітників - ці та інші заходи дадуть можливість закладу стати більш ефективним [5].

Ми розглядаємо організаційну культуру як технологію управління навчальним закладом і тлумачимо досліджуване явище як особливий напрям у менеджменті, модифікацію наукової організації праці, яка колись існувала . В свою чергу , можемо стверджувати, що важливого значення набуває наукова організація праці у процесі розвитку організаційної культури керівника ЗНЗ. У даному випадку ми говоримо лише про наукові основи управлінської праці керівників школи, діяльність яких спрямована на створення оптимальних умов щодо організації робочих місць для нормальної роботи всього колективу, в тому числі керівного персоналу, учителів, учнів.

Для аналізу використання засобів праці, якими облаштоване робоче місце, можуть використовуватись: хронометраж, циклограми, мікроелементне нормування, визначення енерговитрат тощо. Аналіз використання засобів праці формує базу для нормування праці. У свою чергу, використання методів нормування праці дозволяє отримати необхідну інформацію для раціонального облаштування робочого місця працівника.

При нормуванні праці використовують наступні методи :

Метод мікроелементного нормування розроблений американськими й англійськими вченими і має кілька модифікацій: WF - work factor; MCD - master clerical data; MTM - method time management. Останній одержав найбільше поширення. Метод MTM виходить із передумови, що більшість управлінських робіт можна розкласти на деяку сукупність рухів людини (мікроелементів) і для кожного руху розробити норми часу, із яких можна отримати укрупнені нормативи на виконання управлінських робіт. У методі MTM використовуються 9 різновидів частин тіла людини, що, у свою чергу, мають від 2 до 19 модифікацій. По різновидах рухів методом моментних спостережень, хронометражу й фотообліку збираються дані про витрати робочого часу.

Метод аналітичного нормування полягає в тому, що спочатку робиться класифікація управлінських робіт, яку передбачається нормувати, і вибираються методи дослідження: моментні вибіркові спостереження, фотографія чи самофотографія робочого дня, хронометраж. Потім збираються дані про витрати робочого часу на виконання роботи чи операції за допомогою перерахованих вище методів.

До числа недоліків методу аналітичного нормування варто віднести його значну трудомісткість і необхідність використання кваліфікованих фахівців при проведенні класифікації робіт, фотохронометражних спостережень і обробці даних. Цей метод важко реалізувати при нормуванні функцій, що виконуються керівниками, оскільки їхня праця має творчий характер і в реальній дійсності розбивається на значну кількість самостійних операцій, віддалених одна від одної великими проміжками часу, що істотно ускладнює проведення фотохроно-метражних спостережень.

Метод статистичного нормування полягає в моделюванні залежності трудомісткості процесу від логічно обраної сукупності факторів за допомогою багатокрокового кореляційно-регресійного аналізу. При цьому дані про значення трудомісткості й факторів збираються за допомогою

одного з описаних вище методів чи беруться з існуючої оперативної чи бухгалтерської звітності.

Метод експертного нормування полягає у формуванні нормативів групою висококваліфікованих фахівців-експертів на основі оцінки потенціалу працівника, кількості та якості праці, виходячи з особистого досвіду у виконанні даної роботи чи наукового прогнозу. Правочинність оцінок експертів перевіряється методами рангової кореляції.

Можливість перевірки результатів експертного опитування за допомогою методів рангової кореляції і математичної статистики дозволяє уникнути суб'єктивності у визначенні витрат праці працівниками. Залучення експертів та кваліфікованих працівників дозволяє істотно знизити трудомісткість збору й обробки даних. Метод експертного нормування управлінської праці має ряд переваг порівняно з методами мікроелементного, аналітичного і статистичного нормування. До переваг названого методу можна віднести наступні:

- витрати на розробку експертних нормативів значно нижчі в розрахунку на одну задачу керування за рахунок формування укрупнених нормативів і відмовлення від хронометражу безлічі дрібних операцій керування;

- вони можуть бути використані для нормування праці як керівників, так і фахівців. Причому для керівників експертне нормування є єдиним прийнятним методом, тому що керівники вищої ланки не використовують хронометраж чи самофотографію робочого часу;

- залучення кадрів керування як експертів для розробки нормативів по своїй посаді знижує психологічний бар'єр до наступного застосування нормативів та нових технічних засобів.

Від зручності розташування, оформлення, обладнання вчительської, класів, кабінетів та інших шкільних приміщень багато в чому залежить ефективність праці кожного члена педагогічного колективу, не говорячи вже про учнів. Тому, приступаючи до виконання своїх службових

обов'язків, директор, в першу чергу, має потурбуватися про створення відповідних умов для висококваліфікованої роботи своїх колег. При цьому необхідно враховувати сучасні вимоги до інтер'єру службових і класних приміщень, уникати всього зайвого, пам'ятаючи, що простота і діловитість в оформленні кожного кабінету повинна узгоджуватися з комфортабельністю, оснащенням необхідною літературою, оргтехнікою й іншим обладнанням, що допомагає оптимізувати роботу керівників школи, педагогів та учнів.

На робочому місці керівника установи повинні знаходитися матеріали, які необхідні для постійного користування: план роботи на тиждень, місяць; папка «На контроль», де знаходяться документи, які вимагають контролю за їх виконанням; папки «До виконання» та «До підпису» де знаходяться матеріали, які аналізують стан виконання нормативних документів в певний період часу; органайзер керівника із планом роботи на день і т. ін..

Одним із основних аспектів робочого місця керівника є наявність нормативних актів, які визначають законодавчий захист і правове забезпечення розвитку освіти, а саме закони, постанови, положення, обов'язкова ділова документація.

Велику роль для зручності в роботі та економії часу в прийнятті рішень має бібліотека керівника школи, де необхідно мати літературу по таких напрямках: управління школою, організація роботи педколективу, внутрішньошкільний контроль, методична робота, довідкова література та періодичні видання.

Чіткість, ефективність роботи педагогічного колективу залежить від вміння керівника навчального закладу бачити перспективу, конкретно вирішувати завдання, чітко розподіляти обов'язки, оперативно координувати роботу. Все це можливе тільки при чіткому, науковому плануванні роботи кожної ділянки шкільного життя.

По-друге, робоче місце керівника та його раціональна організація.

Якщо розглядати робоче місце керівника, то можна сказати, що це його робочий кабінет, в якому він проводить більшу частину роботи. Від того,

який це буде кабінет, залежить і те, як буде працювати керівник. Цілком очевидно, що чим краще пристосоване робоче місце для виконання функцій керівника, тим продуктивніше й ефективніше буде робота керівника. Робоче місце керівника являє собою відокремлену частину приміщення підприємства, оснащену відповідно до характеру виконуваних функцій необхідними засобами праці.

Раціональна організація робочого місця керівника передбачає:

- підбір необхідних засобів праці;
- раціональне їх розміщення;
- забезпечення умов праці, що сприяють підтриманню працездатності керівника і виключають нанесення шкоди його здоров'ю.

Розмір площі і обладнання кабінету керівника залежать від кількості учасників нарад чи засідань, що проводяться в кабінеті керівника, від кількості відвідувачів, які одночасно приходять, номенклатури і обсягу справ та документів, різних технічних засобів і робочих матеріалів, таблиць, тобто планування кабінету керівника може бути різним залежно від характеру і обсягу роботи. При розгляді питання організація робочого місця необхідно враховувати наступні моменти:

- *Внутрішній об'єм і форма кабінету.*

В залежності від рангу керівника прийнятна площа буде від 20 до 50 м² і висота кабінету мінімум 3,5 м. Також має велике значення, так як робочий кабінет керівника не просто місце, де він безпосередньо працює, але і, як правило, місце проведення зборів, нарад. Враховуючи це, найбільш раціональною є прямокутна форма кабінету з співвідношенням сторін 1:2.

- *Меблі.*

Тут необхідно враховувати наступні моменти:

- антропометричні показники (зріст, довжина корпусу, довжина рук і ін);
- забезпечення зручного положення тіла людини, що створює умови для меншої стомлюваності, гарного зорового сприйняття, свободи руху та іншого;

- раціональне планування і компонування меблів;
- меблі повинні виглядати естетично.
- *Обладнання.*

Для нормальної роботи керівника необхідно мати:

- канцелярське приладдя;
- два телефони (один телефон повинен бути внутрішній (мається на увазі телефон для зв'язку всередині організації), а інший для виходу за межі організації);
- комп'ютер, щоденник.
- *Колірне оформлення кабінету.*

Колірні тони повинні бути не різкими, м'якими. Кольори краще вибирати зі світлих тонів (ніжно-зелений, жовтий, бежевий), світлі тони не тільки сприяють зниженню стомлюваності, але і збільшують обсяг кабінету. Важливо також, щоб всі поверхні були матовими, тому що блискучі поверхні шкідливі для здоров'я.

По-третє, оснащеність технічними засобами обробки, обліку та зберігання інформації. Важливе значення має оснащення робочого місця керівника в цілому. Це стіл модульної конструкції, рухливе крісло, ноутбук, диктофон, телефон, переговорний пристрій.

Сьогодні без комп'ютера не можна уявити нормальної роботи керівника. По-перше, комп'ютер дозволяє зробити роботу практично безпаперовою, по-друге, за допомогою комп'ютера можна швидко отримувати інформацію, по-третє, він дозволяє бути в курсі справ у закладі, в освіті в цілому та багато іншого. Але тут необхідно враховувати, що повністю скористатися можливістю комп'ютера можна тільки за наявності хорошого програмного забезпечення, виходу на зовнішні комп'ютерні мережі і що найголовніше наявність комп'ютерної мережі всередині організації.

У роботі керівника застосовуються і різні засоби виклику, що забезпечують головним чином поточний зв'язок керівника з заступниками, помічниками і т. д. Зручним засобом передачі усної інформації є різні

гучномовні установки. Сучасні типи телефонного та гучномовного зв'язку дозволяють циркулярно проводити службові наради, здійснюють вибіркові і загальні відключення абонентів, переклад на очікування і т. д.

Керівникові дуже часто доводиться користуватися телефоном, причому нерідко відразу декількома апаратами. Прискорити зв'язок можна за допомогою апарата з автоматичним набором номерів типу «Автонабір» тощо. В нагоді буде мобільний зв'язок, що сьогодні полегшує роботу керівника. Важливо, щоб із безлічі різних можливостей керівники вміли правильно вибрати і використовувати відповідний вид зв'язку.

До простих засобів зберігання інформації належать також різного роду папки, альбоми, конверти, ящики, футляри та підставки. Для зберігання і систематизації більш великої інформації слід використовувати електронні картотеки. В даний час розроблено більше 25 конструкцій картотек: плоскі, вертикальні, обертові. Необхідно прагнути до того, щоб всі ці носії інформації в цілому займали якомога менше місця і були упорядковані.

По-четверте, вимоги до організації робочого місця керівника.

Умови праці керівника визначаються головним чином:

площею приміщення, санітарними умовами, нормою освітленості, температурою приміщення, рівнем вологості, рівнем шуму, дизайном і колірною гамою приміщення.

Слід зазначити, що для зниження шуму можна використовувати: килимові покриття на підлогу, подвійні двері, шумоізоляційну оббивку й інше. Для підтримки нормального мікроклімату застосовуються кондиціонери, променисті джерела тепла. Для зниження сонячного світла можна повісити на вікна жалюзі. Необхідно дотримуватися Державних санітарних правил та норм ДСанПіН [1].

По-п'яте, проведення зустрічей на робочому місці керівника .

Ділові зустрічі можна проводити:

- за столом для конференцій, нарад. Це поставить керівника і відвідувача в однакові умови, тобто психологічно співрозмовнику буде

легше. До такого способу найкраще вдаватися, коли прийом відвідувача офіційний, але керівник хоче краще налагодити міжособистісний контакт;

- за робочим столом. За робочим столом найкраще взагалі не приймати відвідувачів, бо на ньому можуть знаходитися важливі документи, з якими мимоволі може знайомитися відвідувач і по ряду інших причин.

Неофіційні прийоми краще проводити в «зоні відпочинку». Зручно розташувавшись на дивані або у кріслі, керівнику і співрозмовнику буде легше розкритися і добре налагодити міжособистісний контакт. Відвідувач, який прийшов з особистого питання до керівника, буде почувати себе набагато впевненіше в такій обстановці, ніж в офіційній.

Висновки. Отже, вивчаючи питання організаційної культури керівників, особливий акцент треба зробити на організації робочого місця керівника навчального закладу. Сучасний кабінет керівника навчального закладу - специфічне приміщення, у якому відбувається процес ухвалення відповідальних рішень.

Обстановка кабінету повинна бути продумана до дрібниць, щоб, по-перше, зробити робоче місце керівника максимально комфортним, по-друге, сприяти зміцненню іміджу закладу, по-третє, обстановка кабінету повинна максимально концентрувати в собі особливий стиль навчального закладу, адже інтер'єр сприяє налаштуванню керівника на продуктивну роботу, відповідні рішення; відвідувачів - на співпрацю; створює комфортну атмосферу, яка допоможе продумати і втілити в життя завдання, що стоять перед керівником у процесі його управлінської діяльності.

Використані джерела:

1. Березняк Є. С. Культура управлінської праці / Є. С. Березняк // Освіта України. - 2000. - № 38. - С. 6.

2. Болгаріна В. С. Культурологічний підхід до управління школою / В. С. Болгаріна. - Х. : Вид. група "Основа", 2006. - 112 с. - (Б-ка журн. "Управління школою" ; вип. 5(41)).

3. Гриценко Т. Б. Етика ділового спілкування : навч. посіб. / [за ред. Т. Б. Гриценко, Т. Д. Іщенко Т. Ф. Мельничук]. - К. : Центр учбової л-ри, 2007. - 344 с.
4. Єльнікова Г. В. Управлінська компетентність / Г. В. Єльнікова. - К. : Ред. "Загальнопед. газ.", 2005.- 128 с. - (Б-ка "Шкільного світу").
5. Королук С. В. Розвиток управлінської культури керівника загальноосвітнього навчального закладу [монографія] / С. В. Королук. - Полтава : [б.в.], 2007. - 168 с.
6. Лаврук В. Діагностика управлінської компетентності директори школи / В. Лаврук. - К. : Шкільний світ, 2008. - 128 с. - (Б-ка "Шкільного світу").
7. Підготовка керівника навчального заставі до управлінської діяльності в ринкових умовах : навч. посіб. /А. І. Чміль, В. І. Маслов, Г. А. Дмитренко та ін. / [за ред. А. І. Чмеля]. - К. : Логос, 2006. - 128 с.
8. Словник української мови : в 11 т. / [редкол. : І. К. Білодід, А. А. Бурячок та ін.]. - Т. 4. - К. : Наук. думка, 1973. - С. 254.
9. Ярковой О. М. Педагогічні засади розвитку управлінської культури державних службовців в умовах післядипломної освіти : автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.05 / О. М. Ярковой. - Х., 2002. - 19 с.
- 10.Заренок Н. Н. Культура керування : учеб. посібник / Н. Н. Заренок. - Мінськ : Выш. шк., 1990. - 156 с.
11. Веснин В. Р. Практический менеджмент персонала : Пособие по кадровой работе. - М. : Юристь, 1998.

Романова Ганна

доктор педагогічних наук, професор

завідуюча лабораторії

технологій професійного навчання

Інституту професійно-технічної освіти

Національної академії педагогічних наук України

м. Київ

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЕКТУВАННЯ ОСОБИСТІСНО-РОЗВИВАЛЬНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НАВЧАННЯ МАЙБУТНІХ КВАЛІФІКОВАНИХ РОБІТНИКІВ

Анотація. У статті охарактеризовано процедуру проектування педагогами професійно-технічних навчальних закладів особистісно-розвивальних технологій навчання майбутніх кваліфікованих робітників, що складається з таких основних кроків, як формулювання загальної цілі теми; побудова ієрархії цілей; вибір особистісно-розвивальної педагогічної технології та відповідної форми організації навчання; розробка мотиваційного циклу; визначення елементів навчального змісту і представлення їх через завдання; вибір методів навчання і подання їх як конкретні прийоми, елементи реалізації кожного етапу; підготовка засобів зворотного зв'язку щодо досягнення поставлених цілей; розробка технологічної карти.

Ключові слова: технологія, особистісно-розвивальне навчання, педагог, проектування, компетентність.

Аннотация. В статье охарактеризована процедура проектирования педагогами профессионально-технических учебных заведений личностно-развивающих технологий обучения будущих квалифицированных рабочих, которая состоит из таких основных шагов, как формулирование общей цели темы; построение иерархии целей; выбор личностно-развивающей педагогической технологии и соответствующей формы организации обучения; разработка мотивационного цикла; определение элементов учебного содержания и представления их через задания; выбор методов

обучения и подача их как конкретные приемы, элементы реализации каждого этапа; подготовка средств обратной связи по достижению поставленных целей; разработка технологической карты.

Abstract. The article outlines the design procedure teachers of vocational education institutions personal development learning technologies of the future skilled workers, consists of the following main steps, as formulate common goal themes; building a hierarchy of objectives; selection personal development educational technology and related forms of training; development of motivational cycle; determining elements of the training content and submitting them through the tasks; selecting teaching methods, and feed them as specific techniques, elements of implementation of each stage; preparation means of feedback on achievement of objectives; development of process maps.

Keywords: technology, personality-developing education, teacher, design competence.

Постановка проблеми. У сучасній професійно-технічній освіті запровадження інноваційних педагогічних технологій, зокрема особистісно-розвивальних, є важливою умовою забезпечення якісної професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників. Можна визначити такі найістотніші ознаки особистісно-розвивальних педагогічних технологій: пріоритет особистісно-смислової сфери того, хто навчається, зокрема її мотиваційно-ціннісного компонента; культивування досвіду учня, визнання його права на помилку; включення досвіду учня до освітнього процесу та його актуалізація шляхом проблематизації навчального заняття, спільного цілепокладання і планування, постійної рефлексії; визнання цінності спільного досвіду, взаємодії; побудова процесу навчання із врахуванням психофізіологічних особливостей учня, врахування індивідуальних способів опрацювання інформації; переорієнтація процесу навчання на постановку й розв'язання самими учнями навчальної мети і завдань – пізнавальних, дослідницьких, проєктивних тощо; заміна позиції педагога як інформатора і контролера на позицію координатора, фасилітатора, який сприяє створенню умов для становлення учня як суб'єкта діяльності. Однак втілення зазначених позицій до реального навчального процесу підготовки майбутніх

Протокол засідання Вченої ради № 9 від 28 вересня 2015 року

кваліфікованих робітників потребує розробки конкретного інструментарію, зокрема процедури проектування особистісно-розвивальних технологій навчання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам підготовки педагогів до застосування особистісно орієнтованого підходу до навчання на технологічних засадах присвячені роботи І. А. Зязюна [1], Д. Г. Левітеса [3], В. А. Петровського [6], В. В. Серікова [7], М. Г. Чобітка [9] та ін. Психолого-педагогічні аспекти запровадження особистісно-розвивальних педагогічних технологій у професійно-технічній освіті висвітлюються у працях П. Г. Лузана [4], О. Б. Кошука [2], В. М. Манька [5] та ін.

Узагальнюючи позиції науковців щодо особистісно-розвивального навчання, зазначимо, що такі технології спрямовані на розвиток ключових особистісних компетентностей учнів (зокрема, креативності, самостійності, активності, комунікабельності, здатності до спільної діяльності та співробітництва), що відповідають вимогам сучасного ринку праці. До цієї групи належать технології проектного навчання, імітаційно-ігрового навчання, кейс-технологія та ін.

Разом з цим актуальною проблемою залишається обґрунтування процедури проектування особистісно-розвивальних технологій навчання майбутніх кваліфікованих робітників. Отже, **мета статті** – здійснити таке обґрунтування.

Виклад основного матеріалу. Технологію утворюють ті кроки діяльності, що спрямовані на досягнення потрібного результату при використанні об'єктивних, стійких зв'язків сторін педагогічного процесу. Поширене нині поняття «педагогічна технологія» включає реалізацію цілей профільної підготовки, воно є ширшим за поняття «технологія навчання», щорозглядається як поняття близьке, але не тотожне педагогічній технології, оскільки воно відображає шлях освоєння конкретного навчального матеріалу (поняття) в межах певного предмета, теми, питання і обраної технології. Діяльність педагога щодо запровадження особистісно-розвивальних

Протокол засідання Вченої ради № 9 від 28 вересня 2015 року

педагогічних технологій до вивчення конкретного навчального предмета, модуля, теми за своєю сутністю є проектуванням.

Проектування особистісно-розвивальних технологій навчання ми розглядаємо як творчу діяльність педагогів щодо забезпечення гарантованого досягнення результатів навчання й розвитку учнів на основі врахування їхніх індивідуально-психологічних та соціально-психологічних особливостей, що включає створення і реалізацію алгоритмів спільної навчальної діяльності її суб'єктів, відповідну організацію навчального змісту й вибір адекватних форм і методів навчання.

Узагальнено процедуру цієї діяльності на прикладі вивчення окремої теми можна представити як такі кроки:

1. Сформулювати загальну ціль теми (навчитися чому?);
2. Побудувати ієрархію цілей (наприклад, «дерево» цілей);
3. Обрати особистісно-розвивальну педагогічну технологію та відповідну форму організації навчання (наприклад, навчальна гра, диспут, тренінг тощо);
4. Розробити мотиваційний цикл;
5. Визначити елементи навчального змісту (повідомлення, пояснення, приклади, запитання, ситуації, задачі, вправи) і представити їх як завдання (що саме треба зробити?);
6. Обрати методи навчання і подати їх як конкретні прийоми, елементи реалізації кожного етапу (яким чином?, як це буде виглядати?);
7. Підготувати засоби зворотного зв'язку щодо досягнення поставлених цілей (контроль, оцінювання, рефлексія);
8. Розробити технологічну карту, у якій зафіксувати заплановані результати та алгоритми діяльності учнів (послідовність їхніх дій) і педагога (що треба робити тим, хто навчає).

Проектування особистісно-розвивальної технології повинно починатися з постановки розвивальних та навчальних цілей, що виступають її своєрідним ядром. Ціль є найважливішою умовою досягнення результату

Протокол засідання Вченої ради № 9 від 28 вересня 2015 року

діяльності, в ній закладена модель майбутнього. На основі об'єктивного існування двох джерел педагогічного цілепокладання: навколишньої дійсності та особистості того, хто навчається, можна визначити два основні типи цілей: цілі-вектори (самовизначення, самоактуалізація, розвиток індивідуальності) та цілі як заплановані результати (навченість).

Спосіб постановки цілей, який пропонує педагогічна технологія, вирізняється підвищеною інструментальністю. Він полягає в тому, що цілі навчання формулюються з огляду на бажані результати навчання, які виражені у діях учнів, причому такі дії педагог чи будь-який інший експерт можуть надійно визначити.

При проектуванні особистісно-розвивальної технології навчання цілепокладання здійснюється викладачами на оперативному рівні (цілі навчальних курсів, дисциплін, предметів, розділів, тем, занять), водночас навчальні цілі потребують конкретизації, що передбачає визначення таких їх рівнів:

1. Загальні – опис основних передбачуваних навчальних результатів на визначеному етапі навчання й освітньої підготовки (загальна навчальна ціль дисципліни, теми, заняття).

2. Орієнтовні – перелік усіх можливих результатів навчальної діяльності (компетентностей), що досягаються в процесі навчання, які можна розбити на типи (зокрема, застосовуючи певну класифікацію навчальних цілей) або розташувати в послідовності, що наближує до досягнення загальної мети.

3. Конкретні – докладний опис результатів навчальної діяльності, засобів і способів її досягнення, контролю і необхідних норм. Переведення орієнтовних навчальних цілей у конкретизовані не завжди доцільне.

Важливим для педагога-практика є застосування чіткої, впорядкованої класифікації цілей, оскільки це, по-перше, дає змогу сконцентрувати зусилля, визначаючи першочергові завдання, порядок та перспективи подальшої роботи; по-друге, досягти ясності й гласності у спільній роботі з учнями, надаючи педагогу можливість роз'яснити учням орієнтири їхньої спільної

Протокол засідання Вченої ради № 9 від 28 вересня 2015 року

навчальної роботи, обговорити їх, зробити прозорими; по-третє, створити еталони оцінювання результатів навчання, причому це можна зробити разом з учнями.

У вітчизняній теорії та практиці відомий підхід до визначення цілей за такою сферою досвіду особистості учня, як напрями освітньої діяльності, відповідно до якого визначають навчальні цілі (оволодіння знаннями, уміннями й навичками), розвивальні (вдосконалення розумових здібностей учнів, що сприяють пізнавальній діяльності – розвиток мислення, пам'яті, мови, уяви, творчих здібностей) та виховні (формування світогляду, наукових переконань, моральних й естетичних поглядів) [8, с. 41].

У контексті запровадження особистісно-розвивальних педагогічних технологій можна застосувати таку робочу класифікацію цілей:

- пізнавальні (знати...);
- практичні (вміти...);
- мотиваційно-особистісні (позитивно ставитися..., бути зацікавленим ..., активним...).

Пізнавальну мету можна надалі конкретизувати через такі рівні засвоєння, як «запам'ятати», «осмислити», а практичну – через «застосувати», «створити». Щодо мотиваційно-особистісної цілі, то її конкретизація пов'язана з формуванням позитивного ставлення, прагнення застосовувати набуті знання та вміння, з розвитком особистісних компетентностей, що також можна певною мірою спостерігати через конкретні дії учнів (наприклад, проявити ініціативу у пошуку додаткової інформації, взяти активну участь у підготовці проекту, організувати роботу в команді тощо).

Викладене дає підставу запропонувати такі конкретні рекомендації щодо цілепокладання у процесі проектування навчальної технології:

- при постановці цілей обов'язково визначати ціннісно-мотиваційну складову, пов'язану з формуванням позитивного ставлення учнів

до того, що вивчається, та бажанням застосовувати набуті знання і вміння;

- унаочнювати цілі у вигляді графічних моделей (наприклад, «дерево цілей»), відображаючи у них напрями досягнення результатів;
- формулювати цілі з позицій тих, хто навчається, починаючи з дієслів (відповідь на запитання: «Навчитися що робити?»), застосовуючи конкретні, зрозумілі учням слова;
- конкретизувати цілі від загальних до конкретних, застосовуючи рівні засвоєння.

Вибір особистісно-розвивальних педагогічних технологій визначається поставленими цілями, що мають відображати ключові компетентності майбутніх кваліфікованих робітників. Наведемо результати експертної оцінки ефективності особистісно-розвивальних педагогічних технологій для підготовки кваліфікованих робітників, що ґрунтується на компетентнісному підході, зокрема на визначенні впливу застосування конкретних особистісно-розвивальних технологій задля розвитку особистісних компетентностей учнів. У табл. 1 представлено 5 провідних позицій серед технологій, що застосовуються в ПТНЗ. У четвертій колонці представлено тріаду основних особистісних компетентностей, що розвиваються завдяки застосуванню даної технології.

Закономірним є те, що першу позицію обіймає проектне навчання, оскільки саме ця технологія забезпечує навчання через діяльність. Таке навчання реалізує цілі випереджального розвитку автономності й активності.

Вибір педагогічної технології зумовлює вибір тих чи інших форм навчання. Зокрема, дистанційне навчання потребує індивідуальної форми організації діяльності учнів, надання переваг продуктивним технологіям вимагає застосування різноманітних групових форм навчальної діяльності учнів тощо.

Рейтинг найпоширеніших особистісно-розвивальних педагогічних технологій у професійно-технічній освіті

Ранг	Педагогічна технологія	Особистісні компетентності за результатами ранжування
1	Проектне навчання	Креативність Здатність до спільної діяльності та співробітництва Активність
2	Кейс-технологія	Аналіз проблем і прийняття рішень Креативність Здатність до спільної діяльності та співробітництва
3	Імітаційно-ігрове навчання	Здатність до спільної діяльності й співробітництва Комунікабельність Аналіз проблем і прийняття рішень
4	Проблемно-розвивальне навчання	Креативність Аналіз проблем та прийняття рішень Особистісне самовдосконалення
5	Дистанційне навчання	Самостійність Активність Саморегуляція

Цілі, що відображені в навчальному процесі, формують мотивацію до учіння за умов усвідомлення та перетворення їх до особистісного смислу. Проектування педагогом мотиваційного впливу на учнів є важливим аспектом особистісно-розвивальної технології. Під управлінням мотиваційними процесами у навчанні розуміється цілеспрямоване забезпечення педагогами достатньої активності тих, хто навчається.

Протокол засідання Вченої ради № 9 від 28 вересня 2015 року

Процес мотивації, як і процес навчання взагалі, є циклічним. Поняття «цикл» (від грецьк. *kuklos*– коло) в основному своєму значенні розкривається як сукупність явищ, процесів, що утворюють кругообіг упродовж певного часу. Під циклом навчання треба розуміти всю сукупність дій педагога й учнів, що веде останніх до засвоєння певного фрагмента змісту освіти із заданими показниками, тобто досягнення поставленої мети. Це може бути і окреме навчальне заняття, і вивчення теми чи тематичного блоку, і вивчення навчального предмета в цілому. Відповідно, для забезпечення поставлених цілей має реалізовуватися мотиваційний цикл як окремого навчального заняття, теми, блоку тем, так і всієї навчальної дисципліни.

Мотиваційний цикл утворюється системою всіх заходів щодо управління мотиваційними процесами. Повноцінний мотиваційний цикл складається з таких етапів: вступно-мотиваційного (викликання похідної мотивації); підтримувального (підтримка й підсилення мотивів, що виникли); завершального (забезпечення мотивації на подальше вивчення навчального матеріалу). Отже, про мотивацію треба дбати на всіх етапах навчального процесу.

Цілі особистісно-розвивальної технології втілюються викладачем за допомогою змісту навчання, який має бути відповідно спроектованим. Так, якщо ціль є діагностичною, педагог розробляє систему запитань та завдань для учнів для визначення їхньої інформаційної й операційної готовності. Якщо ціль полягає в організації евристичних способів розв'язання задач учнями, викладач вибудовує систему навчальних задач з елементами евристичної діяльності. Якщо ціль пов'язана з опануванням засобів проблемного навчання, педагог відпрацьовує всі блоки пізнавального акту: усвідомлення проблеми та її визначення; розуміння зв'язків і співвідношень інформації, що включена до задачі; побудову й формулювання гіпотези, розумову перевірку розв'язання відповідно до висунутої гіпотези, побудову логічного розміркування для перевірки евристичного розв'язання; виконання розв'язку, а також його коригування в разі потреби.

Протокол засідання Вченої ради № 9 від 28 вересня 2015 року

У цілому, проектування особистісно-розвивального змісту навчання має ґрунтуватися на таких позиціях.

1. Елементом проектування змісту має стати не фрагмент матеріалу, а подія у житті особистості, що надає їй цілісний життєвий досвід, у якому знання – його частина.
2. Саме проектування навчання стає спільною діяльністю того, хто навчає, і того, хто навчається.
3. Стирається принципова межа між змістовим і процесуальним аспектами навчання: процес (діалог, пошук, гра) стає джерелом особистісного досвіду.
4. Навчання втрачає традиційні риси вимушеності й зовнішньої регламентації і наближається до природної життєдіяльності людини.
5. Педагог важливий як особистість, а не як функціонер, оскільки його внутрішній особистісний світ стає частиною змісту освіти.
6. Текст як фрагмент культури, що набувається, засвоюється через контекст (він від початку орієнтується на актуалізацію особистісних смислів, а не на поверхове відтворення).
7. Розвиток «Я» відбувається через діалог; засвоюється не фрагмент цілісної життєдіяльності (знання та уміння), а сама ця цілісність, що зумовлює щонайменш імітаційно-ігрове відтворення життєвих ролей та ситуацій.

Отже, особистісно-розвивальні педагогічні технології втілюють зміст навчання у вигляді системи завдань, різним чином пов'язаних з особистісно-смысловою сферою учнів.

Передавання навчальної інформації здійснюється за допомогою методів та навчання, під якими ми розуміємо способи управління учінням. У сучасному професійному навчанні використовують велику кількість методів. Під час їх відбору педагог стикається зі значними ускладненнями. У зв'язку з цим виникає потреба у певній класифікації методів навчання, що забезпечить

Протокол засідання Вченої ради № 9 від 28 вересня 2015 року

доцільне й ефективне їх використання. Але єдиної класифікації вказаних методів не існує, до найпоширеніших принципів класифікацій методів навчання належать такі: за рівнем активності тих, хто навчається; за джерелом отримання знань; за дидактичною метою; за характером пізнавальної діяльності тих, хто навчається; на основі цілісного підходу щодо процесу навчання; на основі поєднання способів діяльності педагога й учнів.

Загальновідомою є класифікація методів навчання за джерелом знань (Ю.К. Бабанський), згідно з якою визначають такі методи: словесні – пояснення, роз’яснення, розповідь, бесіда, інструктаж, лекція, дискусія, диспут; наочні – ілюстрація, демонстрація, спостереження учнів; практичні – дослід, вправи, навчально-виробнича праця. Тепер у цій класифікації виділяють ще дві групи методів згідно з такими джерелами знань, як книга та відео у поєднанні з новітніми комп’ютерними системами [8, с.85]. Це, відповідно, робота з книгою (читання, вивчення, реферування, цитування, виклад, складання плану, конспектування) та відео-метод (перегляд, навчання, вправи під контролем «електронного вчителя», контроль).

Водночас застосування особистісно-розвивальних педагогічних технологій не може обмежуватися використанням названих методів та їх поєднанням, оскільки передбачає інтерактивну взаємодію педагогів та учнів, формування комунікативної компетентності у тих, хто навчається, розвиток їхніх творчих здібностей. У цьому плані ефективними є активні методи навчання, що сприяють активізації навчально-пізнавальної діяльності суб’єктів навчання та спираються на творче, продуктивне мислення. До них входять дві групи методів: неімітаційні (проблемна лекція, практикум, дискусія, мозковий штурм) й імітаційні (неігрові: аналіз конкретних ситуацій, аналіз педагогічних завдань; ігрові: ігрове проектування, ділова гра, рольова гра, тренінг).

Складовою проектування власних навчальних технологій є розроблення викладачами системи контролю й коригування у межах викладання окремої теми, модуля чи курсу загалом. Контроль як складова

Протокол засідання Вченої ради № 9 від 28 вересня 2015 року

навчальних технологій забезпечує зворотний зв'язок, повідомляє про відповідність отриманих результатів навчання поставленим цілям. За результатами контролю має здійснюватися їхнє коригування, яке розуміють не лише як виправлення помилок, а й як творчий пошук оптимальних шляхів розв'язання поставлених завдань та підготовку до подальшої діяльності.

Оскільки контроль і коригування щільно пов'язані між собою, їх нерідко розглядають разом, поєднують чи включають одну функцію до складу іншої. Так, найчастіше виокремлюють стимуляційну та коригувальну функції контролю, але увагу зазвичай акцентують на першій, про що свідчить розроблена система зовнішніх умов контролю: атестації, колоквиуми, заліки. Коригувальна функція є не менш важливою, оскільки спрямована на зміни в досвіді учнів (студентів), поліпшення способів дій. Цю функцію ще називають навчальною. Визначають також контролювальну (зворотний зв'язок і врахування результатів), розвивальну та виховну функції контролю.

Відповідно до функцій можна виокремити й різноаспектні цілі контролю («врахувати результати», «стимулювати», «удосконалити» тощо). Цілі, у свою чергу, визначають зміст контролю, його види. Найчастіше в навчальній діяльності функціонують два види контролю: за процесом та за результатом. Контроль за процесом передбачає увагу викладача до кожного кроку учня. Такий контроль, як правило, застосовується в алгоритмічній діяльності. Скажімо, в кібернетиці загальновизнано, що чим частіший контроль за процесом, тим ефективніше управління системою. Але спроби механічно перенести це положення на навчальний процес не мали успіху. Контроль за результатом передбачає свободу учня у здійсненні процесу діяльності, але вимагає від нього вчасно представити результат. Предметом контролю виступають характеристики результату (обсяг, ступінь правильності, міра трудомісткості). Такий контроль діє за принципом чорної скриньки, тобто ми не знаємо, що відбувалося під час виконання завдань, не можемо визначити причин помилок.

Подолати недоліки розглянутих видів контролю може рефлексивний контроль, що спрямований на структуру діяльності самого учня (студента), ґрунтується на його увазі до власних способів діяльності і, по суті, є самоконтролем. Якщо готову відповідь можна запитати у товариша або переписати результати, то схарактеризувати способи діяльності, описати свій досвід при досягненні результатів, якщо не виконував роботи, неможливо. Рефлексивний контроль здійснюється у формі діалогу, обміну думками між учнем та педагогом. З психологічної точки зору такий контроль сприяє розвитку особистості, оскільки в процесі самоспостереження розвивається самосвідомість.

Формулюючи принципи контролю, треба пам'ятати, що він створює стресову ситуацію, тож головна вимога – зробити контроль нетравмуючим, доцільним. Принципами контролю є: системність, систематичність, професійна спрямованість, дотримання вимог щодо валідності й надійності.

Контроль як аспект особистісно-розвивальної педагогічної технології має дві складові: зовнішню та внутрішню. Зовнішня пов'язана з педагогічним управлінням педагога, а внутрішня є виявом самоуправління учнів. Співвідношення цих складових залежить від конкретної педагогічної ситуації, але можна стверджувати, що самоуправління взагалі та самоконтроль зокрема забезпечують реалізацію цілей щодо підготовки ініціативних, активних, відповідальних і творчих фахівців.

Результати проектування навчальної технології письмово можуть втілюватись у вигляді план-конспектів, структурно-логічних схем, сценаріїв тощо. Як правило, викладач із часом напрацьовує власну форму опису проекту, найзручнішу для себе. Водночас універсальною формою узагальненого подання проекту технології є технологічна карта. Єдиної відповіді, якою саме вона має бути, не існує. Аналіз практичного досвіду викладання дає змогу запропонувати повну та коротку форми технологічної карти (табл. 2). Коротка форма відображає загальну концепцію навчальної технології, а повна – розкриває її детально. На початку педагогічної

Протокол засідання Вченої ради № 9 від 28 вересня 2015 року

діяльності педагогу доцільніше звертатися до повної форми, а згодом, коли будуть сформовані навички проектувальної діяльності, можна застосовувати й коротку форму.

Таблиця 2

Варіанти технологічної карти

Коротка форма								Повна форма		
Тема _____								Тема _____		
Цілі _____								Цілі _____		
_____								_____		
Формула (схема) заняття								Формула (схема) заняття _____		
Час на кожен з елементів								Етап, елементи формули, час	Діяльність педагога	Діяльність учнів

Висновки. Аналіз підходів до проектування особистісно-розвивальних педагогічних технологій та характеристика цього процесу дають підставу сформулювати такі принципи здійснення означеної діяльності: системність і цілісність технології; адаптивність технології до психологічних особливостей учнів та рівня їхньої навчальної підготовки; відповідність технології вимогам щодо надійності й відтворюваності; спрямованість технології на інтенсифікацію процесу навчання; інноваційність технології як продукту творчої діяльності викладача щодо забезпечення гарантованого досягнення результатів навчання та розвитку учнів; варіативність процесу проектування навчальної технології, що залежить від індивідуального стилю педагога.

У подальших дослідженнях планується вивчення психолого-педагогічних умов підготовки педагогів ПТНЗ до застосування особистісно-розвивальних педагогічних технологій.

Література

1. Зязюн І. А. Дидактичне проектування технологій і методів учіння у вимірах педагогічної дії / І. А. Зязюн // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців : методологія, теорія, досвід. – 2010. – № 23. – Режим доступу до журналу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Sitimn/2010_23/index.htm.
2. Кошук О. Б. Формування професійних здібностей майбутніх кваліфікованих робітників сільського господарства засобами педагогічної гри / О. Б. Кошук // Науковий вісник Інституту професійно-технічної освіти НАПН України. Професійна педагогіка : зб. наук. праць : Вип. 6 / Інст-т проф.-тех. освіти НАПН України ; [Ред. кол. : В. О. Радкевич (голова) та ін.]. – К. : Вид-во ІПТО НАПН України, 2013. – С. 34–38.
3. Левитес Д.Г. Автодидактика. Теория и практика конструирования собственных технологий обучения / Д. Г. Левитес. – М.: Издательство московского психолого-социального института; Воронеж: Издательство НПО „МОДЭК”, 2003. – 320 с.
4. Лузан П.Г. Суть та дефініція поняття «Педагогічна технологія» / П. Г. Лузан // Науковий вісник Інституту професійно-технічної освіти НАПН України. Професійна педагогіка : зб. наук. праць : Вип. 6 / Інст-т проф.-тех. освіти НАПН України ; [Ред. кол. : В. О. Радкевич (голова) та ін.]. – К. : Вид-во ІПТО НАПН України, 2013. – С. 12–19.
5. Манько В. М. Інноваційні технології навчання професійного спілкування студентів / В.М.Манько, Л.В.Вікторова // Вища освіта України: теоретичний та науково-методичний часопис. - № 3 (50). – 2013. - Додаток 1. – Тем. випуск «Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології». – Т. 2. – С. 165-169.
6. Петровский В. А. Личность в психологии: парадигма субъективности / В. А. Петровский . – Ростов – на Дону: Изд-во „Феникс”, 1996. – 512 с.

7. Сериков В. В. Личностный подход в обучении: от концепции к технологии / В. В. Сериков // Проблемы обновления содержания общего образования. – Ростов-на-Дону, 1992. – 153 с.
8. Психологія діяльності та навчальний менеджмент : навч. посіб. / [Г. М. Романова, В. Артюшина, Л. М. Журавська, Л. А. Колесніченко та ін.] ; за заг. ред. М. В. Артюшиної. – К. : КНЕУ, 2008. – 336 с.
9. Чобітько М. Г. Теоретико-методологічні засади особистісно орієнтованої професійної підготовки майбутніх учителів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / М. Г. Чобітько. – К., 2007. – 39 с.

Дмитро Гоменюк,
кандидат педагогічних наук,
директор ННЦ ПТО
НАПН України
м. Київ

НАУКОВІ ЗАСАДИ ОЦІНЮВАННЯ РІВНЯ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ КВАЛІФІКОВАНИХ РОБІТНИКІВ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА ПІДПРИЄМСТВАХ АВТОСЕРВІСУ

Анотація. У статті розглядається механізм розроблення критеріїв, показників та інструментарію оцінювання рівня підготовки кваліфікованих робітників до професійної діяльності на підприємствах автосервісу. Розкривається алгоритм створення відповідної кваліметричної моделі в табличному процесорі Excel та технологія математичного оброблення отриманих результатів.

Ключові слова: критерії, показники, інструментарій, оцінювання рівня підготовки кваліфікованих робітників автосервісу, кваліметрична модель.

Аннотация. В статье рассматривается механизм разработки критериев, показателей и инструментария оценки уровня подготовки квалифицированных рабочих к профессиональной деятельности на предприятиях автосервиса. Раскрывается алгоритм создания соответствующей квалиметрической модели в табличном процессоре Excel и технология математической обработки полученных результатов.

Ключевые слова: критерии, показатели, инструментарий, оценка уровня подготовки квалифицированных рабочих автосервиса, квалиметрическая модель.

Abstract. In the article the mechanism of development of criteria, indicators and tools for evaluation of training skilled workers for professional service centers in enterprises. Disclosed algorithm qualimetric establishment of appropriate models in Excel spreadsheet technology and mathematical processing of the results.

Keywords: criteria, indicators, tools, evaluation of training skilled workers Car, qualimetric model.

Постановка проблеми. Перетворення ринкових відносин в Україні на чинник впливу на виробництво товарів і послуг зумовлює необхідність приведення системи підготовки робітничих кадрів у сфері автосервісу у

відповідність до потреб споживачів і роботодавців. Адже сьогодні на ринку праці сформувалося замовлення на робітника-універсала, здатного до виконання робіт як вузькопрофільної, так і широкопрофільної спеціалізації, дисциплінованого, відповідального, спрямованого на неперервне професійне самовдосконалення.

Однак, випускники сучасних професійно-технічних навчальних закладів за різних причин не завжди можуть бути конкурентоздатними в умовах ринкової трансформації вітчизняної економіки.

Отже, виникає необхідність приведення якості професійної підготовки кваліфікованих робітників у сфері автосервісу у відповідність до запитів вітчизняного ринку товарів і послуг, а також ринку праці.

З метою розв'язання проблеми забезпечення якості професійної підготовки кваліфікованих робітників в Україні створюється кардинально нова законодавча база щодо розвитку професійної освіти. Так, прийнятий закон України «Про вищу освіту» (2014), знаходяться на завершальному етапі обговорення проекти законів «Про освіту», «Про професійну освіту». У їх розробленні враховуються раніше прийняті закони «Про організації роботодавців, їх об'єднання, права і гарантії їх діяльності», «Про професійний розвиток працівників», «Про зайнятість населення». В Україні впроваджено Національну рамку кваліфікацій, що передбачає введення європейських стандартів та принципів забезпечення якісної професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників на компетентнісній основі у відповідності з вимогами ринку праці та роботодавців.

Для підвищення рівня підготовки кваліфікованих робітників у ПТНЗ здійснюється періодична атестація навчальних закладів. Останнім часом приділяється значна увага самоконтролю та саморегуляції навчально-виховного та навчально-виробничого процесів. З цією метою створюються моделі випускників, моделі діяльності педагогічних працівників, адміністрації та власне професійно-технічних навчальних закладів.

Метою поданої статті є ознайомлення з механізмом розроблення критеріїв, показників, інструментарію оцінювання рівня підготовки кваліфікованих робітників до професійної діяльності на підприємствах автосервісу та з їх

використанням в педагогічній практиці.

Актуальність дослідження та публікації щодо проблеми. Аналіз психологічних і педагогічних праць дозволяє стверджувати, що дослідники з різних позицій підходять до вибору критеріїв готовності учнів професійно-технічних навчальних закладів до різних видів професійної діяльності (С. Батишев [1], О. Дубініна [3], Г. Єльнікова [5] І. Огородніков [6], Л. Сушенцева [7]).

І. Огородніков, вивчаючи ефективність прийомів і методів навчання, розділяє критерії на дві групи: критерії якості засвоєння знань (обсяг знань, системність знань, міцність, дієвість знань) і критерії розвитку самостійності і творчої активності (допитливість, здатність аналізувати та узагальнювати досліджуваний матеріал, самостійність суджень, розумових висновків, вміння користуватися вивченим матеріалом в подальшій діяльності) і т.п. [6].

С. Батишев відзначає, що основними критеріями для визначення рівня знань і умінь учнів з теоретичних дисциплін можуть бути: кількість правильно розв'язаних завдань; співвідношення кількості вирішених і заданих завдань; успішність учнів; узгодження кінцевого результату з поставленим завданням; зіставлення й порівняння окремих процесів, узагальнення, виділення в них загального і типового, подібності і розходження; осмислення знань, навичок і умінь; розкриття внутрішньої сутності явищ і процесів; пояснення взаємозв'язків і основних закономірностей; застосування отриманих знань, навичок і умінь на практиці й перенесення їх на інші види роботи [1, с. 172].

Автор пропонує для визначення рівня знань, умінь і навичок, набутих учнями під час виробничого навчання, враховувати: виконання ними норм виробітку; якість продукції, що випускається; відсоток браку; час виконання робіт; середній розряд виконаних учнями робіт; складність продукції, що випускається; правильність виконання учнями операцій і прийомів; дотримання норм витрати матеріалу; кількість поломок інструмента й устаткування; застосування передових методів праці новаторів виробництва; організацію

робочого місця; застосування отриманих знань на практиці й підсумки кваліфікаційних іспитів [1].

Досліджуючи професійну компетентність майбутніх автослюсарів у центрах професійно-технічної освіти, О. Дубініна обґрунтувала необхідність використання мотиваційного критерію, спрямованого на виявлення намірів учня займатися професійною діяльністю у сфері технічного обслуговування автомобіля (відображає готовність до формування професійної компетентності, прагнення до вивчення спеціальних знань з професії "слюсар з ремонту автомобіля" та набуття необхідних практичних навичок, що допомагають компетентно здійснювати цю діяльність у майбутньому); когнітивного – володіння професійно-значущими знаннями (спеціальними, технічними, інженерно-технологічними, психологічними, предметними, технологічними, знаннями соціокультурного контексту, які включають правила і соціальні норми, етикету, культури, комунікативної поведінки), стратегічним вмінням (ідентифікувати і аналізувати етапи виконання поставлених завдань), отримувати й оперувати новими знаннями; функціонального – формування вмінь володіння технологіями реалізації виробничих та професійних функцій, реалізовувати типові та нестандартні завдання у процесі професійної діяльності, схвалювати рішення; організовувати, аналізувати результативність діяльності; удосконалювати професійно-комунікативну функцію; соціальний критерій спрямований на оптимізацію людського ресурсу в професійній діяльності автослюсаря [3].

Заслужують на увагу обґрунтовані критерії психолого-педагогічної готовності педагогів до формування майбутнього професійно мобільного кваліфікованого робітника Л. Сушенцевої. Відповідно до структурних компонентів (когнітивний, мотиваційний, організаційний, технологічний, креативний та рефлексивний) означеної готовності дослідником визначено основні критерії її діагностики, а саме: готовність до професійної мобільності; професійна мотивація; пізнавально-професійні знання, уміння, здатності; володіння ключовими компетенціями; пізнавальна самостійність; проектування

власної діяльності у змінених умовах; швидке переключення з одного виду діяльності на інший; творчий підхід до розв'язання професійних завдань; креативність (творчий потенціал) [7].

Виклад основного матеріалу. У визначенні критеріїв готовності майбутніх кваліфікованих робітників до професійної діяльності на підприємствах автосервісу нами також було враховано, що випускник ПТНЗ є суб'єктом виробничої діяльності і носієм результатів його професійної підготовки. Саме у професійній діяльності учня реалізується його здатність задовольняти вимоги роботодавця, бути успішним у професійній кар'єрі та конкурентоспроможним на ринку праці. На основі узагальнення наявних підходів щодо визначення критеріїв, показників й врахування основних компонентів структури готовності учнів (мотиваційного, змістового та операційного) професійно-технічного закладу освіти до професійної діяльності на підприємствах автосервісу нами було визначено критерії її діагностики: *мотиваційний, когнітивний та праксеологічний* [2].

Мотиваційний критерій характеризується професійною мотиваційною спрямованістю учнів на оволодіння кваліфікованою робітничою професією "слюсар з ремонту автомобілів", прагненням учнів застосовувати свої знання, творчий досвід в обраній професійній сфері, сформованістю потреб та стійких мотивів до здійснення професійної діяльності у сфері автосервісу, спрямованістю на професійну самореалізацію та самоутвердження. *Показниками мотиваційного критерію* є: інтерес до професії автослюсаря; бажання оволодіти нею; усвідомлення значущості оволодіння професійними знаннями та вміннями, необхідними для здійснення професійної діяльності; професійна спрямованість.

Когнітивний критерій передбачає наявність в учнів знань, необхідних і достатніх для здійснення професійної діяльності на підприємствах автосервісу,

що складає інформаційну основу виробничої діяльності, а цілеспрямована і систематизована актуалізація всієї сукупності знань у співвідношенні з розв'язанням професійно-виробничих завдань та їх трансформація у способи професійної діяльності стають вагомим підґрунтям для здійснення виробничої

діяльності на високому професійному рівні. Показниками когнітивного критерію є *загальноосвітні, загальнопрофесійні та спеціальні знання*.

Професійні знання майбутнього кваліфікованого робітника для автосервісу реалізуються через систему вмінь та навичок як засвоєний суб'єктом спосіб виконання дії, що складають необхідну частину операційного компонента готовності учнів до професійної діяльності на підприємствах автосервісу.

Відповідно критерієм для діагностики сформованості операційного компонента готовності є *праксеологічний*, який характеризується якісним професійним рівнем виробничої діяльності та ступенем сформованості загальнонавчальних, предметних, загальнопрофесійних та спеціальних умінь і навичок.

Визначені критерії тісно пов'язані між собою і утворюють функціональну цілісність, яка враховує специфіку підготовки кваліфікованих робітників для автосервісу у ПТНЗ.

На основі критеріїв і показників нами було виокремлено чотири рівні готовності учнів професійно-технічних навчальних закладах до професійної діяльності на підприємствах автосервісу: *оптимальний, достатній, припустимий, критичний*, що визначають ступінь прояву виділених нами критеріїв та показників, узгодженості їх між собою [2].

Визначені критерії, показники та рівні сформованості готовності кваліфікованих робітників до професійної діяльності на підприємствах автосервісу було покладено в основу розроблення спеціального інструментарію в контексті кваліметричного підходу.

У науковій літературі широко описується факторно-критеріальне моделювання для розроблення кваліметричного інструментарію оцінювання якості стану і функціонування освітніх об'єктів – учасників навчально-виховного процесу, навчальних закладів різних рівнів організації освіти [4; 5].

У нашому випадку ми використали метод моделювання, однак основними структурними компонентами обрали не фактори і критерії, а критерії і показники. Показники інтегрували у сім груп: мотиваційні якості майбутніх кваліфікованих

робітників автосервісу; загальноосвітні знання; загальнопрофесійні знання; спеціальні знання; загальнонавчальні і предметні уміння та навички; загальнопрофесійні уміння та навички; спеціальні уміння та навички.

Для критеріїв і показників методом Дельфі визначили вагомість, враховуючи їх різну пріоритетність у підготовці кваліфікованих робітників автосервісу. Критерії, показники і значення їх вагомості ми розташували у спеціальній таблиці Excel, виділивши окремі стовпчики для внесення бальної оцінки і автоматично обчислених значень ступеня прояву критеріїв і показників. Середньовиважений результат порівнювався із поданою вище шкалою для установлення рівня підготовки кваліфікованих робітників. Для автоматизації обчислень у комірки таблиці вкладалися приховані формули (табл. 1).

Такий підхід до створення інструментарію оцінювання є відносно новим і може слугувати прикладом різновиду факторно-критеріального моделювання в кваліметрії.

За поданою моделлю можна періодично (один раз у квартал; два рази на рік тощо) вимірювати стан підготовки кваліфікованих робітників автосервісу в професійно-технічному навчальному закладі. Результуючі бальні оцінки порівнюються між собою і робиться висновок про поточне регулювання навчально-виховного процесу. Цю модель можна також використовувати для визначення рейтингу успішності учнів/студентів ПТНЗ.

Розглянемо математичне оброблення отримуваних результатів.

Для підрахунку ступеня прояву мотиваційного критерію (K_1 – графа 1) необхідно його вагомість (m_1 – графа 2) помножити на суму добутків вагомостей показників (v_1, v_2, v_3, v_4 – графа 4) і значень коефіцієнтів відповідності (KB_1, KB_2, KB_3, KB_4 – графа 6 – бальна оцінка в межах одиниці). Мотиваційний критерій містить тільки одну групу показників $ГП_1$ – Мотиваційні якості майбутніх кваліфікованих робітників автосервісу, вагомість якої прийнята за 1,00 і позначена прямо в графі 3. Отже, формула підрахунку ступеня прояву мотиваційного критерію буде така:

$$K_1 = m_1 * ГП_1 = 1 * (v_1 * KB_1 + v_2 * KB_2 + v_3 * KB_3 + v_4 * KB_4) \quad (1)$$

**Базова кваліметрична модель оцінювання рівня підготовки
кваліфікованих робітників автосервісу до професійної діяльності**

критерії - К	вагомість - m	показники - П (критерії П-го порядку)	вагомість - v	коефіцієнт відповідності - KB	значення коефіцієнта відповідності	ступінь прояву показників	ступінь прояву груп показників	ступінь прояву критеріїв
1	2	3	4	5	6	7	8	9
1. Мотиваційний	0,33	Мотиваційні якості майбутніх кваліфікованих робітників автосервісу – ГП₁ (vГП₁=1,00):	0,25	KB₁		0,00	0,00	0,00
		1. Інтерес до професії автослюсаря	0,25	KB₂		0,00		
		2. Бажання оволодіти професією автослюсаря	0,25	KB₃		0,00		
		3. Усвідомлення значущості оволодіння професійними знаннями та вміннями, необхідними для здійснення професійної діяльності	0,25	KB₄		0,00		
2. Когнітивний	0,33	Загальноосвітні знання – ГП₂ (vГП₂=0,33):	0,50	KB₅		0,00	0,00	0,00
		5. суспільно-гуманітарні						
		6. природничо-математичні	0,50	KB₆		0,00		
		Загальнопрофесійні знання – ГП₃ (vГП₃=0,33) з:	0,17	KB₇		0,00	0,00	
		7. основ галузевої економіки і підприємництва						
		8. інформаційних технологій	0,17	KB₈		0,00		

Продовження табл.1

		9. охорони праці	0,17	KB ₉		0,00		
		10. технічного креслення	0,16	KB ₁₀		0,00		
		11. електротехніки	0,16	KB ₁₁		0,00		
		12. професійної мобільності	0,17	KB ₁₂		0,00		
		Спеціальні знання – ГП ₄ (vГП ₄ =0,34):	0,17	KB ₁₃		0,00	0,00	
		13. зі спеціальних технологій						
		14. про обладнання та інструменти	0,17	KB ₁₄		0,00		
		15. про будову і правила експлуатації автомобіля	0,16	KB ₁₅		0,00		
		16. з історії розвитку автомобіля	0,16	KB ₁₆		0,00		
		17. з професійної етики та культури водіння	0,17	KB ₁₇		0,00		
		18. з правил дорожнього руху	0,17	KB ₁₈		0,00		
3. Праксеоло- гічний	0,34	Загальнонавчальні і предметні уміння та навички – ГП ₅ (vГП ₅ =0,33):	0,25	KB ₁₉		0,00	0,00	0,00
		19. аналізувати, систематизувати, оцінювати навчальний матеріал, робити узагальнення і висновки, встановлювати причинно- наслідкові зв'язки, виокремлювати головне						
		20. спостерігати, розмірковувати, запам'ятовувати й відтворювати навчальну інформацію	0,25	KB ₂₀		0,00		
		21. добирати необхідні для виконання завдання джерела інформації	0,25	KB ₂₁		0,00		
		22. закріплювати та застосовувати знання в різних видах діяльності	0,25	KB ₂₂		0,00		

Продовження табл.1

		Загальнопрофесійні уміння та навички – ГП ₆ (vГП ₆ =0,33): 23. виконувати і читати креслення	0,33	KB ₂₃		0,00	0,00	
		24. здійснювати технічні виміри	0,33	KB ₂₄		0,00		
		25. працювати з комп'ютером	0,34	KB ₂₅		0,00		
		Спеціальні уміння та навички ГП ₇ (vГП ₇ =0,33): 26. виконувати технологічні операції	0,18	KB ₂₆		0,00	0,00	
		27. налагоджувати і використовувати інструменти, матеріали й устаткування	0,22	KB ₂₇		0,00		
		28. діагностувати і виправляти дефекти автомобіля	0,23	KB ₂₈		0,00		
		29. встановлювати автомобіль на підйомник	0,19	KB ₂₉		0,00		
		30. визначати геометрію кузова	0,18	KB ₃₀		0,00		
Загальна оцінка в частках одиниці	1,00						0,00	0,00

Якщо загальна кількість балів дорівнює:

до 0,5 - **рівень** підготовки кваліфікованого робітника автосервісу **не відповідає вимогам роботодавців, ПТНЗ, громадян;**

0,51 - 0,55 - **рівень** підготовки кваліфікованого робітника автосервісу **критичний**

0,56 - 0,65 - **рівень** підготовки кваліфікованого робітника автосервісу **припустимий**

0,66 - 0,75 - **рівень** підготовки кваліфікованого робітника автосервісу **достатній**

0,76 - 1,00 - **рівень** підготовки кваліфікованого робітника автосервісу **оптимальний**

Для підрахунку ступеня прояву когнітивного критерію (K_2 – графа 1) необхідно його вагомість (m_2 – графа 2) помножити на суму добутків вагомостей груп показників і їх відповідних значень. Як вже зазначалося і як видно з таблиці, ми виокремили три групи показників когнітивного критерію: Загальноосвітні знання ($ГП_2$); Загальнопрофесійні знання ($ГП_3$) та Спеціальні знання ($ГП_4$). Окремої графи для зазначення їх вагомостей в таблиці немає. Однак, враховуючи значущість перелічених груп знань, ми присвоїли групі загальноосвітніх знань вагомість 0,33; групі загальнопрофесійних знань – вагомість 0,33; групі спеціальних знань – вагомість 0,34. Сума всіх вагомостей за принципами кваліметрії дорівнює 1,00. Для підрахунку ступеня прояву загальноосвітніх знань необхідно вагомість 0,33 помножити на суму добутків вагомостей складових цієї групи показників (v_5, v_6 – графа 4) і значень коефіцієнтів відповідності (KB_5, KB_6 – графа 6). KB_5 і KB_6 – це бальні оцінки прояву показників, визначених в межах одиниці. Формула підрахунку ступеня прояву загальноосвітніх знань буде така:

$$ГП_2 = 0,33 * (v_5 * KB_5 + v_6 * KB_6) \quad (2)$$

Аналогічно визначаємо формули для підрахунку двох інших груп показників когнітивного критерію: Загальнопрофесійні знання ($ГП_3$) та Спеціальні знання ($ГП_4$).

$$ГП_3 = 0,33 * (v_7 * KB_7 + v_8 * KB_8 + v_9 * KB_9 + v_{10} * KB_{10} + v_{11} * KB_{11} + v_{12} * KB_{12}) \quad (3)$$

$$ГП_4 = 0,34 * (v_{13} * KB_{13} + v_{14} * KB_{14} + v_{15} * KB_{15} + v_{16} * KB_{16} + v_{17} * KB_{17} + v_{18} * KB_{18}) \quad (4)$$

Формула підрахунку ступеня прояву когнітивного критерію буде така:

$$K_2 = m_2 * (ГП_2 + ГП_3 + ГП_4) \quad (5)$$

Якщо проставити значення $ГП_2, ГП_3, ГП_4$, використовуючи формули 2, 3 і 4, отримаємо такий складний вираз:

$$K_2 = m_2 * [0,33 * (v_5 * KB_5 + v_6 * KB_6) + 0,33 * (v_7 * KB_7 + v_8 * KB_8 + v_9 * KB_9 + v_{10} * KB_{10} + v_{11} * KB_{11} + v_{12} * KB_{12}) + 0,34 * (v_{13} * KB_{13} + v_{14} * KB_{14} + v_{15} * KB_{15} + v_{16} * KB_{16} + v_{17} * KB_{17} + v_{18} * KB_{18})].$$

Так само підраховуємо ступінь проявлення праксеологічного критерію, який теж охоплює три групи показників: Загальнонавчальні і предметні уміння та навички ($ГП_5$); Загальнопрофесійні уміння та навички ($ГП_6$); Спеціальні уміння та навички ($ГП_7$). За логікою вагомості груп показників визначені як 0,33; 0,33 та

0,34 відповідно. Отже, формули підрахунку ступеня прояву зазначених груп показників будуть такі:

$$\Gamma\Pi_5 = 0,33 \cdot (v_{19} \cdot KB_{19} + v_{20} \cdot KB_{20} + v_{21} \cdot KB_{21} + v_{22} \cdot KB_{22}) \quad (6)$$

$$\Gamma\Pi_6 = 0,33 \cdot (v_{23} \cdot KB_{23} + v_{24} \cdot KB_{24} + v_{25} \cdot KB_{25}) \quad (7)$$

$$\Gamma\Pi_7 = 0,34 \cdot (v_{26} \cdot KB_{26} + v_{27} \cdot KB_{27} + v_{28} \cdot KB_{28} + v_{29} \cdot KB_{29} + v_{30} \cdot KB_{30}) \quad (8)$$

Формула підрахунку ступеня прояву праксеологічного критерію буде мати такий вигляд:

$$K_3 = m_3 \cdot (\Gamma\Pi_5 + \Gamma\Pi_6 + \Gamma\Pi_7) \quad (9)$$

Якщо проставити значення $\Gamma\Pi_2$, $\Gamma\Pi_3$, $\Gamma\Pi_4$, використовуючи формули 6, 7 і 8, так само, як і в попередньому випадку, отримаємо такий вираз:

$$K_3 = m_3 \cdot [0,33 \cdot (v_{19} \cdot KB_{19} + v_{20} \cdot KB_{20} + v_{21} \cdot KB_{21} + v_{22} \cdot KB_{22}) + 0,33 \cdot (v_{23} \cdot KB_{23} + v_{24} \cdot KB_{24} + v_{25} \cdot KB_{25}) + 0,34 \cdot (v_{26} \cdot KB_{26} + v_{27} \cdot KB_{27} + v_{28} \cdot KB_{28} + v_{29} \cdot KB_{29} + v_{30} \cdot KB_{30})].$$

Середньовиважене значення рівня підготовки кваліфікованих робітників автосервісу до професійної діяльності обчислюється за формулою:

$$K_{заг.} = K_1 + K_2 + K_3 \quad (10)$$

Користувачу автоматизованої кваліметричної моделі, яка виконана в табличному процесорі Excel, не треба здійснювати всі подані вище підрахунки. Ці формули закладені в комірках таблиці. Так, в комірках 7-ої графі «Ступінь прояву показників» закладаються формули $=v_1 \cdot KB_1$, $=v_2 \cdot KB_2$, $=v_3 \cdot KB_3$, до $=v_{30} \cdot KB_{30}$. У комірках 8-ої графі закладаються формули для обчислення ступеня прояву груп показників $=1 \cdot (v_1 \cdot KB_1 + v_2 \cdot KB_2 + v_3 \cdot KB_3 + v_4 \cdot KB_4)$; в інші позначені в таблиці комірки (0,00) проставляються послідовно формули 2, 3, 4 та 6, 7, 8. У 9-тій графі «Ступінь прояву критеріїв» послідовно проставляються формули 1, 5, 9 у позначених (0,00) в таблиці комірках. Для отримання загальної оцінки в межах одиниці у 8-ій графі у відповідній комірці проставляється така формула: $=(\Gamma\Pi_1 + \Gamma\Pi_2 + \Gamma\Pi_3 + \Gamma\Pi_4 + \Gamma\Pi_5 + \Gamma\Pi_6 + \Gamma\Pi_7)/3$. Загальна оцінка в межах одиниці у 8-ій графі обчислюється за формулою 10, що вкладається у відповідну комірку.

Суб'єкту визначення рівня підготовки кваліфікованих робітників автосервісу до професійної діяльності лише треба проставити у 6-ій графі «Значення коефіцієнта відповідності» бальну оцінку (отримується як експертна

або як індексна) в межах одиниці. У ході виставлення оцінок автоматично заповнюються бальними значеннями виділені для цього комірки (в них закладені формули) граф 7, 8, і 9. Одночасно на другому і третьому листах книги Excel автоматично будуються діаграми, що показують ступінь прояву груп показників і ступінь прояву критеріїв. Аналізуючи діаграми, можна здійснювати поточне коригування процесу підготовки для більш якісного виконання стандартів або отримання бажаного результату.

Вимірювання результатів підготовки дає змогу визначити тенденції навчально-виховного та навчально-виробничого процесів і прогнозувати їх подальший розвиток.

Поданим кваліметричним інструментарієм можна користуватися і під час атестації ПТНЗ для визначення рівня підготовки кваліфікованих робітників автосервісу до професійної діяльності.

Висновки. Таким чином, ми розкрили механізм розроблення критеріїв, показників, інструментарію оцінювання рівня підготовки майбутніх кваліфікованих робітників до професійної діяльності на підприємствах автосервісу та технологію їх практичного використання.

Подальшого дослідження потребує управлінський аспект застосування розробленої кваліметричної моделі із зазначенням методів прийняття відповідних управлінських рішень щодо підвищення рівня підготовки майбутніх кваліфікованих робітників автосервісу.

Література

1. Батышев С.Я. Подготовка рабочих в средних профессионально–технических училищах / С.Я. Батышев. – М : Педагогика, 1988. – 176 с.
2. Гоменюк Д. В. Педагогічні умови підготовки кваліфікованих робітників для автосервісу у професійно-технічних навчальних закладах: дис. ... канд. педагог. наук: 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти / Гоменюк Дмитро Васильович; Ін-т пед. освіти і освіти дорослих НАПН України. – К., 2014. – 234 с.

3. Дубініна О.В. Формування професійної компетентності майбутніх автослюсарів у центрах професійно-технічної освіти: дис. ... канд. педагог. наук: 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти / Дубініна Оксана Володимирівна; Ін-т професійно-технічної освіти НАПН України. – К., 2013. – 269 с.

4. Єльнікова Г. В. Методичні рекомендації щодо оцінювання результатів діяльності професійно-технічних навчальних закладів, підприємств, організацій і установ, що надають освітні послуги у сфері професійно-технічної освіти / Галина Єльнікова, Юрій Вергун // На допомогу керівнику професійно-технічного навчального закладу: Електронна серія науково-методичних збірників [Електр. ресурс]. – К.: ІПТО НАПНУ – 2014. – №5. – Рівень доступу до журн. – http://www.ipto.kiev.ua/files/zbirnik_naukovix_ptaz/na_dopomogu_kerivnikov/vipusk_5/zbirnik5/zbirnik_2014.pdf

5. Єльнікова Г. В. Теоретичні основи управління розвитком професійно-технічної освіти в умовах ринкової економіки // Управління розвитком професійно-технічної освіти в сучасних умовах: теорія і практика: монографія / [Г.В. Єльнікова [та ін.]; за ред. В.І. Свистун. – К.: ТОВ. «НВП Поліграфсервіс», 2014. – С. 9–88. (338 с.).

6. Огородников И.Т. Педагогика / И. Огородников. – М., 1968. – 374с.

7. Сушенцева Л.Л. Теоретико-методичні засади формування професійної мобільності майбутніх кваліфікованих робітників у професійно-технічних навчальних закладах: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня док. пед. наук: 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти / Л.Л. Сушенцева; Ін-т пед. освіти і освіти дорослих НАПН України. – К., 2012 . – 47 с.

Пащенко Тетяна
*кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник
лабораторії технологій професійного навчання
Інституту професійно-технічної освіти
НАПН України
м. Київ*

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ЗАСТОСУВАННЯ КЕЙС-ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОФЕСІЙНОМУ НАВЧАННІ КВАЛІФІКОВАНИХ РОБІТНИКІВ

Анотація. В статті розглянуто основні підходи до визначення сутності поняття «педагогічна умова». Розглянуто психологічно-педагогічні умови застосування кейс-технологій у професійно-технічній освіті. Проаналізовано основні умови ефективного впровадження інноваційних технологій в навчально-виховний процес.

Ключові слова: психологічно-педагогічні умови, інноваційні технології, кейс-метод.

Аннотация. В статье рассмотрены основные подходы к определению сущности понятия «педагогическое условие». Рассмотрены психолого-педагогические условия применения кейс-технологий в профессионально-техническом образовании. Проанализированы основные условия эффективного внедрения инновационных технологий в учебно-воспитательный процесс.

Ключевые слова: психолого-педагогические условия, инновационные технологии, кейс-метод.

Abstract. The article describes the main approaches to definition of essence of concept "pedagogical condition". Considered psychologically-pedagogical conditions of the use case technologies in technical and vocational education. Analyzed basic conditions for the effective introduction of innovative technologies in the educational process.

Keywords: psychological and pedagogical conditions, innovative technologies, case study method.

Постановка проблеми. В сучасних умовах ринку праці зростає попит на спеціалістів, які можуть приймати нестандартні рішення, творчо підходити до

Протокол засідання Вченої ради № 9 від 28 вересня 2015 року

виконання своїх обов'язків, адекватно сприймати ситуацію і будувати свої стосунки із оточенням та мають внутрішні мотиви і резерви для саморозвитку. Зазначене вимагає організації відповідної освіти, яка б інтегрувала високий рівень теоретичної та практичної підготовки кваліфікованого робітника, здатного до використання новітніх технологій виробництва в умовах інноваційності, варіативності та модернізації.

Пріоритетним напрямком освітньої системи України, що підтверджено державними законами та нормативними документами, є доступ до якісної освіти. Тому впровадження інноваційних технологій в навчально-виховний процес є одним із найважливіших питань, які сьогодні розглядаються в освіті.

Проблема якості освіти завжди перебувала в полі зору як педагогічної теорії, так і практики освіти. Однак на сучасному етапі суспільного розвитку вона набула нового звучання. Якість освіти сьогодні розглядається як найважливіший фактор стійкого розвитку країни, її технологічної, економічної, інформаційної і моральної безпеки [5, с. 50].

Реалізацію сучасних вимог до підготовки кваліфікованих робітників не забезпечують традиційні методи навчання. Тому постає необхідність у перегляді підходів як до форм, методів навчання майбутніх фахівців, так і процесу підготовки загалом. Одним з методів, який дозволяє врахувати новітні тенденції в освіті та професійну спрямованість навчального процесу підготовки майбутніх кваліфікованих робітників є кейс-метод, який набуває широкого застосування. Це пов'язано, на нашу думку, з тим, що він передбачає використання реальних ситуацій, які дозволяють поставити учня ще на етапі його професійної підготовки в конкретні умови його майбутньої професійної діяльності.

Актуальність дослідження та публікації щодо проблеми. Проблемами освітніх інновацій займаються І. Бех, Н. Бібік, С. Гончаренко, І. Єрмаков, В. Ільченко, Н. Пастернак, В. Паламарчук, Л. Подимова, В. Сластьонін, Ю. Швалб, М. Ярмаченко; їх класифікацією К. Ангеловські, О. Козлова, Л. Машкіна, К. Роджерс, І. Підласий; дослідження інноваційних педагогічних

Протокол засідання Вченої ради № 9 від 28 вересня 2015 року

технологій проводять М. Кларін, В. Лозова, О. Пехота, С. Подмазін, І. Прокопенко, Г. Селевко та ін.; створенням педагогічних систем займаються В. Безпалько, Н. Кузьміна, А. Куракін та ін.

Проблемами обґрунтування методологічних засад аналізу впровадження сучасних освітніх технологій у процес підготовки фахівців займаються А. Беляєва, В. Безпалько, Ю. Васьков.

Дидактичне обґрунтування застосування сучасних освітніх технологій професійного навчання представлене в працях таких дослідників як А. Беляєва, Р. Гуревича, О. Домінського, Н. Ничкало, Д. Чернілевського та ін.

Однією з інноваційних технологій, що набула популярності у нашій країні є Case study (кейс-метод, метод аналізу ситуацій). Саме їй у світовій практиці відводиться важливе місце для вирішення сучасних проблем у навчанні.

Проблемою використання кейс-методу під час викладання різних дисциплін в українській вищій школі займалися Ю. Сурмін [21], О. Сидоренко [20, 22], П. Шеремета, В. Чуба, Г. Каніщенко [27]; в російській освіті – О. Смолянінова [23], В. Давиденко, Е. Михайлова [12], Н. Піскунова, О. Пилипенко, Н. Тітова, О. Маргвелашвілі та ін.

Результати аналізу практичного досвіду підготовки майбутніх кваліфікованих робітників дозволили виявити протиріччя: між суспільною та державною орієнтацією сучасної освіти на інноваційне навчання та недостатньою кількістю підготовлених до його впровадження викладачів; між новим інноваційним підходом до навчання та існуючою традиційною моделлю навчальної діяльності; між науковими напрацюваннями в галузі інноваційних педагогічних технологій та практичними рекомендаціями щодо їх застосування в конкретний навчальний процес.

З метою розв'язання цих суперечностей у статті визначено та обґрунтовано психолого-педагогічні умови застосування інноваційних педагогічних технологій у професійному навчанні кваліфікованих робітників.

Виклад основного матеріалу. У психолого-педагогічних дослідженнях М. Артюшиної підкреслюється, що інноваційна діяльність в освіті може бути різною за своїм характером; особливістю сучасної системи освіти України є співіснування двох стратегій: традиційної та інноваційної. Традиційне навчання – орієнтоване на збереження і відтворення культури, забезпечує стабільність у соціумі за рахунок переважно репродуктивної діяльності учнів, формування виконавських здібностей, розвиток уваги і пам'яті. Інноваційне навчання – стимулює новаторські зміни в культурі, соціальному середовищі; орієнтоване на формування готовності особистості до динамічних змін у соціумі за рахунок розвитку здібностей до творчості, різноманітних форм мислення, а також здатності до співробітництва з іншими людьми [1]. Специфічними особливостями інноваційного навчання є його відкритість майбутньому, здатність до передбачення на основі переоцінки цінностей, налаштованість на конструктивні дії в нових ситуаціях [1]. Однак виділення двох підходів до освіти і навчання (традиційного та інноваційного) не означає неможливості інноваційних пошуків в обох напрямках.

Реалізацію сучасних вимог до підготовки кваліфікованих робітників, на сьогодні, не забезпечують традиційні методи навчання. Тому постає необхідність у перегляді підходів як до форм, методів навчання майбутніх фахівців, так і процесу підготовки загалом. Одним з методів, який дозволяє врахувати новітні тенденції в освіті та професійну спрямованість навчального процесу підготовки майбутніх кваліфікованих робітників є кейс-метод, який набуває широкого застосування. Це пов'язано, на нашу думку, з тим, що він передбачає використання реальних ситуацій, які дозволяють поставити учня ще на етапі його професійної підготовки в конкретні умови його майбутньої професійної діяльності.

На думку Г.Гребенькової, кейс завжди передбачає моделювання життєвої ситуації та може застосовуватися при закріпленні знань та вмінь, розвиткові навичок аналізу та критичного мислення, встановлення зв'язку теорії та

практики. При цьому дослідниця наголошує, що кейси мають бути обов'язково пов'язані з проблемою та мати чітко визначений характер [9].

Зауважимо, для реалізації дидактичних завдань педагогу необхідно чітко дотримуватися основних етапів створення кейсів. Зокрема, О. Сидоренко, Ю. Сурмін пропонують таку схему процесу створення викладачем кейсу: формулювання дидактичних цілей кейсу → вибір теми → збирання інформації для кейсу → вибір жанру кейсу → написання тексту кейсу → складання завдань до кейсу → упровадження кейсу в навчальний процес [20; 24]. І. Осадченко, на основі даного підходу пропонує внести деякі корективи щодо формування кейсу і подавати етапи у наступній послідовності: формулювання дидактичних цілей кейсу → вибір теми → вибір педагогічної ситуації → збирання додаткової інформації для кейсу → вибір виду кейсу → написання тексту кейсу → вибір дидактично-організаційного інструментарію (форм, прийомів, аналізу ситуацій, засобів навчання) → формулювання ситуаційних завдань → підготовка для викладачів методичних рекомендацій → обговорення кейсу з фахівцями і редагування → упровадження кейсу в навчальний процес → оцінка ефективності кейсу та його постійне редагування [13].

Ще за часів Я. Коменського був актуальним пошук тих засобів і порядку навчання, які б давали змогу педагогові привести своїх вихованців до позитивних результатів. Саме Я. Коменський, на думку Н. Новолокової [6], вперше визначив складові успішного застосування технологій – це:

- а) чітко поставлені цілі;
- б) засоби, точно пристосовані для досягнення цих цілей;
- в) конкретні правила, як користуватися цими засобами, щоб було неможливим не досягнути мети.

На думку Р. Кричевського, для успішного впровадження інновацій необхідно: відповідний освітній рівень як педагогів, так і учнів (чим він вищий, тим легше сприймаються нововведення); інформаційні контакти та поінформованість про нововведення; мотивація до нововведення [11].

Для того, щоб нововведення було успішним, під час його впровадження, на думку Н. Ільїної, необхідно враховувати наступні моменти: педагогічний колектив має чітко уявляти собі, у чому полягають нововведення. По можливості має бути проведено колективний аналіз можливих варіантів нововведень, сформований поетапний план впровадження, тощо.

Психологом має бути проведена оцінка психологічного ступеня готовності колективу до змін і участі в інноваціях. Як відомо, до успіху веде гарний соціально-психологічний клімат у колективі.

Сприяє нововведенням підтримка людьми, які мають авторитет у колективі, а також залучення до цього неформальних лідерів.

Необхідною умовою є поінформованість колективу про підготовку та реалізацію нововведення. Оскільки, як відомо, уривчасті відомості набувають форми чуток [11].

Сучасна освітня технологія у професійній підготовці майбутніх фахівців – це науково-обґрунтована і унормована за метою підготовки спеціалістів, змістом освіти, місцем та терміном навчання, система форм, методів, засобів і процедур, що використовуються для організації та здійснення спільної навчальної діяльності тих хто навчає, та тих хто навчається [2].

Для успішної ефективної роботи з професійної підготовки майбутніх фахівців необхідно вміло застосовувати сучасні освітні технології. По-перше, це необхідність впровадити в педагогіку системно-діяльний підхід.

По-друге, потреба забезпечення оптимальної спільної діяльності викладача та учня, яка буде спрямована на реалізацію навчального процесу з обов'язковою вимогою: забезпечення комфортних умов викладання і навчання; забезпечення орієнтації на особистість учня.

По-третє, можливість вилучити з навчання малоефективні вербальні способи передачі знань.

І, нарешті, мотивувати проектування технологічного ланцюжка процедур, прийомів, форм взаємодії викладача і студентів, які дають гарантії освітнім

результатам і знижують негативні наслідки роботи низькокваліфікованих педагогів [2].

Як слушно зауважує вчений, на ефективність процесу застосування сучасних освітніх технологій у професійній підготовці майбутніх кваліфікованих робітників впливають такі фактори:

- стан соціально-психологічного клімату у учнівському колективі, соціальна важливість професії;
- рівень професіоналізму педагогічного колективу навчального закладу,
- наявність науково обґрунтованого, професійно спрямованого плану навчально-виховної роботи;
- індивідуальні здібності учнів;
- здатність викладачів до ефективного впровадження сучасних освітніх технологій;
- дидактична орієнтація на вироблення позитивного мотивованого ставлення учнів до нового;
- аналіз схеми управління впровадженням сучасних освітніх технологій у підготовці майбутніх фахівців [15].

Усі перераховані вище компоненти і є елементами структури педагогічних умов застосування сучасних освітніх технологій професійної підготовки майбутніх фахівців.

У психолого-педагогічних працях відсутня термінологічна єдність дослідників і стосовно поняття "педагогічна умова". Так, Р. Нізамов вважає, що організація активної пізнавальної діяльності студентів можлива лише під час створення психолого-педагогічних умов, тобто такої обстановки в аудиторіях, кабінетах, де відбуваються заняття, в якій у тісній взаємодії подана найкраща сукупність психологічних, педагогічних факторів (середовища, засобів, взаємовідносин і т.д.) що забезпечують можливість викладачу організовувати активну діяльність студента [17]. У свою чергу, ряд науковців (Н. Грейда [4], Н. Ефіменко [7], Н. Журавська [8]) педагогічні умови визначають як: "По-перше, уявний результат дій учасників, по-друге – існуючі чинники, що

Протокол засідання Вченої ради № 9 від 28 вересня 2015 року

впливають на процес досягнення цих же цілей” та поділяють їх на внутрішні та зовнішні: а) зовнішні: позитивні взаємини викладача і студента; об’єктивність оцінки навчального процесу; місце навчання, приміщення, постійність робочого місця, оснащеність робочими приладами, завдання та їх забезпечення; б) індивідуальні (внутрішні) умови: індивідуальні особливості студентів (стан здоров’я, властивості характеру, досвід, уміння, навички, інтереси, темп і ритм роботи); позитивна мотивація навчальної діяльності; переживання успіху, тощо.

Отже, педагогічна умова – це обставина чи обстановка, яка сприяє розвитку (чи гальмуванню) якогось педагогічного процесу, явища, властивості особистості тощо.

Педагогічні умови – це створені зусиллями колективу умови для поліпшення навчального процесу, це система органічно пов’язаних між собою психічних та практичних дій, спрямованих на вирішення конкретних педагогічних завдань навчання. Зважаючи на це педагогічними умовами застосування інноваційних педагогічних технологій у професійному навчанні кваліфікованих робітників вважаємо такі зовнішні обставини процесу навчання, реалізація яких з високим ступенем вірогідності приведе до ефективного формування компетентності випускників професійно-технічних закладів освіти.

Аналіз психолого-педагогічної літератури з проблем застосування інноваційних педагогічних технологій у навчальному процесі, характеристика сутності та змісту нових технологій, результати реальної практики дали підстави для визначення психолого-педагогічних умов застосування інноваційних педагогічних технологій у підготовці майбутніх кваліфікованих робітників.

Першою педагогічною умовою ефективного застосування інноваційних технологій у навчальному процесі нами визначено створення інноваційного навчального середовища, спрямованого на забезпечення самореалізації особистості та заснованого на розробці та застосуванні у навчальному процесі інтерактивних форм і методів його засвоєння. Під освітнім інноваційним

Протокол засідання Вченої ради № 9 від 28 вересня 2015 року

середовищем ми розуміємо навчальне середовище, що будується на принципах організації навчальної діяльності як рівноправної взаємодії учнів у невеликих групах, що об'єднуються для вирішення загального завдання і спільними зусиллями досягають взаємної згоди.

Успішна реалізація інноваційних технологій навчання можлива за умов оптимального поєднання їх з традиційними технологіями. Дуже важливим є спільна робота учнів у «малих групах» під час проведення занять за кейс-технологією. Роль викладача змінюється з традиційної на посередницьку. Головним стає колективне знання групи, допомога в з'ясуванні окремих питань, обговорення підготовлених повідомлень, доповідей, рефератів. Розмір такої групи залежить від кількості учнів в академічній групі, доступності джерел і змісту завдання. Як правило, це 4-5 учнів. Робота в «малих групах» сприяє залученню всіх учнів до роботи, але з урахуванням рівня їх знань та можливостей або «рівня актуального розвитку (РАР)» за Л. Виготським (визначається тим, що учень уміє робити виключно самостійно) [3, с. 344]. Крім того, робота учнів в «малих групах» має можливість: заохочувати учнів до діалогу; залучати до обговорення проблем без будь-яких обмежень; ставити проблеми, які викликають загальний інтерес; шукати згоди в суперечливих ситуаціях; обмінюватися думками, порівнювати протилежні позиції.

Крім того, досвід учнів збагачується вміннями брати на себе відповідальність за спільну та індивідуальну діяльність, відстоювати свою позицію, співпрацювати, обмінюватися інформацією.

У контексті нашого дослідження ми орієнтувалися на наступні принципи застосування інноваційних технологій навчання:

- 1) орієнтація на співробітництво;
- 2) розвиток особистісного потенціалу;
- 3) єдність теорії та практики;
- 4) принцип активності, що спонукає особистість до активної позиції у навчанні [14, с. 23].

Спираючись на вищезначені принципи застосування інноваційних технологій ми дійшли висновку, що найбільш оптимальним в підготовці майбутніх кваліфікованих робітників є використання форм і методів кооперативного навчання, бо саме така організація навчальної діяльності є базою для застосування нових технологій і спрямована на виховання особистості, здатної навчатися та змінюватися, співпрацювати на рівних одна з одною, що в контексті даної педагогічної умови зумовлено потребою у зміні характеру організації навчальної діяльності на заняттях.

Кооперативна форма навчання передбачає створення малих груп учнів, що займаються спільною діяльністю, в якій виявляється єдність ціннісних орієнтацій і яка допускає розподіл функцій за індивідуальними здібностями та забезпечує максимально ефективне формування знань, а також сприяє гармонізації партнерських взаємовідносин між членами групи, самореалізації кожної особистості незалежно від рівня розвитку розумових здібностей.

Друга педагогічна умова ефективного застосування інноваційних технологій навчання – розвиток технологічної компетентності викладачів. Під технологічною компетентністю ми розуміємо процес поглибленого ознайомлення викладачів з науковими основами різноманітних інноваційних технологій, розвиток спеціальних практичних навичок та вмінь використовувати дані технології, формування певних психологічних і моральних якостей, необхідних для роботи в інноваційному освітньому середовищі.

Серед педагогів виділені п'ять типів ставлення до нововведень: активно-позитивне; пасивно-позитивне; нейтральне; пасивно-негативне; активно-негативне.

Важливим психологічним моментом, здатним загальмувати нововведення, а в деяких випадках і зупинити його, є неприйняття новітніх технологій, що одержало назву психологічного бар'єру стосовно нововведень. Це опір змінам, який, на думку психологів, пов'язаний з генетичним і психологічним складом особистості, із природним прагненням до збереження

Протокол засідання Вченої ради № 9 від 28 вересня 2015 року

стабільності, з перевагою «знайомого», «незнайомому», що спонукає до обережності і побоювань.

Основними причинами опору педагогів нововведенням можуть пояснюватись наступними характеристиками: особистісними і соціальними.

До особистісних характеристик відносяться наступні: сприйняття критики особистих методів роботи як образи; страх того, що набуті навички будуть непотрібними або не впишуться; небажання витратити сили на перенавчання (самоосвіту); страх перед невизначеністю, обумовлений нерозумінням суті та наслідків нововведень; страх зростання інтенсивності праці.

У числі соціальних причин називають наступні: небажання пристосуватися до нових вимог; прагнення зберегти звичні вимоги до роботи й умов роботи; страх, що нововведення приведуть до меншого задоволення роботою; ворожість до зовнішнього втручання в особисті справи й до осіб, які впроваджують нововведення; невдоволення мізерністю особистої участі та малою значимістю своєї ролі під час впровадження нововведень; впевненість у тому, що будь-які нововведення корисні комусь, а не педагогові й учням.

Також причинами, які мають соціально-психологічне забарвлення, є орієнтація деяких педагогів не на досягнення, а швидше на уникнення невдачі; страх передбачених труднощів; небажання пристосуватися до нових умов [26].

Третя педагогічна умова ефективного застосування інноваційних технологій навчання нами визначена як розвиток пізнавальної активності студента. Для ефективного застосування нових технологій у ході навчального процесу необхідний розвиток пізнавальної активності учнівської молоді, високий рівень якої впливає, на нашу думку, на формування інтересу до навчання, озброює учнів прийомами розумової діяльності з мобілізації та накопичення знань для вирішення навчальних проблем, розвиває ініціативу учнів у творчому пізнанні.

Висновки. Отже, аналіз та узагальнення теоретичних ідей та практичного досвіду підготовки майбутніх кваліфікованих робітників дозволив визначити

Протокол засідання Вченої ради № 9 від 28 вересня 2015 року

оптимальні педагогічні умови ефективного застосування інноваційних технологій навчання: створення інноваційного навчального середовища, спрямованого на забезпечення самореалізації особистості та заснованого на розробці та застосуванні у навчальному процесі інтерактивних форм і методів його засвоєння; забезпечення розвитку технологічної компетентності викладачів на підставі поглибленого ознайомлення з науково-практичними основами освітніх інноваційних технологій, розвитку методичних умінь та навичок використання даних технологій; розвиток пізнавальної активності студентів засобами проблемного навчання та формування у них мотивації до навчальної діяльності.

Напрямами подальшого дослідження можуть забезпечення психолого-педагогічних умов впровадження інноваційних технологій навчання в процесі психолого-педагогічної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників у професійно-технічних навчальних закладах.

Список літератури

1. Артюшина М.В. Психолого-педагогічні аспекти інноваційного навчання студентів / М.В. Артюшина // Досвід організації та активізації навчального процесу на основі впровадження інноваційних технологій: Зб. матеріалів наук.-метод. конф. 5-8 лютого 2008 р. – У 2 т. – Т. 2. – К.: КНЕУ, 2008. – С. 24-26.
2. Бондарева К. І. Педагогічний аналіз інноваційної діяльності вчителя: Науково-методичний посібник. / К.І Бондаренко, О.Г. Козлова – Суми, 2001. – 129 с.
3. Выготский Л.С. Педагогическая психология / Л.С. Выготский – М.: Педагогика-Пресс, 1996. – 538 с.
4. Грейда Н.Б. Формування екологічної культури студентів природничо-географічного факультету вузу: Автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Прикарпатський ун-т ім. В.Стефаника. – Івано-Франківськ, 1997. – 17 с.

5. Гуревич Р.С. Теоретичні та методичні основи організації навчання у професійно-технічних закладах: Монографія / Р.С. Гуревич / За ред. С.У. Гончаренко. – К.: Вища школа, 1998. – 229с.
6. Енциклопедія педагогічних технологій та інновацій: Навчально-методичний посібник/ Н.П. Наволокова. – Х.: Вид. група «Основи», 2009. – 176 с.
7. Ефіменко Н.П. Особливості формування екологічної культури студентів вищих технічних закладів освіти: Автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Харківський держ. пед. у-т ім. Г.С. Сковороди. – Харків, 2000. – 18 с.
8. Журавська Н.С. Педагогічні умови управління самостійною роботою студентів вищих закладів освіти: Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. – К., 1999. – 202 с.
9. Інтерактивні методи навчання: Навчальний посібник. [Текст] /За заг. ред. П.Шевчука і П.Фенриха. – Щецін: Вид-во WSAP, 2005. – 170 с.
10. Кот Н.М. Педагогічні умови ефективної взаємодії дитячого садка та сім'ї в екологічному вихованні старших дошкільників: Автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Київський ДПІ ім. М.П.Драгоманова. – К., 1993. – 24 с.
11. Кричевський Р. Л. Психологія малої групи: теоретичний і практичний аспект / Р.Л. Кричевський, Є.М. Дубовська – М.: Наука, 1991. – 84 с.
12. Михайлова Е. А. Кейс и кейс-метод: общие понятия / Е. А. Михайлова // Маркетинг. – 1999. – №1. – С.109–117.
13. Осадченко І. Дидактичні вимоги та методика формування кейсів у контексті підготовки майбутніх учителів початкової школи. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://archive.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Nz_p/2012_107_2/statti/09.pdf.

14. Пехота О. М. Особистісно-орієнтоване навчання: підготовка вчителя: [монографія] / О. М. Пехота, А. М Старєва – [2-ге вид. доп. та перероб.]. – Миколаїв : Вид-во «Іліон», 2007. – 272 с.
15. Підготовка майбутнього вчителя до впровадження педагогічних технологій: Навч.посіб./ О.М.Пехота та ін. – К.: В-во А.С.К., 2003. – 240 с.
16. Пономарьова Г.Ф. Педагогічні умови формування екологічної культури студентів педагогічного коледжу: Дис... канд.. пед. наук: 13.00.01. – Харків, 1997. – 175 с.
17. Проблемы развития познавательной активности студентов / Под ред. Р.А.Низамова – Казань: Изд-во Казанского ун-та, 1980. – 176 с.
18. Пустовит Н.А. Экологическое воспитание школьников в процессе обучения сельскохозяйственному труду: Автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / НИИ педагогики УССР. – К., 1989. – 24 с.
19. Руссо Ж.Ж. Трактаты / Ж Ж. Руссо. – М., 1966. – 298 с.
20. Сидоренко О. Передмова // Ситуаційна методика навчання: теорія і практика / Упор. Сидоренко О., Чуба В.. – К.: Центр інновацій та розвитку, 2001. – С.7-8.
21. Ситуационный анализ, или Анатомия Кейс-метода / Под ред. д-ра социологических наук, профессора Сурмина Ю.П. – Киев: Центр инноваций и развития, 2002. – 286 с.
22. Ситуаційна методика навчання: теорія і практика / Упор. Сидоренко О., Чуба В.. – К.: Центр інновацій та розвитку, 2001. – 127 с.
23. Смолянинова О.Г. Дидактические возможности метода case study в обучении студентов / О.Г. Смолянинова. – Красноярск: КГУ. – 2002. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.lan.krasu.ru/studies/authors/smolyaninova/CASESTUDY/articles/ECASE.html>.
24. Сурмін Ю. Функціональні можливості методу ситуаційного навчання / [Ю. Сурмін, Упор. О. Сидоренко, В. Чуба]. – К. : Центр інновацій та розвитку, 2001. – С. 58-62.

25. Трайнев В.А. Деловые игры в учебном процессе. Методология разработки и практика проведения. – М.: „Издательский Дом” «Даликов и К», 2001. – 360 с.
26. Харченко О.О. Педагогічні умови ефективного застосування інноваційних технологій навчання у природничо-науковій підготовці майбутніх учителів. Електронне наукове фахове видання „Науковий вісник Донбасу” № 1 (13), 2011. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http:// irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21CO/statti/11.pdf](http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21CO/statti/11.pdf)
27. Шеремета П.М., Каніщенко Л.Г. Кейс-метод: з досвіду викладання в українській бізнес-школі / П.М. Шеремета, Л.С. Каніщенко / [За ред. О.І.Сидоренка; 2-ге вид]. – К.: Центр інновацій та розвитку, 1999. – 80с .

УДК 377.3:694

О.В. СЛОБОДЯНИК

ПРОБЛЕМЫ ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДУ ПРОЕКТІВ В ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНІЙ ОСВІТІ

***Анотація.** У статті висвітлено суть методу проектів та його значення в професійно-технічній освіті. Схарактеризовано дидактичні можливості використання методу проектів при підготовці кваліфікованих робітників столярного профілю, його переваги, ефективність і практичну спрямованість в сучасному навчально-виховному процесі ПТНЗ.*

***Ключові слова:** проект, проектування, метод проектів, професійно-технічна освіта, компетентнісний підхід, навчально-виховний процес, професія «столяр будівельний», виробниче навчання, професійні якості.*

О.В. СЛОБОДЯНИК

ПРОБЛЕМЫ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ МЕТОДА ПРОЕКТОВ В ПРОФЕССИОНАЛЬНО-ТЕХНИЧЕСКОМ ОБРАЗОВАНИИ

***Аннотация.** В статье освещены суть метода проектов и его значение в профессионально-техническом образовании. Охарактеризованы дидактические возможности использования метода проектов при подготовке квалифицированных рабочих столярного профиля, его преимущества, практическую направленность в современном учебно-воспитательном процессе ПТУЗ.*

***Ключевые слова:** проект, проектирование, метод проектов, профессионально-техническое образование, компетентностный подход, учебно-воспитательный процесс, профессия «столяр строительный», производственное обучение, профессиональные качества.*

A. SLOBODYANUK

PROBLEMS USING THE METHOD OF PROJECTS IN VOCATIONAL EDUCATION

Annotation. The article highlights the essence of the project method and its value in vocational education. Author determined didactic possibilities of the method in the preparation of project skilled workers joiner profile, its benefits and the experience and practical orientation in the modern educational process in vocational training school.

Key words: *project, projection, projects method, vocational education, competence approach, teaching and educational process, profession "joiner for construction" production training, professional skills.*

Постановка проблеми. В умовах швидкого технічного прогресу та інформатизації суспільства перед закладами професійно-технічної освіти постають складні завдання формування в молодих людей умінь творчо мислити, самостійно визначати перспективні цілі власної діяльності та знаходити оптимальні шляхи їх досягнення, адекватно оцінювати результати та наслідки своїх дій. Проблема якості освіти завжди перебувала в полі зору як педагогічної теорії, так і практики. Однак на сучасному етапі суспільного розвитку та науково-технічного прогресу вона набула нового звучання. Якість освіти сьогодні розглядається як найважливіший фактор стійкого розвитку країни, її технологічної, економічної, інформаційної і моральної безпеки [3].

До пріоритетів сьогодення професійна освіта відносить готовність випускника до сучасного життя та постійного професійного самовдосконалення. Тому однією з проблем сучасної професійно-технічної освіти є питання компетентнісного підходу відносно професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників. Основна увага акцентується на компетенціях, що сприяють адаптації фахівців умов сучасного ринку праці й бурхливого розвитку науки й техніки.

Сучасний будівельний ринок праці потребує кваліфікованих конкурентоспроможних робітничих кадрів, у яких рівень інтелектуалізації праці є досить високим. Ця обставина вимагає організації освітнього процесу, який би інтегрував високий рівень теоретичної та практичної підготовки кваліфікованого робітника, здатного до використання новітніх технологій

виробництва в умовах інноваційності, варіативності та модернізації виробництва.

Сьогодні компетентнісний підхід стає невід'ємним складником освітньої системи. Серед ефективних навчальних методів, які сприяють вирішенню поставлених завдань, чільне місце займає «метод проектів», тому важливо осмислити його педагогічні ресурси.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розроблений ще у першій половині XX ст. метод проектів в сучасну інформаційну добу отримав нові дидактичні та практичні можливості. Тому різні аспекти проблеми використання цього методу в освітніх закладах знаходяться в центрі уваги багатьох дослідників. Так, у наукових працях схарактеризовано: загальнотеоретичні положення теорії навчання (Ю. Бабанський, І. Лернер, В. Лозова, В. Сластьонін та інші), порівняльний і ретроспективний аналіз застосування методу проектів (Л. Бущик, З. Васильєва, О. Джуринський, М. Кноль та інші); технологія його використання (П. Блонський, Дж. Дьюї, В. Кілпатрик, Є. Полат, та інші), питання застосування методу проектів у процесі навчання як засобу активізації навчально-пізнавальної діяльності учнів (М. Бухаркіна, В. Гузеєв, І. Чечель О. Коберник та інші).

Науковці зробили вагомий внесок у дослідження проблеми використання методу проекту. Однак проблема використання методу проектів при професійній підготовці майбутніх столярів будівельних в ПТНЗ є не достатньо висвітленою та вимагає подальшого дослідження на теоретичному та практичному рівнях.

Метою статті є висвітлення проблеми використання методу проектів в професійно-технічних навчальних закладах при підготовці кваліфікованих робітників столярного профілю.

Виклад основного матеріалу дослідження. На основі вивчення наукової літератури визначено, що метод проектів виник у другій половині XIX ст. у сільськогосподарських школах США, причому, спочатку він мав назву «метод проблем» чи «метод цільового акту». У 1908 р. завідувач відділом виховання

цих шкіл Д. Снезден уперше застосував термін «проект». Розкриваючи необхідність забезпечення зв'язку роботи шкіл з потребами сільськогосподарського виробництва, педагог зробив висновок про те, що цей зв'язок на практиці можна реалізувати саме через розробку відповідних проектів. У 1911 р. Бюро виховання В США новий термін узаконило, і з того часу він почав офіційно використовуватися в американській педагогічній літературі. У 1919 р. Центром шкільного відомства був опублікований та остаточно прийнятий документ «Проектний метод у системі освіти» [4]. Аналіз наукової літератури засвідчує, що вагомий внесок у розвиток ідеї використання методу проектів в освіті зробили представники теорії прагматизму Дж. Дьюї та У.Х. Кілпатрик. Зокрема, У.Х. Кілпатрик розглядав цей метод як спосіб планування доцільної діяльності для виконання певного навчального завдання в реальній обстановці. Причому у визначенні суті методу проектів учений особливу увагу приділяв розкриттю значення поняття «проект», яке ним зводилось до деякого цільового акту [4].

Подальший розвиток ідея використання методу проектів в освіті отримала у працях американського педагога Є. Коллінгса, який проводив експериментальну педагогічну роботу в цьому напрямі в одній із сільських шкіл штату Міссурі. У 1917 р. цей науковець на основі результатів свого дослідження розробив класифікацію різних видів навчальних проектів, до роботи над якими, на його думку, слід залучати школярів. Ця класифікація включала такі групи проектів [5]:

- проекти ігор – заняття для дітей, метою яких було залучання до групової діяльності (ігри, танці, різноманітні розваги);
- екскурсійні проекти – проекти, що були пов'язані з вивченням проблем оточуючого середовища та життєдіяльності людей;
- проекти-розповіді – їх основною метою було забезпечення отримання дитиною задоволення від розповіді в будь-якій її формі (усній, письмовій, пісенній, музикальній);

– конструктивні проекти – проекти, спрямовані на виготовлення деякого конкретного корисного продукту.

Зрозуміло, що погляди сучасних науковців щодо визначення суті методу проектів та можливостей його використання в закладах професійно-технічної освіти суттєво відрізняються від поглядів прибічників цього підходу, висловлені у першій половині ХХ ст. Однак вони погоджуються з ними в тому, що основними перевагами цього методу є його ефективність і практична спрямованість.

Уточнимо, як розуміють сучасні дослідники поняття «метод проектів». Аналіз наукових джерел засвідчує, що під методом проектів мається на увазі: метод проектів – це спосіб організації пізнавально-трудової діяльності учнів, що передбачає визначення потреб людини, проектування продукту праці відповідно до цих потреб, виготовлення виробу чи надання послуги, оцінку якості, визначення реального попиту на ринку товарів (І. Сасова) [11]; метод проектів – це форма організації занять, що передбачає комплексний характер діяльності всіх учасників з метою отримання освітнього продукту за певний проміжок часу (О. Хуторський) [13]; метод проектів – спеціально організований учителем комплекс дій для самостійного виконання учнями, де вони можуть проявляти ініціативу в прийнятті рішень та бути відповідальними за свій вибір, результат праці та створення продукту (Т. Мацкевич, Л. Лукоянова) [7]; метод проектів – спосіб організації пізнавально-трудової діяльності учнів з метою вирішення проблем, пов'язаних з проектуванням, створенням і виготовленням реального об'єкта (продукту праці) (С. Ящук) [15]; метод проектів – особистісно-орієнтований метод навчання, заснований на самостійній діяльності учнів щодо розробки проблеми й оформлення її практичного результату (С. Пілюгіна) [9]; метод проектів – система навчання, гнучка модель організації навчального процесу, орієнтована на творчу самореалізацію особистості, завдяки розвитку її інтелектуальних і фізичних можливостей, вольових якостей і творчих здібностей у процесі створення під контролем вчителя нових товарів і послуг, які мають суб'єктивну або ж об'єктивну

новизну, а також практичну значущість (Р. Галустов, Н. Зубов) [2]; метод проектів – система навчання, за якої учні здобувають знання в процесі планування й виконання завдань, які поступово ускладнюються (О. Коберник) [6]; метод проектів – організований учителем підхід навчання у співробітництві (collaborative approach), за умов якого учні набувають та використовують набуті знання та вміння для вирішення реалістичних проблем у процесі ґрунтовного дослідження (Robert T. Howell) [10]; метод проектів – педагогічна технологія, орієнтована не на інтеграцію фактичних знань, а на їх застосування до набуття нових (інколи і шляхом самоосвіти) (І. Чечель) [14].

У контексті дослідження ми приєднуємося до точки зору О. Блохіна, відповідно до якої метод проектів розуміється як спосіб досягнення дидактичної мети (суб'єктом якої є педагог) через детальну розробку проблеми (суб'єктом якої є учень) та її рішення, що має завершитися реальним практичним результатом, оформленим тим чи іншим способом [1].

Уточнюючи свою точку зору, В. Гам і А. Филимонов теж зазначають, що метод проектів дозволяє визначити шлях та спосіб процесу пізнання, що забезпечує досягнення дидактичної мети через детальну розробку проблеми [12]. Отже, основною ознакою будь-якого навчального проекту є його практична спрямованість на отримання конкретного результату як рішення певної теоретичної чи практичної проблеми. У праці Е. Пеньковских визначено також основні вимоги до методу проекту, а саме [8]:

- 1) наявність значущої проблеми, яка вимагає інтегрованого знання, дослідницького пошуку рішення, формулювання чіткої мети виконання проекту;
- 2) теоретичне та практична значущість очікуваних результатів;
- 3) структурування змістової частини проекту;
- 4) дотримання часових меж виконання проекту;
- 5) оцінювання його результатів викладачем і колективом учнів, що поєднується із самооцінюванням;
- 6) сполучення різних видів індивідуальної й групової діяльності учнів;

- 7) поділ учнів на групи з урахуванням їхніх індивідуальних особливостей (інтелектуальних, психологічних тощо);
- 8) створення ситуацій успіху для кожного учасника;
- 9) використання дослідницьких методів дослідження.

Нами було виявлено, що професійна підготовка майбутніх столярів будівельних відбувається переважно з використанням традиційних методів (бесіда, пояснення, демонстрування прийомів роботи тощо). За цих умов використання методу проектів сприяє гуманізації існуючої моделі навчання. Також метод проектів передбачає мотивоване вирішення певних проблемних завдань. Отже, традиційно теоретичне та практичне засвоєння змісту навчального матеріалу загально педагогічних, спеціальних дисциплін, виробничого навчання потребує перегляду з метою виділення циклу проблем і, відповідно, розробки проектних завдань, система яких забезпечить інтегроване засвоєння теоретичного матеріалу з практичним в процесі проектної діяльності майбутніх столярів будівельних за умов використання проектної технології.

Метод проектів дає можливість учням застосовувати знання та уміння на практиці, проявити дослідницькі здібності, здібність до навчання, здатність адаптуватися до нових ситуацій; здатність генерування нових ідей, здатність до лідерства, здатність працювати автономно, здатність до розробки проектів; здатність до ініціативи та підприємництва, відповідальність за якість, прагнення до успіху, що в свою чергу сприяє формуванню професійних компетентностей.

Висновки. На підставі вищевикладеного ми дійшли висновку, що метод проектів має значні дидактичні можливості. Він дозволяє з позицій компетентнісного підходу в процесі навчання створювати умови діяльності, максимально наближені до реальної життєдіяльності, сприяє формуванню професійних та особистісних якостей учнів, забезпечує сприятливі передумови для їхньої творчої самореалізації, дає можливість вирішувати проблеми різної складності на основі наявних знань та досвіду. При виконанні проектів учні

вчатися самостійно набувати нових знань, вмінь та навичок, інтегрувати та практично застосовувати їх для вирішення поставлених завдань. Це зумовлює доцільність широкого застосування методу проектів на практиці у професійно-технічних навчальних закладах. Зазначимо, що під час проведення подальшого наукового пошуку планується визначити педагогічні умови, які забезпечують ефективну професійну підготовку майбутніх столярів будівельних.

Література

1. Блохин А.Л. Метод проектов как личностно-ориентированная педагогическая технология: дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / А.Л. Блохин. – М., 2006. – 154 с.
2. Галустов Р. А., Зубов Н. И. Творческие проекты студентов ТЭФ. Под ред. Р. А. Галустова. – Брянск: Издательство БГПУ, НМЦ "Технология", 1999. – 152 с.
3. Гуревич Р.С. Теоретичні та методичні основи організації навчання у професійно-технічних закладах: Монографія / За ред. С.У. Гончаренко. – К.: Вища школа, 1998. – 229с.
4. Килпатрик В. Метод проектов. Применение целевой установки в педагогическом процессе / В. Килпатрик. – Л.: Изд-во «Брокгауз и Барон», 1925. – 44 с.
5. Коллингс Е. Опыт работы американской школы по методу проектов / Е. Коллингс. – М.: Новая Москва. – 1926. – 96 с.
6. Коберник О. М. Проектування на уроках трудового навчання // Трудова підготовка в закладах освіти. – 2001. – № 4. – С. 12-14.
7. Мацкевич Т. А., Лукоянова Л. Г. Педагогические технологии в развитии детей // Негосударственное образовательное учреждение школа "Творчество": опыт становления и тенденции развития / Сост. Т. А. Мацкевич, А. П. Шевченко. – Самара, 2001. – С. 61-69.
8. Пеньковских Е.А. Метод проектов в отечественной и зарубежной педагогической теории и практике (на основе сравнительного анализа) : дис.

- ...канд. пед. наук: 13.00.01 / Е.А. Пеньковских. – Екатеринбург, 2007. – 217 с.
9. Пилюгина С. А. Метод проектной деятельности в Интернете и его развивающие возможности // Школьные технологии – 2002. – № 2. – С. 196-199.
 10. Robert T. Howell. The Importance of the Project Method in Technology Education. Journal of Industrial Teacher Education. Volume 40, Number 3, 2003.
 11. Сасова И. А. Учебно-методическое обеспечение использования метода проектов в образовательной области "Технология" // Метод проектов в технологическом образовании школьников: Материалы Международного семинара. – СПб.: Изд-во РГПУ им. А. И. Герцена, 2001. – С. 36-45.
 12. Филимонов А.А. Организация проектной деятельности : учеб.-метод. пособ. / А.А. Филимонов, В.И. Гам. – Омск: Изд-во ОмГПУ, 2005. – 256 с.
 13. Хуторской А. В. Современная дидактика: Учебник для вузов. – СПб: Питер, 2001. – 544 с.: ил. – (Серия "Учебник нового века"). [Метод проектов. – С. 337-341]
 14. Чечель И. Д. Метод проектов: субъективная и объективная оценка результатов // Директор школы. – 1998. – № 4. – С. 3-10.
 15. Ящук С. М. Розвиток творчого потенціалу учнів у процесі проектно-технологічної діяльності // Рідна школа. – 2004. – № 4. – С. 9-11.

ПРАКТИЧНА РЕАЛІЗАЦІЯ ТЕХНОЛОГІЇ КОНТЕКСТНОГО НАВЧАННЯ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ КВАЛІФІКОВАНИХ РОБІТНИКІВ

Анотація. У пропонованій статті розглядається питання практичної реалізації технології контекстного навчання у професійній підготовці майбутніх кваліфікованих робітників.

Визначено основну мету контекстного навчання, яка виявляється у формуванні в межах загальної діяльності учня професійно-технічного навчального закладу його цілісної, внутрішньо вмотивованої професійної діяльності як майбутнього фахівця. Помічено, що технологія контекстного навчання має витoki з двох джерел: змісту досліджуваних наук і змісту майбутньої професійної діяльності, представленої у вигляді моделі діяльності фахівця – його функцій, проблем, завдань, ключових компетентностей особистості.

Проаналізовано структурні форми технології контекстного навчання. З'ясовано, що у відповідності з цими формами можна реалізувати його три моделі. Зокрема, моделі першого типу включають систему завдань, які передбачають роботу з текстом і переробку знакової інформації. У моделях другого типу навчальні завдання будуть виходити за межі знакової інформації та співвідноситися з майбутньою професійною діяльністю. Моделі третього типу демонструють виконання навчальних завдань у спільних, колективних формах.

Також у статті пропонується схема покрокової реалізації технології контекстного навчання у закладах професійно-технічної освіти, яка охоплює етапи аналізу проблеми, проектування, планування, реалізації та оцінювання.

Ключові слова: контекст, технологія, проектування, знакова система, професійна підготовка.

Аннотация. В представленной статье рассматривается вопрос практической реализации технологии контекстного обучения в профессиональной подготовке будущих квалифицированных рабочих.

Определена основная цель контекстного обучения, которое проявляется в формировании в рамках общей деятельности ученика профессионально-технического учебного заведения его целостной, внутренне мотивированной профессиональной деятельности как будущего специалиста. Замечено, что технология контекстного обучения имеет начало из двух источников: содержания изучаемых наук и содержания будущей профессиональной деятельности, представленной в виде модели деятельности специалиста – его функций, проблем, задач, ключевых компетенций личности.

Проанализированы структурные формы технологии контекстного обучения. Установлено, что в соответствии с этими формами можно реализовать его три модели. В частности, модели первого типа включают систему заданий, предполагающих работу с текстом и переработку знаковой информации. В моделях второго типа упражнения будут выходить за пределы знаковой информации и соотноситься с будущей профессиональной деятельностью. Модели третьего типа демонстрируют выполнения учебных задач в совместных, коллективных формах.

Также в статье предлагается схема пошаговой реализации технологии контекстного обучения в учреждениях профессионально-технического образования, которая охватывает этапы анализа проблемы, проектирования, планирования, реализации, оценки.

Ключевые слова: контекст, технология, проектирование, знаковая система, профессиональная подготовка.

Abstract. This article examines the practical implementation of technology in the context of training professional training of future skilled workers.

It identifies the main purpose of the context of learning, which is manifested in the formation of educational activity within the student of vocational educational institution of its integrated internally motivated professional activity as a future professional. It is noted that the context of learning technology has origins from two sources: the content of the studied Sciences and content of future professional activity, presented in the form of expert business model - its functions, problems, challenges, key competencies.

We analyzed the structural forms of contextual learning technology; found that in accordance with these forms can be realized three models of education. In particular, the model of the first type includes a system of tasks that involve working with text processing and character information. The models of the second type of exercises will go beyond the landmark information and relate to future professional activity. Models demonstrate the performance of third type of learning tasks in the joint, collective forms.

The article also proposed scheme step by step implementation of the technology in the context of training institutions of vocational education, which covers the stages of problem analysis, design, planning, implementation and evaluation.

Key words: context, technology, engineering, sign system, training.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку суспільства та модернізації професійно-технічної освіти України існує необхідність того, щоб учні професійно-технічних навчальних закладів (ПТНЗ) були орієнтовані на практичне застосування отриманих знань, на аналіз і критичне осмислення, на вміння приймати професійні рішення на основі творчої переробки отриманих знань. У зв'язку з цим з'являється потреба у використанні активних методів, форм і технологій навчання, які забезпечують інтенсивний розвиток особистості учнів і викладача.

Традиційне навчання орієнтоване на засвоєння знакової навчальної інформації, і чим більше її засвоєно, тим вище вважається рівень освіченості.

Протокол засідання Вченої ради № 9 від 28 вересня 2015 року

У процесі навчання учень також пізнає матеріально-технічну сторону професійної діяльності як складову її частину. Проблема полягає в тому, що випускнику ПТНЗ у практичній діяльності найскладніше освоїти саме соціальний контекст, в якому він буде працювати, тобто виробничі відносини в колективі, які вчать не предметним діям, а професійним, соціальним вчинкам. Цьому має сприяти технологія знакового або контекстного навчання.

Актуальність дослідження та публікації щодо проблеми. Теоретичні й практичні засади реалізації технології контекстного навчання розкриваються у багатьох дослідженнях вітчизняних та зарубіжних вчених, зокрема А. Вербицького, В. Готtinga, А. Кузьмінського, А. Павленка, С. Скворцової, С. Стрельнікова, М. Чобітька та ін.

Метою статті є висвітлення контекстної технології навчання у практиці роботи професійно-технічного навчального закладу.

Виклад основного матеріалу. Перш ніж впроваджувати цю технологію в процес навчання нами була проведена велика попередня робота з вивчення сутності цієї технології, досвіду роботи інших освітніх установ з цього питання, можливості використання технології в залежності від особливостей дисциплін, які викладаються у ПТНЗ. Результатом цієї роботи можна вважати розроблені методичні підходи до практичної реалізації технології контекстного навчання, які і будуть представлені нижче.

Крім того, цілі, які ставляться учням при навчанні, задаються суспільством, зокрема вимогами державного стандарту професійно-технічної освіти (ДОС ПТО), викладачем, але не самим учнем. Тому навчання і втрачає для учнів сенс, адже завдання і цілі поставлені не ними самими, а нав'язані ззовні.

У технології контекстного навчання необхідно також усвідомити різницю між змістом навчання і змістом професійно-технічної освіти. Зміст навчання визначається ДОС ПТО за фахом, навчальними планами і програмами. На відміну від змісту навчання, зміст освіти відображає рівень розвитку особистості, предметної та інших ключових компетентностей випускника ПТНЗ, який формується в процесі навчання. Змінюється так званий «образ» особистості та мета ПТО – розвиток особистісного потенціалу.

Базовим поняттям контекстного навчання є категорія контексту. Контекст пов'язаний з поняттям «ситуація», тобто системою умов, що спонукають суб'єкта до прояву активності. У ситуацію включаються і зовнішні умови, і сам суб'єкт, і ті люди, з якими він контактує. Перш ніж приступити до дії, людина намагається зібрати якомога більше контекстної інформації. Якщо у людини немає зразків поведінки, зафіксованих у певних контекстах, наприклад поведінки в певних виробничих ситуаціях, то вона відчуває дискомфорт, навіть страх і невміння спрогнозувати власні дії.

Прогнозування, як необхідне вміння, засноване на передбаченні дій хоча б на крок уперед. Отже, контекст може активізувати мислення учня і вводити його до стану проблемної або творчої ситуації.

Навчально-виробничий процес у ПТНЗ є одним із проявів соціальної практики. Отже, контексти життя і трудової діяльності майбутнього фахівця повинні наповнити навчання особистісним змістом, визначити міру включеності в пізнавальний процес. Звідси змінюється і основна мета діяльності викладачів ПТНЗ: не навчання, а формування цілісної моделі майбутньої професійної діяльності випускника.

Предмет навчальної діяльності для учня завжди абстрактний, ним є тексти, схеми, макети, методичні вказівки тощо. У реальному ж предметі

Протокол засідання Вченої ради № 9 від 28 вересня 2015 року

майбутньої професійної діяльності знання надаються в контексті виробничих процесів і ситуацій. Відсутність цілісного уявлення про майбутню професійну діяльність призводить до відсутності інтересу в учнів до одержуваної спеціальності. Продуктивне мислення – це звернення до нового, до тих невідомих, нестандартних і проблемних ситуацій, які виникають у них у виробничій діяльності [3, с. 18]. Отже, інформація на уроці повинна даватися в контексті майбутньої діяльності, зі спрямованістю майбутнього її професійного використання: де, коли і як можна застосувати ці знання.

У спеціальних дисциплінах мають відтворюватися реальні професійні ситуації і фрагменти виробництва, відносини зайнятих у ньому працівників. Таким чином, учню задаються рамки його професійної праці. Основою взаємодії викладача та учня стає ситуація у всій її предметній та соціальній неоднозначності. Саме в ході аналізу ситуацій, ділових і навчальних ігор учень формується як фахівець і член майбутнього колективу.

У технології контекстного навчання використовуються три базові форми діяльності: навчальна діяльність з провідною роллю лекцій і семінарів; квазіпрофесійна – ігри, тренінги; навчально-професійна та виробнича практика та кваліфікаційна робота. У відповідності з цими формами можна реалізувати три моделі навчання. Моделі першого типу включають систему завдань, які передбачають роботу з текстом і переробку знакової інформації. Одиницею роботи учня є дії слухання і говоріння, читання, письмо. У моделях другого типу навчальні завдання будуть виходити за межі знакової інформації і співвідноситься з майбутньою професійною діяльністю. У цьому випадку одиницею роботи виявляється предметна дія, бо навчальна діяльність учня спирається на контекст. У моделях третього типу завдання виконуються в спільних, колективних формах. Такі спільні пошуки вирішення проблеми формують досвід

Протокол засідання Вченої ради № 9 від 28 вересня 2015 року

колективної роботи у майбутньому професійному середовищі. Ця модель реалізується в ділових і навчальних іграх, у виконанні професійного завдання на іспиті.

Основна мета контекстного навчання – формування у межах навчальної діяльності учня ПТНЗ його цілісної, внутрішньо вмотивованої професійної діяльності як майбутнього фахівця [4, с. 51].

Таким чином, освіта в технології контекстного навчання передбачає два компоненти: предметний зміст, який забезпечує професійну компетентність випускника як фахівця, і соціальний, що забезпечує здатність працювати в колективі, бути комунікабельною і соціально зрілою особистістю [1, с. 53].

Зміст контекстного навчання відбирається з двох джерел: змісту досліджуваних наук і змісту майбутньої професійної діяльності, представленої у вигляді моделі діяльності фахівця – його функцій, проблем, завдань, ключових компетентностей. Зміст навчання задається у вигляді навчальних текстів, однак у них інформація має предметний і соціальний контексти майбутньої життя й діяльності учня [2, с. 210].

Контекстне навчання – навчання, професійно орієнтоване. Всі знання при цьому надаються і вивчаються тільки в контексті з майбутньою професійною діяльністю. Загальною основою різних методик стає професійний контекст. Потрібно підкреслити необхідність міжпредметних і міждисциплінарних зв'язків. Без цього контекстне навчання втрачає сенс.

Зокрема, А. Вербицький сформулював наступні принципи контекстного навчання:

1. Забезпечення особистісного включення учня у навчальну діяльність;
2. Моделювання у навчальній діяльності цілісного змісту, форм і умов майбутньої професійної діяльності;

Протокол засідання Вченої ради № 9 від 28 вересня 2015 року

3. Принцип проблемності змісту і процесу його засвоєння учнями у навчальній діяльності;
4. Адекватність форм організації цілям і змісту освіти;
5. Принцип провідної ролі спільної діяльності;
6. Принцип відкритості стосовно до педагогічних технологій, запропонованим у межах інших теорій і підходів;
7. Принцип наступності традиційних і нових педагогічних технологій;
8. Принцип єдності навчання і виховання майбутнього професіонала [1, с. 52].

Щоб зрозуміти сутність і соціальну значущість своєї майбутньої професії, виявляти до неї стійкий інтерес, викладачу ПТНЗ потрібно організовувати власну діяльність, обирати типові методи і способи виконання професійних завдань, оцінювати їх ефективність і якість; здійснювати пошук і використання інформації, необхідної для ефективного виконання професійних завдань, професійного та особистісного розвитку.

Нами пропонується покрокова реалізація технології контекстного навчання у ПТНЗ (табл. 1).

Таблиця 1

Покрокова реалізація технології контекстного навчання у ПТНЗ

Етапи	Завдання	Результати
Аналіз проблеми	- мета навчання; - аналіз переліку вимог до знань та навичок; - прогнозування результатів; - визначення місця та ролі технології у навчально-виробничому процесі ПТНЗ.	Створення загальної концепції використання технології контекстного навчання, окреслення основних шляхів її реалізації.
Планування	- формування завдань навчання та вибір дидактичних прийомів; - презентація навчального матеріалу; - обрання методів та векторів стратегії управління технологією.	Опис дидактичних прийомів. Перелік форматів форм презентації навчальної інформації. Технологічна платформа та інструментарій.

Проектування	- визначення компонентів та проектування сценарію впровадження технології; - розробка інформаційно-логічної моделі навчального матеріалу; - визначення типів навчальних завдань та проектування засобів контролю знань.	Опис інформаційно-логічної моделі навчання . Побудова схеми контролю отриманих знань.
Реалізація	- змістовне наповнення навчання; - методична організація навчального матеріалу в циклі занять.	Комплекс навчальних матеріалів. Використання мультимедійних засобів.
Оцінювання	- перевірка отриманих знань; - оцінка ефективності впровадження технології.	Розробка пакету документації. Створення методичних рекомендацій для викладачів ПТНЗ щодо реалізації технології контекстного навчання.

На етапі аналізу проблеми створюється загальна концепція використання технології контекстного навчання та окреслення основних шляхів її реалізації. На цьому етапі необхідно раціонально визначити цілі навчання з використанням цієї технології, а саме: які знання, уміння і навички необхідно придбати і чому. При формулюванні цілей необхідно враховувати роль і місце цієї технології в загальній системі підготовки фахівців, а також спрогнозувати очікувані результати навчання з її використанням.

На етапі планування здійснюється формування завдань навчання та вибір дидактичних прийомів; презентація навчального матеріалу; обрання методів та векторів стратегії управління технологією, яка визначає вибір дидактичних прийомів для досягнення поставлених цілей навчання, наприклад застосування методів активізації навчання, зокрема колективно-групових методів, проектів, ділових ігор, панельних дискусій тощо.

Результатом етапу планування є опис дидактичних прийомів; перелік форматів форм презентації навчальної інформації; технологічна платформа та інструментарій. Серед використовуваних форм і форматів презентації

Протокол засідання Вченої ради № 9 від 28 вересня 2015 року

інформації можуть бути відео, анімація, звук, інтерактивні тривимірні зображення тощо. Вибір форм і форматів презентації інформації здійснюється виходячи з можливостей інструментальних засобів, які планується використовувати.

На етапі проектування відбувається визначення компонентів та проектування сценарію впровадження технології; розробка інформаційно-логічної моделі навчального матеріалу; визначення типів навчальних завдань та проектування засобів контролю знань. Результатом цього етапу є опис інформаційно-логічної моделі навчання та побудова схеми контролю отриманих знань.

Етап реалізації є найбільш трудомістким і відповідальним. Цей етап охоплює: змістовне наповнення навчання; методичну організацію навчального матеріалу в циклі занять. Результатом його буде комплекс навчальних матеріалів та використання мультимедійних засобів.

Завдання змістовного наповнення передбачає підготовку, узгодження і редагування навчального матеріалу та навчально-тренувальних завдань; відбір ілюстративного і довідкового матеріалу, а також створення сценаріїв окремих анімаційних фрагментів, відео фрагментів тощо.

Етап оцінювання включає перевірку отриманих знань; оцінку ефективності впровадження пропонованої технології. Результатом виступає розробка пакету документації та створення методичних рекомендацій для викладачів ПТНЗ щодо реалізації технології контекстного навчання.

Протягом усього етапу потрібно пам'ятати такі особливості: матеріал в темах повинен бути добре структурованим і представляти собою закінчені фрагменти тексту з певним обґрунтованим числом нових понять. Паралельно з написанням тексту проводиться робота над сценарієм мультимедіа – складовою частиною кожної теми.

Протокол засідання Вченої ради № 9 від 28 вересня 2015 року

Висновки. Отже, на етапі апробації та оцінювання якості впровадження технологій контекстного навчання у практику ПТНЗ нами збираються результати, які обробляються за допомогою методів математичної статистики. На підставі виявлених під час експерименту недоліків належить здійснити створення пропозицій та інструментарію щодо використання цієї технології в навчально-виробничому процесі сучасного ПТНЗ.

Література

1. Вербицкий А. А. Контекстное обучение: теория и технологии / А.А. Вербицкий // Новые методы и средства обучения. – 2009. – №2 . – С 51-54.
2. Павленко А.І. Задачний і компетентісний підходи у навчанні: перспективи інтеграції /А. І. Павленко // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова. Серія 5. Педагогічні: реалії та перспективи. – Випуск 42: збірник наукових праць / заг. ред. проф. В.Д. Сиротюка. – К.: Вид-во НПУ імені М.П.Драгоманова, 2013. – С.207- 211.
3. Стрельников В.Ю. Педагогічні основи особистісного й професійного розвитку студентів засобами інноваційних технологій навчання / В.Ю. Стрельников. – Полтава : РВВ ПУСКУ, 2002. – Кн. 2. – 230 с.
4. Чобітько М.Г. Технології особистісно-орієнтованої професійної освіти / М.Г. Чобітько. – К. : Ніка-Центр, 2005. – 88 с.

Ульянова Вікторія

*декан факультету іноземної філології
та музичного мистецтва Комунального закладу
«Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради,
м. Харків*

ОСОБИСТІСНІ ЯКОСТІ В СТРУКТУРІ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА ТА ХУДОЖНЬОЇ КУЛЬТУРИ

Анотація. На основі аналізу науково-методичної літератури у статті обґрунтовано структуру професійної компетентності майбутнього вчителя музичного мистецтва та художньої культури, проаналізовано особистісні якості, необхідні для успішного здійснення ним педагогічної діяльності. Розглянуто підготовку майбутнього вчителя художньої культури та вчителя музичного мистецтва, етики та естетики як основну складову розвитку у студентів професійно-інтелектуального, творчого потенціалу, вироблення вмінь щодо практичного використання здобутих знань. Доведено, що підготовка майбутнього вчителя художньої культури та вчителя музичного мистецтва, етики та естетики є однією з важливих та актуальних проблем сучасної національної освіти.

Ключові слова: професійна компетентність; майбутній вчитель; особистісні якості, музичне мистецтво, художня культура.

Аннотация. На основе анализа научно-методической литературы в статье обосновано структуру профессиональной компетентности будущего учителя музыкального искусства и художественной культуры, проанализированы личностные качества, необходимые для успешного осуществления им педагогической деятельности. Рассмотрена подготовка будущего учителя художественной культуры и учителя музыкального искусства, этики и эстетики как основная составляющая развития у студентов профессионально-интеллектуального, творческого потенциала, формирование умений по практическому использованию полученных знаний. Доказано, что подготовка будущего учителя художественной культуры и учителя музыкального искусства, этики и эстетики является одной из важных и актуальных проблем современной национальной образования.

Ключевые слова: профессиональная компетентность; будущий учитель;

личностные качества, музыкальное искусство, художественная культура.

Annotation. Based on the analysis of scientific and methodical literature in the article the structure of professional competence of future teacher of music and artistic culture, analyzes the personal qualities necessary for the success of his teaching activities. We consider training future teachers of artistic culture and teacher of music, ethics and aesthetics as the main component of students' professional and intellectual and creative potential, develop skills for the practical use of acquired knowledge, proved that the preparation of future teachers of artistic culture and teacher of music, ethics and Aesthetics is an important and urgent problems of modern national education.

Keywords: professional competence; future teacher; personal qualities, the art of music, art and culture.

Вступ. Сучасна музично-педагогічна освіта покликана створювати нові, якісні підходи до професійного зростання майбутніх учителів художньої культури та вчителів музичного мистецтва, етики та естетики. Проблема підвищення рівня професійної компетентності майбутнього вчителя художньої культури та вчителя музичного мистецтва, етики та естетики, здатного вільно і активно мислити, моделювати навчально-виховний процес, самостійно генерувати, втілювати нові ідеї і технології навчання і виховання є актуальною в сучасних соціально-економічних умовах.

Останні дослідження та публікації. Дослідженням проблеми компетентностей і компетенцій присвячені роботи вітчизняних і зарубіжних учених і дослідників В. Байденко, Л. Бахмана, Ч. Вельде, Э. Зеєра, І. Зимньої, Н. Кузьміної, А. Маркової, Р. Мільруда, О. Овчарук, Є. Пассова, Д. Равена, Ю. Татура, Ю. Фролова, А. Хуторського, В. Шадрікова та ін. [1-12]. Питання професійної компетентності у вітчизняній психолого-педагогічній науці розглядалися такими фахівцями, як Гончаренко С. [3], Дубасенюк О. [4], Єльнікова Г. [5], Полубоярина І. [9], Тализін М. [10], Тімець О. [11] та ін.

Проте у сучасній психолого-педагогічній літературі не визначено особливості професійної компетентності саме вчителя музичного мистецтва та художньої культури. Крім того, серед авторів відсутній єдиний погляд на визначення особистісних якостей вчителя музичного мистецтва, необхідних для його успішної професійної діяльності.

Формулювання цілей статті. Проаналізувати особистісні якості вчителя музичного мистецтва та художньої культури в структурі його професійної компетентності. Обґрунтувати структуру професійної компетентності майбутнього вчителя музичного мистецтва та художньої культури, проаналізовано особистісні якості, необхідні для успішного здійснення ним педагогічної діяльності

Виклад основного матеріалу. Поняття компетентності тісно пов'язане з поняттям „компетенція”. У свою чергу до поняття компетентності включається, крім загальної сукупності знань, ще й знання можливих наслідків конкретного способу впливу, рівень умінь й досвід практичного використання знань. У самому загальному наближенні компетентність можна розглядати як здатність суб'єкта діяти адекватно, згідно умовам ситуації, у напрямку одержання значимих, що мають певну цінність, результатів [5; 10; 12].

У педагогічній літературі зустрічається твердження, що терміном „компетенція” слід характеризувати те різноманіття знань, умінь, особистісних якостей, властивостей тощо, яким повинна володіти людина відповідно до свого місця в соціальній і професійній дійсності, тобто компетенції можуть бути описані в термінах знань, умінь, навичок, досвіду, здібностей тощо [10].

При цьому компетентність може характеризувати оволодіння особистістю не однієї, а декількома компетенціями, зокрема, професійна компетентність може визначатися як оволодіння фахівцем всіма професійними компетенціями.

Підсумовуючи все зазначене вище, під компетенцією ми розуміємо сукупність знань, умінь, навичок, способів діяльності. Компетентність визначаємо як володіння відповідними компетенціями.

За Новим тлумачним словником української мови поняття „компетентність” трактується як добра обізнаність із чим-небудь [8].

На думку Г. Єльнікової, компетентність є інтегрованою якістю особистості, що обумовлює можливість здійснювати деяку діяльність, причому мова йде саме не про окремі знання чи вміння й навіть не про сукупності окремих процедур діяльності, а про властивість, що дозволяє людині

здійснювати діяльність в цілому [5].

С. Гончаренко таким чином визначає цю категорію: “Компетентність (від лат. *Competens* – належний, відповідний) – сукупність знань і вмінь, необхідних для ефективної професійної діяльності: вміння аналізувати, передбачати наслідки професійної діяльності, використовувати інформацію” [3, с. 149].

Отже, дослідники під терміном „компетентність” розуміють складну інтегровану якість особистості, що обумовлює можливість здійснювати деяку діяльність.

Узагальнення вітчизняних і зарубіжних досліджень сутності компетентності привело до такого розуміння цього терміна: компетентність – інтегрована якість особистості, що зумовлює можливість здійснювати деяку діяльність, у даному випадку йдеться не про окремі знання чи вміння, а про властивість, що дозволяє людині здійснювати діяльність в цілому.

А. Хуторський підкреслює, що поняття „професійна компетентність” ширше знань, умінь і навичок, не є їхньою сумою, тому що включає всі сторони діяльності: знаннєву, операційно-технологічну, ціннісно-мотиваційну [12, с. 59].

Професійна компетентність педагога може розглядатись як своєрідна відповідь на проблемну ситуацію в освіті, що виникла внаслідок протиріччя між необхідністю забезпечити сучасну якість і неможливістю вирішити це завдання традиційним шляхом за рахунок подальшого збільшення обсягу інформації, що підлягає засвоєнню учнями.

О.Тімець підкреслює, що професійна компетентність учителя – це сукупність його особистісних якостей, загальної культури та кваліфікаційних знань, умінь, методичної майстерності, гармонійна інтеграція яких в педагогічній діяльності дає оптимальний результат [11].

В. Адольф зазначає, що професійна компетентність учителя – це базова характеристика діяльності спеціаліста; вона включає як змістовий (знання), так і процесуальний (уміння) компоненти і має головні суттєві ознаки, а саме: мобільність знань, гнучкість методів професійної діяльності і критичність мислення [2, с. 73].

О. Дубасенюк розглядає професійно-педагогічну компетентність як сукупність умінь майбутнього педагога особливим способом структурувати наукові та практичні знання з метою ефективного вирішення професійних завдань [4].

Зміст професійної компетентності вчителя характеризується процесуальними та результативними показниками та визначається як його здатність і готовність здійснювати особисту професійну діяльність.

Подальшу дослідницьку роботу було спрямовано на визначення структури професійної компетентності майбутнього вчителя. Проведений аналіз наукових праць [1-12] дозволив виявити, що це питання є предметом активного обговорення науковців.

Т. Козарицька та ін. у структурі професійної компетентності педагога виділяє змістовий, поведінковий і особистісний компоненти [6].

Змістовий компонент припускає наявність у педагога теоретичних знань з педагогіки та психології, що забезпечує усвідомленість при визначенні педагогом змісту його професійної діяльності по вихованню, навчанню і освіті дітей.

Поведінковий компонент включає професійні знання і уміння, апробовані у дії, освоєні особистістю, як найбільш ефективні.

Особистісний компонент включає професійно-особистісні якості, визначальну позицію і спрямованість педагога як особистості, індивіда і суб'єкта діяльності [7, с. 17].

Професійна компетентність учителя музичного мистецтва та художньої культури має свою специфіку, визначається метою і змістом художньо-освітньої діяльності в школі і являє собою якість реалізації на практиці результату формування в суб'єктів навчання фахових художньо-естетичних компетенцій, визначення яких є важливою методологічною позицією для аналізу цього феномену і керування процесом його формування.

Визначення фахових компетенцій та їх структури ґрунтується на виділенні основних видів діяльності на уроках предметів художньо-естетичного циклу. Аналіз видів фахової діяльності, а також розгляд галузевих стандартів

щодо підготовки вчителя художньої культури та учителя музики етики та естетики дозволяють виокремити найактуальніші базові різновиди діяльності: сприймання художньо-естетичних елементів; виконання музики; створення власних художньо-естетичних проєктів; оцінювання художньо-естетичних явищ. Вони мають стати основою для розробки моделі фахових компетенцій майбутніх учителів художньої культури та учителів музики етики та естетики.

Чотирьом базовим видам фахової діяльності відповідають чотири види компетенцій: когнітивно-перцептивні (накопичення фахових знань – музично-теоретичних, технологічних, методичних), які є теоретичною і методичною основою ефективної діяльності вчителя музики; практично-виконавські (сукупність музично-естетичного досвіду, музично-виконавських умінь: вокально-мовленнєвих, ритмічно-рухових, інструментальних), що зумовлюють практичну реалізацію технологічного арсеналу в процесі навчання; творчі (інтерпретаційні, імпровізаційні, проєктувальні вміння, творча самостійність); ціннісно-орієнтаційні (формування нормативно-регулятивних механізмів оцінної діяльності – ціннісних орієнтацій, смаків, ідеалів, мотивів).

Аналіз наукових праць, нормативних документів у сфері професійної підготовки фахівців в області музичного мистецтва показав, що в науковій літературі чітко не обґрунтована структура професійно важливих особистісних якостей майбутнього вчителя художньої культури та вчителя музичного мистецтва, етики та естетики. Разом з тим, випускники педагогічних ВНЗ за спеціальністю 7.02020401 Музичне мистецтво з освітньо-кваліфікаційним рівнем спеціаліст обіймають посади вчителя музичного мистецтва, етики та естетики, художньої культури в загальноосвітніх навчальних закладах I – III ступенів.

Згідно з освітньо-кваліфікаційною характеристикою фахівця зі спеціальності 7.020204 01 Музичне мистецтво галузі знань 0202 Мистецтво вчитель музичного мистецтва, етики та естетики готується як фахівець для роботи з дітьми молодшого, середнього та старшого шкільного віку, що вимагає глибоких знань гуманітарних та спеціальних дисциплін. Фахівець повинен знати основи загальнотеоретичних дисциплін для вирішення педагогічних, науково-

методичних та організаційно-керівних завдань, засоби й прийоми навчання та виховання дітей, їх дидактичні можливості.

У зв'язку з цим за основу нами були узяті професійно важливі якості особистості вчителя, адаптовані до особливостей професійної діяльності вчителя художньої культури та вчителя музичного мистецтва, етики та естетики. З цією метою був проведений порівняльний аналіз педагогічної діяльності вчителя і вчителя художньої культури, результати якого дозволили виявити особливості професійної діяльності вчителя художньої культури, такі як проведення музичної, музично-освітньої, музично-виховної, організаційної, комунікативної діяльності; уміння здійснювати аналіз, контроль музичної діяльності; здійснювати самоосвітню діяльність як музикант-виконавець.

Розглянувши в аспекті цих особливостей професійно важливі якості особистості вчителя, ми виділили і структурували провідні якості особистості вчителя художньої культури, що визначають ефективність його професійної діяльності. Таким чином, професійні якості вчителя художньої культури та вчителя музичного мистецтва, етики та естетики. такі: музикальність, любов до дітей, емпатія, артистизм, художньо-педагогічна інтуїція, професійне та художнє мислення, самосвідомість, здатність до самовиховання до самовдосконалення, особистісна професійна позиція, толерантність, володіння технікою педагогічного спілкування; гнучкість, креативність мислення, розвинута уява, культура мовлення; адекватність іміджу, позитивна спрямованість на педагогічну діяльність, упевненість в собі, самовладання, сміливість, терплячість, вимогливість, саморегуляція, самоконтроль, наполегливість, дисциплінованість, відповідальність, цілеспрямованість, скромність, самостійність, самокритичність, адекватна самооцінка, почуття власної гідності та честі.

Аналіз наукової літератури показав, що поняття „професійна компетентність вчителя художньої культури” не знайшло достатнього вивчення у наукових дослідженнях. Професійна компетентність вчителя художньої культури та вчителя музичного мистецтва, етики та естетики не має вузько професійних меж, оскільки від нього вимагається осмислення розмаїття

естетичних, музичних, культурологічних, психолого-педагогічних проблем.

Наукові позиції викладені вище, розкривають різні аспекти поняття „професійна компетентність вчителя” і можуть бути враховані для розгляду поняття „професійна компетентність вчителя художньої культури та вчителя музичного мистецтва, етики та естетики”. Для визначення цього поняття необхідно, на нашу думку, враховувати, що майбутній учитель художньої культури та вчитель музичного мистецтва, етики та естетики повинен мати глибокі та ґрунтовні знання з історії та теорії музики; методики музичного виховання, педагогіки, психології та естетики; основ вокалу, диригування, методики роботи з хором, основ хореографії. Обов’язковими є сформовані вміння щодо використання спеціальних музичних знань, володіння музичним інструментом, співочим голосом, хором, інструментальним та вокальним дитячим колективом, методикою музично-естетичної роботи з дітьми, зокрема, в процесі позакласних заходів у школі. Вчителеві повинні бути притаманні такі особистісні якості як музичний смак, висока загальна культура, здатність до самоосвіти, любов до дітей, гуманізм, толерантність, мораль, любов до народної музичної.

В цілому професійна компетентність фахівців з музичного мистецтва, за визначенням Е. Абдулліна і О. Ніколаєвої, включає систему загальних і спеціальних психолого-педагогічних знань і умінь, необхідних для ефективного здійснення навчально-виховної діяльності; сформоване цілісне професійне мислення і свідомість, що зумовлюють успішність творчої професійно-педагогічної діяльності [1].

Таким чином, аналіз наукової літератури [1-12] дає нам підстави для уточнення сутності професійної компетентності учителя художньої культури та вчителя музичного мистецтва, етики та естетики, яка на відмінну від інших, передбачає, зокрема, сформованість художньо-естетичної компетентності.

До професійної компетентності майбутнього вчителя художньої культури та вчителя музичного мистецтва, етики та естетики входять такі складники, як музичний смак, музичні здібності, володіння методикою музично-естетичної роботи з дітьми, володіння навичками гри на музичних інструментах,

наявністю співочого голосу, вміння керувати хоровим та вокальним дитячим колективами. Але на наш погляд, автор не враховує такі складові, як естетичні здібності (тактовність, почуття художнього смаку, відчуття кольору).

Досліджуючи діяльність викладача музики, І. Полубоярина у структурі професійної компетентності майбутнього вчителя музики виділяє три блоки: особистісний, комунікативний та діяльнісний [9].

Особистісний блок включає в себе такі структурні компоненти: особистісно-мотиваційну компетентність; саморегуляційну компетентність; етичну компетентність; загальнокультурну компетентність; психологічну компетентність; соціальну компетентність; громадянську компетентність.

Другим блоком структури професійної компетентності вчителя музики, є комунікативний блок, який включає загальну та професійну комунікативну компетентність.

Третім блоком як складової професійної компетентності автор визначає діяльнісний блок в якому виділяє такі структурні компоненти:

1. Методологічна компетентність – знання принципів, методів, форм і способів психолого-педагогічної науки та перетворення педагогічної діяльності, знання загальнонаукової методології, вміння організувати та провести педагогічні дослідження, здатність до інноваційної діяльності, вміння прогнозувати й управляти процесом навчально-виховної діяльності.

2. Дидактична компетентність – це наявність знань щодо закономірностей, принципів, методів і засобів навчання; сутності процесу навчання; форм організації навчання; новітніх технологій навчання. Крім того, вчитель художньої культури та вчитель музичного мистецтва, етики та естетики мають уміти розробляти і проводити уроки музики та позакласні музичні заходи, використовувати засоби навчання, розробляти та запроваджувати педагогічні технології.

3. Музично-практична компетентність тлумачиться нами як сформованість музичних знань, виконавських умінь і навичок, які необхідні для проведення музичної, музично-освітньої, музично-виховної, організаційної, комунікативної діяльності; вміння здійснювати аналіз, контроль музичної

діяльності; здійснювати самоосвітню діяльність як музикант-виконавець.

4. Науково-творча компетентність визначається як наявність у майбутніх учителів психолого-педагогічних знань і вмінь; творчих і музичних здібностей та креативності. Науково-творча компетентність передбачає здатність складання сценаріїв для музичних заходів, написання музичних творів для театральних вистав, при виконанні інструментальних та вокально-хорових творів.

5. Управлінська та організаційна компетентність – це знання основ теорії управління; уміння організувати навчально-пізнавальну діяльність учнів на заняттях і в позакласний час, наявність організаційних, аналітичних, планувальних умінь, уміння впливати на поведінку дітей.

Але автор не враховує художньо-естетичну компетентність, яку можна виділити в окремий блок, що входить до професійної компетентності майбутнього вчителя художньої культури та вчителя музичного мистецтва етики та естетики.

Висновки. Таким чином, провідними якостями майбутнього вчителя музичного мистецтва та художньої культури в структурі його професійної компетентності є: музикальність, любов до дітей, емпатія, артистизм, художньо-педагогічна інтуїція, професійне та художнє мислення, самосвідомість, здатність до самовиховання до самовдосконалення, особистісна професійна позиція, толерантність, володіння технікою педагогічного спілкування; гнучкість, креативність мислення, розвинута уява, культура мовлення; адекватність іміджу, позитивна спрямованість на педагогічну діяльність, упевненість в собі, самовладання, сміливість, терплячість, вимогливість, саморегуляція, самоконтроль, наполегливість, дисциплінованість, відповідальність, цілеспрямованість, скромність, самостійність, самокритичність, адекватна самооцінка, почуття власної гідності та честі. Проведене дослідження не вичерпує дану проблему. Подальшого розвитку потребує виявлення ефективних методів формування професійної компетентності вчителя музичного мистецтва та художньої культури.

Література

1. Абдуллин Э. Методология педагогики музыкального образования. Изд. 3-е, испр. и доп. / Э. Абдуллин – М., 2010.
2. Адольф В. А. Формирование профессиональной компетентности будущего учителя. / В. А. Адольф // Педагогика – 1998. - №1. – с. 72-75.
3. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник / Гончаренко С.У. – К.: Либідь, 1997. – 376 с.
4. Дубасенюк О.А. Компетентнісний підхід у професійній підготовці вчителя / О.А. Дубасенюк // Формування естетичної компетентності особистості засобами народознавства : зб. наук. Праць молодих дослідників / [за заг. ред. О.С. Березюк, Л.О. Глазунової]. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2010. – С. 10-16.
5. Єльнікова Г. Управлінська компетентність / Г. В. Єльнікова – К.: Ред. загальнопед. газ., 2005. – 128 с.
6. Козарицкая Т. и др. Компетентность учителя: Инструментарий оценки и самооценки / Т. Козарицкая и др. // Директор школы. 2002. – № 6. – С. 16–25.
7. Маркова А.К. Психологические критерии и ступени профессионализма учителя / А.К. Маркова // Педагогика. – 1995. –№6. – С.55-63.
8. Найновіший тлумачний словник української мови [Електронний ресурс]. – Рівень доступу. – <http://eslovnyk.com>
9. Полубоярина І.І. Формування професійної компетентності майбутніх учителів музики в педагогічному коледжі. – Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія та методика професійної освіти. – Житомирський державний університет імені Івана Франка, Житомир, 2008.
10. Тализін М. Проблеми якості освіти / М. Тализін – К.: Наукова думка, 2006. – 112 с.
11. Тімець О. Прогнозувальна оцінка фахової компетентності майбутніх учителів географії як важливої складової їх професійної підготовки [Електронний ресурс] / О. Тімець // Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету. – 2012. – Ч. 1. – С. 276-281. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/znpu2012_1_39.pdf
12. Хуторской А. В. Ключевые компетенции как компонент личностно-ориентированной парадигмы образования / А. В. Хуторской. – Народное образование. – 2003. – № 2. – С. 58 – 64.

Ловка Ольга,

*кандидат психологічних наук,
доцент кафедри педагогіки та психології
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»,
м. Київ*

ТРЕНІНГ «ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПРОЕКТНОЇ ТЕХНОЛОГІЇ» ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ТВОРЧИХ ТА СОЦІАЛЬНО- ПСИХОЛОГІЧНИХ УМІНЬ ВИКЛАДАЧІВ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

Анотація. У статті представлено досвід практичного застосування у курсі підвищення кваліфікації викладачів професійної освіти тренінгу з розвитку творчих та соціально-психологічних умінь, який є складовою тренінгової програми з формування психолого-педагогічних компетентностей викладачів-координаторів групових форм навчальної діяльності. Доводиться, що творчі та соціально-психологічні уміння є базовими компетентностями при організації групових форм навчання, зокрема, таких, як технологія проектного навчання, інтерактивне навчання, малі групи та ін. Відображено процесуальну та змістовну сторони тренінгу: послідовність його етапів з постановкою задач на кожному, а також задачі та зміст деяких вправ. В основі тренінгу лежить алгоритм здійснення групової проектної діяльності як складової проектної технології та пропонуються психологічні засоби і методи, які підвищують ефективність її застосування у навчальному процесі. Групова проектна діяльність, яка є провідною при створенні групових проектів, розглядається як спеціально організована спільна діяльність суб'єктів навчання у складі малих груп, спрямована на отримання професійних знань, умінь та навичок, результатом якої є реалізація реального суб'єктивно або об'єктивно нового спільного продукту.

Ключові слова: проектна технологія, групова проектна діяльність, тренінг, малі групи, взаємодія, професійна освіта.

Аннотация. В статье представлен опыт практического применения в курсе повышения квалификации для преподавателей профессионального образования тренинга по развитию творческих и социально-психологических умений личности, который является составляющей тренинговой программы по формированию психолого-педагогических компетенций преподавателей-координаторов групповых форм учебной деятельности. Творческие и социально-психологические умения являются базовыми компетенциями при организации групповых форм обучения, таких, как технология проектного обучения, интерактивное обучение, малые группы и т.п.

Отражены процессуальная и содержательная стороны тренинга: последовательность его этапов с постановкой задач на каждом этапе, а также задачи и содержание некоторых упражнений. В основе тренинга лежит алгоритм создания учебного группового проекта как центральной составляющей проектной технологии, а также предлагаются психологические способы и методы, которые повышают эффективность ее применения в учебном процессе. Групповая проектная деятельность, которая является ведущей при создании групповых проектов, рассматривается как специально организованная совместная деятельность субъектов обучения в составе малых групп, направления на получение профессиональных знаний, умений и навыков, в результате которой реализуется реальный, субъективно или объективно новый совместный продукт.

Ключевые слова: проектная технология, групповая проектная деятельность, тренинг, малые группы, взаимодействие, профессиональное образование.

Abstract. The article covers the experience of practical application in the framework of vocational education teachers training and development of creative social and psychological skills, which is a part of the training program for the formation of psycho-pedagogical competencies of teachers of professional education.

Creative and socio-psychological skills are basic competencies in the

organization of group learning , in particular, such as technology project-based learning , online learning , small group and others. The article displays procedural and substantive aspects of training: the sequence of its stages with the production of problems at each stage, and the content of some exercises.

The core of the training covers the algorithm of a group project activities as a part of the project technology and complex psychological means and methods that increase the efficiency of its use in the educational process. We consider the group project activity as a specially organized joint activities of subjects of study as a part of small groups, aimed at obtaining the professional knowledge and skills, which results in the realization of real subjectively or objectively new joint product.

Key words: design technology, group project activities, training, small group interaction, social and psychological competence of teachers.

Постановка проблеми. При підготовці кадрів у сучасній професійній освіті реалізуються різноманітні підходи до організації навчальної діяльності, які спрямовані на підвищення ефективності даного процесу та стосуються як індивідуальної, так і групової її форм. Проте, на нашу думку, недостатньо розкриті та враховуються психологічні чинники при організації групових форм навчання. Тому в процесі підготовки майбутніх спеціалістів необхідно шукати резерви підвищення ефективності навчального процесу з допомогою впровадження сучасних психологічних засобів на підтримку інноваційних освітніх технологій, які б базувались на активній взаємодії всіх учасників навчального процесу, і за рахунок цього розвивати не тільки індивідуальні якості викладачів, а й їхні соціальні компетенції.

Сучасні тенденції розвитку професійної освіти полягають у перенесенні акцентів зі змістовних сторін навчання на різноманіття педагогічних технологій, які завдяки впровадженню освітніх інновацій, підвищують ефективність навчального процесу. Тому питання психологічного забезпечення інноваційних технологій, до яких належить і технологія проектного навчання, є на сьогодні вкрай актуальною задачею.

Проте, досліджень, спрямованих на вирішення даного питання, явно недостатньо.

Актуальність дослідження та публікації щодо проблеми. Дидактичні засади впровадження в освіті методу проектів були розроблені та обґрунтовані американським педагогом Д. Дьюї [5] та його послідовниками [8]. Методологічні основи технологічного підходу стосовно проектної діяльності представлено у працях [2; 4; 14-17].

Як засіб формування ключових компетенцій, проектна технологія розроблялася у працях І. Єрмакова [6], В. Хуторського [22] та ін. Питання підготовки вчителів до організації проектної діяльності у школі висвітлені у роботах Ю. М. Жиляєвої [7], викладачів ВНЗ до проектування педагогічних технологій – Г. М. Романової [15].

За Л. Дейвісом, який розкриває поняття технології у широкому аспекті через аналіз технічного проектування, технологія – це поєднання кваліфікаційних навичок, устаткування, інфраструктури, інструментів і відповідних технічних знань, необхідних для здійснення бажаних перетворень у матеріалах, інформації чи людях (наводиться за: [21, с. 54]). Педагогічними технологіями, які найбільшою мірою відповідають поставленим цілям, є: робота у групах, навчання у співробітництві, «Портфель учня», метод проектів.

У гуманітарній сфері використовуються також психологічні, або психосоціальні технології, які є основним компонентом практичної психології і розглядаються як дієвий інструмент педагогічної (Л. М. Коробка [9]), організаційної (Л. М. Карамушка [21]) та ін. галузей психології. Психологічна технологія представляє собою цілісну методичну систему, спрямовану на вирішення певних психологічних проблем. До таких технологій належить, наприклад, тренінгова технологія особистісного зростання – соціально-психологічний тренінг (СПТ), тренінги розвитку професійно важливих умінь та компетенцій тощо.

Аналіз наукових публікацій показав, що групова проектна діяльність, що лежить в основі здійснення навчальних групових проектів знайшла відображення у деяких працях зарубіжних та вітчизняних дослідників: як форма спільної науково-дослідницької діяльності студентів та викладачів (О. В. Аксьонова [1], О. А. Булавіна [3]); як засіб розвитку управлінських методичних умінь майбутніх учителів іноземної мови (Д. О. Старкова [19]); у формі кооперативних студентських проектів (Т. В. Джонс, Ч. Майєрс [24]; Р. Джонсон, Д. Джонсон, К. Сміт [23]) та ін.

У попередніх публікаціях нами було визначено сутність поняття групової проектної діяльності (ГПД), поняття ефективності групової проектної діяльності та розроблено її показники [10], досліджено різні чинники групової проектної діяльності, серед яких найбільш важливими визначено соціально-психологічні [13]; висвітлено результати емпіричної перевірки програми з підвищення ефективності ГПД [12]. Ми вважаємо доцільним продовження вивчення проблематики групової проектної діяльності в аспекті психологічного забезпечення цілісної проектної технології.

Мета статті – розкрити задачі, структуру та зміст тренінгу, спрямованого на розвиток соціально-психологічних та творчих компетенцій викладачів-координаторів групових навчальних студентських проектів для підвищення ефективності застосування технології проектного навчання.

Виклад основного матеріалу. На основі теоретичного аналізу ми дійшли висновку, що технологія проектного навчання – це система навчання, в якій студенти набувають знання і уміння у процесі планування та виконання практичних завдань – проектів, що поступово ускладнюються, і яка поєднує алгоритм проектної діяльності та систему психолого-педагогічних методів і засобів, що забезпечують його ефективне здійснення, наприклад, використання активних методів навчання (АМН): дискусій, малих груп, мозкових атак, сюжетно-рольових та ділових ігор, презентацій, кейсів тощо). Навчальна проектна технологія реалізується у формах індивідуальної,

парної та групової проектної діяльності. Групова проектна діяльність здійснюється у вигляді спільної навчальної діяльності малих груп, що передбачає вироблення їх учасниками єдиної мети, спільної програми дій, розподіл завдань і ролей, спільний результат, взаємодію.

Ми виділяємо п'ять етапів групової проектної діяльності (ГПД): підготовчий, проектувальний, основний, моделювання (презентаційний), рефлексивний. Алгоритм ГПД складає її *процес* відтворенням основних змістовних дій на кожному етапі.

Процедура організації навчальних групових проектів містить декілька основних етапів, відповідно до етапів проектної діяльності:

- Підготовчий;
- Проектування;
- Основний етап: виконання проектів у малих групах;
- Моделювання – презентація проектів.
- Рефлексивний етап.

У процесі дослідження навчальної ГПД нами були виділені такі її організаційні компоненти: мотиваційно-когнітивний, міжособистісний, творчий, операційний, оціночний, рефлексивний, що умовно відповідають основним її етапам, які вони найбільше детермінують, сприяючи або заважаючи ефективності ГПД. Мотиваційно-когнітивний та міжособистісний компоненти найбільшою мірою детермінують підготовчий етап, на якому важливими психологічними умовами є розвиток мотивації студентів до ГПД та рівня їхніх знань про її особливості, а також комплектування проектних команд із врахуванням індивідуально-психологічних особливостей учасників та їх підготовка до ГПД. Творчий компонент – відповідає проектувальному етапу, на якому необхідною умовою є створення творчої атмосфери спільної діяльності та розвиток творчого потенціалу команди для подальшої продуктивної діяльності, розроблення чіткого плану і програми дій, спроектованого якісного продукту. Операційний компонент визначає основний етап здійснення ГПД, на якому важливою умовою є наявність в

учасників предметних ЗУН та різноманітних умінь, особливо значущими з яких є комунікативні, організаційні та творчі. Оціночний компонент детермінує презентаційний етап, під час якого малі групи захищають проекти. На цьому етапі важливою умовою ефективності діяльності є розробка чітких критеріїв та процедури оцінювання. Рефлексивний компонент детермінує завершальний етап ГПД, на якому відбувається інтеграція ЗУН, інтеріоризація досвіду.

Забезпечення викладачем організаційного процесу реалізується шляхом декількох управлінських функцій:

- Мотивування студентів до проектної діяльності (на підготовчому етапі);
- Організація процесу (на усіх етапах);
- Планування проектної діяльності (на етапі проектування);
- Консультування та пропедевтика конфліктів (на основному етапі);
- Контроль (на етапі презентації).

Розглянемо процедуру організації групової проектної діяльності більш детально на кожному етапі.

Підготовчий етап.

1. Викладач відбирає можливі теми з тематичного плану дисципліни, готує методичне забезпечення для інформування студентів про особливості проектної діяльності (схему карти проекту, структуру презентації проектів, перелік критеріїв оцінювання, форму звіту). Можливі типи проектів: інформаційний, дослідницький, творчий, прикладний. Можливі продукти: мультимедійна презентація, відеоролик, інсценізація, буклет, стаття тощо.
2. Розподіл академічної групи на малі групи. Для цього проводиться вправа «Визначення проблеми».

Викладач пропонує обговорити актуальні проблеми, що існують сьогодні у суспільстві. Під час бесіди він ставить навідні питання, спрямовуючи напрямок пошуку проблем, пов'язаних із тематикою курсу. Після того, як у групі формулюється декілька проблем, студентам

пропонується об'єднатися у малі групи залежно від зацікавленості тією чи іншою проблемою. Таким чином формуються малі групи з 3-5 осіб, зацікавлених однією проблемою. За бажанням студенти також можуть обрати індивідуальну та парну форму проектів.

3. Викладач призначає дати презентації кожного проекту (відповідно до тематичного плану). Презентація проектів може проводитись у 2-х варіантах. I варіант. Презентація окремо кожного проекту відповідно до тематичного плану. На презентацію проекту відводиться 20 хв. пари. Після презентації відбувається оцінювання проекту журі, обраним перед презентацією. Журі обирається у складі трьох осіб з найбільш відповідальних студентів або учнів.

II варіант. Відводиться окрема пара на презентацію усіх проектів. На кожний проект відводиться 15-20 хв. Другий варіант – менш продуктивний, через брак часу на аналіз кожного проекту.

Етап проектування

Під час наступної пари, або на консультативному занятті викладач організовує процес складання командами *карти проекту*, що є програмою послідовних дій виконання проектної діяльності з метою проектування результатів та планування процесу виконання студентами проектної діяльності. Карти проектів складаються командами на великих аркушах А2 у вигляді схеми-малюнку, в якому командою прописуються такі елементи: назва проекту; проблема, на розв'язання якої він спрямований; мета; завдання; результат (продукт), усі етапи діяльності, розподіл задач і функцій між учасниками, строки виконання завдань, терміни, ресурси, можливі проблеми. На даному занятті студенти домовляються про першу зустріч основної роботи. Для наочності доцільно використати різнокольорові фломастери. Карти презентуються командами перед аудиторією.

Етап основної діяльності

На наступному етапі команди працюють самостійно. Викладач може консультувати команди щодо непорозумінь, які можуть виникати у

результаті групової діяльності, або організаційних складнощів, що можуть виникати у команд.

Етап презентації проектів

Для презентації проектів викладач має заздалегідь зробити заявку на мультимедійні засоби, якщо студенти розробляли мультимедійну презентацію. Після презентації журі оцінює проект, висловлюючи аргументацію своїх оцінок.

Оцінки за презентацію:

- 1) Оцінка презентації проекту (від 1 до 5 балів залежно від якості підготовки студентів). Журі виставляє загальну оцінку за весь проект команді та кожному учаснику індивідуально.
- 2) Оцінка за звіт (від 1 до 5 балів) – виставляється кожному учаснику індивідуально викладачем.

У ході нашого дослідження було визначено, що до найбільш важливих чинників ефективності управління груповою проектною діяльністю належать: рівень розвитку творчо-проективних та соціальних умінь взаємодії учасників (комунікативно-організаційних, уміння приймати спільні рішення тощо) та соціально-психологічні процеси у командах (згуртованість і психологічна атмосфера малих груп). Також було доведено, що одним з успішних психологічних засобів підвищення ефективності групової проектної діяльності є тренінг з розвитку соціально-психологічних та творчих проектних умінь учасників проектної діяльності [11]. Студенти отримують таку можливість на заняттях з психології та педагогіки. Викладачам професійної освіти також необхідно вміти керувати соціально-психологічними процесами, що супроводжують спільну групову діяльність та розвивати соціально-психологічні компетенції. Ми пропонуємо такий тренінг, загальну структуру якого наводимо у даній статті. Тренінг був апробований під час курсу підвищення кваліфікації для викладачів професійної освіти протягом 5 років і показав хороші результати.

Мета тренінгу: навчитися управляти соціально-психологічними чинниками групової навчальної діяльності при використанні технології проектного навчання у процесі професійної підготовки.

В результаті тренінгу викладачі професійної освіти отримують знання з основних положень проектної технології, а також навчаються самостійно розробляти навчальні проекти зі свого предмету, враховуючи психологічні аспекти проектної діяльності.

План тренінгового заняття наведено у табл.1. Тривалість – 4 год.

Таблиця 1

План тренінгу

Етап тренінгу	Зміст етапу	Тривалість (хв.)
Введення в тему Теоретична частина	Знайомство з теоретичними основами та практичними результатами проектної діяльності	40 хв
Основний етап Практична частина	Моделювання алгоритму проектної діяльності на основі врахування її психологічних чинників	Загальний час 3год.20 хв.
1. Підготовчий етап проектної діяльності	Створення творчої атмосфери для початку роботи. Управління розподілом на команди, та вибором теми проекту.	60 хв.
Перерва		15 хв.
2. Проектування, розроблення програми проекту	Постановка цілей і завдань. Планування. Розробка критеріїв оцінювання і форми контролю	50 хв.
3. Презентація програм проектів	Представлення командами програм групових проектів та їх оцінювання	60 хв.
Завершальний етап Рефлексія заняття		15 хв.

Тренінг починається з організаційного етапу. На початку заняття конкретизуються цілі тренінгової роботи, обговорюються її особливості, учасники знайомляться з правилами і нормами даного виду навчальної діяльності.

Кожний учасник висловлює своє розуміння проектної діяльності, методу проектів, його можливостей та власні очікування результатів тренінгу.

Завдання 1: формулювання очікувань від тренінгу.

Далі подається основна інформація про особливості методу проектів та групової проектної діяльності.

Вправа 1. Мозкова атака «Поширеність проектів».

Слухачам пропонується назвати усі галузі, в яких здійснюються різноманітні проекти.

Вправа 2. Мозкова атака, спрямована на визначення психологічних чинників проектної діяльності.

Завдання 2: презентація навчальної проектної діяльності.

Мета: усвідомити сутність навчальної проектної діяльності, проектної технології: процесу її реалізації, видів, сукупності методів, які в ній використовуються; виділити особливості групової навчальної проектної діяльності.

Після отримання необхідного мінімуму теоретичних знань про проектну технологію, починається основний етап тренінгу, який полягає в навчанні викладачів моделюванню алгоритму проектної діяльності на основі врахування її психологічних чинників.

Завдання 3: створити сприятливу, розкуту, позитивну для групової творчої роботи атмосферу, задіявши асоціативне творче мислення.

Вправа 3. Знайомство. Кожний учасник називає ті речі у житті, які його найбільше хвилюють і цікавлять. Мета – знайти однодумців та людей із схожими ціннісними орієнтаціями.

Вправа 4. «Проект мого життя». Вправа спрямована на активізацію мотивів до проектної діяльності шляхом розкриття можливостей проектування на емоційно значущому матеріалі. Кожному учаснику пропонується подумати і розказати у групі, який проект він хотів би реалізувати у своєму житті найближчим часом.

Вправа 5. «Мої ресурси для створення власного проекту».

Вправа розрахована на усвідомлення індивідуальних можливостей (зовнішніх і внутрішніх) для реалізації власного проекту.

Кожний учасник пише на папері та називає ті свої можливості, які вже має для здійснення проекту свого життя (індивідуальні властивості, риси характеру, засоби та ін. ресурси), а також ті ресурси, які ще необхідно знайти для його реалізації.

Завдання 4: сформувати команди таким чином, щоб поєднати осіб із спільними інтересами, зацікавлених однією проблематикою.

Вправа 6. Дискусія на тему: «Основні підходи до формування команд».

1. Ведучий представляє різні підходи до формування команд із обговоренням позитивних та негативних сторін кожного підходу:

- Цілеутворюючий: команда утворюється за вибором однієї особи, під основну ціль якої планується здійснення певного проекту (наприклад, перемоги на виборах певного кандидата).
- Міжособистісний: люди об'єднуються у команду згідно позитивного ставлення один до одного і взаємного вибору.
- Рольовий: людей підбирають у команду згідно певних ролей, необхідних для виконання деякої задачі (наприклад, створення певного підприємства).
- Проблемно-орієнтований: члени групи об'єднуються навколо інтересу до розв'язання певної проблеми.
- Випадковий: команди об'єднуються випадковим чином, за несуттєвою ознакою.

2. В результаті дискусії викладач пропонує обрати для формування команд проблемно-орієнтовний метод.

Вправа 7. «Визначення проблеми». Соціально-психологічна вправа, спрямована на формування проектних команд міжособистісним методом.

Ведучий пропонує обговорити актуальні проблеми, що існують сьогодні у суспільстві. Під час бесіди він ставить навідні питання, спрямовуючи напрямок пошуку проблем, пов'язаних із тематикою курсу. Після того, як у групі формулюється декілька проблем, учасникам

пропонується об'єднатися у малі групи залежно від зацікавленості тією чи іншою проблемою. Таким чином формуються малі групи з 3-5 осіб, зацікавлених однією проблемою.

Вправа 8. Соціально-психологічна вправа, спрямована на оптимальний розподіл ролей та функцій у команді. Кожному учаснику пропонується розказати – що він любить робити і робить найкраще. Інколи особа і сама не знає, що вміє краще – координувати роботу команди, критикувати недоліки, або продукувати оригінальні ідеї. Координатор має учасникам у цьому допомогти.

Етап проектування, розроблення командами програм проекту.

Завдання 5: навчитися розробляти програми (карти) проектів

Вправа 9. Види навчального проектування в професійній освіті.

Кожний учасник має придумати 1-2 теми проектів зі своєї спеціальності, визначити його тип за класифікацією та продукт. Час – 10 хв.

Вправа 10. Вироблення критеріїв оцінки проектів.

Усі учасники разом обговорюють і записують критерії, за якими будуть оцінюватися програми проектів. Критерії обираються відповідно до навчальних задач предмету. Також визначається порядок оцінювання, кількість балів та основні вимоги до проектів.

Вправа 11. Робота в малих групах. Розроблення програм проектів. Мета: навчитися розробляти алгоритм проекту, продукт і програму дій для досягнення основних цілей і задач проекту.

Наводимо перелік складових карти проекту:

Структура карти проекту

1. Назва проекту та склад учасників.
2. **Обґрунтування проблеми**, яка може бути вирішена у результаті здійснення проекту.
3. Формулювання основної **мети** проекту.
4. Перелік усіх **задач** проекту (що конкретно треба зробити для досягнення основної цілі).

5. **Розподіл ролей** і обов'язків у групі відповідно до задач (хто за що відповідає, хто що робить).
6. Опис **продукту**: що буде вироблено в результаті проекту.
7. **Терміни** і дати здійснення кожної задачі проекту.
8. Наочні, технічні **засоби**, використані у проекті, **ресурси**, наявні (що вже є) і необхідні (чого ще немає і потрібно знайти).
9. **Ризики** (що може завадити здійсненню проекту)

На етапі проектування малі групи починають працювати самостійно. Але так як даний етап планування і встановлення цілей є визначальним для досягнення майбутнього результату, викладачу необхідно витратити час на детальне обговорення карт проектів, які є своєрідним планом дій. Такі карти у малих групах дуже активно складаються у творчому порядку: на великому аркуші ватману, з використанням фломастерів, малюнків, аплікацій та ін. творчих засобів.

Етап моделювання проектної діяльності.

Презентація програм проектів команд

Мета: навчитися презентувати результати спільної групової проектної діяльності команди, оцінювати творчу роботу.

Вправа 12. Оцінювання проектів.

Команди по черзі представляють програми проектів (або усією групою, або представники групи). Кожний учасник разом з тим оцінює власну роботу та роботу інших команд.

Заключний етап. Рефлексія результатів тренінгу

На завершальному етапі тренінгу відбувається захист рефлексія здійсненої діяльності.

Мета: проаналізувати результати тренінгу.

Вправа 13: аналіз результатів тренінгу з точки зору сформованості в учасників ступеню готовності до здійснення навчальної проектної діяльності. Інструкція: оцініть за 10-ти бальною шкалою свою готовність до здійснення навчальних проектів:

Висновки. Отже, дослідженням обґрунтовано положення, що творчі та соціально-психологічні уміння є базовими компетентностями при організації групових форм навчання, зокрема, таких, як технологія проектного навчання та доведено ефективність впливу соціально-психологічного тренінгу на розвиток даних умінь в учасників групових форм навчальної діяльності. Представлена програма організації групової проектної діяльності у навчальному закладі, яка дає можливість на основі врахування цих чинників створювати на кожному її етапі сприятливі психологічні умови для підвищення її ефективності. Дана програма тренінгу покладена в основу психологічного забезпечення групової форми технології проектної діяльності.

Подальші дослідження даної проблеми спрямовані на вдосконалення програми соціально-психологічної підготовки викладачів професійної освіти до управління груповою проектною діяльністю.

Література

1. Аксьонова О.В. Колективні проекти як форма спільної навчально-дослідницької діяльності студентів і викладачів / О.В. Аксьонова, О.А. Булавіна // Удосконалення змісту та форм організації навчального процесу відповідно до міжнародних стандартів : зб. матеріалів наук.-метод. конф., 2–4 лют. 2005 р. – К. : КНЕУ, 2005. – Т. 2. – С. 7–10.
2. Буджак Т. Метод проектів як педагогічна технологія / Т. Буджак // Біологія та хімія в школі. – 2001. – № 1. – С. 43–45.
3. Булавіна О.А. Науково-методичний проект: технологія реалізації в економічному навчанні // Наукова складова навчального процесу та інноваційні технології його розвитку: зб. матеріалів наук.-метод. конф. 12 квіт. 2011 р.: у 2 т. – Т.2. – К.: КНЕУ, 2011. – 568, [6] с. – с. 268-272
4. Гузеев В.В. Метод проектов как частный случай интегрированной технологии обучения / В.В.Гузеев. –М. : Знание, 1995. – 86 с.

5. Дьюи Дж. Демократия и образование : [пер. с англ.] / Дж. Дьюи. – М. : Педагогика-пресс, 2000. – 382 с. – (Педагогика: классические труды).
6. Єрмаков, І. Г. Компетентнісний потенціал освіти: проектні засади [Текст] І. Г. Єрмаков // Перспективні педагогічні технології в системі неперервної освіти : Матеріали Всеукраїнської науково-пошукової конференції. – У 2-х ч. / [за ред. І. Г. Єрмалаєва, С. В. Рудаковської]. – Ч. 1. – К. : КиМУ, 2005. – 612 с. – С. 80–110.
7. Жилиєва Ю.М. Застосування методу проектів у професійно-педагогічній підготовці майбутніх учителів іноземних мов : дис. канд. ... пед. наук : 13.00.04 / Жилиєва Юлія Миколаївна. – Житомир, 2012. – 260 с.
8. Килпатрик В.Х. Основы метода / В. Килпатрик ; сжатый пер. с англ. Н.Н. Ильина в изложении Н.Н. и М.Ф. Ильиных. – М. ; Л. : Госиздат, 1928. – 115 с.
9. Коробка Л.М. Психологічна технологія підтримки саморозвитку особистості майбутнього педагога вищої школи як творчої діяльності / Л.М. Коробка // Наука і освіта : наук.-практ. журн. Півден. наук. центру НАПН України. Спецвипуск «Когнітивні процеси та творчість». – 2010. – Лютий. – С. 191–195
10. Ловка О.В. Визначення ефективності групової проектної діяльності студентів / О.В. Ловка // Проблеми загальної та педагогічної психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С.Костюка Національної АПН України; [за ред. академіка С.Д. Максименка]. Т. XIV, част. 6 – К., 2012. – С. 240-249.
11. Ловка О.В. Групова проектна діяльність студентів // Формування психолого-педагогічної компетентності викладачів: тренінг-курс для викл. ун-ту / [Л.О.Савенкова, Г.М.Романова, М.В.Артюшина та ін.]; за заг. ред.. Л.О. Савенкової, Г.М. Романової. – К.: КНЕУ, 2011. – 390, [2] с. – с. 184-197.
12. Ловка О. В. Результати впровадження експериментальної програми підвищення ефективності групової проектної діяльності студентів /

- О.В. Ловка // Проблеми гуманітарних наук : наук. зап. Дрогоб. держ. пед. ун-ту імені Івана Франка / Т. Біленко, Н. Скотна, М. Боришевський [та ін.]. – Дрогобич : Ред.-вид. від. ДДПУ імені Івана Франка, 2012. – Вип. 29 : Психологія. – С. 48–57.
13. Ловка О. В. Соціально-психологічні чинники навчальної групової проектної діяльності студентів / О.В. Ловка // Проблеми гуманітарних наук : наук. зап. Дрогоб. держ. пед. ун-ту імені Івана Франка / Т. Біленко, Н. Скотна, М. Боришевський [та ін.]. – Дрогобич : Ред.-вид. від. ДДПУ імені Івана Франка, 2010. – Вип. 25 : Психологія. – С. 27–47.
14. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования: Учеб. пособие для студ. пед. вузов и систем повыш. квалиф. пед. кадров / Е.С.Полат, М.Ю.Бухаркина, М.В. Моисеева, А.Е.Петров; Под ред. Е.С.Полат. – М.: Издательский центр «Академия», 2001. – 272 с.
15. Романова Г.М. Теорія і практика підготовки викладачів вищих економічних навчальних закладів до проектування навчальних технологій : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 / Романова Ганна Миколаївна ; Житомир. держ. ун-т імені Івана Франка. – Житомир, 2012. – 39 с.
16. Русских Г.А. Технология проектного обучения / Г.А. Русских // Биология в школе. – 2003. – № 3. – С. 21–31.
17. Перспективні освітні технології : наук.-метод. посіб. / за ред. Г.С. Сазоненко. – К. : Гопак, 2000. – 560 с.
18. Соломатин А.М. Теория и практика педагогического проектирования. Технология создания проектов образовательных систем / А.М. Соломатин, В.И. Гам. – Омск, 2001. – 113 с.
19. Старкова Д.А. Групповая проектная деятельность как средство развития управленческих методических умений будущих учителей иностранных языков : дис. ... канд. психол. наук : 13.00.02 / Старкова Дарья Александровна. – Екатеринбург, 2009. – 228 с.

- 20.Ступницкая М.А. Новые педагогические технологии : учимся работать над проектами : рекомендации для учащихся, учителей и родителей / М.А. Ступницкая ; худож. А.А. Селиванов. – Ярославль : Академия развития, 2008. – 256 с.
- 21.Технології роботи організаційних психологів : навч. посіб. / за наук. ред. Л. М. Карамушки. – К. : Фірма «ІНКОС», 2005. – 366 с.
- 22.Хуторской, А.В. Ключевые компетенции как компонент личностно-ориентированной парадигмы образования // Народное образование, 2003. – № 2. – С. 58-64.
- 23.Johnson, D. Cooperative Learning: An Active Learning Strategy / D.Johnson, R. Johnson, K. A. Smith // FOCUS on Teaching and Learning. 1990. 5(2), 1, 7-8.
- 24.Mayers C., Jones T. B. Cooperative student projects / C. Mayers, T. B. Jones // Promoting active learning : strategies for the college classroom. – San Francisco : Jossey-Bass Publishers, 1993. – P. 74–88.

Бєлікова Юлія

*кандидат соціоблогічни наук, доцент,
доцент кафедри управління соціальними комунікаціями*

*Харківського національного
економічного університету імені С.Кузнеця*

м. Харків

ВИБІР СПЕЦІАЛЬНОСТІ НА ОСНОВІ ІНДИВІДУАЛЬНО- ПСИХОЛОГІЧНИХ ЗДІБНОСТЕЙ АБИТУРІЄНТА

Анотація. В Україні за фактом працює невеликий відсоток випускників, однією з можливих причин є вибір спеціальності, що не відповідає індивідуально-психологічним здібностям абітурієнта. В статті пропонується теоретична модель взаємозв'язку вибору спеціальності та розвитку здібностей особистості. Відмічено індивідуально-психологічні здібності, що впливають на досягнення успіху у професійній діяльності та визначено перелік індивідуально-психологічних здібностей, що є ключовими для обраних спеціальностей. Пропонується психологічне тестування абітурієнтів на рівень емоційного інтелекту, креативності, комунікабельності, відповідальності для надання рекомендацій щодо вибору спеціальності та напрямків розвитку здібностей особистості.

Ключові слова. вибір спеціальності, здібності, емоційний інтелект, креативність, комунікабельність, відповідальність.

Аннотация. В Украине по специальности работает небольшой процент выпускников, одной из возможных причин является выбор специальности, который не соответствует индивидуально-психологическим способностям абитуриента. В статье предлагается теоретическая модель взаимосвязи выбора специальности и развития способностей личности. Отмечены индивидуально-психологические способности, влияющие на достижение успеха в профессиональной деятельности и определен перечень индивидуально-психологических способностей, которые являются ключевыми для выбранных специальностей. Предлагается психологическое тестирование абитуриентов на уровень эмоционального интеллекта, креативности, коммуникабельности, ответственности для предоставления рекомендаций по выбору специальности и направлений развития способностей личности.

Ключевые слова: выбор специальности, способности, эмоциональный интеллект, креативность, коммуникабельность, ответственность.

Abstract. In Ukraine, there is the low quantity of graduates who work on their specialty, one of the possible reasons is the choice of profession which is not corresponds to psychological abilities of entrants. The theoretical model of the connection between specialty and personal psychological abilities is represented at the article. Personal psychological abilities that affect the professional success achievement are noted. The list of personal psychological abilities that corresponds to selected specialties is suggested. The psychological testing of entrants on the level of emotional intelligence, creativity, communicability, responsibility level to recommend the specialty and directions of self-development are offered.

Keywords: choice of specialty, ability, emotional intelligence, creativity, communicability, responsibility.

Постановка проблеми. Перед ВНЗ України постає проблема: за фахом працює не більше 15% українців [1]. Причин може бути багато: матеріальні можливості, престижність та дохід від роботи, однак однією з основних причин є необгрунтований вибір спеціальності – спеціальності, яка не відповідає індивідуально-психологічним особливостям абітурієнтів. Зазвичай абітурієнти враховують популярність спеціальності на ринку праці, але не задаються питанням про те, якими здібностями треба володіти для досягнення успіху окрім професійних компетенцій. В свою чергу, ринок праці диктує досить конкретні вимоги до особистісних компетенцій, якими повинні володіти претенденти на вакансії – більш детально питання про можливість рекомендації щодо вибору спеціальностей на основі розвитку власних особистісних якостей з урахуванням потреб роботодавців вже розглядалося автором [2].

Актуальність дослідження та публікації щодо проблеми. Розповсюдженими є праці вчених, що висвітлюють фактори впливу на рішення абітурієнтів щодо вибору ВНЗ та спеціальності. Так, Телєтова С.Г та Телєтов О.С. вважають, що на вибір ВНЗ та спеціальності впливають, популярність, цінова політика, агітаційна політика, комунікаційна діяльність[3, Протокол засідання вченої ради № 9 від 28 вересня 2015 року

с.120]. Інший ракурс мають роботи, що зосереджені на готовності абітурієнта до навчання за обраною спеціальністю. Наприклад, Фрадинська А.П. підкреслює, що необхідні моральна, психологічна та професійна готовність вибору професії [4, с. 135]. Однак зазвичай роботи мають неконкретний, неприканий характер, тобто відсутні механізми формування цієї готовності чи допомоги абітурієнту зі свідомим вибором спеціальності, що актуалізує вибір теми дослідження.

Важливим є врахувати не тільки здібності абітурієнта, вимоги ринку праці, але й здібності фахівців, що досягли професійного успіху за обраною спеціальністю.

Метою статі є побудова теоретичної моделі взаємозв'язку вибору спеціальності та індивідуально-психологічних здібностей особистості.

Завданнями є: 1) відмітити індивідуально-психологічні здібності, що впливають на досягнення успіху у професійній діяльності; 2) визначити перелік індивідуально-психологічних здібностей, що є ключовими для обраних спеціальностей.

Виклад основного матеріалу. Спробуємо окреслити коло індивідуально-психологічних здібностей, що впливають на досягнення успіху у професійній діяльності. Однією з найважливіших здібностей є емоційний інтелект. С. Дж. Стейн, Г. І.Бук – автори роботи «Емоційний інтелект та ваші успіхи» розуміють під емоційним інтелектом здатність усвідомлювати емоції та генерувати їх таким чином, щоб сприяти мисленню, розуміти емоції та їх значення, та відповідно управляти ними задля власного емоційного та інтелектуального розвитку [2, с.4]. Вони наголошують, що ті, кого ми називаємо успішними не завжди найбільш інтелектуально чи аналітично розвинуті особистості, переважно це індивіди з високими емоційними та соціальними здібностями. Для низки спеціальностей важливою є креативність - творчі здібності індивіда, що характеризуються готовністю до прийняття та

Протокол засідання вченої ради № 9 від 28 вересня 2015 року

створення принципово нових ідей, що відхиляються від традиційних або прийнятих схем мислення. Толерантність до стресу є важливою в умовах трансформацій та постійних соціальних змін. Грунтуючись на даних моніторингу ринку труда, який щорічно проводить відділ маркетингу та корпоративних комунікацій ХНЕУ ім.С.Кузнеця слід додати до переліку комунікабельність та відповідальність, що затребувані роботодавцями до спеціалістів всіх профілей.

В основу розробленої теоретичної моделі (табл.1) покладені дані міжнародних досліджень С. Дж. Стейна та Г.І. Бука, що були проведені компанією Multi-Health Systems серед жителів Північної Америки (16222 людини були опитані на рівень емоційного інтелекту та успішність в роботі). Дані доповнені вимогами до комунікабельності, відповідальності, креативності. Спеціальності, що пропонує ХНЕУ ім.С.Кузнеця, вимоги до яких є подібними об'єднані у групи кластери.

Таблиця 1

Теоретична модель взаємозв'язку спеціальностей та розвитку здібностей особистості

Групи спеціальностей	Компоненти емоційного інтелекту, креативність, комунікабельність, відповідальність
«Управління персоналом та економіка праці», «Туризм»	Оптимізм, емпатія, комунікабельність (обов'язково), відповідальність (бажано)
«Економічна кібернетика», «Прикладна статистика», «Видавничо-поліграфічна справа», «Інформаційні системи	Соціальна відповідальність, самоконтроль, самосвідомість, креативність (бажано), комунікабельність (бажано)

та технології»	
«Маркетинг», «Реклама і зв'язки з громадськістю»	Самосвідомість, самоконтроль, толерантність до стресу, креативність та комунікабельність (обов'язково), відповідальність (бажано)
«Міжнародна економіка», «Менеджмент», «Міжнародний бізнес»	Самосвідомість, самоконтроль, емпатія, управління відносинами, креативність (бажано), комунікабельність та відповідальність (обов'язкові)
«Фінанси і кредит»	Толерантність до стресу, управління відносинами, відповідальність, комунікабельність (бажано)
«Оподаткування»	Толерантність до стресу, гнучкість, самоконтроль, самосвідомість, відповідальність, комунікабельність (бажано)
«Облік і аудит»	Емпатія, вміння вирішувати проблеми, соціальна відповідальність
«Бізнес-адміністрування»	Самосвідомість, самоконтроль, управління відносинами, комунікабельність (бажано)
«Економічна теорія», «Економіка підприємства», «Банківська справа»	Толерантність до стресу, самоконтроль, самосвідомість, комунікабельність (бажано), відповідальність (обов'язково)

Групи спеціальностей пов'язані з різним рівнем розвитку окремих компонентів емоційного інтелекту: самосвідомості, самоконтролю, емпатії та управління відносинами. На сьогодні можна говорити про існування двох

найбільш теоретично та емпірично обґрунтованих методик оцінки емоційного інтелекту: Д.Гоулмана та Р. Бар-Она. Методика MSCEIT Р. Бар-Она заснована на теорії Д.Гоулмана, але відрізняється за кількістю індикаторів EQ. Автору імпонує методика Д.Гоулмана оскільки вона є більш простою у використанні та чіткою за розумінням змісту EQ. Крім того, 15 індикаторів EQ Р. Бар-Она є надмірним дробленням чотирьох вимірів емоційного інтелекту Д.Гоулмана.

Емоційний інтелекту формується під впливом низки соціально-демографічних характеристик: місця замешкання, освіта батьків, соціальний статус батьків [6, с.94]. На відміну від рівня загального інтелекту IQ, рівень емоційного інтелекту може змінюватись протягом життя [7], тому це надає можливості розвитку потрібних компонентів як в університеті, так й після його закінчення.

Для оцінки рівня креативності застосовуються різні методики, найвідоміша належить Е. П.Торренсу. Основними показниками креативності згідно Е. П.Торренса можна вважати гнучкість та оригінальність. Гнучкість оцінює різноманітність ідей і стратегій, здатність переходити від одного аспекту до іншого. Якщо випробуваний має низький показник гнучкості, це свідчить про ригідність його мислення, низький рівень поінформованості, обмеженості інтелектуального потенціалу й (або) низьку мотивацію [8, 393]. З точки зору соціології можна інтерпретувати гнучкість як показник адаптації до нового, соціальних змін. Індивіди з високим рівнем оригінальності характеризуються високою інтелектуальною активністю та неконформністю – здатні до нетрадиційних рішень.

Комунікабельність та відповідальність – особистісні характеристики, що будуть корисними в опануванні будь-якої спеціальності. Однак слід виділити групи спеціальностей, для яких дані характеристики є обов'язковими, наприклад, для спеціальностей «Міжнародна економіка», «Менеджмент», «Міжнародний бізнес». Для частини спеціальностей комунікабельність та

і протокол засідання вченої ради № 3 від 20 вересня 2013 року

відповідальність є бажаними характеристиками. Наприклад для майбутніх програмістів з професійної точки зору комунікабельність не є обов'язковою, однак вміння порозумітися з клієнтами та керівництвом надасть програмісту додаткові можливості для кар'єрного зростання та досягнення успіху. Для спеціальностей «Облік та аудит», «Економічна кібернетика», «Прикладна статистика», «Видавничо-поліграфічна справа», «Інформаційні системи та технології» важливою є соціальна відповідальність – здатність індивіда обирати засоби досягнення цілей відповідно до норм, що відображають інтереси суспільства, а не окремої групи чи індивіда.

Висновки. Таким чином, у статі отримала подальший розвиток проблема вибору спеціальності абітурієнтом, що відповідала б його індивідуально-психологічним здібностям. Автором було доповнено перелік факторів необхідних для досягнення професійного успіху запропонованих залежно від професійної групи С. Дж. Стейном та Г.І. Буком, що надало можливість сформулювати теоретичну модель взаємозв'язку спеціальності та розвитку здібностей особистості на прикладі конкретного ВНЗ.

У подальшому було б доцільно провести апробацію теоретичної моделі на практиці та можливо спробувати визначити перелік індивідуально-психологічних здібностей для опанування та досягнення успіху у професійній діяльності за іншими спеціальностями.

Література

1. За фактом працюють не більше 15% українців [Електронний ресурс].-Режим доступу <http://tsn.ua/ukrayina/za-fahom-pracyuyut-ne-bilshe-15-ukrayinciv.html>
 2. Белікова Ю.В. Онлайн опитування як інструмент реалізації маркетингових завдань ВНЗ / Ю.В. Белікова // Наукові праці: науково-методичний журнал. – Вип. 246. Т. 258. Соціологія. – Миколаїв : Вид.-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2015. – С.27-30.
- Протокол засідання вченої ради № 9 від 28 вересня 2015 року

3. Телетова С. Г. Педагогічний маркетинг у діяльності навчальних закладів / С.Г. Телетова, О.С. Телетов // Маркетинг і менеджмент інновацій. – № 3 (2), 2011. – С. 117-124.
4. Фрадинська А. П. Свідомий вибір професії як головна проблема сучасної молоді / А.П. Фрадинська// Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету. – № 2, 2010. – С. 135-139.
5. Стейн С.Дж. Емоціональний інтелект и ваши успехи / С.Дж. Стейн, Г.І. Бук ; пер. с англ. – Днепропетровск: Баланс Бизнес Букс, 2007. – 384с.
6. Белікова Ю.В. Соціальна диференціація студентів з різним рівнем емоційного інтелекту (EQ) / Ю. В. Белікова // Наукові праці: науково-методичний журнал. – Вип. 189. – Т. 201.Соціологія. – Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2012. – С.90-95.
7. Белікова Ю.В. Моделі досягнення успіху у професійній діяльності в залежності від рівня емоційного інтелекту (EQ) / Ю. В. Белікова // Сучасні суспільні проблеми у вимірі соціології управління: Збірник наукових праць ДонДУУ.Т. XIII. Вип.257, Серія «Соціологія». – Донецьк: ДонДУУ, 2012. – С.259-266.
8. Белікова Ю.В. Суперпозиція емоційного інтелекту (eq) та креативності / Ю. В. Белікова // Сучасні суспільні проблеми у вимірі соціології управління: Збірник наукових праць ДонДУУ. Т. XIV. Вип.258, Серія «Соціологія». – Донецьк: ДонДУУ, 2013. – С.389-397.

Романов Леонід

*науковий співробітник
лабораторії технологій професійного навчання
Інституту професійно-технічної освіти
Національної академії педагогічних наук України
м. Київ*

ОСОБИСТІСНО-РОЗВИВАЛЬНИЙ КОНТРОЛЬ У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ КВАЛІФІКОВАНИХ РОБІТНИКІВ

Анотація. У статті обґрунтовано важливість особистісно-розвивального контролю в навчанні, який спрямований на структуру діяльності самого учня, ґрунтується на його увазі до власних способів діяльності і за своєю сутністю є самоконтролем. Визначено й охарактеризовано такі чинники особистісно-розвивального контролю: спільне розроблення педагогами та учнями системи контролю, систематичне консультування учнів, залучення учнів до перевірки робіт, обговорення й аналіз результатів навчання в навчальній групі.

Ключові слова: контроль, педагог, учень, результативність.

Аннотация. В статье обоснована важность личностно-развивающего контроля в обучении, который направлен на структуру деятельности самого учащегося, основывается на его внимании к собственным способам деятельности и по своей сути является самоконтролем. Определены и охарактеризованы такие факторы личностно-развивающего контроля: совместная разработка педагогами и учащимися системы контроля, систематическое консультирование учащихся, привлечение учащихся к проверке работ, обсуждение и анализ результатов обучения в учебной группе.

Ключевые слова: контроль, педагог, ученик, результативность.

Abstract. The article proves the importance of personal development control training, which aims to structure the activities of the student, based on his attention to his own ways of activity and is inherently self-control. Defined and characterized by such factors personal-development control: joint development of students and teachers monitoring system, systematic counseling of students, encourage students to check work, discussion and analysis of learning outcomes in the study group.

Протокол засідання Вченої ради № 9 від 28 вересня 2015 року

Keywords: econtrol, teacher, student, effectiveness.

Постановка проблеми. Важливою складовою діяльності педагога є розроблення системи контролю та коригування у межах викладання окремої теми, модуля чи курсу загалом. Встановлення викладачами зворотного зв'язку про перебіг і результати навчання, що втілюється у функції контролю, є запорукою якісного управління навчанням у професійно-технічній освіті. Контроль дає змогу визначити не лише досягнення тих, хто навчається, а й виявити причини невдач і помилок. Результати контролю можуть бути покладені як у майбутні дії самого учня щодо вдосконалення вивчення матеріалу курсу, так і педагога щодо поліпшення процесу викладання та контролю знань. Оперативний зворотний зв'язок полегшує коригування діяльності педагогів і учнів та сприяє своєчасному вжиттю заходів, які надають педагогічній взаємодії необхідної гнучкості. Отже, існує потреба у вивченні умов підвищення ефективності контролю навчальної діяльності майбутніх кваліфікованих робітників, серед яких важливе місце належить інформаційно-комунікаційним технологіям (ІКТ).

Аналіз останніх досліджень. Проблемам сучасного контролю у професійній підготовці майбутніх фахівців присвячені роботи М. В. Артюшиної, Є. В. Заїки, В. М. Манька, Ю. О. Матвієнко, М. І. Радченко, Л. В. Янчарської та ін. Узагальнюючи результати останніх досліджень, можна визначити такі основні напрями в розгляді цієї проблеми: розвиток нетрадиційних форм контролю, його технологізація, зокрема застосування ІКТ, індивідуалізація та диференціація контролю, формування в тих, хто навчається, вмінь самоконтролю. Разом з цим питання вивчення контролю в контексті розвитку особистості учня, з позицій самоуправління та спільної діяльності потребують спеціальних досліджень.

Мета статті – визначити та охарактеризувати чинники особистісно-
Протокол засідання Вченої ради № 9 від 28 вересня 2015 року

розвивального контролю навчальної діяльності учнів.

Контроль забезпечує зворотний зв'язок, повідомляє про відповідність отриманих результатів навчання поставленим цілям. За результатами контролю має здійснюватися їхнє коригування, яке розуміють не лише як виправлення помилок, а й як творчий пошук оптимальних шляхів розв'язання поставлених завдань та підготовку до подальшої діяльності. Оскільки контроль та коригування щільно пов'язані між собою, їх нерідко розглядають разом, поєднують чи включають одну функцію до складу іншої.

Так, найчастіше виокремлюють стимуляційну та коригувальну функції контролю, але увагу зазвичай акцентують на першій, про що свідчить розроблена система зовнішніх умов контролю: атестації, колоквиуми, заліки. Коригувальна функція є не менш важливою, оскільки спрямована на зміни в досвіді учнів, поліпшення способів дій. Цю функцію ще називають навчальною. Визначають також контролювальну (зворотний зв'язок і врахування результатів), розвивальну та виховну функції контролю.

Відповідно до функцій можна виокремити і різноаспектні цілі контролю („врахувати результати”, „стимулювати”, „вдосконалити” тощо). Цілі, своєю чергою, визначають зміст контролю, його види. Найчастіше в навчальній діяльності застосовують два види контролю: за процесом та за результатом. Контроль за процесом передбачає увагу педагога до кожного кроку учня. Такий контроль, як правило, застосовується в алгоритмічній діяльності. Скажімо, в кібернетиці загальновизнано, що чим частішим є контроль за процесом, тим ефективнішим є управління системою. Але спроби механічно перенести це положення на навчальний процес не мали успіху. Контроль за результатом передбачає свободу учня у здійсненні процесу діяльності, але вимагає від нього вчасно представити результат. Предметом контролю виступають характеристики результату (обсяг, ступінь правильності, міра трудомісткості). Такий контроль діє за Протокол засідання Вченої ради № 9 від 28 вересня 2015 року

принципом чорної скриньки, тобто ми не знаємо, що відбувалося під час виконання завдань, не можемо визначити причин помилок. На думку Є. В. Заїки, оптимальним, зокрема для самостійної роботи учнів, є рефлексивний контроль, який втілює найкращі характеристики розглянутих вище видів [2]. Означений контроль спроможний подолати такий основний недолік контрольно-оцінної діяльності, як недостатній зв'язок з навчальним процесом, коли наявні види та форми зовнішнього контролю не дають можливості адекватно визначити кількість та якість засвоєного матеріалу. Отже, для управління навчальним процесом бажано спиратися не тільки на результати зовнішнього, а й внутрішнього контролю.

Для ефективної реалізації рефлексивного контролю необхідно враховувати такі загальні принципи оцінювання:

- важливість – оцінювання тільки найважливіших очікуваних результатів;
- об'єктивність – оцінка є об'єктивною тільки тоді, коли ґрунтується на конкретних критеріях;
- відкритість – учні від початку знають, що буде оцінюватись та за якими критеріями;
- простота – форми оцінювання мають бути простими й зручними у застосуванні.

У реалізації рефлексивного контролю ефективним є застосування рейтингової системи контролю навчальної успішності, що дозволяє враховувати різні види навчальної діяльності та диференціювати оцінювання відповідно до різних рівнів засвоєння.

Рефлексивний контроль спрямований на структуру діяльності самого учня, ґрунтується на його увазі до власних способів діяльності і за своєю сутністю є самоконтролем. Якщо готову відповідь можна запитати у товариша або переписати результати, то схарактеризувати способи

діяльності, описати свій досвід при досягненні результатів, якщо не виконував роботи, неможливо. Рефлексивний контроль здійснюється у формі діалогу, обміну думками між учнем та педагогом. З психологічної точки зору такий контроль сприяє розвитку особистості, оскільки в процесі самоспостереження розвивається самосвідомість. Усе сказане доводить важливість проектування взаємодії між педагогами та учнями в процесі контролю, яка здійснюється в перебігу комунікації, що може відбуватися як в усній, так і в письмовій формі. Деякі викладачі роблять письмовий коментар прямо у роботах чи зошитах учнів. Такі особисті звернення мають високу ефективність, бо учні відчують, що викладачі до них небайдужі.

Формулюючи вимоги до контролю, треба пам'ятати, що він створює стресову ситуацію, тож головна вимога – зробити контроль творчим, доцільним. Загальними вимогами до контролю є системність, систематичність, професійна спрямованість, дотримання вимог щодо валідності та надійності. Зазначимо, що саме рефлексивний контроль не справляє психотравмувального впливу на учнів, стимулює й активізує пізнавальну діяльність, долає відокремлення контролю від управління навчанням, дає можливість спиратися на результати контрольної оцінної діяльності під час організації навчального процесу. Узагальнюючи результати багатьох досліджень та практичного досвіду, можна сформулювати такі важливі чинники рефлексивного контролю навчання, які викладачам слід враховувати:

1. Спільне розроблення викладачами та учнями системи контролю (відбір критеріїв оцінювання, моделювання кінцевого результату, встановлення терміну виконання тощо).
2. Систематичне консультування учнів.
3. Залучення учнів до перевірки робіт.
4. Обговорення й аналіз результатів навчання в навчальній групі.

Традиційно розглядають контроль за діяльністю учнів. Розглядаючи Протокол засідання Вченої ради № 9 від 28 вересня 2015 року

контроль з позицій теорії управління, треба зазначити, що він має бути спрямований і на діяльність учнів, і на діяльність педагогів, і на процес їхньої взаємодії. Отже, існує проблема самоконтролю педагогів у процесі проектування навчання, зокрема це стосується ефективності планування, застосованих засобів організації, шляхів перевірки. Самоконтроль педагога передбачає проведення певних досліджень щодо результатів навчання: анкетування учнів, порівняльний аналіз результативності.

Викладачу важливо враховувати, що поняття результативності навчальної діяльності у сучасній педагогічній науці суттєво поширилось: під нею розуміють не лише ступінь досягання цілей, а й цінність отриманого результату, його позитивність у порівнянні з попередніми результатами або з результатами аналогічної діяльності, досягнутими іншим способом. В останні роки не тільки уточнюються критерії вимірювання навчальної успішності як когнітивного аспекту результативності навчання (знання, уміння, навички), але й усе більше використовуються різноманітні критерії, що визначають афективні аспекти результативності (ставлення до навчання, задоволеність, мотивація).

До показників результативності навчання також відносять сформованість певних рис особистості. Серед них провідне місце займає активність, оскільки вона забезпечує досягання однієї з головних цілей навчання, що полягає у переводі тих, хто навчається, з об'єктів до суб'єктів управління іншими людьми та собою. Активність втілюється в ініціативному, самостійному, творчому ставленні до зовнішньої дійсності, інших людей та до самого себе. При такому підході професійна спрямованість, навчальна мотивація, пізнавальні інтереси складають внутрішню сторону активності, а певні характеристики діяльності (швидкість, напруженість, тривалість, обсяг дій, що здійснюються) – процесуальну, зовнішню сторону активності.

Особливими формами прояву активності як суб'єктної характеристики можна вважати також самостійність та творчість. Якщо

Протокол засідання Вченої ради № 9 від 28 вересня 2015 року

самостійність характеризує активність людини з точки зору його відносної незалежності від зовнішнього оточення, то творчість характеризує активність людини з точки зору її можливостей до перетворення оточення чи себе самого з метою ефективної взаємодії із зовнішнім світом. Вищим модусом активності та самостійності людини вважається її саморегуляція, самоуправління, при якому активність суб'єкта, його актуальні і потенційні можливості реалізуються не лише в організації та перетворенні середовища, але в організації й управлінні власними діями та поведінкою.

Самоконтроль учнів як важлива складова контролю, передбачає саморегуляцію в процесі навчання, рефлексію щодо своєї діяльності, самооцінку способів виконання та отриманих результатів. Тому в процесі проектування навчання потребують вирішення питання залучення учнів до всіх етапів управління навчанням, делегування їм повноважень, що традиційно були прерогативою лише викладачів. Зокрема це стосується контролю.

Так, самоперевірка передбачає наявність чітких критеріїв, надання певного еталона отриманого продукту, зіставлення результатів самостійної роботи в групі. Для здійснення самоперевірки та самооцінювання потрібні як інструкції та пояснення з боку викладача, так і наявність образу результату в учнів. Процес підготовки учнів до самоконтролю є поступовим і потребує дотримання принципів „від простого до складного”, „від часткового до цілого”.

Питання щодо делегування учням своїх повноважень у сфері контролю може викликати цілу низку питань у викладачів, наприклад, „чи здатні учні оцінити себе об'єктивно?”, „наскільки слід враховувати оцінку учнів у загальному рейтингу їхньої навчальної успішності при вивченні курсу?”, „чи не будуть учні зловживати довірою?”. Результати порівняння самооцінок учнів з оцінками тих самих робіт викладачами свідчать, що учнів, схильних до заниження оцінок, значно більше, ніж тих, хто завищує оцінки. Важливо також наголосити, що здатність учнів до самоконтролю

Протокол засідання Вченої ради № 9 від 28 вересня 2015 року

залежить від року навчання (на старших курсах ефективність самоконтролю вища), від певних індивідуально-психологічних особливостей учнів та соціально-психологічних властивостей навчальних груп. Дані анкетних опитувань показують, що при залученні учнів до контролю й оцінювання та при врахуванні їхніх самооцінок викладачем у загальному рейтингу збільшуються такі показники результативності самостійної роботи, як ставлення учнів до самостійної навчальної діяльності та їхнє задоволення від цієї діяльності.

Контроль, як відомо, має дві складові: зовнішню та внутрішню. Зовнішня пов'язана з педагогічним управлінням з боку педагога, а внутрішня є виявом самоуправління учнів. Питання співвідношення цих складових залежить від конкретної педагогічної ситуації. Але можна стверджувати, що самоуправління взагалі та самоконтроль зокрема забезпечують реалізацію цілей щодо підготовки ініціативних, активних, відповідальних і творчих фахівців.

Висновки. Отже, у контексті особистісного розвитку учнів особливого значення набуває рефлексивний контроль, що спрямований на структуру діяльності самого учня, ґрунтується на його увазі до власних способів діяльності і за своєю сутністю є самоконтролем. Такий контроль забезпечується залученням учнів до всіх етапів управління навчанням, делегуванням їм повноважень, систематичним консультуванням та аналізом результатів навчання в навчальній групі. При залученні учнів до контролю й оцінювання та при врахуванні їхніх самооцінок педагогом у загальному рейтингу результативність навчання підвищується.

У подальших дослідженнях планується вивчення форм, методів, критеріїв та показників особистісно-розвивального контролю навчання учнів.

Література

1. Артюшина М. В. Психологічні та педагогічні основи підготовки

- студентів економічних спеціальностей до інноваційної діяльності: монографія / М. В. Артющина. – К. : КНЕУ, 2009. – 271, [1] с.
2. Заика Е. В. Психологические вопросы организации самостоятельной работы студентов в вузе / Е. В. Заика // Практична психологія та соціальна робота. – 2002. – №6. – С. 21–32.
 3. Манько В. М. Теоретико-методологічні аспекти оцінювання якості підготовки кваліфікованих робітників / В. М. Манько // Науковий вісник Інституту професійно-технічної освіти. Професійна педагогіка. – К. : Вид-во ІПТО України, 2013. – Вип. 5. – С. 25–32.
 4. Матвієнко Ю.О. Самоконтроль як складова розвитку особистості студента / Ю. О. Матвієнко // Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». Філософія. Психологія. Педагогіка: Зб. наук. праць. – Київ: ІВЦ «Політехніка», 2007. - № 3. Ч. 2. – с.157-160.
 5. Левитес Д. Г. Автодидактика. Теория и практика конструирования собственных технологий обучения / Д. Г. Левитес. – М. : Издательство московского психолого-социального института ; Воронеж : Издательство НПО «МОДЭК», 2003. – 320 с.
 6. Психологія діяльності та навчальний менеджмент : навч. посіб. / [Г. М. Романова, В. Артющина, Л. М. Журавська, Л. А. Колесніченко та ін.] ; за заг. ред. М. В. Артющиної. – К. : КНЕУ, 2008. – 336 с.
 7. Сериков В. В. Личностный подход в обучении : от концепции к технологии / В. В. Сериков // Проблемы обновления содержания общего образования. – Ростов-на-Дону, 1992. – 153 с.

Гермак Ольга,
аспірант ІПТО НАПН України,
м. Київ

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ЕЛЕКТРОМОНТЕРІВ ЗА ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ОСВІТНІХ РЕСУРСІВ

Анотація. У статті розглянута необхідність активізації навчальної діяльності учнів ПТНЗ через використання електронних освітніх ресурсів професійного спрямування, а також визначення основних дидактичних принципів підготовки майбутніх кваліфікованих електромонтерів за використанням електронно-освітніх ресурсів, виявлення педагогічних умов впровадження інформаційного забезпечення, опрацювання методичних матеріалів для забезпечення навчання учнів з електротехнічних спеціальностей.

Ключові слова: професійна компетентність, електромонтер, електронно-освітній ресурс, професійна освіта, майбутній кваліфікований робітник

Аннотация. В статье рассмотрена необходимость активизации учебной деятельности учащихся посредством электронных образовательных ресурсов, а также определение основных дидактических принципов подготовки будущих электромонтеров посредством электронно-образовательных ресурсов, выявить педагогические условия внедрения информационного обеспечения, анализ методических материалов для обеспечения обучения учащихся электротехническим специальностям.

Ключевые слова: профессиональная компетентность, электромонтер, электронно-образовательный ресурс, профессиональное образование, будущий квалифицированный работник

Abstract. The article discusses the need to intensify educational work of students through electronic resources, as well as to identify the main didactic principles of training of future qualified electricians for the use of electronic educational resources, identify didactic conditions of implementation of information security, to develop didactic-methodological materials for learning activities of students in electrical engineering specialties.

Keywords: competence, elektrik, electronic educational resource, vocational education, skilled worker

Постановка проблеми. Мета статті – визначити основні дидактичні засади підготовки майбутніх кваліфікованих електромонтерів за використанням електронно-освітніх ресурсів, виявити дидактичні умови впровадження інформаційного забезпечення, опрацювати дидактико-методичні матеріали для забезпечення навчальної роботи учнів електротехнічних спеціальностей.

Головна конкурентна перевага високорозвиненої країни пов'язана з можливістю розвитку її людського потенціалу, який багато в чому визначається станом системи освіти та якістю підготовки фахівців. Якість сучасної професійної освіти розуміється як показник відповідності освітнього результату запитам держави, суспільства і особистості. Зокрема, «тенденції розвитку сучасного суспільства, виражена спрямованість його на інформатизацію усіх галузей виробництва, суспільного і особистого життя, визначають необхідність усе більш широкого використання інформаційних технологій (ІТ) і у освітніх галузях» [2].

Актуальність дослідження та публікації щодо проблеми. Аналіз стану професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників – електромонтерів вказує на певну невідповідність їх практичної підготовки потребам сучасних роботодавців. Більшості з них властива, як правило, невпевненість у здійсненні професійних дій, низький рівень компетентності, нездатність до діяльності за використання ІТ тощо [4]. Адже на сучасному рівні розвитку суспільства відбувається інноваційна перебудова реального виробництва, що вимагає постійного підвищення рівня професійної підготовки фахівців енергетичного профілю. Зазначені темпи розвитку ІТ спонукають педагогічний загал ПТНЗ до пошуку та впровадження нових педагогічних методик та технологій навчання. «Концепція інформатизації навчального процесу, заснована на органічному поєднанні традиційних і новітніх засобів навчання, передбачає поетапне, поступове впровадження у навчальний процес, раціональне поєднання традиційних методів та засобів навчання, з сучасними ІТ, що зрештою веде до поліпшення результатів навчання»[2].

Виклад основного матеріалу. Потребується формування інноваційних педагогічних умов та визначення методичних підходів у теоретичному навчанні та практичній підготовці майбутніх електромонтерів. На це також указують результати вивчення наукових доробків, де учені засвідчують наявні суперечності між зростаючими вимогами суспільства до рівня професійної відповідності, рівнем компетентності педагогічних кадрів ПТНЗ та існуючою практикою професійної підготовки майбутніх електромонтерів. Однак, з'ясовано, що, окрім іншого, стан навчально-методичного забезпечення, в тому числі й підручників та посібників знаходиться на недостатньому рівні. Спостерігаються також проблеми в інформатизації процесу підготовки згаданих кваліфікованих робітників. Тому одним із перспективним та дієвих напрямів підвищення якості навчально-виробничого процесу, професійної підготовки майбутніх електромонтерів можна вважати доцільне та продумане використання ІТ, зокрема, розроблювання та застосування електронних освітніх ресурсів (ЕОР) – електронних підручників, посібників, віртуальних лабораторій та ін. Проте, помилково припускати, що застосування ЕОР у навчанні автоматично підвищує якість освіти [1].

Можна відокремити деякі організаційно-педагогічні умови, сформованість яких сприяє цьому процесу: навчальні класи та майстерні обладнані сучасними технічними засобами; високий рівень готовності адміністраторів ПТНЗ до виконання професійних обов'язків в умовах інформатизації; висококваліфіковані ІТ-компетентні викладачі і майстри; вільний доступ учнів і викладачів до підручників та професійної літератури, а також до сучасних технічних засобів, навчальних матеріалів та ін. (в тому числі і через мережу Інтернет).

Упровадження та застосування ЕОР в професійну освіту стимулює та мотивує учнів до отримання знань та формування умінь, забезпечує оптимізацію процесу професійного навчання та сприяє розвитку загальних і професійних компетенцій майбутніх робітників. Також слід зазначити, що в умовах інформатизації професійного навчання відзначається зниження

психологічного напруження, шляхом переходу від суб'єктивних відносин «учень - викладач» до найбільш об'єктивних відносин «учень – електронний ресурс - викладач» [5]. Збільшується частка творчих робіт, самостійної роботи учнів, розширюється можливість в отриманні додаткової освіти за професією "Електромонтер" в умовах ПТНЗ. Але, на жаль, є й проблеми, на сьогоднішній день відсутні навчальні електронні видання з дисципліни – «Технології: спеціальні технології електромонтера», рекомендовані до використання Міністерством освіти і науки України, потребується постійне оновлення ІТ-парку професійно-технічного навчального закладу.

У таблиці 1 наведені основні проблеми у підготовці майбутніх електромонтерів та шляхи їх вирішення.

Таблиця 1.

Проблеми та перспективи використання ЕОР у професійній освіті

Електронні освітні ресурси	
проблеми	перспективи
відносна інертність навчальних програм	забезпечення якісно нових умов підготовки майбутніх електромонтерів
недосконалість методик і критеріїв оцінювання знань	подальше навчання у вищих навчальних закладах за енергетичним профілем

Науковці і дослідники вказують на наявне протиріччя між зростаючими вимогами суспільства до рівня професійної відповідності і компетентності педагогічних кадрів ПТНЗ та існуючою практикою професійної підготовки учнів. Існує дефіцит у фахівцях спроможних забезпечити відповідний рівень професійної підготовки електромонтерів. Необхідно забезпечити ПТНЗ педагогічними кадрами відповідного професійного рівня.

Проблему оновлення підходів до професійної підготовки кваліфікованих робітників піднімають в своїх працях І. Зязюн, В. Кремень, П. Лузан, В. Манько, Н. Ничкало, В. Пікельна, В. Радкевич, Л. Сушенцева та ін.

Дослідженню професійної компетентності майбутніх кваліфікованих робітників приділяється певна увага як у педагогічній теорії, так і в практиці, зокрема у наукових працях І. Ісаєва, Н. Кузьміної, М. Михнюк, Л. Нестерової, Л. Сушенцевої, В. Ягупова, та ін. Науковцями стверджено, що саме професійна компетентність обумовлює практичну спрямованість професійної підготовки робітників, впливає на профадаптацію, професіоналізм фахівця за умови самонавчання та самовиховання. Однак, ще недостатньо досліджені організаційно-педагогічні умови формування професійної компетентності у майбутніх кваліфікованих електромонтерів в процесі навчання у ПТНЗ.

Убачається актуальність у проведенні дослідження «Педагогічні умови застосування електронних освітніх ресурсів у професійній підготовці майбутніх електромонтерів», яке дозволить відкрити та можливість з'ясувати реальний стан підготовки майбутніх електромонтерів, відповідно до вимог інформаційного суспільства, здійснити пошук шляхів та методів удосконалення процесу формування професійної компетентності майбутніх електромонтерів у ПТНЗ.

Враховуючи означене, було виокремлено такі завдання: здійснити аналітичний огляд літературних джерел та з'ясувати практичний стан підготовки майбутніх електромонтерів у професійно-технічних навчальних закладах; визначити зміст і структуру професійної компетентності майбутніх кваліфікованих робітників енергетичного профілю; розробити методику використання електронно-освітніх ресурсів у формуванні компетентності майбутніх кваліфікованих електромонтерів; експериментально перевірити реалізацію педагогічних технологій засобами електронних ресурсів в професійній підготовці майбутніх електромонтерів в ПТНЗ.

Їх розв'язання має підтвердити гіпотезу, яка ґрунтується на тому, що формування професійної компетентності у майбутніх кваліфікованих електромонтерів буде результативним, якщо:

- виокремлена проблема розглядається як один з пріоритетних напрямів професійної підготовки кваліфікованих електромонтерів

- фахова освіта педагога професійної підготовки відповідає сучасним вимогам суспільства і світовим стандартам;

- учасники навчально-виробничого процесу спеціально підготовлені до впровадження та застосування електронно-освітніх ресурсів для формування професійної компетентності у майбутніх кваліфікованих електромонтерів.

Вперше буде:

- теоретично обґрунтовано, розроблено та експериментально перевірено організаційно-педагогічні умови формування професійної компетентності майбутніх електромонтерів засобами електронно-освітнього середовища, які сприяють підвищенню ефективності підготовки фахівців енергетичного напрямку в ПТНЗ;

- конкретизовано сутність поняття професійна компетентність кваліфікованих робітників енергетичного профілю;

- визначено структуру, зміст, критерії професійної компетентності майбутніх кваліфікованих електромонтерів;

- розроблено електронний ресурс, обґрунтовано модель формування професійної компетентності у майбутніх кваліфікованих електромонтерів в процесі їх професійної підготовки;

- вдосконалено педагогічне забезпечення професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників.

Висновки. Практичне значення результатів, полягатиме у розробленні електронно-освітніх ресурсів для майбутніх електромонтерів, діагностики професійної компетентності та методичних рекомендацій щодо забезпечення організаційно-педагогічних умов, спрямованих на формування професійної компетентності у майбутніх кваліфікованих робітників енергетичного профілю, та впровадженню їх у процес підготовки майбутніх електромонтерів. Отже, вирішення окресленої проблеми дозволить зробити певні позитивні зрушення у процесі підготовки конкурентоздатних кваліфікованих електромонтерів, затребуваних на ринку праці Криворіжжя та України в цілому.

Література

1. Гончаренко С. І. Педагогічне дослідження. Методичні поради молодим науковцям. К. : АПН України, 1995. – 46с.
2. Карташова Л.А. Інформаційні технології в навчанні. Електрон. Дані режим доступу: <http://lkartashova.at.ua/publ/1-1-0-7>
3. Радкевич В. О. Науково-педагогічне забезпечення професійного навчання майбутніх робітників і майстрів народних ремесел : Дис. канд. пед. наук: 13.00.01 / АПН України. — К., 1995. — 260с.
4. Ростока М.Л. Педагогічні умови формування професійної компетентності майбутніх обліковців з реєстрації бухгалтерських даних / Теорія і методика професійної освіти [журнал]; електронне наукове фахове видання. Вип. 2 /М.Л.Ростока// - Київ: ІПТО НАПН України. – 2012. – [Електронний ресурс] – Режим доступу:(08.02.2015):http://www.tmpe.gb7.ru/index.php?option=com_content&view=article&id=58&Itemid=120
5. Скаун В. Методика преподавания специальных и общетехнических предметов (в схемах и таблицах) [Текст]: учеб.пособие для нач. проф. образования / В. А. Скаун. – 2-е изд., стер. – М.: Издательский центр «Академия», 2006. – 128 с.
6. Ткаченко Т. В. Робота в інформаційному освітньому середовищі ЛДУБЖД / Т. В. Ткаченко // Вища освіта України. – Київ: Вид-во «Гнозис», 2008. – [дод. 3, том V (12)]. – С. 586–593.

Злочевська Людмила,
науковий співробітник
лабораторії професійної кар'єри
ІПТО НАПН України,
практичний психолог
м. Київ

ПЕДАГОГІЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ У ПРОЦЕСІ ВИБОРУ Й РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ КАР'ЄРИ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ

Анотація. В статті розглянуто сучасні інноваційні педагогічні технології, які можна ефективно використовувати у процесі вибору й реалізації професійної кар'єри учнівської молоді. Представлено авторську орієнтовно-розвивальну програму *«Сходинки до професії»* і результати її впровадження у навчально-виховний процес ПТНЗ.

Ключові слова: професійна кар'єра, інноваційні педагогічні технології, акмеологічний підхід, професійне становлення, сучасний ринок праці.

Аннотация. В статье рассмотрены современные инновационные педагогические технологии, которые можно эффективно использовать в процессе выбора и реализации профессиональной карьеры ученической молодежи. Представлена авторская ориентировочно-развивающая программа *«Ступеньки к профессии»* и результаты ее внедрения в учебно-воспитательный процесс ПТНЗ.

Ключевые слова: профессиональная карьера, инновационные педагогические технологии, акмеологический подход, профессиональное становление, современный рынок труда.

Abstract. Modern innovative pedagogical technologies which can be effectively utilized in the process of choice and realization of professional career of student's young people are considered in the article. The author orientation developing program *«Steps to the profession»* and results of its introduction is presented in VET.

Keywords: professional career, innovative pedagogical technologies, «acme» approach, professional becoming, modern labour-market.

Постановка проблеми. Навчання, виховання, самовиховання, соціалізація - єдиний процес, який розвиває особистість учнівської молоді,
Протокол засідання Вченої ради № 9 від 28 вересня 2015 року

адаптує її до змін і реалій сучасного життя та стає найбільш ефективним за умов, що в ідеологію цього процесу закладені ідеї свободи вибору, особистісної гідності, толерантності й взаємної відповідальності. У навчально-виховному процесі набувають актуальності проблеми вибору й реалізації професійної кар'єри учнівської молоді. Проектування професійної кар'єри учнів професійно-технічних закладів освіти, як система здійснення підготовки її до свідомої професійної самореалізації через їх професійне самовизначення, спрямована на індивідуальний саморозвиток кожного суб'єкта навчально-виховного процесу, підвищення його творчого потенціалу. Використовуючи ефективні педагогічні технології, інноваційна освіта сприяє розвитку та саморозвитку майбутніх молодих фахівців; вона допомагає їм у професійному самовизначенні, а в подальшому – вибору та проектуванні професійної кар'єри, напрацюванні якостей конкурентоспроможності, професійної й соціальної мобільності та мотивує до постійного самовдосконалення. Процеси життєдіяльності людини, що стають стрімкими й прискореними, змінюють характер праці з урахуванням вимог ринкової економіки, соціально-економічного й культурологічно-екологічного простору, оновлюють науково-технічний прогрес, що створює передумови для підвищення професійних вимог (інтелектуальна та інформаційна обізнаність) до учнівської молоді ПТНЗ, майбутніх фахівців робітничих професій. Успішне розв'язування задач ринкового реформування економіки нашого суспільства вимагає раціонального використання трудових ресурсів і забезпечення нового рівня соціокультурного світогляду та економічного й креативного мислення кожного майбутнього фахівця в усіх сферах її реалізації, а також, здатності особистості до продовження професійної освіти упродовж всієї життєдіяльності та спонукає до урізноманітнення технологій проектування професійної кар'єри.

Проблеми, що пов'язані з процесом життєвого й професійного самовизначення учнівської молоді, поглиблюються особливостями їх

Протокол засідання Вченої ради № 9 від 28 вересня 2015 року

особистісного саморозвитку на етапі оптації та професійної підготовки, очевидно стає необхідність педагогічного супроводу для набуття учнівською молоддю досвіду вибору й реалізації професійної кар'єри.

Вимоги ринку праці оновили й розширили зміст слова «*кар'єра*», в якому побудова кар'єри в сучасних соціально-економічних умовах стає мотиваційним поштовхом до професійної самореалізації молодих фахівців. Підготовка учнівської молоді до побудови професійної кар'єри для вітчизняної психолого-педагогічної науки є ще недостатньо розробленим питанням, в той же час, ця проблема успішно досліджується вченими різних країн з розвиненою економікою.

Сьогодні, на нашу думку, ще дуже мало напрацьовано як теоретичного, так і практичного матеріалу стосовно форм і методів педагогічної підтримки (супроводу) у процесі вибору й реалізації професійної кар'єри учнівської молоді; потребує постійного оновлення психолого-педагогічний інструментарій для вирішення навчально-виховних завдань, які спрямовані на професійний розвиток і саморозвиток майбутніх висококваліфікованих і конкурентоспроможних фахівців різного напрямку діяльності. Суттєвою стає необхідність осучаснення педагогічних технологій проектування професійної кар'єри з учнівською молоддю і використання в цьому процесі не тільки вербальних методів, які направлені на дослідження раціональних, усвідомлених уявлень респондентів, що здебільшого є проекцією впливу соціокультурних штампів, установок, моделей ЗМІ та інше, а й широкого залучення інноваційних методів і підходів, завдяки яким стає можливим актуалізувати їх неусвідомлені процеси психічного розвитку.

За десятиліття загальносуспільної трансформації та переходу до демократичної моделі ринкової економіки в Україні, істотно змінилася соціальна зовнішність учнів системи професійно-технічної освіти, на яку суттєво впливають процеси соціокультурних змін у суспільстві, які спонукають майбутніх конкурентоспроможних фахівців визначати

Протокол засідання Вченої ради № 9 від 28 вересня 2015 року

ціннісно-мотиваційні орієнтири та прагнути до постійного професійного саморозвитку й самореалізації, Визначення причин і тенденцій цих змін надають можливість віднайти ефективні інноваційні методи та створити нові форми організації навчально-виховного й виробничого процесів, де врахування особливостей сучасного соціального портрету учня професійної школи мають велике значення для проектування їхньої майбутньої професійної кар'єри.

З огляду на ці проблеми у статті розглянуто сучасні інноваційні педагогічні технології вибору й реалізації професійної кар'єри як інструменту розвитку й професійного саморозвитку учнівської молоді, що надають можливість віднайти нові й ефективні підходи взаєморозуміння і взаємодії у навчально-виховному процесі, створюють простір для набуття учнями досвіду вибору і реалізації професійної кар'єри. Представлено авторську орієнтовно-розвивальну програму *«Сходинки до професії»* і результати її впровадження у навчально-виховний процес ПТНЗ.

Актуальність дослідження та публікації щодо проблеми. Наукове розуміння поняття «технологія» та «технологічний підхід» у сучасній психолого-педагогічній літературі розглядається доволі широко, де термін «технологія» (з грецького походження: *techne* - мистецтво, майстерність, *logos* - наука, закон; наука про майстерність). В даний час до педагогічного лексикону міцно увійшло поняття «педагогічна технологія», як сукупність прийомів, методів, майстерності, мистецтва (тлумачний словник), де важливу роль відіграють саме гуманітарні технології («людинознавчі технології»), пов'язані безпосередньо з діяльністю людини (груп людей, організацій як соціальних систем).

У поясненні даного феномену С. Сисоева розглядає різні підходи до визначення цього поняття («Енциклопедія освіти» за ред. В. Кременя). Узагальнюючи автор робить наголос на його багатоаспектності, а саме: як раціональний спосіб досягнення свідомо сформульованої освітньої (навчальної, виховної) мети (М. Вулман, І. Лернер, Б. Ліхачов, Протокол засідання Вченої ради № 9 від 28 вересня 2015 року

П. Сікорський, Рада з педагогічних технологій Великої Британії); як наука (Г. Селевко); як педагогічна система (В. Безпалько, С. Сисоєва, Д. Чернилевський); як педагогічна діяльність (А. Нісімчук); як системно діяльнісний підхід до освітнього (навчального) процесу (Г. Еллінгтон, Н. Кузьміна, П. Мітчелл, Ф. Персиваль, О. Пехота, П. Самойленко); як система знань (В. Генєцинський, Т. Назарова, В. Онищук, Ю. Турчанінова, Національний центр програмованого навчання Великої Британії); як мистецтво педагога (І. Прокопенко, Н. Тализіна, В. Шепель); як модель (В. Ченців); як засіб оптимізації та модернізації освітнього процесу (Ф. Янушкевич); як процесуальний компонент (складова) освітнього (навчального) процесу (М. Кларін); як інтегративний підхід до освіти (П. Мітчелл, Д. Фін) [2].

Узагальнюючи усі ці визначення, ми виберемо наступне: «педагогічна технологія» - це така побудова діяльності педагога, в якій всі його дії представлені в певній послідовності й цілісності, а виконання припускає досягнення необхідного результату та має прогнозований характер.

Виклад основного матеріалу. Тенденції модернізації освіти передбачають забезпечення можливості кожного учасника навчально-виховного процесу до усвідомленого професійного вибору й самоактуалізації, соціальної активності й особистісної відповідальності, самореалізації й суб'єкт-суб'єктної взаємодії. Використання інноваційних педагогічних технологій є однією з домінуючих тенденцій у навчально-виховному процесі як загальноосвітньої так і професійної школи, вони забезпечують умови розвитку й саморозвитку особистості учнівської молоді, розвивають їхнє креативне ставлення й ініціативну соціалізацію та активізують процес професійного становлення.

Проектування професійного розвитку учнівської молоді професійної школи потребує створення інноваційних педагогічних технологій, що мають забезпечити багатоплановий і багатомірний простір навчання й

Протокол засідання Вченої ради № 9 від 28 вересня 2015 року

саморозвитку для кожної особистості майбутнього висококваліфікованого робітника відповідно до реалізації його професійної кар'єри.

Розглянемо педагогічні технології творчого розвитку особистості юнацтва, які сприяють активному процесу їхньої цілісної професійної підготовки, а у подальшому стають фундаментом побудови професійної кар'єри. Узагальнюючи напрацювання як учених, так і практиків, можна визначити такі педагогічні технології, що найбільш ефективно сприяють самопізнанню й професійному самовизначенню учнівської молоді: *комунікативні, ігрові, модульні, комп'ютерні, діалогові, тренінгові, технології творчості та інші*, де вчитель або майстер виробничого навчання виступають як компетентні консультанти, помічники, організатори педагогічної взаємодії з учнем у його пізнавальній діяльності, яка стимулює пошукову діяльність, розвиває творчі можливості й сприяє оволодінню новими знаннями, вміннями й навичками.

Вважаємо за доцільне більш детально визначити й дослідити саме ті педагогічні технології, які можна ефективно використовувати у процесі підготовки учнівської молоді до вибору й реалізації професійної кар'єри.

Суть *комунікативних технологій* полягає в їх орієнтації на міжособистісну багатоаспектну взаємодію на принципах гуманної педагогіки, де гуманізацію навчально-виховного процесу слід розуміти як перехід до особистісно-орієнтованої взаємодії й співпраці, що надає абсолютного значення особистісній свободі та діяльності учня. Гуманізація процесу навчання й виховання – це є створення таких умов, в яких учень не може не вчитися, не може вчитися нижче за свої можливості, не може залишитися байдужим учасником-спостерігачем у бурхливому сьогоденні, де пріоритетними стають розвиток психічних, фізичних, інтелектуальних, етичних та інших сфер особистості.

Комунікативні педагогічні технології проголошують наступні принципи: людина знаходиться в активному діяльнісному співвідношенні до світу й самої себе; активність суб'єкта виступає у вищому своєму

Протокол засідання Вченої ради № 9 від 28 вересня 2015 року

творчому прояві, коли суб'єкт піднімається до становлення самого себе та реалізації свого покликання, що стає мотивуючим фактором не тільки у процесі оволодіння професією, а й на шляху професійної самореалізації.

Використання ігрової діяльності з метою оптимізації навчання й виховання зумовило необхідність створення ігрових технологій, визначаючи *ігрову технологію* як системний спосіб організації навчання, спрямований на оптимальну побудову навчально-виховного процесу та реалізацію його завдань [3].

Ігрові технології розглядаються як спосіб досягнення заданої мети шляхом застосування системи педагогічних прийомів, адекватних завданням конкретної гри та спрямованих на задоволення актуальних потреб і реалізацію особистісного потенціалу учнів, де за таких умов ігрова діяльність реалізується як педагогічний метод.

Розглядаючи застосування *ігрових технологій* у процесі підготовки учнівської молоді до вибору й реалізації професійної кар'єри, ми можемо визначити, що саме такі технології є ефективним інструментом підтримки на шляху професійного становлення особистості майбутніх кваліфікованих робітників, вони ґрунтуються на рефлексії й активних пошукових діях з приводу змісту ролей, ігрових функцій або сюжету, де гра (у широкому розумінні) стає феноменом творчості, терапією для внутрішніх процесів особистісного розвитку, моделлю відтворення людських відносин і взаємодії у соціуму.

Поняття «*ігрові педагогічні технології*» включає досить велику групу методів і прийомів організації педагогічного процесу у формі різних педагогічних ігор як динамічну систему взаємодії майбутніх професіоналів з навколишнім середовищем, у процесі якої відбувається пізнання і засвоєння культурно-історичного досвіду, формується соціальна модель поведінки.

В поясненні даного феномену, як інновації у процесі вибору й реалізації професійної кар'єри, можна визначити *такі функції ігрових технологій*:

Соціокультурна визначає гру засобом соціалізації особистості, що включає в себе як соціально-контрольовані процеси її цілеспрямованого впливу на становлення особистості, засвоєння знань, духовних цінностей і норм, властивих суспільству чи групі однолітків, так і спонтанні процеси, що впливають на формування людини; соціокультурне призначення гри може означати синтез засвоєння людиною багатства культури, потенцій виховання й формування її як особистості, що дозволяє функціонувати в якості повноправного члена колективу;

міжнаціональна комунікації – ігри національні, інтернаціональні, міжнаціональні, загальнолюдські дають можливість моделювати різні життєві ситуації, знаходити шляхи доброзичливої динамічної взаємодії та прийняття розмаїття оточуючого світу;

функція самореалізації – це одна з основних функцій гри, яка є сферою реалізації особистості, де сам процес гри стає більш важливим ніж результат, конкуренція чи досягнення якої-небудь мети; процес гри - це простір для самореалізації, в якому учнівська молодь постійно вводиться в ігрову ситуацію, щоб розкрити можливі чи навіть наявні проблеми, навчитись моделювати проекти майбутнього;

комунікативна визначає процес взаємодії у грі і вводить учня в реальний контекст складних людських відносин, оскільки будь-яке ігрове суспільство - це колектив, що виступає стосовно кожного гравця як організація й комунікативний початок, має безліч взаємозв'язків і форм спілкування, створює простір контактної взаємодії й взаєморозуміння;

діагностична – виявляє бар'єри й перешкоди (оскільки гра є особливим «полем самовираження»), де індивід поводить у грі на максимумі своїх проявів (інтелект, емоції, творчість);

ігротерапевтична функція гри надає можливість подолання різних труднощів, що виникають у людини в поведінці, у спілкуванні з оточуючими, у навчанні, де ефект ігрової терапії визначається практикою нових соціальних ролей та моделей поведінки;

функція корекції у грі відбувається природно через засвоєння нових ролей, формування креативного ставлення й гармонізації емоційно-почуттєвої сфери, створюючи нові образи й нестандартні форми дійсності;

розвивальна функція гри – це потяг до різнобарвного й різноманітного створення образів й фантазії, певний пошук нових рішень, відчуття певного комфорту, сприятливої атмосфери, щиросердечної радості, реалізації рівнів домагань [1].

Використовуючи *ігрові технології* у навчально-розвивальній роботі з учнівською молоддю професійної школи для підтримки їх на шляху оволодіння професійною майстерністю, стає можливим для них набуття практичного досвіду у самопізнанні й саморозвитку, розвиває їхню мотивацію до майбутньої трудової діяльності, що є запорукою успішного кар'єрного зростання.

Процес підготовки учнівської молоді до планування професійної кар'єри вимагає цілеспрямованості, орієнтованості на конкретний освітній результат – це образ професійного майбутнього (кар'єра), де психолого-педагогічна підтримка допомагає формувати професійну саомодель учням професійно-технічних закладів освіти. Набуття професійної майстерності майбутніми фахівцями робітничих професій визначається не лише методами навчання та виховання, цей процес опосередкований, головним чином, особистісними якостями учнівської молоді: мотиваційною сферою, розвитком емоційного інтелекту, рівнем пізнавальної активності, індивідуально-типологічними факторами, особливостями формування Я-концепції, системою взаємовідносин та соціально-ціннісних орієнтацій, сформованістю світоглядної життєвої позиції.

Виховна робота, як складова навчально-виробничого процесу, в професійно-технічному закладі освіти є невід'ємною частиною виконання свого призначення - задоволення поточних потреб суспільства у фахівцях робочих спеціальностей, які володіють не тільки професійною майстерністю, а й стають конкурентоспроможними на сучасному ринку праці, який постійно змінюється під впливом багатьох факторів, як внутрішніх, так і зовнішніх, де формування у майбутніх кваліфікованих робітників активної, дієвої та мобільної позицій на ринку праці є одним із сучасних напрямів виховання професіоналів.

Актуальною перспективою самореалізації особистості та її професійного формування є розвиток кар'єрних нахилів і ціннісних орієнтирів, які формують конкретизовану стратегію самореалізації молодшої людини, де одним з важливих аспектів професійного саморозвитку є свідоме планування кар'єри.

Авторська орієнтовно-розвивальна програма **«Сходинок до професії»** створена на вимоги сучасного ринку праці й спрямована на допомогу учнівській молоді активізувати процеси особистісного, життєвого і професійного самовизначення, самопізнання й професійного самовиховання для майбутньої професійної самореалізації. Головна мета програми **«Сходинок до професії»** - це підготовка учнів загальноосвітніх і професійно-технічних закладів освіти до їх професійного самовизначення в умовах ринку праці, а також свідомого ставлення до свого професійного майбутнього. Мета програми реалізується в процесі вирішення таких виховних завдань: виховання в учнів ставлення до себе як суб'єкта майбутньої професійної діяльності, усвідомлення своєї індивідуальної неповторності, відповідальності та впевненості в досягненні майбутнього професійного успіху; активізація процесів самопізнання, самооцінки та актуалізація потреби в постійному самовдосконаленні; формування системи знань учнів про зміст та структуру світу професій, сучасні вимоги соціального середовища до фахівців на ринку праці, стратегію й тактику

Протокол засідання Вченої ради № 9 від 28 вересня 2015 року

реалізації визначених напрямів власного кар'єрного зростання в майбутньому.

Програма **«Сходи́нки до профе́сії»** складається з пояснювальної записки і 7 занять (кроків), які можуть проводитися 1 раз на тиждень; зміст занять наповнено теоретичною й практичною частиною, що включає інформацію про професії і види професійного навчання, тести, ігри, діагностично-розвивальні вправи та ін. Результатом реалізації програми **«Сходи́нки до профе́сії»** є процес узгодження учнем своїх знань про світ професій та їх вимоги до людини (**«Світ профе́сій»**) зі сформованими та усвідомленими ним в процесі розвитку можливостями та потребами (**«Характер, ціннісні орієнтири і профе́сія»**). Проміжною ланкою між вимогами обраної професії й можливостями учня є його свідоме дія (**«Технологія перетворення мрії у мету»**) та суб'єктивних факторів (**«Професійна перспектива і життєвий успіх»**) оволодіння обраною професією.

Головними компонентами програми **«Сходи́нки до профе́сії»** ми зазначили: знання, вміння й навички з основ побудови кар'єри учнівською молоддю, які поєднують у собі інформацію про види професійної діяльності та їх вимоги до фахівців; усвідомлення образу «Я» через визначення індивідуально-психологічних особливостей учня, його можливості й домагання, напрями самопізнання й самовдосконалення до рівня вимог обраної професії; технологія побудови кар'єри, яка поєднує в собі знання правил вибору учнем майбутньої професії, його уміння складати та корегувати індивідуальну освітню траєкторію, аналізувати суперечності й уникати усталених помилок.

Впровадження орієнтовно-розвивальної програми **«Сходи́нки до профе́сії»** надало можливість підняти рівень інформаційної обізнаності учнів про професійну кар'єру, отримати учням навички самопрезентації, навчитись визначати свої риси характеру, самооцінку й ціннісні орієнтири; набути досвіду комунікативної взаємодії, усвідомити роль соціальної

Протокол засідання Вченої ради № 9 від 28 вересня 2015 року

активності та віднайти шляхи професійного зростання й мобільності в умовах реформування сучасного суспільства.

Порівняльні таблиці за результатами дослідження визначили ефективність впровадження орієнтовно-розвивальної програми через такі позиції, як: *риса характеру, види професійної кар'єри, готовність до вдосконалення* - показали досить високий процент ефективності; зазначені далі позиції: *самопрезентація, активна соціалізація, визначення самооцінки та інформаційна обізнаність про професійну кар'єру* - виявились більш складними для майбутніх конкурентоспроможних робітників.

Аналіз результатів експериментального педагогічного дослідження використання педагогічних технологій у процесі вибору й реалізації професійної кар'єри після впровадження орієнтовно-розвивальної програми **«Сходинки до професії»** з розвитку навичок роботи з інформацією та планування кар'єри надає можливість зробити такі загальні висновки:

- здійснений аналіз засвідчує складність такого інтегрального феномена, яким є побудова професійної кар'єри (вибір й реалізація професійної кар'єри), що об'єднує в собі психологічний, соціологічний, економічний і педагогічний аспекти;
- аналіз одержаних під час експериментального дослідження даних підтвердив тезу про важливість набуття учнями ПТНЗ практичного досвіду самопізнання, професійної самореалізації, гармонійного та збалансованого психологічного, соціального, професійного саморозвитку особистості;
- на виборці учнів-учасників експериментального дослідження виявлено тенденцію покращення результатів за усіма шкалами, підвищився рівень обізнаності про види професій, про розвиток професій у процесі еволюції, про особливості й сучасні вимоги ринку праці до майбутніх спеціалістів;

- створення простору для самопізнання, саморозвитку й самоорганізації учнівської молоді потребує інноваційного інформаційно-методичного інструментарію (інноваційні педагогічні технології, різновиди ігрового матеріалу, ділові ігри, тренінги та інші) з урахуванням сучасного соціально-економічного середовища.

Висновки. Впровадження таких інформаційно-розвивальних програм у навчально-виховний процес ПТНЗ сприятиме покращенню взаємодії й взаєморозумінню між викладачами, вчителями, майстрами виробничого навчання та учнями, що надасть можливість підвищити зацікавленість учнів у набутті професійної майстерності, активізувати мотиваційні устремління до побудови професійної кар'єри.

Література

1. Волкова Н.П. Педагогіка: Навч. посіб. Вид. 2-ге, перероб., доп. / Н.П. Волкова – К.: Академвидав, 2007. – 616 с.
2. Енциклопедія освіти Акад. пед. наук України; [за ред. В. Г. Кременя]. – К.: Юрінком Інтер, 2009. – 1040 с.
3. Її величність гра: теорія і методика організації дитячої ігрової діяльності в контексті наступності дошкільної та початкової освіти: зб. ст. / Вінницький держ. педагогічний ун-т ім. Михайла Коцюбинського / Г.С. Тарасенко (ред.) – Вінниця: ВДПУ ім. М.Коцюбинського, 2009. — 322с.

Радкевич Олександр Петрович,
канд. юр. наук, с.н.с.
лабораторії дистанційного
професійного навчання
Інституту ПТО НАПН України,
м. Київ

ПРАВОВА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ У ЧАСТИНІ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПРАВОПОРУШЕННЯ У СФЕРІ АВТОРСЬКИХ І СУМІЖНИХ ПРАВ

Анотація. Стаття присвячена підвищенню якості інформаційно-аналітичної діяльності педагогічних працівників крізь призму правової компетентності в питанні адміністративно-правової відповідальності у сфері авторського права і суміжних прав.

Розглянуто джерела адміністративного права в частині авторського права і суміжних прав. Висвітлено юридичний склад адміністративних правопорушень. Дано визначення адміністративній відповідальності у сфері авторського і суміжних прав. Розглянуто ознаки адміністративної відповідальності у сфері авторського права і суміжних прав педагогічних працівників професійно-технічних професійних навчальних закладів.

Ключові слова: правова компетентність педагогічного працівника ПТНЗ; адміністративна відповідальність; авторське право і суміжні права; об'єкт права інтелектуальної власності.

Аннотация. Статья посвящена повышению качества информационно-аналитической деятельности педагогических работников через призму правовой компетентности в вопросе административно-правовой ответственности в сфере авторского права и смежных прав.

Рассмотрены источники административного права в части авторского права и смежных прав. Освещен юридический состав административных

правонарушений. Дано определение административной ответственности в сфере авторского и смежных прав. Рассмотрены признаки административной ответственности в сфере авторского права и смежных прав педагогических работников профессионально-технических профессиональных учебных заведений.

Ключевые слова: правовая компетентность педагога ПТУЗ; административная ответственность; авторское право и смежные права; объект права интеллектуальной собственности.

Abstract. The article is dedicated to improving the quality of information and analytical of pedagogical staff through the prism of the legal competence to issue administrative legal responsibility in the field of copyright and related rights.

We consider the sources of administrative law in terms of copyright and related rights. The article deals with legal structure of administrative offenses. The article describes definition of administrative responsibility in the field of copyright and related rights. Article considered by signs of administrative responsibility in the field of copyright and related rights of pedagogical workers professional and technical vocational schools.

Keywords: legal competence of vocational teachers; administrative liability; Copyright and Related Rights; the object of intellectual property rights.

Постановка проблеми. Співвідношення правопорушення та його наслідків, зокрема, відповідальності у сфері авторського права і суміжних прав є предметом численних дискусій дослідників сучасності. Це пов'язано з необхідністю захисту своїх як матеріальних, так і нематеріальних прав на твори літератури, науки, мистецтва тощо.

Наразі виникають ситуації, коли тріаду правомочностей (володіння, користування, розпорядження) авторського права і суміжних прав громадян країни, зокрема педагогічних працівників професійно-технічних навчальних закладів (ПТНЗ), порушують.

Як відомо інформаційно-аналітична діяльність педагогічних працівників ПТНЗ спрямована на пошук, обробку, аналіз та переосмислення теоретичного матеріалу. Саме тому актуалізується необхідність підвищення рівня правової компетентності в частині відповідальності за правопорушення у сфері авторського права і суміжних прав.

Актуальність дослідження та публікації щодо проблеми. Питанню адміністративної відповідальності за правопорушення у сфері авторського права та суміжних прав присвячено цілу низку робіт. Окремої уваги заслуговують праці: В.М. Коссака [1], О.М. Мельника [2], О.А. Підпригори [3], Є.О. Харитонova [4], Р.Б. Шишки [5] та ін. Наукові напрацювання цих учених неможливо переоцінити. Проте законодавство України невпинно змінюється та вдосконалюється, а отже, необхідним є висвітлення реалій сьогодення в частині адміністративно-правової відповідальності за правопорушення у сфері авторського права та суміжних прав.

Виклад основного матеріалу. У ч. 2 ст. 54 Основного закону України закладено положення, що кожний громадянин має право на результати своєї інтелектуальної, творчої діяльності; ніхто не може використовувати або поширювати їх без його згоди, за винятками, встановленими законом. Стаття 41 Основного закону проголошує, що кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності; ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності [6]. На основі закладених в Конституції України статей можна зробити висновок про законодавче забезпечення на найвищому рівні інституту авторських та суміжних прав і, зокрема, права власності на немайнові права.

Конституція України ст. 92 визначила адміністративну відповідальність одним з основних видів юридичної відповідальності на теренах держави. Вона настає у разі невиконання чи неналежного виконання особою норм адміністративного законодавства, що тягне невідворотність

реагування держави на адміністративні правопорушення (проступки) та встановлюється виключно її законами [7].

Джерелами адміністративного права в Україні є численні закони і підзаконні нормативні акти. Зокрема, серед них можна виокремити такі: Закон «Про звернення громадян» від 2 жовтня 1996 р. [8], Указ Президента України від 07.02.2008 № 109/2008 «Про першочергові заходи щодо забезпечення реалізації та гарантування конституційного права на звернення до органів державної влади та органів місцевого самоврядування» [9], Інструкція з діловодства за зверненнями громадян в органах державної влади і місцевого самоврядування, об'єднаннях громадян, на підприємствах, в установах, організаціях, незалежно від форм власності, в засобах масової інформації [10]. Водночас, існують чисельні підзаконні нормативні акти, такі, як: Положення про порядок роботи зі зверненнями громадян і організації їх особистого прийому в системі Міністерства внутрішніх справ України [11]; Інструкція про порядок розгляду звернень та особистого прийому громадян у Міністерстві юстиції України, в установах та організаціях, що належать до сфери його управління [12]; Про затвердження Інструкції про порядок розгляду звернень громадян, їх особистого прийому в Міністерстві екології та природних ресурсів України [13]; Інструкція про організацію розгляду звернень громадян та проведення особистого прийому громадян у Міністерстві оборони України та Збройних Силах України [14] і багато інших.

Результати проведеного аналізу зазначених законодавчих актів дають підставу виділити певні чинники, що зумовлюють неефективність адміністративно-правової відповідальності в частині авторського права і суміжних прав. До них можна віднести такі: права на об'єкти інтелектуальної власності не забезпечені належними засобами адміністративного захисту, що значно знижує дієвість загальнодержавного механізму охорони авторського права і суміжних прав, в якому адміністративно-правовий механізм посідає

визначальне місце; наразі відсутні кваліфіковані працівники та органи спеціальної компетенції, до функціональних обов'язків яких входило би попередження і виявлення порушень авторського права і суміжних прав, супроводження справ в адміністративних та інших інстанціях, у тому числі судових; гальмує правозастосовчий процес відсутність кодифікованого акту в галузі охорони авторського права і суміжних прав; недостатньо суворі санкції сприяють поширенню порушень авторського права і суміжних прав; не можна визнати дієвим адміністративний та судовий захист наданих прав; відсутня спеціалізація судів із розгляду справ про порушення авторського права і суміжних прав [15, с. 36].

Розглядаючи питання адміністративної відповідальності у сфері авторського права і суміжних прав варто вказати на те, що за своїм характером (складом) такі правопорушення настають тільки тоді, коли вони знаходяться на межі цивільної та кримінальної відповідальності. Так, адміністративну відповідальність можна назвати перехідною межею, що розділяє ці два види відповідальності.

На думку автора, цивільна відповідальність характеризується застосуванням до правопорушника неvigідних матеріальних санкцій, тоді як кримінальне право полягає в обмеженні прав і свобод особи. Натомість, адміністративна відповідальність характеризується цілою низкою заходів, що здійснюються в чотирьох формах, а саме:

- адміністративні правоохоронні або захисні заходи, наприклад, тимчасовий арешт товарів, що порушують авторське право, митними органами;
- караючі заходи, за допомогою яких держава виступає стороною, котра відкриває проти порушника карну справу;
- цивільно-правові заходи захисту, за допомогою яких правовласник або інша особа, яка володіє чинними правами, застосовує запропоновану правову дію, наприклад, подання позову в суд проти порушника;

- технічні заходи захисту, що дають можливість виробникам товарів і послуг застосовувати технічні засоби для захисту прав автора, наприклад, спеціальне кодування авторських робіт, представлених у цифровому вигляді [16, с. 52].

Таким чином, наявність складу правопорушення є необхідною підставою адміністративної відповідальності. При цьому ознаки складу правопорушення, насамперед, у публічно-правовій, освітній сфері, як і зміст конкретних складів правопорушень, мають узгоджуватися з конституційними принципами демократичної правової держави, включаючи вимогу справедливості, у його взаємозв'язку з фізичними і юридичними особами як суб'єктами юридичної відповідальності. Юридичний склад адміністративного правопорушення містить чотири елементи: об'єкт правопорушення; суб'єкт правопорушення; об'єктивний бік; суб'єктивний бік. Відсутність кожного з цих елементів виключає як наявність складу в цілому, так і, зокрема, застосування заходів державного примусу [17].

Об'єктом адміністративного правопорушення у сфері авторського права і суміжних прав є те, на що спрямоване правопорушення. Важливим елементом у визначенні об'єкта адміністративного правопорушення є його законодавча визначеність. Тобто цей об'єкт має регулюватися нормами законів та іншими підзаконними правовими актами. Таким чином, об'єктом адміністративного правопорушення є посягання на правові норми, запровадженні державою.

Об'єктивна сторона правопорушення в сфері авторського права та суміжних прав проявляє себе як зовнішній вияв протиправного діяння, тобто його вплив на потерпілу сторону, державу та суспільство в цілому. Існують декілька форм об'єктивної сторони. На думку автора, об'єктивну сторону можна сформулювати через: умисел (необережність) та бездіяльність. У будь-якому разі, об'єктивна сторона через ці дві форми має містити заборону з боку держави, так як вона спричиняє до негативних наслідків.

Окремої уваги заслуговує положення про причинно-наслідковий зв'язок між формами об'єктивної сторони. Це можна проілюструвати в ситуації, коли бездіяльність спричинила до умислу (необережності).

Суб'єктом правопорушення є особа, яка вчинила адміністративне правопорушення. У законодавстві фігурує визначення суб'єкта правопорушення як фізичної, юридичної особи, яка здатна нести юридичну відповідальність за вчинене протиправне діяння, незалежно від організаційно-правових форм і форм власності.

Під *суб'єктивною стороною* адміністративного правопорушення у сфері авторського права прийнято вважати психічний стан особи на момент вчинення правопорушення.

Зміст суб'єктивної сторони складає одна з форм вини (умисел або необережність) суб'єкта протиправного діяння, що є обов'язковою умовою притягнення його до адміністративної відповідальності. Суб'єктивна сторона має декілька складових, до яких належить вина правопорушника, а також мета й мотив його діяльності. Визначальне місце при цьому займає вина як найважливіша суб'єктивна основа, без якої правова відповідальність не може мати місця [18].

Для педагогічних працівників ПТНЗ за вчинення адміністративних правопорушень, згідно зі ст. 24 КУпАП [19], можуть застосовуватись такі адміністративні стягнення: попередження; штраф; оплатне вилучення предмета, який став знаряддям вчинення або безпосереднім об'єктом адміністративного правопорушення; конфіскація: предмета, який став знаряддям вчинення або безпосереднім об'єктом адміністративного правопорушення; грошей, одержаних внаслідок вчинення адміністративного правопорушення; позбавлення спеціального права, наданого даному громадянину (права керування транспортними засобами, права полювання); позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю;

виправні роботи; адміністративний арешт; арешт з утриманням на гауптвахті. Зауважимо, що це не вичерпний перелік адміністративних стягнень.

Відповідно до Закону України «Про авторське право і суміжні права», педагогічні працівники повинні знати, що порушенням є:

- вчинення будь-яких дій, котрі порушують особисті немайнові права та майнові права авторського права;
- піратство у сфері авторського права, тобто опублікування, відтворення, ввезення на митну територію України, вивезення з митної території України і розповсюдження контрафактних примірників творів (у тому числі, комп'ютерних програм і баз даних);
- плагіат;
- оприлюднення (опублікування), повністю або частково, чужого твору під іменем особи, яка не є автором цього твору;
- ввезення на митну територію України без дозволу осіб, які мають авторське право, примірників творів (у тому числі, комп'ютерних програм і баз даних);
- вчинення дій, що створюють загрозу порушення авторського права;
- підроблення, зміна чи вилучення інформації, зокрема в електронній формі, про управління правами;
- розповсюдження, ввезення на митну територію України з метою розповсюдження, публічне сповіщення об'єктів авторського права, з яких без дозволу суб'єктів авторського права вилучена чи змінена інформація про управління правами, зокрема в електронній формі [20].

Адміністративна відповідальність реалізується шляхом використання до правопорушника норм адміністративного права. Відповідно до ст. 9 Кодексу України про «Адміністративні правопорушення»: адміністративним правопорушенням (проступком) визнається протиправна, винна (умисна або необережна) дія чи бездіяльність, яка посягає на громадський порядок,

власність, права і свободи громадян, на встановлений порядок управління і за яку законом передбачено адміністративну відповідальність [19].

Адміністративна відповідальність у сфері авторських прав виявляється як суб'єктивний юридичний обов'язок особи, винної у скоєнні адміністративного правопорушення, шляхом дії чи бездіяльності, що спричинили шкоду фізичній особі внаслідок незаконного доступу до відомостей персонального характеру, в ході чого винна особа зазнає примусових заходів у вигляді адміністративних стягнень.

Внаслідок створення нормативної, фактичної та процесуальної основи адміністративної відповідальності формуються урегульовані нормами державно-владні відносини щодо захисту авторського права і суміжних прав, що складаються з приводу реалізації адміністративних стягнень у формі штрафних санкцій.

Адміністративна відповідальність у контексті захисту авторського права і суміжних прав має такі ознаки:

- відповідальність настає за правопорушення, що не становить великої суспільної небезпеки. Оскільки закон спрямований на захист авторських, а отже, на захист прав людини, то дія або бездіяльність у цій сфері може призвести до негативних наслідків. Негативні наслідки проявляються в нанесеній фізичній особі шкоди внаслідок незаконного доступу до її інтелектуальної власності;
- адміністративна відповідальність повинна ґрунтуватися на нормативній, фактичній та процесуальній підставі. Нормативна (об'єктивна) підстава означає наявність відповідної норми, яка забороняє здійснення певних діянь і встановлює міру адміністративного стягнення [22,с.152–153].

Здебільшого, як свідчить практика, порушниками авторських і суміжних прав є молоді педагогічні працівники ПТНЗ, які обізнані в технічних особливостях копіювання носіїв, і не зважають на правові способи охорони прав інтелектуальної власності.

Особливої уваги в питанні адміністративної відповідальності заслуговують положення ст. 51-2 Кодексу. У них йдеться, що відповідальність настає за незаконне використання літературного чи художнього твору, його виконання, фонограми, комп'ютерної програми, бази даних, наукового відкриття, винаходу, корисної моделі, промислового зразка, торговельної марки, раціоналізаторської пропозиції тощо. Привласнення авторства на такий об'єкт права інтелектуальної власності або інше умисне порушення прав інтелектуальної власності передбачено накладанням штрафу від десяти до двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією незаконно виготовлених товарів та обладнання і матеріалів, призначених для їх виготовлення.

Відповідно до ст. 164-3 Кодексу України про адміністративні правопорушення [19] під назвою «Недобросовісна конкуренція», відповідальність настає за умисне поширення неправдивих або неточних відомостей, які можуть завдати шкоди діловій репутації або майновим інтересам іншої особи, отримання, використання, розголошення комерційної таємниці тощо.

Здійснення дій, зумовлених законодавством України як недобросовісна конкуренція, спричиняє накладання штрафних санкцій, а також адміністративну і цивільно-правову відповідальність.

Висновки. Підсумовуючи викладене, можна дійти висновку, що відповідальність за порушення авторського права і суміжних прав напряму залежить від державних механізмів попередження та припинення правопорушень у сфері інтелектуальної власності.

Особливостями адміністративного права в частині відповідальності за правопорушення у сфері авторського права і суміжних прав є: зменшені часові рамки для розгляду справ, це є об'єктивним показником швидкості поновлення порушених, не визнаних прав та обов'язків; адміністративна відповідальність виникає на стадії державної реєстрації прав на ті чи інші

об'єкти авторського права; адміністративні справи розглядаються за спрощеною процедурою, адже їх розгляд є не настільки тривалим та обтяжливим, як у цивільному так і в кримінальному праві.

Перспективи подальших досліджень. За актуальне вбачається огляд кримінального законодавства в аспекті підвищення правової компетентності педагогічних працівників ПТНЗ.

Література

1. Косак В.М. Право інтелектуальної власності: [підруч.] / В.М. Косак, І.Є. Якубовський. - К.: Істина, 2007. - 206 с.
2. Мельник О.М. Суб'єкт права інтелектуальної власності та його цивільно-правовий статус [монографія] / О.М. Мельник. - Х.: Національний університет внутрішніх справ України, 2003. - 156 с
3. Підпригора О.О. Проблеми правового регулювання інтелектуальної власності за законодавством України: автореф. дис... на здобуття наук, ступ. докт. юрид наук: спец. 12.00.03 / О.О. Підпригора. - Х., 1999.- 34 с.
4. Харитонova О. І. Правовідносини інтелектуальної власності, що виникають внаслідок створення результату творчої діяльності (концептуальні засади): [монографія] / О.І. Харитонova. - О., Фенікс, 2011. - 346 с
5. Шишка Р. Б. Охорона права інтелектуальної власності: авторсько-правовий аспект: [монографія] / Р. Б. Шишка. - Харків: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2002. - 368 с.
6. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. - К. : 1997. - 64 с.
7. Павлов Д. М. Адміністративне право. Загальна частина : конспект лекцій / Д. М. Павлов ; Міжрегіональна академія управління персоналом. - К.: МАУП, 2007. - 136 с.

8. Про звернення громадян : Закон України від 02.10.1996 № 393/96-ВР [Електронний ресурс] // Законодавство України. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/393/96-%D0%B2%D1%80>

9. Про першочергові заходи щодо забезпечення реалізації та гарантування конституційного права на звернення до органів державної влади та органів місцевого самоврядування [Електронний ресурс] // Законодавство України. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/241/97>

10. Інструкція з діловодства за зверненнями громадян в органах державної влади і місцевого самоврядування, об'єднаннях громадян, на підприємствах, в установах, організаціях незалежно від форм власності, в засобах масової інформації від 14.04.1997 № 348 [Електронний ресурс] // Законодавство України. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/348-97-%D0%BF>

11. Про внесення змін до наказу МВС України від 10 жовтня 2004 року № 1177 МВС України; Наказ від 08.05.2013 № 432 [Електронний ресурс] // Законодавство України. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0821-13>

12. Про затвердження Порядку розгляду звернень та організації особистого прийому громадян у Державній фіскальній службі України та її територіальних органах від 02.03.2015 № 271 [Електронний ресурс] // Законодавство України. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1361-04>

13. Про затвердження Інструкції про порядок розгляду звернень громадян, їх особистого прийому в Міністерстві екології та природних ресурсів [Електронний ресурс] // Законодавство України. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0776-05>

14. Про затвердження Інструкції про організацію розгляду звернень та проведення особистого прийому громадян у Міністерстві оборони України

та Збройних Силах України від 03.12.2005 № 722 [Електронний ресурс] // Законодавство України. – Режим доступу :
<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1512-05>

15. Ярошенко С. В. Адміністративно-правовий захист прав інтелектуальної власності /С.В. Ярошенко// Адвокат. – №6 (105). – 2009. – С. 36-38

16. Солощук М. Захист прав інтелектуальної власності / М. Солощук, М. Капінос, Е. Лерантович // Інтелектуальна власність. – 2008. – №11. – С. 51-62.

17. Удод М. В. Адміністративна відповідальність юридичних осіб [Електронний ресурс] / М. В. Удод, О. Г. Літус // Вісник Академії митної служби України. Сер. : Право. - 2010. - № 1. - С. 90-95. – Режим доступу:
[http://nbuv.gov.ua/j-pdf/vamsup_2010_1\(4\)__17.pdf](http://nbuv.gov.ua/j-pdf/vamsup_2010_1(4)__17.pdf)

18. Белікова О. В. Юридичний склад адміністративного правопорушення [Електронний ресурс] / О. В. Белікова // Держава та регіони. Сер. : Право. - 2013. - № 3. - С. 22-28. – Режим доступу:
http://nbuv.gov.ua/j-pdf/drp_2013_3_6.pdf

19. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 № 8073-X [Електронний ресурс] // Законодавство України. – Режим доступу :
<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>

20. Закон України «Про авторське право і суміжні права» від 23 грудня 1993 р. № 3792-XII [Електронний ресурс] // Законодавство України. – Режим доступу:
<http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/3792-12>

21. Канюк І.М. Адміністративна відповідальність за правопорушення у сфері захисту персональних даних / І.М.Канюк // Митна справа 2012 – № 3 (81) ч2.к2– С. 150–155

Яцинік Алла Вікторівна,
здобувач кафедри теорії і методики
професійної освіти, Харківський
національний педагогічний
університет імені Г. С. Сковороди,
Харків, Україна

ПЕДАГОГІЧНА ВЗАЄМОДІЯ ЯК СКЛАДОВА РОЗВИТКУ ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ КЕРІВНИКІВ ДОШКІЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Проаналізовано організацію роботи педагогічного колективу в дитячому садочку на засадах гуманізму й співпраці, налагоджування партнерських стосунків з батьками дітей, яка покладається на особистість керівника. Розглянуто розвиток організаційної культури керівників дошкільних навчальних закладів як орієнтування на особистість дитини, її потреби, позитивне ставлення до самозмін, самоорганізації й самовдосконалення, що виявляється під час педагогічної взаємодії, співпраці з батьками дітей дошкільного віку на засадах взаєморозуміння та поваги. У подальшому доцільно висвітлити проблему заохочування керівника дошкільного навчального закладу до розвитку його організаційної культури.

Ключові слова: організаційна культура, керівник навчального закладу, дошкільний навчальний заклад, співпраця, педагогічна взаємодія.

Вступ – постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими практичними завданнями. У Концепції розвитку дошкільної освіти на 2010-2016 р.р. зазначено, що дошкільні навчальні заклади мають набути нового статусу, розширити свої функції, стати обов'язковими для відвідування дітьми, особливо старшого дошкільного віку, поліпшити режим роботи, передбачити можливості соціалізації дітей, які потребують корекції фізичного та розумового розвитку. З огляду на поставлені завдання,

актуальною є проблема розвитку організаційної культури керівника дошкільного навчального закладу (ДНЗ), оскільки належні умови навчання і виховання дошкільнят залежать, передусім, від правильної організації роботи педагогічного колективу, налагоджування партнерських стосунків з батьками дітей.

Останні дослідження та публікації, на які спирається автор, виділення невирішених частин загальної проблеми, котрим присвячується дана стаття. Питання управління процесом сімейного виховання в дошкільному навчальному закладі, організації співпраці керівника дошкільного навчального закладу і педагогічного колективу з батьками дітей дошкільного віку на партнерських засадах розглядаються в працях Т. Карданової, Г. Лазаренко [3; 4]. Так, у плані роботи ДНЗ на літній період одним із завдань зазначено проведення організаційно-педагогічної роботи – взаємодія із загальноосвітніми навчальними закладами, дитячими бібліотеками, іншими установами і закладами, а також співпраця з батьками вихованців: підготовка та проведення спільних свят, розваг, днів і тижнів здоров'я, екскурсії, робота консультпунктів для батьків [2]. Загалом, проблему розвитку організаційної культури керівника дошкільного навчального закладу розглянуто в наукових працях, в яких ідеться про психологічну, управлінську культуру керівників дошкільної освіти [6; 7]. Учені приділяють увагу інтегрованому, інтерактивному навчанню дорослих, яке сприяє підвищенню рівня професіоналізму й педагогічної майстерності керівника навчального закладу в системі післядипломної освіти [6; 8]. Однак з позиції педагогічної взаємодії на партнерських засадах між керівництвом і підлеглими, що є результатом толерантних і дружніх відносин, організаторська культура керівника ДНЗ не вивчалася.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Дослідити педагогічну взаємодію як складову розвитку організаційної культури керівника дошкільного навчального закладу. Успіх роботи педагогічного колективу залежить від злагодженої педагогічної взаємодії, побудованої на

засадах гуманізму, партнерських стосунках. Високий рівень сформованості міжособистісних відносин суб'єктів педагогічної взаємодії сприяє розвитку організаційної культури керівників дошкільних навчальних закладів.

Виклад власне матеріалу дослідження. Керівник ДНЗ працює з особливим педагогічним колективом – це діти дошкільного віку, вихователі, музичні керівники, батьки, обслуговуючий персонал. Робота з педагогічним колективним є багатоаспектною і потребує постійних злагоджених організаційних дій, зорієнтованих на: побудову партнерських стосунків, раціональний розподіл обов'язків, створення іміджу дошкільного навчального закладу.

Організаційну культуру керівників дошкільних навчальних закладів нами визначено як особистісне новоутворення, яке виявляється в мотиваційно-ціннісній орієнтації на гуманне ставлення до дитини, педагогічного колективу, батьків, розуміння їх потреб, створення умов для співпраці на рівнях керівник – педагогічні працівники – інший персонал – батьки – діти, отримання задоволення від результатів педагогічної праці, а також знання й уміння організовувати роботу педагогічного колективу дошкільного навчального закладу на засадах гуманізму й демократизму, самоорганізації та самовдосконалювання власних професійно-педагогічних, управлінських якостей особистості.

Розвиток організаційної культури керівників ДНЗ з позиції партнерської взаємодії суб'єктів соціально-педагогічної діяльності передбачає зміну мислення, поглядів, суджень щодо організації педагогічної взаємодії, орієнтування на особистість дитини, її потреби. Керівник дошкільного навчального закладу М. Галяпа висловлює думку щодо ролі педагога в побудові педагогічної взаємодії, партнерських стосунків з дітьми, батьками. Вона вважає, що педагог на особистому прикладі має навчити дитину делікатно, доброзичливо висловлювати власну думку. Зазначене вміння є запорукою створення й збереження комфортного мікроклімату в дитячому

садочку. Доречними є поради керівника щодо того, як має діяти педагог під час роботи з дошкільнятами. Слід уникати категоричних суджень («Це неправильно», «Ти погано зробив»), не можна переносити негативну оцінку діяльності дитини на її особистість («Зробив неохайно, нечепура!»). Цінними є поради для педагогів та батьків, а саме: з дитиною потрібно обговорювати план корекції, не можна накопичувати помилки дітей, завжди виявляти толерантність і терплячість, не бути прискіпливим та дріб'язковим [1].

Ставлення до проблеми розвитку організаційної культури самих керівників ДНЗ є надто важливим у формуванні партнерських стосунків у педагогічному колективі. Результати моніторингового дослідження стану дошкільної освіти, проведеного Інститутом інноваційних технологій і змісту освіти МОН України, свідчать про ставлення керівників ДНЗ до організаційно-управлінських проблем (недостатні: фінансування, навчально-методичне забезпечення, запровадження освітніх інновацій, психологічна готовність вихователів до впровадження інноваційних програм та створення сприятливого мікроклімату в педагогічному колективі). Найбільшим кількісним показником, на думку респондентів, щодо ідеального дошкільного закладу є індикатор, який характеризує матеріально-технічну базу – 89% опитаних, 87% висловилися за належну кваліфікацію педагогів, 59% – здорове харчування, 54-51% – любов до дітей, безпека та спеціальні заняття. Найнижчий відсоток серед опитаних завідувачів ДНЗ: контингент дітей, спеціальна підготовка до школи, невисока батьківська плата [8]. Зазначимо, що думка про створення сприятливого мікроклімату в педагогічному колективі зазначена в рейтингу відповідей керівників ДНЗ останньою. Однак керівники приділяють значну увагу підвищенню кваліфікації, професійній кар'єрі. Таким чином, керівники ДНЗ проблему підвищення професійного рівня не пов'язують зі створенням сприятливого мікроклімату в педагогічному колективі.

Нині робота керівника ДНЗ і персоналу з батьками дітей має ґрунтуватися на партнерських засадах, що передбачає розуміння потреб сім'ї, виявлення турботи про дитину, сприяння творчому розвитку дитини.

У партнерських стосунках головним є взаєморозуміння й побудована на цьому співпраця між учасниками педагогічного процесу. Батьки дітей – молоді люди нової формації, які перевантажені побутовими справами, мають матеріальні труднощі, невпевнені в завтрашньому дні. І тому керівникові ДНЗ необхідно так формувати міжособистісні відносини з батьками і дітьми таким чином, щоб вони були задоволені умовами перебування в дитячому садочку. Дитячий садочок – це осередок тепла й добра, світла й надії на краще. У ньому мають бути лише радість і сміх дітей, задоволеність і вдячність організаторам – керівникові, вихователям, музичним керівникам, персоналу.

Поділяємо думку Т. Карданової [3], суть якої полягає в тому, що батьки й інші члени родини мають бути суб'єктами соціально-педагогічної діяльності, взаємодіяти з вихователями та дітьми на засадах партнерства з правом ініціативи, активної дії, самоконтролю. На думку дослідниці, співпраця педагогічного колективу, батьків вихованців відбувається в таких формах партнерської взаємодії. Батьки за домовленістю з адміністрацією очолюють гурткову роботу (як додаткову освітню послугу) в масштабах дошкільного закладу. Підготовка й організація свят об'єднує дітей і дорослих спільними справами, створює атмосферу доброзичливості, веселого настрою, радості. Допомога батьків у забезпеченні умов для успішного розгортання освітнього процесу: дизайн групових приміщень або окремих тематичних куточків, озеленення майданчиків, виготовлення ігрових матеріалів. Батьки, яких автор називає колегами й партнерами, небайдужими односторонніми, сприймають будь-які ініціативи педагогів і завжди готові надати допомогу групі, закладу, незважаючи на дефіцит часу, беруть активну участь у роботі батьківських комітетів дошкільного закладу, групи. Споживачі та гості ставляться до дошкільного закладу як до установи, яка зобов'язана надати їм певний комплекс послуг з догляду, навчання і виховання їхніх дітей, відмежовуючись від будь-якої участі в житті дитячого садка або групи, надто критично ставляться до роботи закладу, висловлюючи незадоволення якістю

освітніх послуг. На думку Т. Карданової [3], щоб налагодити партнерські стосунки з категорією батьків «гості та споживачі», важливо насамперед зацікавити їх, довести результативність діяльності дошкільного закладу через позитивні зміни в емоційному стані, здоров'ї, навчальних досягненнях їхньої дитини порівняно з її попередніми результатами.

На нашу думку, ефективним засобом поліпшення взаєморозуміння та взаємопідтримки, консолідації зусиль, спрямованих на створення сприятливих умов для виховання дошкільнят, є спільні заходи дошкільного закладу та сімей вихованців, що мають на меті зміцнити родину, урізноманітнити її життя, зменшити дефіцит соціальних зв'язків та спілкування дорослих з дітьми в родині та поза нею. Як уважає Г. Лазаренко, серед конкретних напрямів естетичного розвитку особистості дитини в умовах родини важливого значення набуває формування її художньо-естетичного смаку. Художньо-естетичне виховання сприяє долученню дітей до прекрасного, навчає сприймати й цінувати красу в житті, природі, мистецтві, творити за законами краси. Батькам доцільно з дітьми малювати, ліпити, спільно прослуховувати музику, пісні, навчати гри на музичних інструментах, відвідувати театри, музеї, виставки, екскурсії по рідних місцях. На родину покладається обов'язок – виховувати не тільки споживачів, споглядальників прекрасного, але й активних учасників його творення в усіх можливих галузях і сферах [4].

Керівник ДНЗ заохочує і стимулює творчу ініціативу працівників, батьків, підтримує сприятливий морально-психологічний клімат у педагогічному колективі, ініціює проведення виховних заходів разом з батьками. Так, організацію спільної діяльності керівника ДНЗ, педагогічних працівників, дітей та дорослих можна розглянути на прикладі творчого проекту «Чарівна Колисанка». На одному з етапів цього проекту доцільно організувати співпрацю дітей та дорослих щодо оформлення міні-музею українського прикладного мистецтва, створення куточка з колискою та немовлям, виставку дитячих робіт «Ой ходить сон коло вікон». Участь дітей

і батьків дозволяє підвищити рівень інформованості з теми: «Колискова пісня»; посилює мотивацію до діяльності, пов'язаної з виникненням стійкого інтересу до народних надбань рідної країни; сприяє розвитку комунікативних здібностей дітей. Головним є те, що дорослих і дітей об'єднує одна мета – пізнати нове, розширити уявлення про національні традиції України, розкрити власні таланти [4]. передбачає особливий підхід до проблеми сімейного виховання. Залучення батьків до співпраці потребує від керівника ДНЗ глибоких знань про принципи, зміст, методи, форми сімейного виховання, традиції родинного виховання, побудову міжособистісних стосунків між батьками на засадах розуміння й підтримки за будь-яких обставин, а також уміння контактувати з родиною дитини, організовувати спільні заходи, які згуртовують дорослих і дітей.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Отже, з'ясовано роль керівника дошкільного навчального закладу у формуванні партнерських відносин у педагогічному колективі, розкрито їх значущість для створення комфортної атмосфери в дитячому садочку. Зазначено, що в процесі педагогічної взаємодії і співпраці керівника з колективом, батьками, дітьми розвивається його організаційна культура. Розвиток організаційної культури керівників дошкільних навчальних закладів розглянуто як орієнтування на особистість дитини, її потреби, позитивне ставлення до самозмін, самоорганізації й самовдосконалення, що виявляється під час педагогічної взаємодії, співпраці з батьками дітей дошкільного віку на засадах взаєморозуміння й поваги.

Перспективи подальших досліджень у цьому напрямі пов'язані з виявленням особливостей організації роботи дошкільного навчального закладу на партнерських засадах, вивченням методів дослідження шляхів розвитку організаційної культури керівника.

Список використаних джерел

1. Галяпа М. Організація педагогічної взаємодії: крок за кроком / М. Галяпа // Вихователь-методист дошкільного закладу. – № 1/ 2012. –

С. 38.

2. Долинна О. Організація роботи в дошкільному навчальному закладі у літній період [Текст] / О. Долинна, О. Низковська // Дошкільне виховання. – № 5. – 2012. – С. 4.

3. Карданова Т. С. Управління процесом сімейного виховання в дошкільному навчальному закладі [Електронний ресурс] / Т. С. Карданова. – Режим доступу : <http://tme.umo.edu.ua/docs/2/09karupp.pdf>

4. Лазаренко Г. А. Формування художньо-естетичного смаку у дітей дошкільного віку засобами музичного мистецтва [Текст] : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 / Лазаренко Галина Анатоліївна. – Харків, 2015. – 216 с.

5. Мариновська О. Інтегроване навчання: технологічний аспект [Текст] / О. Мариновська // Рідна школа. – № 4-5 (квітень-травень). – 2014. – С. 32-35.

6. Пономаренко Т. Використання інтерактивного навчання у процесі формування управлінської культури керівників дошкільної освіти [Текст] / Т. Пономаренко // Гуманізація навчально-виховного процесу. – Спецвип. 14. – Слов'янськ, 2014. – С. 12-21.

7. Проскура О. В. Психологічна культура праці завідуючої дошкільним закладом [Текст] / О. В. Проскура. – Київ, 1994. – С. 31-52.

8. Черноморець В. Робота керівників дошкільних закладів. За результатами моніторингового дослідження стану дошкільної освіти [Текст] / В. Черноморець, Н. Буркіна // Управління. Дитячий садок. – Число 2 (24), 2012. – С. 4-13.

ПЕДАГОГИЧЕСКОЕ ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ КАК СОСТАВЛЯЮЩАЯ РАЗВИТИЯ ОРГАНИЗАЦИОННОЙ КУЛЬТУРЫ РУКОВОДИТЕЛЕЙ ДОШКОЛЬНЫХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ

Проанализировано организацию работы педагогического коллектива в детском саду на принципах гуманизма и сотрудничества, налаживания

партнерских отношений с родителями детей, которая возлагается на личность руководителя. Рассмотрено развитие организационной культуры руководителей дошкольных учебных заведений как ориентирование на личность ребенка, его потребности, положительное отношение к самоизменению, самоорганизации и самосовершенствованию, которое проявляется во время педагогического взаимодействия, сотрудничества с родителями детей дошкольного возраста на основе взаимопонимания и уважения. В дальнейшем целесообразно раскрыть проблему поощрения руководителя дошкольного учебного заведения к развитию его организационной культуры.

Ключевые слова: организационная культура, руководитель учебного заведения, дошкольное учебное заведение, сотрудничество, педагогическое взаимодействие.

EDUCATIONAL DEVELOPMENT COOPERATION AS A COMPONENT OF ORGANIZATIONAL CULTURE AMONGST PRE-SCHOOLS

Analyzed the organization of the teaching staff in the kindergarten on the principles of humanism and cooperation, adjustment of partnerships with parents, which relies on the individual leader. We consider the development of organizational culture heads of preschool educational institutions as targeting the child's personality, his needs, positive attitude toward self-transformation, self-organization and self-improvement, manifested during the pedagogical interaction, collaboration with parents of preschool children on the basis of mutual understanding and respect. Later advisable to highlight the problem head encouragement kindergarten to the development of its organizational culture.

Keywords: organizational culture, the head of school, pre-school cooperation, educational cooperation.

*Слатвінська Олена,
кандидат біологічних наук,
старший науковий співробітник
лабораторії технологій професійного навчання
Інституту професійно-технічної освіти НАПН
України
м. Київ*

ПРОЦЕС ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ КРИЗЬ ПРИЗМУ ЕКОЛОГІЗАЦІЇ МИСЛЕННЯ УЧНІВ ПТНЗ

Анотація. Сучасне суспільство характеризує якість виховання людини відповідально до стану довкілля, власного здоров'я, здоров'я оточуючих, як до найвищих суспільних цінностей. Суттєвим компонентом структури особистості, отриманою людиною процесі навчання, професійної діяльності і шляхом взаємодії з соціальним середовищем є екологічна компетентність.

Ключові слова: екологічна компетентність, ПТО, ПТУ.

Аннотация. Современное общество характеризует качество воспитания человека в духе ответственного отношения к состоянию окружающей среды, к собственному здоровью, здоровью окружающих, как к наивысшим общественным ценностям. Существенным компонентом структуры личности, в котором фокусируется ее жизненный опыт, полученный человеком в процессе получения образования, профессиональной деятельности и путем взаимодействия с социальной средой является экологическая компетентность.

Ключевые слова: экологическая компетентность , ПТО, ПТУ.

Abstract. Modern society is characterized by the quality of education, in the spirit of responsible attitude to environmental conditions, to their own health, the health of others, as to the highest social values. An essential component of the structure of personality, which focuses its experience gained in the course of human education, professional activities, and through interaction with the social environment is environmental competence.

Keyword: environmental competence, vocational schools ,vocational education.

Постановка проблеми. Основною метою освіти є виховання людей у дусі відповідального ставлення до довкілля, здоров'я інших людей, до власного здоров'я як найвищої соціальної цінності. Кваліфікований персонал повинен уміти орієнтуватись на ринку праці, постійно самовдосконалюватись з урахуванням змін у стратегії розвитку, технологіях, самостійно працювати з інформацією, приймати рішення у нестандартних ситуаціях виробництва.

Професійно – технічна освіта (ПТО) в зв'язку з соціально – економічними, політичними, духовними і моральними змінами, які характеризують сучасне суспільство, потребує змін для досягнення нової якості кінцевого результату – формування екологічної компетентності випускників професійно – технічних навчальних закладів (ПТНЗ).

Постановка проблеми. Потік інформації в сучасному світі вимагає використання методів навчання, які будуть ефективно передавати відносно великий обсяг знань, забезпечать високий рівень майстерності. Інтерактивні технології навчання формують компетентність, критичне мислення, здатність до діалогу, розширюють пізнавальні можливості в надбанні та використанні інформації, є основою для формування навичок у майбутній професійній діяльності [4,6]. Технології навчання є набором інструментів і методів теорії відтворення на основі навчання для успішної реалізації цілей професійної освіти.

Актуальність дослідження та публікації щодо проблеми. Система професійної освіти і навчання (ПОН) в Україні в даний час знаходиться на перетині використання традиційних технологій та інтерактивних методів навчання [1,2]. Освіта в ПТНЗ повинна бути спрямована на здобуття екологічних знань, навичок молодих людей про екологічні наслідки поведінки, культури, сприяти формуванню позитивного ставлення до здоров'я [5-8]. Для рішення цієї проблеми потрібний новий рівень вдосконалення навчального процесу шляхом пошуку і впровадження нових методів навчання не тільки спеціальних дисциплін, а й реалізація програм

Протокол засідання Вченої ради № 9 від 28 вересня 2015 року

ПОН в екологічній безпеці і здоров'язберігаючій діяльності, про що свідчить роботи Д. Бойчук, О.Герасимчук, О.Гуренкової, Н.Величко, І. Павленко, Д.Кавторадзе, В. Капустіна, Л. Лук'янової [5]. У працях А. Балакірева, О.Вакуленка, Л. Ващенко, Л. Жаліло, Н. Комарова, Р. Левіна, С. Омельченко, О. Яремко обговорюються технології, адаптовані до сучасних умов, націлені на формування здорового способу життя. Теоретики і практики О.Беспалько, О.Стойко, О.Пісоцька, В.Оржеховська, В.Петрович, Л. Сущенко, С. Терницька запропонували нові соціально-педагогічні технології формування здорового способу життя для дітей та молоді [7, 8].

Мета статті – розглянути ідею формування екологічної компетентності випускників професійно -технічної освіти через призму змін їх мислення.

Виклад основного матеріалу. Закони України безпосередньо не наголошують на проведенні здоров'язберігаючої діяльності та і формування позитивної мотивації до здорового способу життя у учнів професійно-технічних навчальних закладів. Проте життя вимагає внести корективи до законів України про проф-тех освіту.

Проблема глобального впливу суспільства на природу викликає нагальну потребу органічного запровадження екологічних компонентів у загальноосвітній процес та істотного збільшення його дидактичного навантаження. Це можливо вирішити тільки за наявності сучасної системи екологічної освіти. Екологія як галузь знань набуває інтенсивного поширення, істотно впливає на всю систему освіти, передусім на переорієнтацію цілей загальної середньої та профтех освіти, а також на якість підготовки і перепідготовки фахівців і покликана формувати широкий погляд на навколишній світ, людство та природу [10].

Розроблення концептуальних та методологічних принципів піднімає статус сучасної екології на новий шабель у системі наукового знання. Цьому сприятимуть як удосконалення процесу свідомого набуття учнями ПТНЗ екологічних знань, так і підвищення ефективності учбового процесу. Екологізація освіти органічно пов'язана з гуманізацією системи освіти в

Протокол засідання Вченої ради № 9 від 28 вересня 2015 року

цілому. Наразі існують різні точки зору, щодо цілепокладання екологічної освіти. Зокрема І.Д. Зверев головною метою екологічної освіти вважає формування екологічної культури [3]. На думку багатьох сучасних науковців, у сучасній екологічній освіті наголос необхідно робити не на оцінюванні знань законів природного середовища, а на рівні екологічної вихованості, екологічної відповідальності учнів. Так, С.В. Шмалей головною метою й результатом сучасної екологічної освіти і виховання [10] називає формування екологічної компетентності учнів, яку дослідниця трактує як інтегральний особистісний розвиток школяра, що об'єднує нормативний, когнітивний, емоційно-мотиваційний та практичний компоненти й забезпечує здатність виокремлювати, розуміти, оцінювати сучасні екологічні процеси, спрямовані на забезпечення екологічної рівноваги та раціонального природокористування. Для цього необхідно проводити екологізацію навчально-виховного процесу всіма блоками навчальних планів, вводити нові нормативні і спеціалізовані екологічні курси, створювати профільні еколого-природничі освітні інституції різного рівня, поглиблене вивчення ряду предметів. Саме такий підхід, на думку науковців, сприятиме перетворенню декларативної екологічної свідомості на таку, що відповідатиме конкретному ставленню до навколишнього природного середовища, оскільки вплив моральних закликів, епізодичних інформацій є здебільшого тимчасовим. Для створення педагогічної системи з формування ціннісного ставлення до екологопозитивної мотивації на збереження довкілля, здоровий спосіб життя, необхідно, перш за все, забезпечити умови для того, щоб всебічна діяльність учнівської молоді й педагогічного колективу мала екологоспрямований характер. Основна діяльність учнівської молоді – навчальна; окрім неї учні беруть участь в різних виховних заходах. Навчання та виховання мають відповідати поставленим завданням збереження навколишнього середовища, зміцнення і профілактики здоров'я.

Дієву природоохоронну діяльність у професійно-технічному навчальному закладі можна забезпечити за різними освітніми моделями, Протокол засідання Вченої ради № 9 від 28 вересня 2015 року

через зміст і технологічні особливості навчальної і виховної роботи. Так, однопредметна освітня модель формування навичок захисту довкілля базується на визначених навчальними планами і програмами окремих предметів, спецкурсів, які мають включатися до навчального плану підготовки з робітничої спеціальності за рахунок його варіативної частини (вибір предмету навчальним закладом). Багатопредметна модель передбачає екологізацію усіх навчальних дисциплін, як загальноосвітніх, так і загальнопрофесійних, професійно-теоретичних і професійно-практичних. За результатами досліджень різних авторів, найоптимальнішою виявляється третя – комбінована або змішана освітня модель, яка передбачає поєднання переваг попередніх двох: екологізацію всіх навчальних предметів, введення спецкурсу та орієнтацію виховної і позанавчальної роботи на формування ціннісного ставлення до навколишнього середовища і позитивної мотивації на природоохоронну направленість виробничого процесу.

У типових навчальних планах і програмах вказані основні теми та питання, що дозволяє педагогу добирати відповідний матеріал. Для екологізації загальноосвітнього та професійно-теоретичного предмету при відборі інформації необхідно надати перевагу тій, що має найбільший екологоформуючий потенціал. Так, для диктантів або перекладів з української мови добираються тексти, що містять інформацію про збереження довкілля, фактори, що впливають на його стан, запобіжні заходи по недопущенню аварій та екологічних катастроф [9]. До змісту дисциплін професійно-теоретичної підготовки робітників з професії „Плодоовочівник”, доречно включити матеріал про значення для здоров’я людини кожного овочу або фрукту, технологія вирощування якого вивчається. Педагог має скласти такі ситуаційні задачі, при вирішенні яких яскраво і точно акцентується увага учнів на вплив умінь та навичок практичної діяльності плодоовочівника на якість продукції, а значить і здоров’я людини. Викладання професійно-теоретичних і практичних дисциплін для будівельних професій вимагає включення інформації про організацію

Протокол засідання Вченої ради № 9 від 28 вересня 2015 року

безпечного будмайданчика, дію будівельних матеріалів на шкіру людини, її дихальну систему, організм у цілому, на доцільність ергономічних положень в процесі роботи тощо. Аналогічно для фахових предметів промислових робітничих професій необхідно добрати навчальну інформацію про вплив матеріалів, умов праці на організм людини. Це допоможе закріпити знання з «Охорони праці» і сприятиме формуванню ціннісного ставлення до здоров'я людини та довкілля. В процесі екологізації будь-якого навчального предмету доцільно в учнів формувати навички самостійного пошуку інформації (підготовка міні-повідомлень), аналізу навчальної природоохоронної інформації, в цілому формувати екологоспрямоване аналітичне мислення тощо.

Інформація, яка включається до змісту навчального предмету або спецкурсу має бути науково обґрунтованою і відповідати віковим особливостям вихованців. Крім того, великого значення набуває:

1) відповідність змісту потребам, інтересам, та ціннісним орієнтаціям учнівської молоді, що надає змісту особистісної значущості. Тільки те, що особливо значуще для особистості виступає мотивом і метою її діяльності [7]. Саме така відповідність забезпечує єдність навчальної мети і навчального мотиву;

2) здатність змісту викликати емоції різного характеру. Емоції як особистісні переживання моменту, суб'єктивне ставлення дозволяють усвідомити особистісну значущість подій, фактів, предметів, діяльності тощо.

На заняттях із спецкурсу «Здоровий спосіб життя» учні ПТНЗ поступово розвивають і засвоюють уміння та навички здорової поведінки, наприклад, навички оцінки ситуації з точки зору ризику для власного здоров'я; організації раціонального режиму життєдіяльності з урахуванням вікових, статевих, морфо-функціональних та професійних особливостей в конкретних зовнішніх умовах; навички вибору продуктів харчування та дотримання принципів раціонального харчування; особистої гігієни;

Протокол засідання Вченої ради № 9 від 28 вересня 2015 року

комунікативні навички тощо. Важливо не просто забороняти щось, і говорити, що це шкідливо для навколишнього середовища, власного здоров'я, а пояснювати у науково обґрунтованій, але доступній формі, з наведенням прикладів із особистісного життя, життя однолітків учнів. Наприклад, всім відома шкідливість солодких газованих напоїв, зокрема «Кока-коли». Повідомляючи учням, що до її складу входить ортофосфорна кислота, підкресліть, що вона також міститься в хімічних засобах для боротьби із вапняним осадом та іржею. Під час заняття з підлітками, необхідно звернути їх увагу на зв'язок між запальними урологічними захворюваннями та улюбленою одежею із заниженою талією, особливостями нижньої білизни.

Дієвість комбінованої освітньої моделі формування ціннісного ставлення до здоров'я і позитивної мотивації на здоровий спосіб життя в учнівської молоді підвищується при застосуванні сучасних інтерактивних методик навчання, особливо на заняттях спецкурсу. Добре зарекомендували себе тренінгові заняття, де акцент навчання зміщується з пізнавального компоненту ціннісного ставлення до навколишнього середовища на емоційно-мотиваційний та діяльнісний.

Результативним засобом формування в учнів емоційно-мотиваційного компоненту на заняттях спецкурсу та у виховній позанавчальній роботі виступають відеоматеріали, художні та документальні фільми, які викликають емоції, інтерес в учнів, що необхідно для створення мотивації. Обговорення відеоматеріалів допомагають учням усвідомити і свої емоції, і свої ставлення, і власну поведінку (відбувається активне самопізнання). Педагог, який володіє навичками роботи на комп'ютері та має доступ до мережі Інтернет, легко знайде потрібну відеоінформацію на тематичних сайтах, організує колективний перегляд нового фільму в найближчому кінотеатрі.

При такій організації навчально-виховного процесу включаються механізми внутрішньої активності особистості у його взаємодії із оточенням.

Стає можливим самопізнання і самовдосконалення учня у формуванні ціннісного ставлення до навколишнього середовища, власного здоров'я. Самовдосконалення відбувається у формі самоосвіти та самовиховання [8]. Ознаками екологоспрямованої самоосвіти, розвитку пізнавального компоненту ціннісного ставлення до стану довкілля і власного здоров'я можуть виступати зацікавленість учня такими питаннями, пошук і читання статей у періодичних виданнях, перегляд телевізійних передач. Розвиток діяльнісного компоненту ціннісного ставлення до вищезгаданих проблем проявляється в активній участі учня у природоохоронних та здоров'яспрямованих організованих навчальних та позанавчальних заходах, набутті ознак або елементів здорового способу життя в поведінці.

Самовдосконалення є необхідною педагогічною умовою для успішної реалізації фактору мотивації учнів щодо здорового способу життя. В ході систематичного самовиховання відбувається самопізнання, в якому учень використовує самостереження, самоаналіз, самооцінку [8]. Потім учень привчається планувати, контролювати і регулювати процес самовиховання. Слід зауважити, що ефективність формування ціннісного ставлення до екологічного середовища і здоров'я, як власного, так і оточуючих, в процесі самовиховання учня значною мірою залежить від педагогічного керівництва. Тобто, такі фактори, як діяльність педагогічного колективу і діяльність учнів тісно пов'язані між собою, а значить і їх організаційно-педагогічні умови також.

Діяльність педагогічного колективу не обмежується організацією і плануванням екологоспрямованого навчально-виховного процесу. Важливою умовою досягнення мети виступає особистість педагога. Постає необхідність критично переглянути спосіб життя наставника, внести в нього корективи у разі потреби, а потім навчати і виховувати учнів як того вимагають сучасні умови.

Націлювати навчальний процес на збереження, зміцнення і формування природоохоронних навичок допомагає система стимулювання,

Протокол засідання Вченої ради № 9 від 28 вересня 2015 року

яка також розглядається нами як одна з основних умов успішності екологоспрямованої діяльності в ПТНЗ. Відомо, що стимули спричиняють усвідомлення людиною своїх потреб і на основі мотивів і орієнтацій допомагають вибору найбільш цінних у соціальному і особистісному плані [6]. Стимулювання сприяє перетворенню зовнішнього фактору впливу на внутрішні спонукання особистості, спрацьовує психологічний механізм перетворення уявних мотивів в реально діючі. Найпоширенішими різновидами стимулів виступають заохочення та покарання, але більш дієвими будуть власний приклад, система перспектив, вище місце, статус в структурі міжособистісних стосунків, розвиток особистості. Система стимулювання і покарань добре працює при організації змагання між навчальними групами на визначення найкращої. В багатьох професійно-технічних навчальних закладах проводиться визначення рейтингу групи, тому доречно включити до нього такі показники, які характеризують спосіб життя (участь у екологоспрямованих заходах закладу (виховні години, тематичні вечори, змагання, перегляди художніх фільмів та ін.), дотримання особистої гігієни, кількість пропущених занять у зв'язку із захворюванням, паління, лихослів'я, тощо).

Таким чином, провідними організаційно-педагогічними умовами дієвого використання факторів екологоспрямованої діяльності в професійно-технічних навчальних закладах вважаємо організацію навчально-виховного процесу за змішаною (комбінованою) моделлю, відбір емоційного, особистісно-значущого, екологоспрямованого змісту навчання і виховання; оптимальний відбір методів навчання і виховання; гуманістичні взаємовідносини між учасниками навчально-виховного процесу; безпосереднє включення учнів в екологоспрямовану діяльність професійно-технічного навчального закладу; психологічну та методичну готовність педагогічних працівників до екологоспрямованої діяльності; систему стимулювання природоохоронної діяльності учнів і педагогів; планування,

контроль і корекцію екологоспрямованої навчальної і виховної діяльності відповідно до потреб навчального закладу.

Екологічна освіта у професійно-технічних навчальних закладах має бути цілісною узгодженою системою процесів навчання, виховання й розвитку особистості на засадах екологізації, яка спрямована на формування морально-етичного ставлення до навколишнього середовища у процесі професійної самореалізації та у повсякденному житті.

Інноваційна діяльність у ПТНЗ, впровадження в навчально-виховний процес нетрадиційних технологій навчання вимагають науково-методичного забезпечення. Спрямованість науково-методичної роботи має визначатися сьогоденням та перспективами розвитку професійних навчальних закладів, які мають постійно обґрунтовано коригувати зміст, визначати форми та методи навчально-виховної діяльності, розробляти та випробовувати нове дидактичне забезпечення навчального процесу, нові прогресивні технології навчання [2, 3]. Для успішного управління в умовах модернізації професійного навчання варто опиратися на специфіку цієї діяльності, яка висуває до людини наступні вимоги: компетентність, гідність і відповідальність; почуття нового й уміння ризикувати; чутливість і рухливість; високу працездатність; вміння грамотно працювати з інформацією. Спрямуванню інноваційних педагогічних технологій на модернізацію професійної підготовки сприятимуть зміни структури управління ПТНЗ та змісту функціональних обов'язків заступників, створення в навчальному закладі оптимальних умов: мотиваційних, кадрових, матеріально-технічних, фінансових, науково-методичних, організаційних, інформаційних, нормативно-правових.

Незважаючи на поодинокі дослідження названих проблем, все ж не досить науково обґрунтованими залишаються основи формування екологічної компетентності майбутніх кваліфікованих робітників у професійно-технічних навчальних закладах. Сучасний темп життя примушує вирішувати першочергово ці нагальні питання сьогодення.

Протокол засідання Вченої ради № 9 від 28 вересня 2015 року

Висновки. Вже давно назріла необхідність формувати екологічну компетентність, позитивну мотивацію на здоровий спосіб життя у своїх учнів шляхом використання інноваційних технологій навчання в умовах стандартизації професійної освіти. Поняття компетенції містить набір знань, навичок і відноси, які дозволяють людині ефективно працювати і виконувати певні функції для досягнення певних стандартів у професійній сфері. Необхідність пошуку методів формування екологічної компетентності випускників професійно-технічних навчальних закладів є невідкладним завданням для профтехосвітян.

Література

1. Гаврилюк О. О. Спрямування освітніх інноваційних процесів на модернізацію професійного навчання// Педагог професійної школи [Текст]: Методичний посібник (за матеріалами Всеукраїнського на Спрямування освітніх інноваційних процесів на модернізацію професійного навчання уково-методичного семінару «Інноваційні методики у професійній підготовці кваліфікованих робітників (21 вересня 2009 р.)» / За заг. ред. Т.М.Герлянд. – К.: ІПТО НАПН України, 2009. - Вип. 1. – С.21-31.
2. Долгоруков А. Метод case-study как современная технология профессионально-ориентированного обучения / Долгоруков Александр Михайлович. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.vshu.ru/lections.php?tab_id=3&a=info&id=2600 / evolkov.net/learn/.../case.study.html
3. Зверев И.Д. Экологическое образование и воспитание : узловые вопросы // Экологическое образование : концепции и технологии: Сб.научн.тр.- Волгоград: Перемена, 1996. – С.72-81.
4. Інтерактивні технології навчання / О. І. Пометун, Л. В. Пироженко, Г. І. Коберник та ін. – К. : Наук. світ, 2004. – 85 с.
5. Лук'янова Л.Б. Теорія і практика екологічної освіти у професійно-технічних навчальних закладах : дис. ... доктора пед. Наук : 13.00.04 / Лук'янова Лариса Борисівна. – К., 2006. – 465 с.

6. Лях Т. Л. Використання інтерактивних методів у програмах з формування здорового способу життя / Т. Л. Лях, Т. В. Журавель // Основи громадського здоров'я: теорія і практика : навч.-метод. посіб. / [Т. П. Авельцева, Т. П. Басюк, О. В. Безпалько] ; за заг. ред. О. В. Безпалько. – Ужгород : ВАТ «Патент», 2008. – С. 152–216.
7. Мамедов Н.М., Суравегина И.Т. Технология определения уровня подготовки учащихся по экологии (поиски оснований) // Экологическое образование: концепции и технологии : Сб.науч.тр. – Волгоград:Перемена, 1996.- С.127-138.
8. Оржеховська В.М. Здоровий спосіб життя : навч.-метод.посіб. / В.М. Оржеховська, О.О. Єжова. – Суми : Видавництво СумДПУ ім. А.С.Макаренка, 2010. – 188 с.
9. Тексти диктантів для учнів загальноосвітніх (усіх типів), професійно-технічних та вищих (І-ІІ рівнів акредитації) навчальних закладів з питань профілактики туберкульозу. – К.: НМУ, 2002. – 16 с.
10. Шмалей С.В. Система екологічної освіти в загальноосвітній школі в процесі вивчення предметів природничо-наукового циклу : Монографія / Херсонський держ.ун-т.- Херсон:2004.- 369 с.

Білостоцька Ольга

завідувач кафедри музично-інструментальної

підготовки вчителя

Комунального закладу

«Харківська гуманітарно-педагогічна академія»

Харківської обласної ради

м. Харків

НЕТРАДИЦІЙНІ ФОРМИ ОРГАНІЗАЦІЇ НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ РОБОТИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

Анотація. На основі аналізу наукової літератури у статті обґрунтовано значення та сутність форм організації наукової роботи студентів мистецького напрямку, проаналізовано класифікацію та методiku проведення нетрадиційних форм організації наукового пошуку майбутніх учителів музичного мистецтва.

Ключові слова: науково-дослідна робота; форма організації; майбутній учитель, методика проведення.

Аннотация. На основе анализа научной литературы в статье обосновано значение и сущность форм организации научной работы студентов художественного направления, проанализированы классификация и методика проведения нетрадиционных форм организации научного поиска будущих учителей музыкального искусства.

Ключевые слова: научно-исследовательская работа; форма организации; будущий учитель, методика проведения.

Abstract. Based on the analysis of the scientific literature in the article substantiates the value and essence of the forms of organization of scientific work of students of artistic direction, analyzed and methods of classification of non-traditional forms of organization of scientific research of the future teachers of music.

Keywords: research work; form of organization; a future teacher, of technique.

Постановка проблеми. Проблема формування особистості майбутнього вчителя, його професійної компетентності, здатності вільно та гнучко реагувати на зміни у освітньому процесі, використовувати інноваційні методи та форми організації навчання та виховання учнів – одна з найактуальніших у педагогіці й філософії освіти. У Державній програмі „Вчитель” наголошується на необхідності формування особистості вчителя відповідно до потреб сучасної практики, динамічних змін, що відбуваються в країні і світі. Майбутній учитель музичного мистецтва повинен поєднувати ґрунтовну музичну, психолого-педагогічну і методичну підготовку, своєчасно та ефективно вирішувати завдання інтеграції мистецької освіти. Він повинен бути: науковцем (володіти підходами і методами дослідницької роботи); педагогом (знати та вміти застосовувати на практиці педагогічну теорію); музикантом (володіти музичним інструментом, співацькими навичками, мати розвинені музичні здібності), психологом (знати основи психології, вікові та індивідуальні психологічні особливості учнів); технологом (володіти методикою і технологією навчально-виховного процесу, втілюючи наукові ідеї в практику); організатором (володіти навичками для управління учнівським колективом); фізіологом (знати фізичні і розумові межі дитячого організму, рамки психологічного навантаження); артистом (уміти перевтілюватися, володіти правильною дикцією, художнім словом) тощо.

Для результативного вирішення визначених завдань підготовки майбутнього педагога-музиканта необхідним є використання змістовно нових форм організації навчальної та науково-дослідної роботи, що будуть сприяти якісному формуванню знань, умінь, навичок та професійно значущих особистісних рис студентів.

Актуальність дослідження та публікації щодо проблеми. Сутність науково-дослідної роботи студентів розглядали А. Акатов, В. Балашов, протокол засідання вченої ради № 2 від 20 вересня 2015 року

Г. Лагунов, І. Малюгіна, А. Момот. Різні аспекти використання можливостей науково-дослідної та навчально-дослідницької роботи в процесі становлення особистості вчителя вивчали Л. Авдєєва, В. Журавльов, В. Загвязинський, А. Кочетов, В. Марєєв. Особливості професійної підготовки майбутніх педагогів-музикантів розглянуто у дослідженнях О. Абдулліної, Є. Белозерцева, Ф. Гоноболіна, В. Ковальова, О. Рудницької [1-6].

Разом із тим, урахування специфіки науково-дослідної роботи учителів музичного мистецтва залишилось поза увагою науковців, у психолого-педагогічній та методичній літературі не визначено форми організації наукового пошуку майбутніх фахівців мистецького напрямку.

Аналіз теорії та практики вищої школи дозволяє виявити протиріччя між посиленням дослідницької компоненти сучасної професійної діяльності педагогів-музикантів і переважною орієнтацією пізнавальної діяльності студентів на оволодіння репродуктивними способами цієї діяльності; властивим навчально-науковій діяльності розвиваючим потенціалом і відсутністю цілісної системи змістовних і методичних аспектів її реалізації в освітньому процесі ВНЗ.

Визначити нетрадиційні форми організації науково-дослідної роботи майбутніх учителів музичного мистецтва, які сприяють ефективному формуванню у них професійних знань, умінь та особистісних якостей.

Виклад основного матеріалу. Поняття «форма» означає: спосіб організації і спосіб існування предмета, процесу, явища. Форма в педагогічній науці визначається як спосіб організації виховного процесу, що відображає зовнішні ознаки явища у той час, коли метод вказує на внутрішній зв'язок його елементів і характеризує взаємовідносини педагога і студентів [4, с. 47]. Форми організації навчально-дослідницького процесу мають бути оригінальними,

творчими, науково обґрунтованими, майстерно сконструйованими, з урахуванням специфіки підготовки вчителя музичного мистецтва.

Однією з ефективних форм професійно спрямованої навчально-дослідної роботи може стати музичний лекторій, де студент виступає відразу в кількох ролях: організатор, сценарист, лектор. У зміст концертів, як правило, включаються різні види художньої діяльності: музично-виконавська (хорове, вокальне, інструментальне музикування), хореографічні постановки, короткий мистецтвознавчий коментар. При складанні програми музичного лекторію особлива увага приділяється наступним моментам: тематика, жанр, виконавські можливості музикантів, матеріальні і технічні умови проведення концерту [2].

Безпосередньо робота над програмою включає в себе кілька етапів, кожен з яких сприяє формуванню дослідницьких та професійних умінь та навичок.

1. Робота з літературою по темі. Теоретична частина роботи пов'язана з ознайомленням аудиторії з відомостями по темі лекторію, творчістю композитора, епохою створення, особливостей стилю, форми, творів, слуханням музики. На заняттях використовуються зразки живопису, відеоматеріали. Самостійна робота - вивчення матеріалу за вказаними джерелами і в додатковій літературі, творчі завдання (наприклад, написання плану, конспекту, реферату з запропонованої або обраній темі, підбір словесного коментаря, віршів до музичного твору, з'єднання образів і персонажів з їх музичної характеристикою) - сприяє активізації пошуково-дослідницької діяльності та розвитку творчого мислення.

2. Підбір репертуару. Основні критерії підбору музичного матеріалу: доступність, яскрава образність, художня цінність. На цьому етапі студентам необхідно враховувати вікові особливості та музичні можливості учнів.

3. Побудова програми концерту з урахуванням таких драматургічних принципів: контрастність творів за образним змістом; чергування за жанровим ознакою; змінюваність типів виконання; наявність у концерті кульмінації.

4. Робота над текстом програми включає: розкриття основної ідеї концертної програми; стислість зв'язок і чіткість покладання основної думки; яскрава образність мови; наявність цікавих пам'ятних фактів.

Дослідницькі музичні проекти дозволяють вдало поєднувати формування дослідницьких умінь та навичок із формуванням музичних та загальнопедагогічних здібностей студентів. Види проектних робіт: а) практико-інформаційний проект – виготовлення буклету, навчального посібника, відеофільму, мультимедійного диска на музично-педагогічну тему; б) творчий – виготовлення макетів, музичного інструментарію з наступним використанням на студентській виставці, застосуванням під час проходження педагогічної практики у ЗНЗ та ДНЗ; в) ігровий (рольовий) – підготовка і проведення бесіди на музично-педагогічну тему для певної аудиторії, вікторини, музичного вечора (побувати в ролі вчителя, організатора, ведучого, постановника, артиста).

Музично-педагогічний аукціон – форма гри-змагання, спрямована на виявлення у студентів інтересу до знань з дисциплін професійно-педагогічного спрямування, на формування вміння обґрунтовано і точно висловлювати власну думку, на розвиток здатності критично аналізувати відповідь та вносити до неї свої доповнення. Метою проведення аукціонів є пошук ефективних форм, творчого підходу до вирішення проблем навчально-виховного процесу тощо.

Члени активу готують питання для учасників аукціону з тем, які будуть виставлені для «продажу», опрацьовують літературу з даних тем, добирають необхідний реквізит. В ході аукціону ведучий оголошує до продажу певну методичну ідею, розробку уроку або позакласного заходу тощо. Учасники аукціону по черзі беруть участь у «торгах»: демонструють свої знання з даної теми.
Протокол засідання Вченої ради № 9 від 28 вересня 2015 року

проблеми, обґрунтовують її актуальність, прогнозують результати упровадження тощо. Після кожної аргументованої відповіді ведучий рахує до трьох, остання ідея вважається «проданою». На закінчення аукціону пропонується обмін думками.

Бесіда за круглим столом – це діалог, розмова педагога й студентського колективу. Бесіда за «круглим столом» розглядається у дослідницькій практиці як форма організації всебічного обговорення методичних, психологічних проблем проходження педагогічної практики. Тематика, зміст і методика проведення бесід ускладнюється залежно від рівня розвитку колективу: від керівної ролі викладача-методиста до студентського самоуправління під час обговорення. Ефективність бесід залежить від того, як вони пов'язані з іншими формами навчально-дослідної роботи, від значущості теми, доцільності застосовуваних методів і прийомів під час бесіди, емоційності та відкритості учасників. Під час підготовки визначається тема, зміст, мета бесіди, готується матеріал, призначаються доповідачі за обраними напрямкам обговорення проблеми. Тема бесіди заздалегідь повідомляється учасникам, щоб вони могли обмірковувати своє ставлення до неї. Приміщення оформлюється з урахуванням змісту бесіди: використовуються цитати, ілюстрації, виставки; столи чи стільці розташовують у вигляді кола. Хід проведення залежить від теми та мети, однак обов'язковим є вступне слово ведучого про тему та мету заходу; доповіді та їх обговорення, підтримання та спонукання дискусії за допомогою крилатих виразів, аудіовізуальних засобів, завдань-ситуацій. Наприкінці підводиться підсумок у вигляді вироблення колективної думки з питання, що обговорювалося.

Круглий стіл «Педагогічна спадщина педагогів-дослідників» проводиться з метою розвитку у студентів навичок проведення бібліографічного пошуку, аналізу та узагальнення, вмінь виокремити новаторські педагогічні ідеї. На Протокол засідання Вченої ради № 9 від 28 вересня 2015 року

підготовчому етапі проводиться така підготовча робота: повідомлення теми обговорення і подання список рекомендованої літератури; організовується попередній розгляд теми з метою розроблення алгоритму опису новітнього досвіду в роботах педагогів-дослідників; написання есе з питань дослідницької роботи педагогів-дослідників минулого за власним бажанням.

Безпосередньо на занятті заслуховуються та аналізуються есе студентів, що були виконані на підготовчому етапі. Студентам надається можливість висловитися щодо їх особистісного ставлення до вивченого дослідницького досвіду педагогів-корифеїв, їхнього внеску в розвиток педагогічних теорії та практики та значення цих робіт для сучасної практичної роботи педагогів.

Викладач протягом заняття активізує увагу та зацікавленість студентів такими запитаннями: «Що особисто вам близьке у поглядах цього дослідника?», «Як на вашу думку можна використати такі ідеї (чи технології) у вашій подальшій роботі?», «Чому ці ідеї були новітніми?». Слід зазначити, що такий хід заняття дозволяє студенту краще усвідомити характер проведення науково-педагогічних досліджень, розуміння їх значення і місця в діяльності сучасного педагога, набути навичок висловлювати своє ставлення до важливих питань професійної педагогічної діяльності у письмовій та усній формах.

Дослідницький ринг – форма науково-дослідної роботи, яка сприяє удосконаленню знань майбутніх учителів, дає можливість виявити загальну ерудицію і є різновидом дискусії, тобто це змагання різних ідей реалізації однієї і тієї самої музично-педагогічної проблеми. У роботі дослідницького рингу бере участь близько 40 осіб, із складу учасників формується 3-4 групи. У кожній з них обирається лідер, який організовує роботу колективу відповідно до встановлених правил. На засідання рингу запрошують досвідчених викладачів або студентів-випускників, які мають яскраво виражений індивідуальний методичний почерк. Гості і викладачі виступають на засіданні рингу як

Протокол засідання Вченої ради № 9 від 28 вересня 2015 року

опоненти. Оцінюють роботу груп запрошені – досвідчені педагоги. Групи беруть участь у виконанні серії теоретичних і підсумкових завдань, а також у розробці методичних рекомендацій щодо впровадження в педагогічну практику альтернативних методик проведення уроку музичного мистецтва або позакласних музично-виховних заходів. Один із членів групи повідомляє учасникам вихідну інформацію про представлену методику, сутність і шляхи її впровадження в педагогічну практику, відповідає на запитання учасників рингу.

Семінар-супутник «Професійне проведення педагогічних досліджень» проводилось у формі семінару. Викладач пропонує згадати, що студенти знають про основний предмет вивчення семінару, записати слова, які асоціюються з основними поняттями семінару. Коли всі ідеї записані на папері, встановіть зв'язки там, де це можливо. Далі організовується дискусія щодо основних проблем з теми семінару. Продовження спрямовано на усвідомлення нового матеріалу: стратегія «думай» (робота в парах; обмін думками). Для вирішення поставлених завдань використана стратегія «таблиця гіпотез», яку студенти складають, працюючи в парах, аналізують ситуацію та свої міркування заносять до таблиці гіпотез:

Крім того, використовується робота в малих групах, де кожен номер у групі отримав своє завдання, які у сукупності складають алгоритм. Розв'язання проблеми, відповідь перевіряється усією групою, обговорюється і оприлюднюється. Експертна група, яку складають найбільш успішні студенти оцінюють відповіді кожної групи. Закінчується заняття презентацією таблиці прогнозування: викладач ставить задачу, кожна група перед початком колективного обговорення задачі перевіряє свої прогнози та намагається оцінити ситуацію за допомогою таблиці. Оцінка роботи проводиться експертною групою. Наприкінці заняття використовується прийом «Вільний лист»: студенти письмово оцінюють: актуальність теми, науковість змісту,

організацію семінару; практичну значущість; що було найбільш корисним, які були побажання.

Дослідницькі дискусії – це публічна суперечка з метою формування нових ідей та переконань, поглиблення розуміння нових теоретичних положень, подолання неправильних суджень, корекції та уточнення звичних понять, розвитку вмінь кожного студента правильно і логічно викладати свої думки, поєднувати власне розуміння з теорією навчання та виховання, аналізувати і порівнювати різні точки зору, вміння знаходити доводи для доказів і обґрунтування своїх висновків. Головне в дискусії – встановити істину, а не виявити чийсь правоту. Це колективне інтелектуальне обговорення, яке дозволяє розглядати факт чи явище із різних точок зору, виявити позитивне та негативне в усіх позиціях, узагальнити їх. Дискусія можлива лише за умов демократичного стилю спілкування [1].

Підготовка до дискусії включає в себе: вибір і об'яву теми, визначення цілей колективного пошуку істини за певним питанням, вибір ведучого, формування запитань, кожне з яких містить протиріччя, що викликає різні думки; ознайомлення з правилами поведінки під час дискусії, самостійне вивчення літератури за проблемою, що розглядається.

Завдання ведучого викладача під час дискусії: встановлення психологічного контакту із аудиторією, атмосфери взаємної зацікавленості в суперечці; спрямування думок учасників дискусії до з'ясування значущих сторін предмету суперечки, встановлення зв'язку між теорією та практикою, дискутуючими і собою; залучення учасників дискусії до пошуку конкретних фактів і свого досвіду, зв'язок їх із предметом дискусії, пробудження у кожного учасника дискусії бажання обміркувати свою думку, зважити та визначити вірогідність аргументів, встановити причинно-наслідкові зв'язки, стимулювати

пошук істини; порівняння різних точок зору та їх узагальнення; об'єктивна оцінка всього ходу дискусії.

Особливості управління такою дискусією полягають в тому, що: починаючи дискусію, викладач повідомляє цікаві деталі щодо проблеми, свого досвіду зіткнення із нею, перспективи її вирішення – це сприяє підвищенню зацікавленості аудиторії. Ведучий мав різні види питань: прямі та непрямі, проблемні та інформаційні, дзеркальні та естафетні [5, с.50-52].

Крім вищезазначених, цікавими та результативними, на нашу думку, можуть стати такі форми організації наукового пошуку студентів: методичний анонс-огляд новинок літератури «Педагогічний бестселер»; естафета студентських здивувань (про використання інтерактивних форм і методів роботи); презентаційний меседж «А я роблю так...» (педагогічна практика); захист «Портфоліо успіху»; захист трикутника успіху «Я вчитель — я вихователь — я особистість»; інформаційна трибуна «Віртуальна екскурсія по інтернету»; оформлення панно «Золотий розсип музично-педагогічних ідей», «Галерея славетних уроків музичного мистецтва» [4-6].

В останні роки дуже популярними є такі форми роботи, які сприяють ефективному підвищенню педагогічної майстерності, як: семінар-практикум «Індивідуальний освітній маршрут, або акценти успішного навчання»; семінар-супутник «Розуміння - розум - творчість»; психологічний тренінг «На межі почуттів, або як подолати конфлікт»; огляд літератури «Хвилями океану педагогічних новинок»; усний журнал «Освітні системи світу»; захист дослідницьких проектів «Портрет обдарованої дитини»; інтелектуальна гра «Термінологічна розминка»; теоретичний семінар «Урок музичного мистецтва від А до Я: методи і прийоми»; зустріч за «круглим столом» «Освітній меридіан».

Крім того, в навчально-виховному процесі музично-педагогічних факультетів доцільно використовувати професійно спрямовані ділові ігри, такі, як: «Проблема» (створення карток педагогічної підтримки); «Педагогічний аналіз»; «Конструктор уроку»; «Вчитель» (з використанням методу ранжувань); ситуаційно-рольова гра «Проект» (захист дослідницьких проектів); мікрогра «музично-педагогічний турнір».

Висновки. Отже, найбільш результативними формами організації навчально-дослідницького процесу на музично-педагогічних факультетах є: музичний лекторій, дослідницькі музичні проекти, музично-педагогічний аукціон, бесіда за круглим столом, дослідницький ринг, семінар-супутник, дослідницькі дискусії. Форми організації навчально-дослідницького процесу мають бути оригінальними, творчими, науково обґрунтованими, майстерно сконструйованими, з урахуванням специфіки підготовки вчителя музичного мистецтва. Проведене дослідження не вичерпує даної проблеми. Подальшого розгляду потребує проблема підвищення мотивацій майбутніх педагогів-музикантів до участі у позааудиторній дослідницькій роботі.

Література

1. Артемова Л. В. Педагогіка і методика вищої школи : інтерактивні технології в курсах навч. дисциплін : навч.-метод. посіб. /Л. В. Артемова.– К.: Кондор, 2012.– 272 с.
- 2.Балашов В.В. Организация научно-исследовательской деятельности студентов в вузах России: моногр. / [Балашов В.В., Лагунов Г.В., Малюгина И.В и др.]. – М.: ГУУ, 2002. – 356 с.
3. Безрукова В.С. Словарь нового педагогического мышления / В.С. Безрукова. – Екатеринбург; Свердловск: Обл. ИУУ, 1992. – 94 с.

4. Методология педагогики музыкального образования / под ред. Э.Абдуллина. – М.: Академия, 2006. – 272 с.
5. Троцко А.В. Основы эвристической деятельности в управлении: учеб. пособие / Троцко А.В., Трубавина И.Н. – Х.: ХДПУ, 1998. – 220 с.
6. Шейко В.М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності: / В.М. Шейко, Н.М. Кушнарєнко. — [6-те вид.]. – К.: Знання, 2008. – 310 с.

Спіцина Ангеліна,
кандидат педагогічних наук, доцент кафедри економіки,
Національний транспортний університет,
м. Київ

СУЧАСНА СИСТЕМА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Анотація. Стаття присвячена вивченню проблеми сучасного стану, чинників популярності та перспектив розвитку вищої економічної освіти в Україні. Проаналізовані погляди вітчизняних науковців щодо проблеми розвитку системи економічної освіти в сучасній Україні. На основі аналізу вітчизняної теоретичної літератури визначено терміни «система економічної освіти», «економіка». Акцентовано увагу на стратегічні пріоритети національної системи економічної освіти. Визначені негативні риси, притаманні сучасній українській системі економічної освіти. Наведені погляди сучасних вчених-економістів щодо стратегічних пріоритетів національної системи економічної освіти. Висвітлено сучасну систему економічної освіти в Україні, зумовлену необхідністю переходу до нових засад формування та розвитку економічних знань, що базуються на духовно-моральних та історико-культурних традиціях українського суспільства. Визначено, що освіта є рушійною силою, яка змінює суспільство, а економічна освіта - важливий чинник соціально-економічного розвитку держави.

Ключові слова: система економічної освіти України, вища освіта, підготовка, вчені-економісти.

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку українського та всього світового суспільства характеризується впровадженням у різні сфери діяльності людства високих технологій, що значно підвищує роль зміцнення наукового потенціалу, підготовки висококваліфікованих фахівців, здатних забезпечувати міжнародний авторитет країни та її конкурентоспроможність.

Інтеграційні процеси в системі вищої освіти України, зокрема і економічної, у єдиний європейський освітній простір вимагають постійного пошуку інноваційних напрямів вдосконалення вітчизняної системи освіти, які дозволять підвищити якість освітніх послуг, модернізації змісту освіти і організації її відповідно до світових тенденцій і вимог ринку праці, забезпечення безперервності освіти та навчання протягом усього життя, розвиток державно-громадської моделі управління. Освіта є однією із рушійних сил, що змінюють суспільство, а ґрунтовна економічна освіта — це передумова соціально-економічного розвитку держави.

Оновлення цілей і змісту освіти на основі компетентнісного підходу та особистісної орієнтації, урахування світового досвіду та принципів сталого розвитку є одним із основних завдань Національної стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року, схваленої Указом Президента України від 25 червня 2013 року № 344/2013 [7]. Із метою стандартизації вітчизняної системи вищої освіти відповідно до європейських вимог та ринку праці, реалізації компетентнісної концепції у вищій школі, постановою КМУ від 23 листопада 2011 р. № 1341 затверджено Національну рамку кваліфікації [8].

Аналіз досліджень і публікацій. Суттєвий науковий, теоретичний і практичний інтерес для дослідження обраної проблеми викликають законодавчі документи, прийняті останнім часом, та праці вчених О. Євтуха, А. Бурої, М. Голованя, М. Левочко, В. Павловської та ін.

Мета статті — здійснити аналіз ролі системи економічної освіти та її ефективності в освітній галузі України.

Виклад основного матеріалу. Нова парадигма економічного розвитку вимагає відповідного інституційного забезпечення. Реалією ж вітчизняних перехідних процесів є недосконалість інституцій, що відповідають змішаній економіці ринкового типу і адекватно представляють норми і стереотипи поведінки в сферах регулювання розподілу доходів, зайнятості населення, соціального страхування, охорони здоров'я, освіти.

Система освіти України має досить широкий спектр проблем, що потребують вирішення у зв'язку з втратою конкурентоспроможності на світовій арені та необхідністю відновлення позицій, що займала країна, для запровадження моделі інноваційно-орієнтованої економіки. Освіті відведена особлива роль – забезпечення країни кваліфікованими кадрами, що відповідають вимогам сучасного етапу світового розвитку – перехід до інформаційного суспільства та економіки інноваційного типу, заснованої на знаннях

У зв'язку із глобалізаційними, трансформаційними, інтеграційними процесами та реформуванням вітчизняних вимог до економічної підготовки

майбутніх спеціалістів змінюються вимоги та вимагається впровадження ефективних освітніх технологій як у викладанні методології ринкової економіки, так і у викладанні суто прикладних питань економіки. В Україні чітко визначений орієнтир на входження у світовий освітній простір, тому динамічне здійснення модернізації організаційно-економічної освіти дозволить підготувати майбутніх фахівців, які своєю профільною професійною підготовкою будуть відповідати вимогам часу [4, с.48].

М. Левочко у своєму дослідженні зазначає, що економіка — це не просто виробництво, розподіл, використання благ, а це, передусім, відносини між людьми — агентами економічної діяльності з приводу виробництва чи розподілу. А основою людських відносин є мораль. Тому, коли в суспільстві відбувається криза моралі, коли метою економічної діяльності стають нажива та гроші, криза неминуча. Знання без їх духовно-морального наповнення, без міцного фундаменту духовно-моральних цінностей, сформованих у тому числі в системі освіти, здатні в даний час зруйнувати як саме суспільство, так і реальну економіку. Рівень освіти є стабільним чинником соціально-економічного розвитку, тільки якщо система освіти, через яку вони потрапляють до суспільства, збудована в духовно-моральних координатах [6, с. 42].

Інструмент освітньої глобалізації визначається: доступністю і всеосяжністю освіти (хоча освіта і регулюється відповідними законодавствами країн, але є можливість практично для будь-якої освітньої установи майже кожної країни принципово змінювати стратегічні і тактичні перспективи, відкриваючи нові потенційні поля ділової активності); ступеневістю розвитку освіти (входження освіти у міжнародний простір, як правило, починається із застосування елементів організаційних форм освітньої діяльності, методів навчання та виховання, перехід до більш складних форм організації (система організації навчального процесу), управління освітніми установами, створення міжнаціональних та міждержавних навчальних закладів); технологічною глобалізацією (можливості комп'ютеризації, інформатизації і телекомунікацій принципово змінили характер освітньої діяльності, яка у сучасних умовах набула принципово нових якостей:

ефективна реалізація в системі дистанційного навчання; здійснення в режимі реального часу; об'єднання інтересів освітньої діяльності, робочої сили, інформації за допомогою телекомунікацій); значним впливом на підприємство, установу чи організацію, галузь технологій, які перебувають за межами певної галузі; поглибленням взаємозв'язків національного й інтернаціонального, інтенсивним впливом на ділове життя планети конвергентних і дивергентних процесів у сфері національних культур; інтернаціоналізацією освіти, тобто поєднанням зусиль національних і міжнародних організацій та установ різних країн у здійсненні різноманітних ділових операцій; знанням та компетентністю як основною умовою розвитку міжнародного бізнесу. Глобалізація, з одного боку, веде до конвергентних процесів: міжнародна торгівля, мультинаціональна ділова культура, певні принципи і правила якої поділяють практично більшість бізнесменів світу, з іншого боку, зростає національна і культурна диференціація, яка у крайніх формах націоналізму і релігійної нетерпимості проявляється у складних конфліктних формах; очевидно цілком природним є прагнення народів та етнічних общин зберегти свої культурні й національні цінності, стереотипи поведінки, захистити їх від розмивання «середньою» масовою культурою. Без реальної наявності у персоналу уміння практично використовувати необхідну суму знань, умінь і навиків входження у будь-яку сферу міжнародного бізнесу не просто не ефективно, а є не можливим.

Ефективне проектування національних систем підготовки фахівців здійснюється на засадах гуманізму, випереджувального підходу, врахування динаміки змін на національних і міжнародних ринках праці та стратегій розвитку на галузевих і регіональних рівнях із забезпеченням їх постійного оновлення та використання результатів наукових досліджень з метою обґрунтування шляхів модернізації економічної підготовки фахівців для потреб ринкової економіки.

В дослідженнях окремих українських та зарубіжних науковців на початку XXI ст. розглядалися проблеми розвитку економічної освіти та бізнес-освіти у вищій школі США: становлення та розвиток вищої економічної і бізнес-освіти (В. Ільїна), проблеми організації, управління та міжнародної співпраці у сфері бізнес-

освіти (Л. Євєнко); тенденції розвитку вищої освіти в США (Н. Балацька, Ю. Краснов, О. Мороз, О. Романовський); проблеми університетської педагогічної освіти США, тенденцій її розвитку (О. Глузман) та інші.

Науковці підкреслюють, що для сучасного розвитку європейської спільноти характерні умовність кордонів і розширення міграції. При підготовці фахівців з економіки навчальний процес орієнтується на європейські стандарти, адже велика увага приділяється вмінню працювати й спілкуватися в міжнародному оточенні, толерантності до національних і культурних відмінностей [5].

Характерними ознаками розвитку європейської вищої освіти наприкінці ХХ – початку ХХІ століття стає необхідність перетворення вищої освіти на провідну галузь економіки; зростання потреби у формуванні базових навичок та компетенцій, відображення їх змісту в міждисциплінарних освітніх програмах і модульних технологіях; необхідність кардинальних змін навчальних планів, які повинні орієнтуватися на потреби завтрашнього дня; надання можливості «переривання» реалізації освітніх програм та виходу на ринок праці до завершення навчання; підготовка випускників до нових ринків праці з запровадженням нових курсів, освоєння сучасних освітніх технологій; переорієнтація освітнього процесу зі системи «пропозиції» на систему «попиту»; формування соціального ландшафту європейської вищої освіти; інноваційність та широке впровадження результатів науково-дослідних робіт; екстенсифікація, тобто збільшення кількості спеціальностей і програм, студентського контингенту, а також розширення доступу громадян до вищої освіти [12, с.41].

Основне завдання вищої економічної освіти – формування економічного мислення і адекватної економічної поведінки у студентів в умовах ринкових відносин. Розрізняють проміжні завдання: розкриття для кожного спеціаліста соціально-педагогічних аспектів економічного виховання особистості, базуючись на досвіді практичної роботи сучасного ВНЗ та досягнень педагогічної науки; обґрунтування необхідності постійного вдосконалення методики економічної освіти студентів у реальних умовах навчального процесу; активізація шляхів підвищення ефективності економічної підготовки фахівців через поживавлення та

вдосконалення навчальної, громадсько-практичної діяльності, їх продуктивної праці.

Економічна освіта спрямовується на формування у фахівців економічного мислення та свідомості, виховання розумних потреб, розвитку здібностей у певному виді діяльності, формування вміння співвідносити свої потреби з матеріальними можливостями; виховання бережливого ставлення до природи, свідомого ставлення до обраної професії в умовах приватизації та роздержавлення майна; озброєння фахівців теоретичними знаннями та практичними навичками щодо культури праці, формування потреб економічного аналізу, бачення перспектив; навчання оволодіння основами наукової організації праці в умовах ринкових відносин; формування у студентів бажання та потреби повсякденно поліпшувати результати своєї праці у навчальній та побутово-корисній діяльності, участі в економічному житті вищого навчального закладу, виховання в собі бережливості, ініціативності, діловитості, дисциплінованості [3].

У «Концепції розвитку економічної освіти України» дається наступне визначення: «Економічна освіта у вищих навчальних закладах III – IV рівнів акредитації має за мету підготовку фахівців-економістів із сучасним світоглядом, професійними знаннями інноваційного характеру, вміннями їх практичного використання при розв'язанні соціально-економічних проблем на базі постійної самоосвіти» [10].

Сучасна система вищої економічної освіти є необхідною умовою формування особистісних та професійних компетенцій людини, необхідних для всебічної самореалізації в умовах глобалізаційних інформаційно-інноваційних тенденцій. При цьому, така освіта має носити не тільки вузькоспеціалізований, але й загально світоглядний, особистісно-формувальний характер. В умовах глобалізації виникає потреба у переосмисленні та теоретико-методологічному обґрунтуванні процесу підготовки майбутніх фахівців, зокрема, економічного профілю [5].

У концепції розвитку економічної освіти зазначається, що економічна освіта на сучасному етапі розвитку нашої держави визначається завданнями переходу до демократичної і правової держави, ринкової економіки, необхідності її наближення

до світових тенденцій економічного і суспільного розвитку. Розвиток освіти відбувається в контексті загального процесу трансформації різних сторін суспільного життя, у тісному взаємозв'язку з перебудовою в інших сферах, одночасно виступаючи для них джерелом забезпечення необхідним кадровим ресурсом. До головних компонентів економічної освіти відносяться зміст та організаційно-освітні технології забезпечення. Економічна освіта охоплює комплекс соціально-економічних знань, умінь і навичок для забезпечення розвитку економічної культури і свідомості як особи, так і суспільства загалом. Головною парадигмою економічної освіти є розуміння того, що розвиток економічної сфери суспільства значною мірою зумовлений характером життєдіяльності людини, її світоглядом, соціально відповідальною поведінкою. Економічна освіта в Україні охоплює чотири блоки дисциплін, які формують сучасний світогляд і зумовлюють потребу в постійному оновленні соціально-економічних знань, умінь, навичок: загальноосвітній, фундаментальний, інноваційно-практичний і блок дисциплін спеціальної підготовки. Навчальні дисципліни, забезпечують комплексне багатоаспектне вивчення закономірностей економічної сфери суспільства [9, с.141].

Розвиток економічної освіти базується на принципах, визначених європейською та національною нормативно-правовою базою: Конвенцією Міжнародної організації праці «Про професійну орієнтацію і професійну підготовку в галузі розвитку людських ресурсів», Міжнародними нормами щодо ключових компетенцій, Рекомендаціями Комітету міністрів Ради Європи державам-членам «Про роль Європейської конвенції з прав людини в університетській освіті та професійній підготовці», Програмою ОЕСР з визначення і відбору ключових компетенцій ((DeSeCo), а саме: суспільна корисність економічних знань; соціальна справедливість, толерантність, суспільна злагода і партнерство всіх учасників економічної освітньої діяльності; гуманізм, демократичність, відкритість і доступність економічної освіти; соціальна обґрунтованість економічного мислення в кожній галузі професійної діяльності; поєднання фундаментальності та фаховості різноманітних освітніх програм, заснованих на індивідуалізації підготовки економічних кадрів

відповідно до попиту на ринку праці; безперервність економічної освіти, її системність та систематичність; інноваційність змісту економічної освіти; відповідність якості освітніх послуг потребам особи, соціальних і професійних груп країни та іноземних громадян; адаптація світового досвіду та збереження кращих вітчизняних освітніх традицій, розширення міжнародного співробітництва; державна підтримка підготовки фахівців; інтеграція економічної освіти і наукових досліджень [6].

Основними категоріями економічної освіти є економічна культура, економічні знання, економічне мислення, які розглянемо детальніше.

Економічна культура відображає економічні відносини, які виникають між людьми на основі виробництва, обміну, розподілу і споживання матеріальних благ; вона відображає предметний результат діяльності, що реалізується через неї відповідно до знань, умінь, навичок, рівня інтелекту, світогляду, морального і естетичного розвитку особистості [8]. Формування економічної культури є саморозвитком особистості; людина не тільки створює, збагачує і споживає відповідні цінності культури, а й у процесі свого економічного розвитку піднімається на новий, вищий щабель, цим самим впливаючи на загальний розвиток суспільства.

Економічна культура особистості втілює в собі цілісну сукупність специфічно інтегрованих способів, форм і результатів творчої діяльності особистості в галузі економіки, яка створює сукупні культурні економічні цінності і є універсальною формою суспільного буття людини, детермінуючи її внутрішні і зовнішні соціосвідомі зв'язки з навколишнім світом.

Формування економічної культури тісно пов'язане з економічною свідомістю, економічним мисленням.

Економічна свідомість – погляди, потреби, інтереси, ідеї, уявлення і переконання стосовно економічних процесів і явищ, ставлення до власності, економічної самостійності та ін. Взаємодія економічної свідомості, яка є внутрішнім чинником економічної діяльності, із зовнішніми чинниками утворює соціальний механізм економічної діяльності та поведінки. Економічна свідомість

базується на систематизованих наукових знаннях, заснованих на свідомому використанні соціально-економічних законів.

Економічна свідомість за такої відповідальності за вибір сприяє виробленню форм принципової особистісної поведінки [5].

Економічне мислення – явище суб'єктивне, безпосередньо пов'язане з економічним життям суспільства як його органічна частина. З одного боку, економічне мислення є процесом відтворення людською свідомістю у визначеній логічній послідовності економічних взаємин із відповідними їм економічними законами.

Розуміння основних закономірностей розвитку та зміни техніко-економічних парадигм у їх взаємозв'язку з інституційними механізмами є надзвичайно важливим для формування економічної політики держави, зокрема, спрямованої на перерозподіл ресурсів до ключових галузей, котрі є визначальними у забезпеченні економічного зростання. Такими визначальними для економічного розвитку галузями в сучасних економіках знань є освіта і наука – джерела інтелектуального капіталу та інноваційного потенціалу нації.

Забезпечення інноваційного розвитку освіти і науки з урахуванням високого потенціалу національної освітньо-наукової системи, виведення її на рівень європейської і світової якості проголошуються стратегічними завданнями у програмних документах української держави, зокрема, у «Стратегії інноваційного розвитку України на 2010 – 2020 рр. в умовах глобалізаційних викликів», «Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012–2021 рр.» [7, 8], Національній доповіді «Новий курс: реформи в Україні. 2010 – 2015» та ін.

Можна відзначити, що економічні спеціальності на сьогодні надзвичайно популярні серед абітурієнтів. Упродовж останніх десятиліть зберігається ознака престижності економічних професій серед інших спеціальностей вищих закладів освіти України.

Престижність вищої економічної освіти в Україні в порівнянні з іншими спеціальностями характеризується такими чинниками: в Україні зросла потреба

у фахівцях-економістах та управлінцях, які володіють новими методами господарювання та управління; зміна в структурі галузей промисловості України, зменшення кількості виробничих підприємств та збільшення кількості підприємств невикробничого профілю в сфері торгівлі, громадського харчування, побутових послуг, розваг та інших створили нові робочі місця, де були потрібні фахівці саме економічного профілю. Створені в Україні умови для самостійного ведення приватного бізнесу, можливість зареєструвати власне підприємство та отримувати в десятки разів більшу заробітну плату, ніж на державних підприємствах, спонукала працівників йти на ризик заради отримання прибутків. Але працювати в ринкових умовах, виготовляти конкурентоспроможну продукцію або надавати послуги без знання економічних засад ведення бізнесу стало неможливим; отримавши диплом економіста майбутній фахівець мав змогу працювати як економістом, так і менеджером, фахівцем зі збуту, постачання, реклами, маркетингу та інших посад на підприємстві [8].

Стан сучасної економічної освіти в Україні зумовлений необхідністю переходу до нових засад формування та розвитку економічних знань, які базуються на історико-культурних і духовно-моральних традиціях українського народу, орієнтовані на поглиблений аналіз економічних процесів, що сприяють формуванню основ соціально орієнтованої економіки; формуванням сучасних економічних поглядів у майбутніх економістів, що сприятиме розвитку гуманізації та соціалізації суспільних процесів, національній самоідентифікації, спрямуванню економічної діяльності на підвищення рівня життя і добробуту українського народу; інтеграцією процесів навчання і виховання як складових освіти, що створюють духовно-моральні засади для формування сучасного світогляду фахівців економічного спрямування [1, с. 118].

Сучасні вчені-економісти важливим стратегічним пріоритетом національної системи економічної освіти визначають вироблення у широких мас населення сучасного розуміння економічно-підприємницьких цінностей. Економічна освіта студентів і не тільки економічного профілю повинна послідовно формувати у спеціалістів економічне мислення та свідомість,

виховувати розумні потреби, розвивати здібності у певному виді діяльності, формувати вміння співвідносити свої потреби з матеріальними можливостями; виховувати бережливе ставлення до природи, свідоме ставлення до обраної професії в умовах інтеграційних процесів, що відбуваються у державі; озброювати спеціалістів теоретичними знаннями та практичними навичками щодо особливостей праці; формувати потреби здійснення економічного аналізу, бачення перспективи; вчити оволодівати основами наукової організації праці в умовах ринкових відносин; формувати у студентів бажання та потребу повсякденно поліпшувати результати своєї праці у навчальній та побутово-корисній діяльності, брати участь в економічному житті вищого навчального закладу, виховувати в собі якості бережливості, ініціативності, діловитості, дисциплінованості [8].

У державній національній програмі «Освіта»: Україна XXI століття визначено такі пріоритетні напрями реформування системи науково-дослідницької діяльності: інтеграція академічної, вузівської і галузевої науки; докорінна зміна системи організації, фінансування, управління та стимулювання НДДС; створення нової законодавчої та нормативної бази для забезпечення функціонування і розвитку науки, умов для ефективного використання наукового потенціалу освітньої галузі; свобода творчості вчених; започаткування конкурсного відбору наукових програм і проектів, об'єктивність в оцінюванні результатів досліджень [11].

Актуальним для сучасної української системи економічної освіти є впровадження на всіх її рівнях практико-орієнтованої парадигми: «знання — уміння — навички — досвід діяльності — компетентність» [2]. Автор відзначає і негативні риси, притаманні українській системі економічної освіти: вузька професійна спеціалізація; аналіз закономірностей бізнесу та прогнозування його розвитку в більшості випадків спирається на математичні та статистичні методи, які вимагають від фахівців відповідних знань; економічна освіта досить часто вибирається в якості не базової, а другої вищої освіти. Водночас ми не можемо погодитись з тезою про те, що негативним є приділення значної уваги вивченню

іноземних мов, так як, на нашу думку, значну роль у сучасній економіці відіграють світові економічні взаємозв'язки, які без знання мов не відбудуться [2].

Розвиток партнерства в умовах європейської інтеграції має неоціненне значення для України у наукових пошуках шляхів взаємовигідних рішень з питань економічного, політичного, культурного і освітнього співробітництва.

Створення національної інноваційної системи сучасного зразка передусім потребує нової якості людського капіталу, а отже – нової якості освіти, її інтеграції з наукою, виробництвом і бізнесом. Інноваційні знання повинні бути інституційно закріплені і в навчальному, і у виробничому процесах. Освітні заклади безпосередньо під час навчального процесу інституціоналізують інновації і перетворюють їх у звичайні знання через підручники, навчально-методичні матеріали, а виробничий процес закріплює їх через використання інноваційних технологій виробництва, підтверджених патентами та ліцензіями. Відтак освіта є невід'ємною складовою інноваційної діяльності та її інституціоналізації, головною передумовою розвитку людського потенціалу.

Висновки. Освітні заклади безпосередньо під час навчального процесу інституціоналізують інновації і перетворюють їх у знання через підручники, навчально-методичні матеріали, а виробничий процес закріплює їх через використання інноваційних технологій виробництва, підтверджених патентами та ліцензіями. Відтак освіта є невід'ємною складовою інноваційної діяльності та її інституціоналізації, головною передумовою розвитку людського потенціалу.

Система економічної освіти є специфічними освітніми послугами відносно інших нематеріальних послуг, тому що наслідки від споживання цих послуг є благом не тільки для індивіда, але і для економіки і суспільства в цілому.

Використана література

1. Бізнес-тренінги для економістів : навч. посіб. / Н. Ю. Бутенко, О. О. Герасименко, О. Ю. Гулевич та ін. – К. : КНЕУ, 2007. – 280 с.
2. Бура А. С. Сучасна економічна освіта: проблеми та перспективи [Електронний ресурс] / А. С. Бура, Т. Й. Захарова. – Режим доступу до ресурсу : <http://intkortf.org/bura-a-s-kfilosn-zaharova-t-y-suchasna-ekonomichna-osvita-problemi-ta-perspektivi/>.
3. Головань М. Формування професійної компетентності майбутніх фахівців фінансового профілю в умовах європейської кредитно-трансферної системи [Електронний

ресурс] / Микола Головань. – Режим доступу до ресурсу : http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Npd/2012_1/4golovan.pdf.

4. Євтух О. Новітні технології інтерактивного навчання при підготовці фахівців з економіки / О. Євтух, А. Фастовець // Вища школа. – 2010. – № 9. – С. 48–56.

5. Єфремов В. В. Економічна освіта як необхідна умова для впровадження в Україні інноваційної моделі розвитку [Електронний ресурс] / В. В. Єфремов. — Режим доступу до ресурсу : <http://soskin.info/ea/2011/9-10/201111.html>.

6. Левочко М. Т. Професійна підготовка майбутніх фахівців економічної галузі: теорія, методика, організація: [монографія] / М. Т. Левочко. – К., Аналітичне агентство, 2009, – 495 с.

7. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу : <http://www.mon.gov.ua/images/files/news/12/05/4455.pdf>.

8. Національна рамка кваліфікацій України: круглий стіл тижневика «Освіта» / [куратори проекту : акад. В. Луговий та проф. Б. Корольов] // Освіта. – 2012. – 4-11 січня. – С. 11–13.

9. Олексенко Р. Економічна освіта в системі підготовки особистості до самостійного життя та творчості [Електронний ресурс] / Р. Олексенко. — Режим доступу до ресурсу : <http://www.ird.npu.edu.ua/files/oleksenko.pdf>.

10. Павловська В. А. Аналіз спрямованості інноваційних тенденцій розвитку сучасної вищої економічної освіти / В. А. Павловська, С. О. Краснощок // Вісник Донецького університету економіки та права. – 2012. – № 2. – С. 140–146.

11. Про затвердження Концепції економічної освіти [Електронний ресурс]. — Режим доступу до ресурсу : <http://www.uazakon.com/document/fpart82/idx82748.htm>.

12. Спіцина А. Є. Інтерактивні технології у системі фахової підготовки майбутніх економістів / А. Є. Спіцина // *Aplikovane vědecké novinky* – 2015 : materiály XI Mezinárodní vědecko-praktická konference (Praha, 27 července – 5 srpna 2015 r.). – Díl 3. – Praha: Publishing House «Education and Science», 2015. – С. 43-46.

Ангелина Спицына,

кандидат педагогических наук, доцент кафедры экономики,
Национальный транспортный университет,
г. Київ

СОВРЕМЕННАЯ СИСТЕМА ЭКОНОМИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ В УКРАИНЕ

Статья посвящается изучению проблем, современного состояния, факторов популярности и перспектив развития высшего экономического образования в Украине. Проанализированы взгляды отечественных научных работников на проблему развития системы экономического образования в современной Украине. На основе анализа отечественной теоретической литературы определены термины «система экономического образования», «экономика». Акцентируется внимание на стратегические приоритеты национальной системы экономического образования. Определены отрицательные черты, присущие современной украинской системе экономического образования. Приведены взгляды современных ученых-экономистов относительно стратегических приоритетов национальной системы экономического образования. Отражено состояние современного экономического образования в Украине, которое предопределено необходимостью перехода к новым принципам, формирования и развития экономических знаний, что базируются на духовно-моральных и историко-культурных традициях украинского общества. Выяснено, что экономическое образование ориентировано на углубленный анализ экономических процессов, которые способствуют формированию основ социально ориентированной экономики. Определено, что образование является движущей силой, которая изменяет общество, а экономическое образование - важный фактор социально-экономического развития государства.

Ключевые слова: система экономического образования Украины, высшее экономическое образование, подготовка, ученые-экономисты.

Spizina Anhelina

PECULIARITIES OF THE MODERN STATE OF THE SYSTEM OF ECONOMIC EDUCATION IN UKRAINE

The article deals with the study of the problem of the modern state, factors of popularity and perspectives of development of higher economic education in Ukraine. The views of domestic scientific workers as for the problem of development of the system of economic education in modern Ukraine have been analyzed. On the basis of the analysis of domestic theoretical literature the terms, system of economic education, have been determined. The attention is accentuated on the strategic priorities of national system of economic education. Negative features, which are inherent in the modern Ukrainian system of economic education, have been determined. The program for improvement of the modern state of economic education in Ukraine has been elucidated. The views of the modern scientists-economists concerning strategic priorities of the national system of economic education have been offered. The state of modern economic education in Ukraine has been cleared up. It is stipulated by the necessity of transition to the new base of forming and development economic knowledge, which is grounded on spiritual-moral and historic-cultural traditions of Ukrainian society. It is clarified that economic education is oriented to the deepened analysis of economic processes, which assist forming of the bases of socially oriented economy. It is determined that education is the motive power, which changes society, and economic education - is an important factor of social-economic development of the state.

Key words: system of economic education in Ukraine, higher economic education, preparation, scientists-economists.

Матеріали розміщено в редакції автора

УДК 374.7: 001.895

Харківська Алла,
проректор з науково-педагогічної роботи
Комунального закладу
«Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради
м. Харків

НЕОБХІДНОСТЬ ІННОВАЦІЙНИХ ЗМІН У ПІСЛЯДИПЛОМНІЙ ПЕДАГОГІЧНІЙ ОСВІТІ

Анотація. У статті розглядається питання реформування післядипломної педагогічної освіти, аналізується необхідність інноваційних змін. Уточнено сутність післядипломної педагогічної освіти. Зазначено основні проблеми сучасної післядипломної освіти. Розглянуто вимоги до післядипломної педагогічної освіти. Визначено один із найважливіших напрямів модернізації післядипломної педагогічної освіти. Доведено необхідність упровадження технологічних інновацій і дистанційного навчання у систему сучасної післядипломної педагогічної освіти.

Ключові слова: післядипломна освіта, післядипломна педагогічна освіта, інновації, дистанційне навчання, модернізація.

Аннотация. В статье рассматривается вопрос реформирования последипломного педагогического образования, анализируется необходимость инновационных изменений. Уточнена сущность последипломного педагогического образования. Указаны основные проблемы современной последипломного образования. Рассмотрены требования к последипломному педагогическому образованию. Определено одно из важнейших направлений модернизации последипломного педагогического образования. Доказана необходимость внедрения технологических инноваций и дистанционного обучения в систему современного последипломного педагогического образования.

Ключевые слова: последипломное образование, последипломное педагогическое образование, инновации, дистанционное обучение, модернизация.

Abstract. The article deals with the reform of postgraduate education, analyzes the need for innovative changes. The essence of Postgraduate Education.

Outlines the problems of modern postgraduate education. Consider requirements for Postgraduate Education. Defined one of the most important areas of modernization of Postgraduate Education. The necessity of introducing technological innovation and distance education system in modern Postgraduate Education.

Key words: post-graduate education, postgraduate teacher education, innovation, distance learning, modernization.

Постановка проблеми. Епоха інноваційного суспільного розвитку висуває специфічні вимоги до вчителя, його підготовки, професійної діяльності і розвитку. В умовах, коли зміни в усіх сферах життєдіяльності людини швидко трансформуються та проникають одна в одну через оновлення інформації, процеси глобалізації, що охопили суспільство, неефективно та безперспективно зводити освіту вчителів лише до підвищення кваліфікаційного рівня. На сьогодні саме неперервність освіти педагогічних кадрів, а не просто підвищення кваліфікації, є вимогою сучасності, оскільки при поглибленні професійних знань, умінь, навичок все важливішого значення набуває не лише розширення фахових компетенцій, а й загального кругозору, що запобігає професійній однобокості, залежності й обмеженості. Отже, проблема необхідності інноваційних змін у післядипломній педагогічній освіті є актуальною.

Актуальність дослідження та публікації щодо проблеми. У функціонуванні післядипломної освіти сьогодні існує багато проблем, які досліджують фахівці педагогічної, юридичної, психологічної науки, зокрема Г. Єльнікова, В. Олійник, М. Гадецький, О. Ситніков, М. Васильєва, О. Бондарчук, О. Нежинська та багато інших. Система післядипломної педагогічної освіти розглядається у працях В. Бондаря, Г. Ващенка, І. Жерносека, С. Крисюка, В. Лугового, І. Прокопенко, П. Худоминського та ін.; питання реформування післядипломної педагогічної освіти висвітлюються такими науковцями, як Л. Даниленко, Г. Єльнікова,

Н. Клокар, В. Кремень, І. Кузьмінський, В. Мельник, В. Олійник, Л. Покроєва, Н. Протасова, М. Романенко, З. Рябова, В. Семиченко, Т. Сорочан та ін.

У дисертаційних роботах вітчизняних науковців Н. Давидюка, Л. Чернікової, С. Іващенко та інших розглянуто саме питання післядипломної педагогічної освіти.

У наукових дослідженнях В. Олійника, А. Зубка, Н. Клокар, В. Маслова, В. Пуцова, М. Романенка, З. Рябової, Т. Сорочан та інших розглядаються різні шляхи модернізації системи післядипломної педагогічної освіти, що дозволило сьогодні значно розвинути вітчизняну андрагогіку.

Виклад основного матеріалу. Динамічний розвиток економіки, науки і техніки, інтенсивне зростання потоку інформації поставили перед післядипломною освітою низку нових завдань, зокрема відновлення й збагачення інтелектуального потенціалу суспільства, вирішення проблем зайнятості, забезпечення відповідності якості підготовки фахівців запитам ринку праці та вимогам роботодавців. Ці завдання не носять суто національного характеру, оскільки здійснюється пошук шляхів їх вирішення і на світовому рівні.

Що ж стосується власне змісту післядипломної освіти, то тут вирішальне значення має швидкий перехід від навчання педагогічним методикам до навчання педагогічним технологіям. Особлива увага має бути прикута до розробки педагогічних технологій, які поєднують технологізацію навчального процесу з можливостями творчої роботи педагога та особистісної орієнтації освітнього процесу. Такі зміни у змісті післядипломної освіти чітко вписуються в загальну модель її функціонування, що носить інноваційний характер.

Згідно з чинним законодавством, післядипломна освіта – спеціалізоване вдосконалення освіти та професійної підготовки особи шляхом поглиблення, розширення й оновлення її професійних знань, умінь і

Протокол засідання Вченої ради № 9 від 28 вересня 2015 року

навичок або отримання іншої спеціальності на основі здобутого раніше освітньо-кваліфікаційного рівня та практичного досвіду [5].

У Законі України «Про вищу освіту» зазначається, що метою післядипломної освіти є задоволення індивідуальних потреб фахівців у особистому та професійному зростанні, підвищення їх конкурентоспроможності відповідно до суспільних потреб, а також забезпечення потреб держави у кваліфікованих кадрах високого рівня професіоналізму та культури, здатних компетентно і відповідально виконувати фахові функції, впроваджувати у виробництво нові технології, сприяти подальшому соціально-економічному розвитку суспільства [5].

Післядипломна освіта — це постійно діючий ланцюг в національній системі безперервної освіти. Цей етап освітнього процесу забезпечує спеціалізоване вдосконалення громадян, поглиблення, розширення і поновлення професійних знань, умінь, навичок.

Післядипломна освіта сьогодні охоплює:

- перепідготовку з присвоєнням відповідної кваліфікації за акредитованими напрямами і спеціальностями згідно з вимогами Державних стандартів вищої освіти;
- здобуття другої вищої освіти з присвоєнням відповідної кваліфікації за акредитованими напрямами і спеціальностями відповідно до вимог Державних стандартів вищої освіти;
- підвищення кваліфікації, спеціалізації та стажування за короткостроковими програмами у формі семінарів і тренінгів.

В. Олійник, В. Семиченко, Л. Пуховська, Л. Даниленко зазначають, що система післядипломної освіти, порівняно з базовою професійною, має певні переваги, а саме: вона є менш інерційною і здатна реагувати на швидкі соціально-економічні зміни; має безпосередній двосторонній зв'язок з практикою. Також слід урахувати, що заклади післядипломної освіти навчають дорослих людей, які вже мають відповідну вищу освіту, досвід

Протокол засідання Вченої ради № 9 від 28 вересня 2015 року

практичної діяльності за фахом [3].

Вищезазначені вимоги, переваги та сучасні потреби державотворення, тенденції економічного розвитку суспільства зумовлюють необхідність вирішення у системі післядипломної освіти низки проблем. Основними з них є:

- розробка необхідної нормативно-правової бази, що сприятиме функціонуванню і подальшому розвитку системи післядипломної освіти;
- формування змісту професійного навчання та організація навчального процесу відповідно до потреб економічного і соціального розвитку держави на основі впровадження результатів сучасних наукових досліджень, широкого використання вітчизняного та зарубіжного досвіду в сфері професійної підготовки та навчання дорослих;
- забезпечення єдності і дієвості управління та регулювання діяльності всіх елементів системи післядипломної освіти.

Зазначимо, що для вирішення зазначених проблем було б доцільно зосередити увагу на:

- розвитку та освоєнні інновацій, які ґрунтуються на прогресивних тенденціях вітчизняної педагогіки;
- розвитку громадянської позиції, яка направлена на реалізацію пріоритетних напрямків національної освітньої політики;
- оволодінні сучасними методами дослідницької практики;
- розробці та впровадженні в освітній процес комп'ютерно орієнтованих методичних систем;
- розвитку професійної компетентності педагогів, що дозволить без перешкод брати участь в різного рівня професійно-орієнтованих проектах;
- формуванні професійної та колективної відповідальності за прийняття фахових управлінських рішень.

Отже, на нашу думку, тільки зосередивши увагу на цих шляхах розвитку післядипломної педагогічної освіти та спираючись на закон «Про вищу освіту» [5] післядипломна педагогічна освіта (ППО) стане однією з найбільш чітко та структурно організованих гілок післядипломної освіти.

Так, Г. Протасова визначає післядипломну педагогічну освіту як «систему навчання та розвитку фахівців з вищою освітою, що відбувається у спеціалізованих навчальних закладах і засобами самоосвіти та керується державними стандартами до фаху певних рівнів кваліфікації відповідно до вимог суспільно-економічного та науково-технічного прогресу» [5].

Провідні вітчизняні науковці в галузі педагогіки стверджують, що післядипломна педагогічна освіта має стати основою формування системи безперервної освіти протягом усього життя для кожного педагога. Створення системи безперервної ППО вимагає її виходу за межі інституційної обмеженості й інтеграції в освітній процес, який здійснюється в навчальних закладах усіх рівнів [7].

Неперервність і варіативність освіти потребує діагностичної основи науково-методичної роботи закладів післядипломної освіти, врахування особливостей запровадження нових навчальних програм, підручників. Серед багатьох завдань пріоритетним вбачається посилення зорієнтованості на запити конкретних навчальних закладів і самих педагогічних працівників на оволодіння та втілення інновацій.

Саме через організацію інноваційної діяльності педагогів післядипломна освіта може вийти на реалізацію всього комплексу завдань свого нового функціонального призначення. Але для цього форми діяльності мають набути системного вигляду – необхідно спеціально навчати педагогів новаторству і механізмам упровадження результатів новаторської роботи в освітню практику [4].

Одним із найважливіших напрямів модернізації ППО вважаємо її інформатизацію. Процеси інформатизації у вітчизняній освіті інтенсивними

Протокол засідання Вченої ради № 9 від 28 вересня 2015 року

темпами здійснюються з початку 2000-х років: це і забезпечення навчальних закладів комп'ютерною технікою, і створення програмного забезпечення навчального призначення, доступ до інформаційних ресурсів Інтернету та інших навчально-інформаційних мереж, інформатизація документообігу та процесу адміністрування навчального закладу, управління освіти тощо. Наразі система освіти взагалі і ППО зокрема повинна передусім здійснювати координуючі функції щодо реалізації потенціалу інформатизації в діяльності навчальних закладів. Адже можна зробити висновок, що потужності, наприклад, інтернет-технологій, не реалізуються повноцінно у навчальному процесі освітніх закладів.

У післядипломній педагогічній освіті, як і в системі професійної освіти в цілому, постає проблема співвідношення в процесі навчання інформаційно-комп'ютерних технологій, включаючи дистанційне навчання, інтернет-технологій і особистості педагога. Отримати інформацію можна і через комп'ютер, і цей напрямок є одним з перспективних у розвитку та модернізації післядипломної освіти, але у вихованні молодого покоління особистість педагога залишається незамінною [1].

М. Романенко відзначає, що найважливіший механізм реалізації системою післядипломної педагогічної освіти своїх глобальних функцій як неперервної системи освіти пов'язаний із проблемами інформатизації. Генеральним практичним напрямом виконання цього завдання науковець вважає впровадження дистанційних форм навчання та інформатизацію післядипломної освіти [7].

На думку В. Буравцова, дистанційна освіта дає можливість ефективно вирішувати актуальні сьогодні освітні завдання: навчання протягом життя, неперервне професійне навчання, навчання «без кордонів» у інтерактивному режимі, а також пропаганда знань [2].

Розвиток дистанційної освіти визначає майбутнє системи післядипломної освіти, і дистанційна форма навчання має стати провідною

Протокол засідання Вченої ради № 9 від 28 вересня 2015 року

формою навчання в ППО.

Отже, система післядипломної педагогічної освіти із повномасштабним дистанційним навчанням значно відрізняється від існуючої за рівнем і якістю навчання. Вона набуває рис системи відкритої освіти. З цієї точки зору, впровадження дистанційного навчання в післядипломну педагогічну освіти не тільки доцільне, а й необхідне, бо воно виконує роль рушійної сили розвитку.

На сьогоднішній день усі заклади системи ППО впроваджують дистанційну форму навчання на курсах підвищення кваліфікації педагогічних працівників: використовується поєднання стаціонарно-дистанційна чи стаціонарно-заочно-дистанційна форма навчання. Але стверджувати про створення повноцінно функціонуючої системи дистанційної освіти в ППО ще зарано. Потребують суттєвих змін усі складові системи дистанційної освіти: кадрове, навчально-методичне, системотехнічне, адміністративно-організаційне, нормативно-правове забезпечення тощо.

Висновки. Вимоги сьогодення зумовлюють необхідність інноваційних змін у сучасній післядипломній педагогічній освіті, нагального вирішення тих проблем, з якими вона стикається. Час диктує необхідність створення інноваційної системи післядипломної педагогічної освіти з урахуванням змін, що відбуваються в сучасному суспільстві, зокрема упровадження дистанційного навчання. Відповідно, упровадження дистанційної форми навчання у систему післядипломної педагогічної освіти є невід’ємною частиною загального процесу її модернізації.

Література

1. Бочарова Е.П. Перспективы последипломного образования педагога / Е. П. Бочарова, Н. А. Глушко // Гуманитарные исследования в Восточной Сибири и на Дальнем Востоке. – № 1. – 2010. – С. 18 – 20.

2. Буравцов В. И. Научное обоснование совершенствования последипломного медицинского образования в Северо-Западном Федеральном округе Российской Федерации / В. И. Буравцов // Вестник Санкт-Петербургской медицинской академии последипломного образования. – 2011. – Т.3, № 2. – С. 7 – 13.

3. Наукові засади розроблення прогностичної моделі розвитку післядипломної освіти в Україні / В. Олійник, В. Семиченко, Л. Пуховська, Л.Даниленко // Післядипломна освіта в Україні. – 2007. – № 1. – С. 18 – 23.

4. Покроєва Л. Умови активізації переходу до створення системи безперервної післядипломної педагогічної освіти / Л. Покроєва // Післядипломна освіта в Україні. – 2007. – № 2. – С. 54–56.

5. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII (Редакція станом на 04.08.2015) // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.

6. Протасова Н. Г. Післядипломна освіта педагогів: зміст, структура, тенденції розвитку. / Н. Г. Протасова – К., 1998. – 176 с.

7. Романенко М. І. Післядипломна педагогічна освіта в контексті процесів формування глобальної освіти / М. І. Романенко, Б. В. Братаніч // Вісник післядипломної освіти : зб. наук. пр. – К., 2005. – Вип. 2. – С. 41 – 55.

Боднар Оксана Степанівна,
доктор педагогічних наук,
завідувач кафедри методики викладання навчальних
предметів та освітнього менеджменту
Bodnarotern@ukr.net

ГОЛОВНІ КОНЦЕПТИ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Анотація. У статті розглядається проблема методологічного обґрунтування окремих аспектів оцінювання якості діяльності закладів вищої освіти. Зокрема, проаналізовано поняття «якість освіти» у руслі сучасних тенденцій розвитку вищої освіти, визначено його домінантні характеристики та запропоновано дефініцію «управління якістю вищої освіти». Розкрито квінтесенцію якості освіти філософському, педагогічному, психологічному аспектах. У системі управління якістю вищої освіти обґрунтовано методологічний, педагогічний, управлінський, економічний концепти, що дає змогу розглядати такі складові системи: об'єкти, суб'єкти, процедури і форми. Подальших досліджень потребують проблеми розробки практичних заходів для реалізації кожного концепту.

Ключові слова: якість освіти; управління якістю вищої освіти; концепти системи управління якістю вищої освіти; об'єкти, суб'єкти, процедури і форми системи управління якістю вищої освіти.

Аннотация. В статье рассматривается проблема методологического обоснования отдельных аспектов оценивания качества высшего образования. В частности, проанализировано понятие «качество образования» в контексте современных тенденций развития высшего образования. Определены его доминантные характеристики и предложена дефиниция «управление качеством высшего образования». Раскрыта квинтэссенция качества образования в философском, педагогическом, психологическом аспектах. В системе управления качеством высшего образования обоснованно методологический, педагогический, управленческий, экономический концепты, что дает возможность рассматривать такие составные системы: объекты, субъекты, процедуры и формы. Дальнейших исследований нуждаются проблемы разработки практических мероприятий для реализации каждого концепта.

Ключевые слова: качество образования; управление качеством высшего образования; концепты системы управления качеством высшего образования; объекты, субъекты, процедуры и формы системы управления качеством высшего образования.

Annotation. The problem of methodological ground of separate aspects of evaluation of quality of higher education is examined in the article. In particular, a concept «Quality of education» is analysed in the context of modern progress of higher education trends. His dominant descriptions are certain and definition offers «quality management of higher education». Quintessence of quality of education is exposed in philosophical, pedagogical, psychological aspects. In control system by quality of higher education reasonably methodological, pedagogical, administrative, economic concepts, that gives an opportunity to examine such component systems: objects, subjects, procedures and forms. Further researches the problems of development of practical events need for realization of every concept.

Keywords: quality of education; management by quality of higher education; concept of control system by quality of higher education; objects, subjects, procedures and forms of control system by quality of higher education.

Постановка проблеми. Вектор європейської інтеграції української державності зумовлює інтенсифікацію реформування всіх галузей суспільного розвитку, зокрема і вищої освіти, що радикально змінює стереотипи мислення людей у напрямі пошуку нових концептуальних ідей, шляхів розвитку освіти як суспільної інституції. Теорія і практика вищої школи пріоритетом своєї діяльності поставила розробку питань інтеграції змісту освіти та ринкової економіки, наукового світобачення та життєвої мудрості, варіативності моделей освітніх інституцій та стандартизації вимірювання знань.

Головним завданням вищої школи, вважає П. Ю. Саух, є подолання класичного фундаменталізму і неокласичної фрагментарності, мотивуючи свою ідею такими об'єктивними причинами: *по-перше*, вступом людства у новий тип цивілізації глобалізаційного характеру, що вимагає високої запитувальної функціональності людини для подолання суперечності між лавиноподібним розвитком знань, високих технологій та здатністю їх творчого засвоєння; *по-друге*, намаганням оптимізувати баланс між локальним і глобальним, забезпеченням мінімізації асиметрії між значенням матеріальних і духовних цінностей людини на засадах активної життєвої позиції, культивування піднесеної думки та толерантності до світу; *по-третє*, необхідністю усвідомлення холістичної тенденції у сучасній науці та її впливів на парадигмальні зсуви в освіті, які вимагають нелінійного мислення та модернізованої світоглядної орієнтації, заплідненої постнекласичною методологією [14, с. 14].

У новій редакції Закону України Про вищу освіту підкреслюється, що «освіта має продукувати індивідів, здатних забезпечити прискорене економічне зростання і культурний розвиток країни, свідомих, суспільно активних громадян, конкурентоспроможних на європейському і світових ринках праці. Освіта має стати реальною гарантією забезпечення високих соціальних стандартів» [4].

У проекті концепції розвитку освіти України на період 2015-2025 рр. передбачено створення національної системи якості освіти та запровадження єдиної системи статистики і параметрів вимірювання якості освіти, зокрема, пропонується

прийняття на національному рівні національних індикаторів якості освіти та національних індикаторів ефективності освіти, а також включення України в Education at a Glance. Також запропоновано законодавче закріплення участі України у міжнародних моніторингових дослідженнях таких як, PISA, TIMSS, PEARLS, створення незалежних установ оцінювання та забезпечення якості вищої освіти, делегування ним частини повноважень Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти та сприяння міжнародній акредитації освітніх програм українських університетів.

Відтак *метою статті* є дослідження концептів системи управління якістю вищої освіти у руслі сучасних вітчизняних тенденцій реформування освіти задля підвищення ефективності функціонування і розвитку вищої школи.

Результати теоретичного аналізу проблеми. Конструктивні наукові дискусії щодо сутності та структури якості вищої освіти розпочались з прийняттям Болонської конвенції. Розвиток ринкової економіки зумовив процес дослідження уніфікації характеристик освіти у систем вищої школи через дослідження сутності, структури якості та управління процесами її забезпечення. Тракткування сутності поняття «якість освіти», дослідження його структури, розробка системи управління якістю освіти отримали наукове обґрунтування у роботах І. Булах [12], Н. Житника [3], В. Кременя [5], Т. Лукіної [7], О. Ляшенка [8], С. Мацевича [9], С. Ніколаєнка [18], В. Огнев'юка [11], Фомичева [15], М. Шаповала [17] та ін.

Сьогодення *якість вищої освіти* розуміє як сукупність суттєво важливих властивостей, характеристик суб'єктів та об'єктів освітнього середовища, що забезпечує комфортність функціонування вищого навчального закладу у межах держави, суспільства; задовольняє потреби споживачів освітніх послуг відповідно до цивілізаційних викликів та формує компетентного випускника з високою мірою відповідальності за результати своєї майбутньої професійної діяльності.

Академік О. Ляшенко зазначає, що *якість освіти* – це багатовимірне методологічне поняття, яке рівнобіжно віддзеркалює суспільне життя – соціальні, економічні, політичні, педагогічні та інші; як системний об'єкт її характеризують якість мети, якість педагогічного процесу і якість результату [8, с. 7-8]. І. Булах

визначає це поняття як цілісну сукупність властивостей, які здобуваються в системі освіти суб'єктом діяльності, визначають його професійну компетентність і дають змогу мати певну соціальну цінність і відповідати потребам і можливостям ринку праці [12, с. 6]. Найбільш лаконічну проекцію на якість освіти зробив Б. Гершунський, окресливши її такими концептами: грамотність — освіченість — професійна компетентність — культура — менталітет [2, с. 11].

На нашу думку, досить вдалим з огляду на радіус охоплення є визначення доктора філософських наук Ю. Романенка, який бачить якість вищої освіти як узагальнений системний показник розвитку особистості, навчального закладу і освітнього середовища в окремій галузі освіти та у часовому вимірі, що ґрунтується на об'єктивних результатах діагностичних вимірів рівня засвоєння змісту вищої освіти за чинними державними програмами і стандартами освіти; аналізі явищ і властивостей суб'єктів освітнього процесу; науково-методичному, матеріально-технічному, фінансовому, кадровому забезпеченні системи вищої освіти, що відповідає цілям освіти, стратегії її розвитку в контексті вітчизняних і світових тенденцій, а також закономірностей менеджменту освіти на різних рівнях управління і встановлює результат досягнень об'єкта в будь-якій галузі [13].

У нормативно-правовому полі якість вищої освіти означається як рівень здобутих особою знань, умінь, навичок, інших компетентностей, що відображає її компетентність відповідно до стандартів вищої освіти, а якість освітньої діяльності — як рівень організації освітнього процесу у вищому навчальному закладі, що відповідає стандартам вищої освіти, забезпечує здобуття особами якісної вищої освіти та сприяє створенню нових знань [4].

З точки зору соціальної природи, якість освіти — складне інтегративне поняття, що включає не тільки компетентність випускника як результат засвоєння державних стандартів з певної спеціальності, але й широкий спектр компонентів освітнього середовища: інформаційного, матеріально-технічного, кадрового, економічного, соціального тощо, що інтегруються у векторі утвердження гуманізму.

Отже, у силу поліваріантності змісту поняття «якість освіти», спектр наукових поглядів достатньо широкий. Головними домінантними характеристиками якості

освіти є: рівень віддзеркалення освітньої політики держави; діапазон та рівень освітніх послуг; відкритість закладу щодо забезпечення рівного доступу до якісної освіти; рівень відхилення щодо зіставлення мети і результату освіти; оптимізація та покращення використання ресурсів, отриманий результат освіти (сформована компетентність випускника, його стратегічні уміння і навички, світогляд і рівень вихованості) тощо.

Час і практика доказують, що ні одна з концепцій та ідей щодо якості освіти не можуть розглядатись як всеосяжні в силу їх направленості на вдосконалення системи вищої освіти, яка є достатньо структурно місткою організацією. Пошуки ключових ідей розвитку вищої школи спрямовані у русло подолання кризового стану освітньої парадигми через розвиток трансдисциплінарних досліджень якості освіти, одного з центральних питань реформування освітньої галузі, в основі якої лежать орієнтири політики України. Тому, якість освіти мислиться в освітянських колах швидше як філософська категорія, оскільки на державному рівні немає моделі якісного вищого навчального закладу, в якому би чітко окреслювалась його генеральна складова – якість навчальної результативності студентів.

Виклад нового матеріалу. У контексті сучасних методологічних знань, вітчизняних та світових освітніх процесів якість освіти розглядають в інтерпретації різних галузей знань та методологічних підходів.

Квінтесенція якості освіти **філософському** аспекті пов'язана з розглядом якості освіти як пошуком нової методології мислення для рішення професійних задач, дослідженням філософії знань на рівні особистісної свідомості суб'єкта та об'єкта освітнього процесу, їх світогляду і соціальних позицій. Філософські погляди на поняття *знання* пройшли складний шлях розвитку: від знання як благо (Сократ) до знання, яке усвідомлює межі у сфері соціальності. Однак, сам пізнавальний результат не є ще знанням, необхідна ще рефлексія над ним (для визначення його статусу думки, віри чи знання), а також, як кажуть філософи, мудрість (софійність), свого роду довідність [6, с. 15]. У кожній моделі пізнання наукове знання має свою структуру. На жаль, сьогодні знання, отримані у системі вищої школи мають

інструментальний, технологічний або рецептурний характер, що ускладнює використання класичних механізмів управління ними.

Педагогічний аспект якості включає використання компетентісного підходу та виділення у її структурі три групи характеристик: якість потенціалу досягнення мети освіти, якість процесу формування професіоналізму студентів та якість результату освіти.

Якість потенціалу зорієнтовано на розвиток таких елементів, як: мета закладу вищої освіти; базовий освітній стандарт, освітня програма та варіативність її соціокультурних модулів; матеріально-технічне забезпечення освітнього процесу; інтелектуальний потенціал та працездатність викладацького складу, його високий рівень розвитку академічної культури; відбір студентів, здібних і здатних до набуття професії, інформаційно-методична база.

Для забезпечення якості освіти необхідно підтримувати та розвивати *якість інформаційно-технологічного забезпечення* навчально-виховного процесу, тобто: якість сучасної системи контролю, побудованої на принципах валідизації інструментарію і демократизації вимірювальних процедур; якість компенсаторного пакету для викладацького складу та студентів, які б передбачали дієвих механізми стимулювання творчості та ефективності педагогічної роботи; якість усвідомлення студентів свого професійного вибору та готовність до роботи в умовах ринкової економіки; інтенсивність та модернізація освітнього процесу із застосуванням інформаційних технологій; система управління якістю освіти; методи презентації якості навчальних результатів студентів та експансія іміджу закладу на ринок праці.

Найважливіший компонент – *якість результату освіти*, що включає сформовану професійну компетентність студента на засадах соціокультурного розвитку; адаптований регіональний менталітет суб'єкта до розпізнавання та реалізація індивідуальних здібностей та особливостей у системі працевлаштування; уміння будувати траєкторію власного кар'єрного росту та досягати цілей; оволодіння методологією самоосвіти і саморефлексії; комплекс життєвих навичок для забезпечення матеріальних, духовних та статусних потреб.

Орієнтація на **психологічний** аспект уможливорює забезпечення якості освіти за рахунок зміни цілей вищої освіти, переорієнтації освітніх технологій з репродуктивно-адаптивних до розвивальних; зміни змісту освіти на принципах фундаментальності, практичності, базовості та варіативності; нівелювання суб'єктивізму оцінювання рівня засвоєння навчальних дисциплін; інтеграція психології науки, освіти та практики професійної діяльності; формування системи мотивації та засобів стимулювання всіх учасників навчально-виховного процесу до забезпечення якості свого напряму роботи.

Таким чином, аналіз сутності поняття *якість освіти* дозволяє зробити висновок про те, що поліструктурованість якості вказує на потенційну можливість управляти нею. З огляду на наявність таких характеристик як багатопараметричність і багатофункціональність, постає потреба у створенні відповідної системи управління якістю, що обіймає частину функцій, спрямованих на досягнення цілей якості, забезпечення умов її формування, використання ефективних механізмів її контролю та регулювання з метою забезпечення гнучкості та адаптивності стандартів якості. Управлінська діяльність є тяж складною наукоємною системою, яка містить різного роду діяльності зі спрямовуючим та стимулюючими впливами. Тому в загальному розумінні, управляти якістю – це значить виконувати такі функції управління, які визначають політику, цілі та відповідальність у галузі якості, а також здійснювати їх за допомогою таких засобів, як планування якості, оперативне управління якістю, забезпечення якості та покращання якості в рамках системи якості. Як стверджує М. Поташник, управління якістю – це особливе управління, організоване і спрямоване на досягнення не будь-яких, випадкових, не просто кращих за попередні, а цілком визначених, заздалегідь прогнозованих з можливим ступенем точності результатів освіти, де мета має бути прописана операційно в зоні потенційного розвитку випускника [16, с. 33].

Отже, якість управління – сукупність таких характеристик управління вищим навчальним закладом, завдяки яким система управління здатна забезпечити задані стандарти якості в усіх компонентах освітнього процесу на засадах використання інноваційних педагогічних технологій в умовах людиноцентричного виміру освіти.

Управління якістю вищої освіти розглядаємо як сукупність цілеспрямованих та ціледоцільних заходів і дій, що забезпечуватимуть поступове досягнення заданих стандартів у руслі стратегії гарантування якості освітніх послуг відповідно до запитів споживачів освітніх послуг та ринкової економіки.

У системі *управління якістю вищої освіти* пропонуємо розглядати наступні концепти:

1. *Методологічний:*

- розробка концепції якості освіти відповідно до наявних ресурсів, потенційних можливостей, запитів споживачів освітніх послуг та потреб державного та регіонального ринків праці з метою реалізації державної політики в галузі вищої освіти та визначення власної політики щодо забезпечення якості діяльності закладу вищої освіти;
- формування філософії якості у всіх структурних підрозділах навчального закладу через планування роботи, культивування феномену якості в освітньому процесі;
- вироблення загальних, суспільно-політичних, структурно-цілевих структурно-функціональних та структурно-процесуальних принципів забезпечення якості освіти на всіх рівнях освітніх послуг;
- критичне переосмислення методологічних підходів і теоретичних здобутків у системі якості освіти; вивчення тенденцій у контексті глобальних освітніх змін та створення нового взірця моделі освітнього закладу, який передбачає пріоритет гуманістичної концепції та особистісно зорієнтованого підходу до студента і викладача;
- розробка методології якості освіти та її оцінювання з врахуванням специфіки, статусу вищого навчального закладу та рейтингу на ринку освітніх послуг;
- розробка моделі випускника зі знанням не тільки змісту вибраної професійної сфери, але й базової гуманітарної культури, з планетарним мисленням, умінням поєднувати продуктивність праці з соціальною активністю та позитивним життєвим тонусом.

2. Педагогічний:

- широке використання державних стандартів якості, зокрема, міжнародних для формування широкого, гармонічного, збалансованого змісту навчально-виховного процесу, критерієм якості якого є опора на рівень досягнень науки та техніки, потреби економіки, прогнози розвитку європейського освітнього простору, культурознавча соціологізація та екологізація змісту навчання;
- науково-методичне забезпечення трансформованої триступеневої системи вищої освіти: бакалаврат, магістратура, аспірантура;
- моделювання нових вимог до структури, комбінації, практичної цінності, фундаментальності, сталості знань студента як майбутнього спеціаліста у певній галузі суспільного виробництва;
- формування духовного обличчя студента, професійна свідомість якого орієнтована на якість пізнання і якість навчальної діяльності;
- подолання відчуження культури і науки від освіти, орієнтація освіти на гуманістичні цінності світової, національної і професійної культури студента;
- використання можливостей інформаційно-комунікаційних технологій для передачі інформації великих обсягів для вдосконалення системи дистанційної освіти;
- поєднання державного і громадського контролю для забезпечення якості вищої освіти, включення органів місцевого самоврядування у систему оцінки якості вищої освіти.

3. Управлінський:

- розробка формалізованої методології управління якістю з використанням різних методів та прийомів управління та моніторинговий контроль за їх застосуванням;
- включення механізмів адаптивного управління з метою «спрямованої самоорганізації на виконання завдань й реалізації варіативних моделей при кооперації дій і узгодження цільових функцій» [1, с.55];
- гармонізація, узгодження інтересів і потреб усіх суб'єктів освітнього

процесу; формування активного освітнього середовища з домінантами сприятливого мікроклімату у студентських і професорсько-викладацьких колективах;

- керівництва знаннями активами людей, підтримка ідеї формування «мислячих організацій», які б уміли проводити систематичну інкасацію інформації, тобто певного кваліфікаційного потенціалу науково-педагогічних працівників, для ухвалення стратегічних рішень і проведення досліджень;

- розбудова «нетократії» (Р.Акофф) – нової форми управління якістю, в рамках якої основною цінністю є не матеріальні ресурси, а інформація і структури її зберігання, обробки і передавання;

- підвищення статусної позиції структурних підрозділів системи управління якістю освіти;

- регулярне відстеження якості шляхом моніторингових та експертних процедур та оперативне внесення коректив в діяльність навчального закладу;

- підвищення престижності закладу в європейському освітньому просторі шляхом включення вищої школи у міжнародні експертні системи;

- управлінський консультативний супровід застосовування технологій вимірювання якості освіти для кожного навчального закладу;

- програмування управлінських дій у сфері вищої освіти регіону та врахування регіонально-галузевого підходу у прийнятті рішень щодо формування замовлень на підготовку спеціалістів;

- прогнозування культурно-історичних і соціальних наслідків освітніх реформ та інновацій в сфері освіти;

- вивчення досвіду вимірювання та оцінювання якості освіти в інших навчальних закладах, взаємообмін та взаємозбагачення практичними напрацюваннями у сфері інноваційного контролю якості;

- навчання персоналу засобам управління якістю та методам її оцінки; запровадження системи підготовки внутрішніх експертів-аналітиків.

4. Технологічний:

- використання останніх наукових та практичних досягнень в галузі оцінювання якості освіти для систематизації та документального оформлення у вигляді методик, протоколів, інструкцій тощо;
- експертний та моніторинговий контроль кожного компонента навчально-виховної системи вищої школи;
- систематична діагностика результатів навчання студентів, їх особистісного розвитку та експертиза вимірників;
- формування якісної організаційної культури проведення моніторингових та експертних досліджень;
- регулярний перегляд і оцінка технологій, методик навчання та виховання учнів, які використовуються у школі, їх адаптування до умов вищої школи з метою забезпечення принципу наступності;
- передбачення кризових станів, психологічних бар'єрів на шляху до забезпечення якості і розробка дослідницьких процедур, технік і методів, превентивних заходів для їх уникнення.

5. Економічний:

- розробка програми нарощування економічного потенціалу якості освіти та управління економікою якості на різних рівнях управління;
- планування капіталовкладень у забезпечення якості освіти (затрати на функціонування, премії викладачам-дослідникам, навчання персоналу, вивчення попиту та запитів споживачів освітніх послуг, діагностування та вимірювання окремих педагогічних об'єктів при допомозі незалежних експертів);
- співпрацю та взаємне інформування у галузі міжнародної співпраці щодо фінансового забезпечення якості освіти.

М. Шаповал підкреслює, що при плануванні заходів щодо управління якістю варто зважати на такі фактори: більш висока якість обходиться дорожче; акцент на якість веде до зменшення продуктивності праці; на якість впливає культура праці; якість може бути забезпечена лише добре організованим контролем [17, с. 34-35].

Висновки. Аналіз публікацій з проблем управління якістю у сфері вищої освіти дозволяє зробити висновок, що досліджувана проблема продовжує цікавити

науковців з точки зору можливостей упорядкування відомих здобутків та пошуку нових концептуальних ідей. Практика управління вищими навчальними закладами стане більш ефективною завдяки структуруванню головних концептів забезпечення якості освіти через інтеграцію методологічних орієнтирів та операційних завдань практичної діяльності у сфері управління вищими навчальними закладами. Таким чином, кожний із запропонованих концептів (методологічний, педагогічний, управлінський, економічний) дозволяє у системі управління якістю вищої освіти виокремити орієнтири для розширення сфери наукового та практичного знання з метою підготовки конкурентоспроможного фахівця на ринку праці.

Реальний ефект модернізації вищої освіти буде отриманий, якщо у перспективі досліджуватиметься такий спектр проблем: встановлення оптимальності у балансі між потребами системи управління якістю вищої освіти та можливостями їх державної підтримки; розвиток методологічного знання щодо системи управління якістю у дескриптивній (описовій) та прескриптивній (нормативній) формі; розробка та обґрунтування критеріїв якості вищої освіти та технологій оцінювання ефективності системи управління якістю.

Література

1. Адаптивне управління: сутність, характеристика, моніторингові системи : колективна моногр. / Г. В. Єльнікова, Т. А. Борова, О. М. Касьянова [та ін.] ; за заг. ред. Г. В. Єльнікової. – Чернівці : Технодрук, 2009. – 572 с.
2. Гершунский Б. С. Прогностические методы в педагогике / Б. С. Гершунский. – К. : Вища школа, 1974. – 186 с.
3. Забезпечення якості освіти: теорія та практика: колективна монографія / під заг. ред. Н.В.Житник. – Дніпропетровськ: ІМА-прес, 2011. – 300 с.
4. Закон України Про вищу освіту // Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>
5. Кремень В. Г. Освіта і наука в Україні – інноваційні аспекти. Стратегія. Реалізація. Результати / В. Г. Кремень. – К. : Грамота, 2005. – 448 с.
6. Крымский С. Б. Эпистемология культуры: введение в общую теорию познания / С. Б. Крымский, Б. А. Парахонский, В. М. Мейзерский. – К. : Наук. думка, 1993. – 214 с.
7. Лукіна Т. Навчаємось управляти якістю освіти: міжнародний досвід складання систем індикаторів //Управління освітою. Шкільний світ. – 2004. – №24. – С.4-6.

8. Ляшенко О.І. Якість освіти як основа функціонування й розвитку сучасних систем освіти // Педагогіка і психологія. – 2005. – № 1(46). – С. 5-13.
9. Мацевич С.А. Методологические и научные подходы к управлению качеством образования / С.А. Мацевич // Кіраванне у адукації. – 2004. – №5. – С. 5-18.
10. Національна система забезпечення якості і взаємної довіри в системі вищої освіти (TRUST) // Режим доступу: <http://dovira.eu/ua/project.html>
11. Огнев'юк В.О. Проблеми та перспективи оцінювання якості української освіти // Моніторинг якості освіти: теорія та практика: матеріали Всеукраїнської наукової практичної конференції, 16-17 грудня 2009 р. С. 6-8.
12. Основи педагогічного оцінювання. Частина І. Теорія: навчально-методичні та інформаційно-довідкові матеріали для педагогічних працівників. /За заг. ред. І. Булах. – К.: Майстер-клас, 2005. – 96 с.; Ч. II. Практика. – 56 с.
13. Романенко Ю.А. Сучасне поняття «якість вищої освіти» // Режим доступу: http://virtkafedra.ucoz.ua/el_gurnal/pages/vyp161/romanenko_ju.a..pdf
14. Саух П.Ю. Сучасна освіти. Портрет без прикрас./ Ю.П. Саух. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2012. – 382 с.
15. Фомичев С.К., Старостина А.А., Скрябина Н.И. Основы управления качеством: Учебное пособие / С.К. Фомичев, А.А. Старостина – К.: МАУП, 2000. – 196 с.
16. Управление качеством образования: [практикоориентированная монография и методическое пособие]. – Изд. второе, перераб. и доп. / под ред. М.М. Поташника. – М.: Пед. об-во России, 2006. – 448 с.
17. Шаповал М.І. Менеджмент якості: Підручник / М.І. Шаповал. – К.: Т-во «Знання», КОО, 2003. – 475с. – (Вища освіта ХХІ століття).
18. Якісна освіта – запорука самореалізації особистості : [наук. вид.] / за заг. ред. С. М. Ніколаєнко, В. В. Тесленка. – К. : Пед. преса, 2007. – 176 с.

УДК: 377.3-057.17:33.02:008

Кузьмінська Леся,
*кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник
лабораторії технологій професійного навчання
ІПТО НАПН України,
м. Київ*

ПОЛІТИЧНА КУЛЬТУРА КЕРІВНИКА ПРОФЕСІЙНО- ТЕХНІЧНОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ: ОСНОВНІ СУПЕРЕЧНОСТІ ТА АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ

Анотація. У статті проаналізовано основні суперечності та актуальні питання розвитку політичної культури керівника професійно-технічного закладу, узагальнено змістовні положення та аспекти політичної культури як чинника ефективної управлінської діяльності керівника.

Ключові слова: політична культура, керівник професійно-технічного навчального закладу.

Аннотация. В статье проанализированы основные противоречия и актуальные вопросы развития политической культуры руководителя профессионально-технического заведения, обобщены содержательные положения и аспекты политической культуры как фактора эффективной управленческой деятельности руководителя.

Ключевые слова: политическая культура, руководитель профессионально-технического учебного заведения.

Abstract. The article analyzes the contradictions and topical issue so political culture head of vocational schools, generally substantive provision sand a spect so political culture as a factor of effective management of the head.

Keywords: political culture, the head of the vocational school.

Постановка проблеми. Соціальна динаміка сучасного українського суспільства переобтяжена безліччю складних соціальних

процесів і явищ, серед яких чільне місце займають питання формування управлінських еліт у різних системах, нового «європеїзованого» типу керівника з певним стилем соціальної поведінки, цінностей, стереотипів й іншими атрибутами управлінської культури XXI століття. Не є осторонь цієї динаміки й проблема розвитку політичної культури, політичної самосвідомості керівника професійно-технічного навчального закладу.

Враховуючи особливу напруженість сучасних суспільно-політичних умов розвитку українського суспільства, є нагальна потреба використання актуальних на сьогоднішній день теоретичних напрацювань, аналізу наукової інформації, застосування надійних, перевірених практикою, методів, за допомогою яких можливо достеменніше визначити природу, зміст і феноменологію політичної культури керівника професійно-технічного навчального закладу.

Актуальність дослідження та публікації щодо проблеми. Концептуальні засади політичної культури є предметом дослідження багатьох вчених (В. Андрущенко, М. Горлач, І. Дзюбко, В. Кремень, К. Левківський, М. Цюрупа, В. Ясинська та ін.). Проте проблема політичної культури керівника професійно-технічного закладу залишилася поза увагою науковців.

Аналіз основних суперечностей та актуальних питань розвитку політичної культури керівника професійно-технічного закладу, узагальнення змістовних положень та аспектів політичної культури як чинника ефективної управлінської діяльності керівника.

Виклад основного матеріалу. Управлінський процес у системі професійно-технічної освіти протікає у площині взаємодії політики і культури. В умовах «заполітизованості» соціуму, істотних змін ідеології й змісту культури, соціально-значущих орієнтирів, ігнорування ролі

політичних цінностей в управлінській культурі керівника навчального закладу взагалі, й професійно-технічного зокрема, означає заздалегідь політичну десоціалізацію – відчуження від суспільно-політичних норм, втрату політичної позиції, труднощі в соціальній самоідентифікації та професійній самореалізації тощо.

Сьогодні в країні налічується близько 1200 закладів професійно-технічної освіти. З огляду на реформу місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні в кожній області будуть створені спеціальні ради, до яких увійдуть представники або керівники професійно-технічних закладів, місцевої влади, місцевого бізнесу та промисловості. Представники спеціальних рад визначатимуть, які професії потрібно розвивати в регіоні, й матимуть повноваження об'єднувати, оптимізувати професійно-технічні заклади, розпоряджатися їх майном, а головне, нести відповідальність перед місцевими громадами та мешканцями області. За таких реформ роль політичної культури керівника ПТНЗ набуває особливої значущості.

Зв'язок політики й управлінської діяльності керівника навчального закладу залежить від об'єктивних тенденцій самої політики, її впливу на основні сфери життєдіяльності суспільства, що позначається на суб'єктах управління, на їх політичній свідомості, політичній культурі.

Політична культура є цілком самостійним складним явищем, що має особливу соціальну природу, специфічні закони виникнення і функціонування. Як показує історичний розвиток, політика завжди впливала і продовжує впливати на всю культуру у всіх формах і проявах. Отже, істотний акцент в управлінській діяльності керівника ПТНЗ має бути спрямований не лише на культуру взагалі (освіта, кваліфікація та ін.), а й на її ідейно-політичний аспект.

Водночас є й інші позиції стосовно взаємовпливу політики, культури й управлінської діяльності. Візьмемо до уваги той факт, що набуває певної популярності в становленні нової управлінської парадигми, – концептуальна дилема у необхідності деполітизації-політизації механізмів управління, подолання суперечностей яких відбувається за допомогою морально-ціннісних й професійно-етичних принципів.

Сучасна політична наука чітко фіксує факт суперечності: з одного боку наголошується на необхідності деполітизації механізмів управління, а з іншого – реально переважає тенденція їх політизації. Долається дана суперечність за рахунок певних моральних принципів і більш чіткого уявлення керівниками меж своїх управлінських можливостей.

На управлінській культурі керівника ПТНЗ дана суперечність відбивається наступним чином: частина керівників є активними прихильниками державної політики, чим безумовно підсилюють тенденцію політизації керівництва ПТНЗ, а інша частина – деполітизована й зосереджена на «технічних» аспектах управління. Обидва типи політичної поведінки чітко простежуються й у кар'єрній технології управління ПТНЗ, почасти вибір лінії політичної поведінки обирає сам керівник, хоча об'єктивні чинники також можуть істотно вплинути на політичну поведінку й змістовну наповненість його політичної культури.

Сучасні концепції політичної культури з'явилися в середині ХХ століття і пов'язують початок цього процесу з діяльністю американської школи. У другій половині ХХ століття вчені акцентують увагу на діалозі різних культур, особливо культур різних цивілізацій та закритих і "вільних" суспільств. Зокрема, одним з перших, в 1956 році, американський

політолог Г. Алмонд визначає політичну культуру як сукупність індивідуальних позицій і орієнтацій учасників даної політичної системи. Це суб'єктивна сфера, що утворює підставу політичних дій і надає їм значення. Зазначені індивідуальні орієнтації, на думку американських учених, включають в себе кілька елементів: пізнавальну орієнтацію – істинне або хибне знання про політичні об'єкти та ідеї; афективну орієнтацію – почуття зв'язку, ангажованості, протидії і т.д. щодо політичних об'єктів; оцінну орієнтацію – судження й думки про політичні об'єктах, які зазвичай припускають використання стосовно до політичних об'єктів.

У даному визначенні виділяються дві характерні особливості. По-перше, політична культура розуміється як сукупність орієнтацій на політичну діяльність. По-друге, політична культура постає як структура орієнтації, в яку включені: знання про політичну систему, її функції, рішення і дії; почуття щодо політичної системи і політичних діячів (емоційні орієнтації); судження, думки і уявлення про політичну систему (оціночні орієнтації).

Дана концепція політичної культури пояснює той факт, що подібні за формою політичні системи та їх інститути в різних країнах функціонують по-різному. Крім того, зазначений підхід задає загальні об'єктивні критерії для порівняльних досліджень політичної поведінки в різних країнах.

Отже, політична культура – це історично обумовлена сукупність загальноприйнятих способів політичної взаємодії та правил і норм регулюють їх, що відображає соціальний досвід, традиції та інтереси соціальних суб'єктів у вигляді системи фундаментальних політичних цінностей, установок і моделей поведінки.

Дослідники виокремлюють політичну культуру управлінця, менеджера, керівника як культуру політичної групи інтересів. Цю групу інтересів вирізняють так і соціально-політичні позиції:

по-перше, керівники здебільшого зацікавлені у політичній та соціально-економічній стабільності суспільства;

по-друге, для політичної культури управлінця-керівника більш характерним є поміркована позиція, яка заперечує надмірний активізм чи, навпаки, повну аполітичність у соціально-політичних питаннях, здебільшого це культура підданського типу, оскільки у стабільному суспільстві добробуту патріархальні та підданські позиції врівноважують активність і політичну участь інших громадян;

по-третє, для менеджера-керівника властиве ототожнення політики з державною політикою, так званий етатизм.

Політична культура керівника ПТНЗ функціонує не як ізольована складова його управлінської культури, а є невід'ємною складовою його загальної культури. Політична культура обумовлена: ціннісними уявленнями про політичні явища і втіленими на практиці сукупністю норм, правилами поведінки, стилем управлінської діяльності як учасника суспільно-політичного процесу. Політична культура розкриває рівень освоєння загальновизнаних зразків політичної діяльності і політичного мислення, досвіду і традицій. Основним механізмом відтворення та реалізації політичної культури керівника є його успішна управлінська діяльність, перетворення суспільного багатства знань, ціннісне примноження національних традицій.

Отже, сутністю політичної культури є сукупність політичних знань, індивідуальних позицій, орієнтацій, цінностей і дій керівника ПТНЗ як суб'єкта політичного життя суспільства. Політична культура, як й інші типи культур, передається від покоління до покоління і позаяк

в якості своїх структурних елементів включає в себе культуру політичної свідомості, культуру політичної поведінки, політичний досвід, стереотипи, ідеї, політичні символи, політичну соціалізацію.

Політична культура є динамічним утворенням, оскільки залежить від конкретних умов функціонування політичної сфери держави, зокрема політичного режиму здійснення влади. З одного боку, політичний режим нормально функціонує за умов відповідності його характеристик домінуючій політичній культурі, а з іншого – політична культура правлячих партій, еліт та лідерів обґрунтовує для себе та інших доцільність функціонування саме такого владного режиму у даному соціокультурному середовищі.

Характерні риси політичної культури керівника ПТНЗ полягають у тому, що вона:

- характеризує його політичну свідомість і політичну поведінку як суб'єкта політичного життя
- фіксує і закріплює стабільні сторони політичного досвіду;
- є продуктом природно-історичного розвитку суспільства і держави.

Політична культура керівника ПТНЗ виконує певні функції:

- адаптації та соціалізації – через залучення до навичок політичної поведінки;
- ідентифікації, реалізуючи потреби приналежності до спільноти, групи;
- орієнтації, пояснюючи зміст політичних явищ;
- інтеграції, спрямованої на збереження цінностей;
- комунікації, здійснюючи взаємодію суб'єктів та інститутів на основі політичних стереотипів, архетипів і символів.

Виявлення специфіки культури управлінської діяльності керівника ПТНЗ, що формується під впливом політичних чинників та їх впливом на поведінкові практики, передбачає розуміння власне відмінних рис сучасного українського суспільства: соціальну структуру, систему державної влади, ідеологію, демографічні та міграційні процеси, доволі високий рівень демократизму у політичній культурі України у порівнянні з іншими пострадянськими країнами, відчуття «колективного несвідомого нації».

Здатність керівника ПТНЗ як суб'єкта політичної культури до творення, організації, управління та іншої діяльності значною мірою зумовлена такими обставинами. 1. Суб'єктивні здібності, що визначають здатність впливати на політичний процес, а саме: знання, вміння діяти, послідовність діяльності, мотивація, емоційний стан, воля та ін. 2. Об'єктивні можливості для політичних дій (досягнутий рівень особистісної зрілості, наявність зрілого політичного середовища та ін.).

Відповідно до класичної класифікації типів політичної культури (Г. Алмонд і С. Верба) на основі аналізу різноманітних видів політичних орієнтацій керівники ПТНЗ можуть бути прибічниками трьох «чистих типів» політичної культури: патріархального, підданського й активістського.

Представники патріархальної політичної культури характеризуються слабким інтересом до політичного життя. Представники підданської політичної культури відрізняються сильною орієнтацією на політичну систему та результати її діяльності, але слабкою орієнтацією на активну участь в функціонуванні політичної системи. Представники активістської політичної культури— активно зацікавлені не тільки тим, що їм дасть політична система, політичне

життя, але також і тим, що вони можуть відіграти активну роль у політичному житті.

Водночас керівник ПТНЗ може бути й прибічником певної політичної субкультури – політичної культури окремих соціальних верств, груп, політичні уявлення, установки, ідеї, цінності і поведінка яких значно відрізняються від домінуючих у суспільстві. «Кожна політична субкультура включає в себе і те загальне, що характеризує домінуючу в суспільстві політичну культуру, і те специфічне, що відрізняє дану субкультуру. Її особливості обумовлені відмінностями суспільних груп в економічній і соціальній структурі, відмінностями за етнічною, расовою, релігійною, освітньою та іншими ознаками» [4, с. 110].

Висновки. Отже, управлінська діяльність має суб'єктивний характер й обумовлюється об'єктивними закономірностями – соціополітичними чинниками. Політична культура керівника ПТНЗ за своїми змістовними, структурними і функціональними особливостями характеризує рівень політичного мислення, самосвідомості, оціночних орієнтацій. Політична культура є невід'ємною частиною загальної і управлінської культури керівника, впливає на форми, методи і зміст управлінської діяльності, визначає стратегію розвитку професійно-технічного закладу на ринку освітніх послуг.

Література

1. Горлач М.І. Політологія: наука про політику [Текст] : підручник [для студ. вищ. навч. закл.] / М.І. Горлач, В.Г. Кремень. — К.: Центр учбової літератури, 2009. — 840с.

2. Основи сучасної політології: підручник / М.В. Цюрупа, В.С Ясинська; Київ. держ. акад. вод. трансп. ім. Гетьмана Конашевича-Сагайдачного. — К. : Кондор, 2009. — 354 с.
3. Політологія: Підручник І. С. Дзюбка, К. М. Левківський, В. П. Андрущенко та ін.; За заг. ред. І. С. Дзюбка, К. М. Левківського. — 2-ге вид., випр. і допов. — К.: Вища шк., 2001. — 415 с
4. Фарукшин М. Х. Політична культура суспільства / М.Х. Фарукшин // Соціально-політичні науки. - 1991. - № 4. — С. 110–113.

Федоренко Наталія
*Кандидат соціологічних наук,
доцент кафедри педагогіки та психології
КНЕУ ім.В.Гетьмана
М.Київ*

ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ВИЩІЙ ШКОЛІ ЯК ШЛЯХ НАБУТТЯ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ У МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ

Анотація: У статті розкрито особливості впровадження інноваційних технологій навчання в освітній процес вищої школи та зазначено їх вплив на набуття професійних умінь та навичок у студентів. У роботі також ілюструються результати особистого дослідження щодо ефективності використання тренінгових та мультимедійних технологій в навчальному процесі вищої школи на прикладі ДВНЗ «Київський національний економічного університет імені В. Гетьмана».

Ключові слова: інноваційне навчання, інноваційні технології у вищій освіті, студентська молодь, тренінгові технології, мультимедійні інформаційні технології.

Аннотация: В статье раскрываются особенности формирования профессиональных умений и навыков студентов с помощью инновационных технологий. В работе также иллюстрируются результаты авторского исследования касательно эффективности использования тренинговых и мультимедийных технологий в учебном процессе на примере ИВУЗ «Киевский национальный экономический университет им. В.Гетьмана».

Ключевые слова: инновационное обучение, инновационные технологии в высшем образовании, студенческая молодежь, тренинговые технологии, мультимедийные информационные технологии

Abstract The article presents the particularity of the implementation of innovative education technologies to the educative process in higher education and states its impact on formation of professional skills and habits of future professionals. The article also describes the results of personal research on the utilization efficiency

of training and use of multimedia technologies during higher education using the example of PHEI Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman.

Keywords: innovative education, innovative technologies in higher education, students, training technologies, multimedia information technologies.

Постановка проблеми. Сьогодні вищі навчальні заклади намагаються готувати мобільних, контактних, впевнених, оперативних, відповідальних, інноваційних та всебічно розвинених спеціалістів, які зможуть швидко адаптуватися до умов сучасного ринку праці. Водночас студенти бажають отримати вищу освіту, яка зможе дати не тільки базові економічні знання, а й певні вміння та навички, що допоможуть їм швидше зорієнтуватися в їх роботі та краще проявити себе. Формулюючи список основних вимог, які сучасні керівники фірм пред'являють до випускників вузів при прийомі на роботу, можна виділити наступні: вища освіта, престижний ВНЗ, «гарний» диплом, практичний досвід роботи у відповідній області діяльності, уміння працювати в Інтернеті, знання іноземної мови, бажання працювати. Також роботодавці наголошують на певних особистісних якостях та вміннях, які мають бути сьогодні у молодого фахівця: відповідальність, дисциплінованість, креативність, ініціативність, цілеспрямованість, наполегливість, порядність, різнобічність інтересів, активна життєва позиція, бажання працювати на результат, професіоналізм. Необхідними є також вміння ефективно спілкуватися у колективі, презентувати себе та результати своєї роботи, вміння переконувати співрозмовника та відстоювати свою точку зору, вміння вирішувати складні ситуації, швидко адаптуватися до нових умов та знаходити вірні рішення, вміння організовувати роботу та працювати у команді.

Актуальність дослідження та публікації щодо проблеми. Впровадження інноваційних технологій в навчальний процес вищої школи описали в своїх роботах П.Сауха, М.Артюшина, Н.Бутенко, Г. Ковальчук, Д. Вертипорох, Г. П'ятакова, Н. Заячківська, І.Дичківська та ін.

Більшість дослідників М.Артюшина [14], П. Сауха [10], Козлова [12], І.Дичківська [8] розуміють під інноваційним навчанням процес і результат такої навчальної діяльності, що стимулює інноваційні зміни в культурі та соціальному середовищі. Інноваційне навчання орієнтоване на формування готовності особистості до динамічних змін у соціумі за рахунок розвитку здібностей до творчості, різноманітних форм мислення, а також здатності до співробітництва з іншими людьми.

Одними із інноваційних технологій навчання у вищій школі є: тренінгові технології та мультимедійні інформаційні технології, що базуються на програмних продуктах самого широкого призначення. В статті ми детально розглянемо особливості впровадження в навчальний процес саме цих технологій.

Останнім часом впровадження тренінгових технологій в освітній процес стало предметом численних публікацій. Сутність і поняття, різновиди, елементи та інші аспекти тренінгового навчання широко представлені в роботах зарубіжних фахівців [1, 2, 4, 13, 16]. Аналізом концептуальних положень тренінгу займалися Р. Бакли, Д.Кейпл [2], теоретичні та методичні основи групового тренінгу описали І. Вачков, С. Дерябо [4]. Технології соціально-психологічних тренінгів описували в своїх роботах Г. П'ятакова і Н. Зайчківська [15]. Тренінгові технології навчання з економічних дисциплін, бізнес-тренінги для економістів, тренінги для формування управлінських компетенцій висвітлені в роботах вітчизняних фахівців: Н. Бутенко [3; 17; 18], О. Герасименко [3], А. Черпак [18], Г. Ковальчук [17], М. Артюшиної [17].

Використання мультимедійних технологій у навчальному процесі вищої школи вивчали такі науковці, як: Д. Вертипорох [5], Л.Исак [11], Л.Грущенко [7] та інші. У своїх роботах автори розкривають методологічні аспекти організації тренінгових форм навчання у процесі економічної освіти, розглядають особливості організації бізнес-тренінгів, описують теоретико-методичні аспекти щодо організації та проведення управлінських тренінгів; досліджують мультимедійні технології у навчанні та аналізував дидактичні

Протокол засідання Вченої ради № 9 від 28 вересня 2015 року

умови застосування мультимедійних технологій у навчальному процесі вищого навчального закладу. Однак практично поза увагою фахівців залишається питання ефективного впровадження інноваційних технологій в навчальний процес.

Метою даної статті є аналіз впровадження інноваційних технологій в навчальний процес та виявлення пріоритетних технологій освітньої діяльності вищої школи, що спрямовані на формування професійних вмінь та навичок у майбутніх фахівців з ціллю підвищення їх конкурентоспроможності на ринку праці; дослідження питання необхідності та ефективності впровадження інноваційних технологій в процес навчання у ВНЗ. Аналіз особливостей сприйняття інноваційних технологій студентами та можливостей впровадження інноваційних технологій в навчальний процес.

Виклад основного матеріалу. Важливе значення в процесі формування професійних вмінь та навичок та швидкої професійної адаптації молоді відіграють інноваційні технології навчання. Інновації в освіті – це процес творення, запровадження та поширення в освітній практиці нових ідей, засобів, педагогічних та управлінських технологій, у результаті яких підвищуються показники (рівні) досягнень структурних компонентів освіти, відбувається перехід системи до якісно нового стану. Слово «інновація» має багатомірне значення, оскільки складається з двох форм: власне ідеї та процесу її практичної реалізації [9, с. 338]. Отже, інновація освіти – цілеспрямований процес часткових змін, що ведуть до модифікації мети, змісту, методів, форм навчання й виховання, адаптації процесу навчання до нових вимог. Інноваційне навчання як сучасна стратегія зорієнтоване на глибокі зміни в освіті [6, с. 403].

Останнім часом тренінг як засіб адаптації молодшої людини до професійної діяльності отримав широке визнання. Термін «тренінг» має низку значень: навчання, виховання, тренування. Наприклад, Ю. Ємельянов розглядає тренінг як групу методів, спрямованих на розвиток здібностей до навчання та оволодіння будь-яким складним видом діяльності [14, с. 246] Тренінг

Протокол засідання Вченої ради № 9 від 28 вересня 2015 року

визначається і як засіб перепрограмування моделі управління поведінкою та діяльністю, що вже існує в людині. На відміну від традиційних, тренінгові форми навчання повністю охоплюють весь потенціал людини: рівень та обсяг її компетентності (соціальної, емоційної та інтелектуальної), самостійність, здатність до прийняття рішень, до взаємодії тощо. Знання на тренінгу не подаються у готовому вигляді, а стають продуктом активної діяльності самих учасників. У центрі уваги – самостійне навчання учасників та інтенсивна взаємодія. Відповідальність за результативність навчального процесу несуть однаковою мірою як викладач, так і кожний учасник тренінгу.

На думку російської дослідниці П. Бавіної «тренінгові технології» - це спеціально організовані й розгорнуті у часі процедури навчання, під час яких реалізується уся система взаємозв'язків між цілями, задачами, змістом, ігровими та неігровими інтерактивними методами навчання, а також система зворотного зв'язку і корекції. Це технології, які доцільно розглядати у контексті діяльнісного навчання, вони спираються на основні принципи ігрового моделювання (вправи, асоціації, спілкування, досягнення очікуваних результатів тощо), а головне, є збалансованими за рахунок традиційних та нетрадиційних імітаційних методів навчання [1, с. 15]. Слід зазначити, що тренінгові технології є важливою складовою інтерактивного навчання. Спілкування учасників у ході тренінгу охоплює дві складові: зміст і процес. Зміст тренінгу – це тематика, що вивчається під час роботи. Процес тренінгу – це те, як взаємодіють учасники тренінгу під час навчання, яку атмосферу створюють, які ролі відіграють, як впливають один на одного. Ефективність процесу тренінгу залежить від методів тренінгу.

З метою подальшого дослідження питання необхідності та ефективності впровадження інноваційних технологій в процес навчання, автором у 2014 році було проведене опитування студентів 3-го курсу кредитно-економічного факультету Київського національного економічного університету імені В. Гетьмана стосовно їхнього ставлення до тренінгових технологій. В рамках Протокол засідання Вченої ради № 9 від 28 вересня 2015 року

дослідження було опитано 50 респондентів, при цьому завдання створити репрезентативну вибірку не ставилося.

Дослідження було направлено на висвітлення наступних питань: виявлення ставлення студентів до тренінгових технологій; позитивні та негативні сторони використання тренінгових технологій у навчальному процесі; які елементи тренінгових технологій найчастіше використовуються викладачами університету; позитивні та негативні сторони використання засобів мультимедіа та мультимедійних презентацій у навчальному процесі; дієвість та результативність використання тренінгових технологій і засобів мультимедіа у навчальному процесі.

Як і очікувалося, впровадження тренінгових технологій у процес навчання сприймається студентами дуже позитивно. Принаймні на запитання: «Як Ви вважаєте, чи потрібно використовувати тренінгові технології навчання у ВНЗ?» 100 % респондентів відповіли – так. Серед основних причин такого ставлення студентів, згідно думки респондентів, можна виділити те, що використання тренінгових технологій на заняттях зацікавлює предметом (66%), забезпечує зв'язок теорії та практики (64%) та активізує навчально-пізнавальну діяльність студентів (58%). До позитивних сторін впровадження тренінгових технологій в навчальний процес респонденти включили: можливість залучити до процесу навчання всіх студентів (30%) і можливість ознайомитися з новим матеріалом на практиці (30%).

На питання про результативність використання тренінгових технологій у навчальному процесі відповіді розподілилися таким чином. З тим, що тренінгові технології сприяють закріпленню нових знань та формуванню вмінь і навичок погодилося (86%) студентів, 60% респондентів вважають, що використання тренінгових технологій у навчальному процесі допомагає студентам самореалізуватися і розкрити свій творчий потенціал. В той же час, на думку студентів, вагомими є такі результати використання тренінгових технологій, як формування вміння працювати в команді (42%) та вміння

Протокол засідання Вченої ради № 9 від 28 вересня 2015 року

ефективно і швидко вирішувати поставлені завдання (22%), що сприяє інтенсивності навчання, результат якого досягається завдяки власній активній роботі студентів. Отже, тренінгові форми мають низку переваг перед іншими формами організації навчання і можна констатувати, що на даний момент існує потреба як студентів, так і викладачів у подальшому впровадженні та розширенні сфери використання названих технологій в навчальному процесі.

Щодо використання тренінгових технологій викладачами КНЕУ імені В. Гетьмана близько 70% студентів зазначили, що викладачі на заняттях використовують окремі елементи тренінгових технологій. На думку 88% респондентів найчастіше на заняттях викладачі використовують дискусію. Дискусія – це метод, який дозволяє викладачу реалізувати цілий комплекс навчальних цілей. Під час дискусії студенти вчаться пропонувати і обговорювати ідеї, припущення, відстоювати різні точки зору, доводити і обґрунтовувати певні позиції, погляди, підходи, вказувати переваги і недоліки застосування різних методів, всебічно аналізувати проблему і приймати певні рішення. Більшість респондентів (66%) вважають, що достатньо часто та ефективно на практичних заняттях викладачами університету використовуються кейси. Кейси допомагають викладачу не тільки наблизити навчання до життя, а й навчити студентів описувати, характеризувати, порівнювати, класифікувати певні ситуації і способи їх вирішення, описувати причини і наслідки їх виникнення, аналізувати і оцінювати різні способи дій, вказувати типові помилки, пропонувати, обґрунтовувати та обирати доцільні способи вирішення ситуацій. Активно використовується викладачами на заняттях і мозковий шторм (36%). Цей метод допомагає викладачам спрямовувати студентів на розв'язання складних проблем, пошук кращої відповіді на запитання, оптимального вирішення ситуації. Також на практичних заняттях організовуються і проводяться навчальні ігри: рольові ігри (24%) та ділові ігри (22%). Ігри викликають значну активність студентів, оскільки ті заохочуються можливістю отримати за виконання певного завдання якогось

Протокол засідання Вченої ради № 9 від 28 вересня 2015 року

значущого результату (виграшу, перемоги, винагороди). Викладачі висувують досить велику кількість класифікацій навчальних ігор. Найбільш узагальнено всі навчальні ігри розподіляються на рольові (гра-драматизація, розігрування ролей чи рольове проектування) та ділові (імітаційно-моделююча чи професійна). Сама по собі гра містить значний мотиваційний потенціал, хоч додатково викладач може стимулювати активну участь оцінками.

За відповідями 30% студентів викладачі КНЕУ імені В.Гетьмана не лише використовують окремі елементи тренінгових технологій, а й проводять частину практичних занять у формі тренінгів. Отже, в навчальному процесі вищої школи використання тренінгів і окремих тренінгових форм і методів стає все більш поширеним. Ці форми і методи допомагають студентам не тільки швидко та ефективно оволодіти необхідними теоретичними знаннями, а й формують у студентів необхідні їм уміння і навички інтерактивної взаємодії.

Також було з'ясовано, на заняттях з яких предметів найбільш доцільно використовувати тренінгові технології. Більшість респондентів (64%) вважають, що тренінгові технології можливо використовувати на заняттях з будь-яких дисциплін. Доцільним використовувати тренінгові технології при вивченні психологічних та педагогічних дисциплін вважають 32% і 4% респондентів обрали економічні дисципліни. На думку респондентів активна робота у команді, опрацювання кейсів, рольові ігри – все це, допомагає не лише швидко та ефективно засвоїти теоретичний матеріал, а й створити творчий настрій на занятті.

Сьогодні у систему освіти активно впроваджуються інформаційні технології, що базуються на програмних продуктах самого широкого призначення. У навчальних закладах успішно застосовуються різні програмні комплекси які відносно доступні (текстові й графічні редактори, засоби для роботи з таблицями й підготовки комп'ютерних презентацій), так і складні, часом вузькоспеціалізовані (системи програмування, системи керування базами даних, пакети символічної математики й статистичної обробки даних).

Протокол засідання Вченої ради № 9 від 28 вересня 2015 року

Інформаційні технології навчання вже важко уявити без технологій мульти-медіа – об'єднання кількох засобів подання інформації в одній комп'ютерній системі: тексту, звуку, графіки, мультиплікації, відео, ілюстрацій (зображень), просторового моделювання. Інші форми мульти-медіа, такі як подання інформації у вигляді слайдів і магнітного запису, інтерактивне відео та відеопродукція використовуються уже певний час в ВНЗ. Технологічний процес та розвиток комп'ютерної техніки зробили можливою одночасну презентацію інформації у вербальній та невербальній формах. Завдяки цьому учасники навчального процесу можуть опановувати складними системно-структурними явищами тієї чи іншої галузі знання у мульти-медійному середовищі, що використовує можливості комп'ютерної анімації і спирається на внутрішню модальність конкретного індивіда.

Однією з беззаперечних переваг засобів мульти-медіа є можливість розроблення на їх основі інтерактивних комп'ютерних презентацій, які можна використовувати при розробці та презентації групових проєктів по різних предметах. Презентація – це набір послідовно змінюючих одна одну сторінок – слайдів, на кожній з яких можна розмістити будь – який текст, малюнки, схеми, відео – аудіо фрагменти, анімацію, 3D – графіку, використовуючи при цьому різні елементи оформлення. Вони не вимагають особливої комп'ютерної підготовки студентів та активно залучають їх до співпраці. Використання інформаційних мультимедіа-технологій у системі освіти дозволяє розвивати творчий і інтелектуальний потенціал студента та його здібності, що вкрай необхідно йому як майбутньому фахівцю для швидкого та ефективного адаптування на ринку праці. Для цього викладачі використовують завдання по розробці мультимедійних групових студентських проєктів. Це сприяє: розкриттю, збереженню та розвитку індивідуальних здібностей студентів, належного кожній людині унікального сполучення особистих якостей; формуванню у студентів пізнавальних можливостей, прагнення до самовдосконалення; забезпеченню комплексності вивчення явищ дійсності,

Протокол засідання Вченої ради № 9 від 28 вересня 2015 року

безперервності взаємозв'язку між гуманітарними, технічними науками та мистецтвом; постійному динамічному оновленню змісту, форм та методів навчальних процесів. Мультимедійна інформація відрізняється чіткістю, лаконічністю, доступністю. У процесі роботи з нею студенти вчаться аналізувати, висловлювати власну думку, вдосконалюють уміння працювати на комп'ютері. Якщо застосування мультимедійних технологій добре продумане, заняття буде образним, наочним, цікавим, життєвим, дозволить розвивати уміння учнів працювати в парах і групах. Викладачами кафедри педагогіки та психології з 2006 р. були створені і постійно оновлюються мультимедійні лекційні курси з дисциплін психолого-педагогічного циклу за допомогою MS Power Point. Ці курси представляють собою комплекс мультимедійних презентацій, які складені відповідно чинних програм з дисциплін циклу. Проведення лекцій при комплексному застосуванні традиційних та мультимедійних технологій забезпечує набуття студентами не тільки глибоких та міцних знань, а й вміння розвивати інтелектуальні, творчі здібності, самостійно набувати нових знань та працювати з різними джерелами інформації.

Аналізуючи результати опитування студентів у 2014 р. щодо впровадження мультимедійних технологій у процес навчання, ми виділили наступні позитивні тенденції: 72% респондентів вважають, що мультимедійні технології привертають увагу студентів до навчального процесу, 68% респондентів відповіли, що мультимедійні засоби допомагають краще сприймати теоретичний матеріал, на думку 46% респондентів ці технології підвищують рівень ефективності засвоєння теоретичного матеріалу, 42% вважають, що за допомогою мультимедійних технологій викладач може створювати позитивний емоційний клімат на занятті, що посилює ефективний зворотній зв'язок з викладачем і на думку 26% студентів використання інноваційних технологій зміцнює авторитет викладача як творчої особистості.

Для того, щоб сформувати у студентів вміння працювати з інноваційними технологіями, їм пропонуються вибіркові навчальні завдання, які спонукають їх самостійно створювати власні мультимедійні презентації. Така самостійна робота допомогла 76% респондентів сформувати вміння щодо роботи з мультимедійними технологіями, 70% вважають, що ця робота підвищила рівень ефективності засвоєння теоретичного матеріалу, ці завдання допомогли 66% респондентів розкрити їх творчий потенціал. На думку 28% опитаних завдання пов'язані з мультимедійними технологіями активізують пізнавальну діяльність і сприяють розширенню кругозору. Така самостійна робота допомагає студентам у формуванні необхідних їм професійних вмінь: вміння працювати з мультимедійними технологіями, презентувати свою роботу та вміння працювати в команді.

Аналізуючи негативні сторони використання інноваційних технологій можна виділити наступні проблеми. По-перше, щодо мультимедійних технологій, ми звернули увагу, що більшість респондентів 76% вказали на те, що застаріла техніка і непідготовлені аудиторії роблять такі заняття неефективними. Ці дані інформують нас про те, що можна ефективно впроваджувати інноваційні технології лише при створенні такої матеріальної бази в університетах, яка дасть можливість проводити такі заняття на належному рівні не лише професійному, а й матеріально-технічному. Також 32% студентів вважають, що створення мультимедійних презентацій потребує професійного підходу, тому що не професійно створені мультимедійні презентації не допомагають в ефективній передачі лекційного матеріалу – 8% вважають, що вони не сприяють концентрації уваги, на думку 4% такі презентації відволікають і заважають запам'ятовувати теоретичну інформацію. По-друге, щодо труднощів, які виникають при використанні тренінгових технологій у навчальному процесі на думку 70% респондентів викладачу складніше оцінювати результати командної роботи; 36% респондентів вважають, що навчальну роботу на тренінгах складніше організувати і 12%

Протокол засідання Вченої ради № 9 від 28 вересня 2015 року

респондентів вважають, що ігрова атмосфера на заняттях може формувати у студентів несерйозне відношення до навчання.

Результати опитування підтверджують думку про те, що використання інноваційних технологій потребує від викладачів вищої школи не тільки професійних знань і досвіду, а й певних умінь та навичок щодо ефективного впровадження цих технологій у процес навчання. З ціллю розвитку та удосконалення таких вмінь в КНЕУ ім. В. Гетьмана організовані спеціальні тренінг-курси для викладачів: «Формування психолого-педагогічної компетентності викладачів», «Психолого-педагогічні аспекти реалізації сучасних методів навчання у вищій школі», «Тренінгові технології навчання з економічних дисциплін». На цих курсах досвідчені викладачі кафедри психології і педагогіки та інших кафедр проводять тренінги для викладачів університету, які допомагають сформувати необхідні їм професійні уміння та навички щодо впровадження інноваційних технологій в навчальний процес.

В своїх тренінг-програмах фахівці КНЕУ ім.В.Гетьмана пропонують для впровадження не тільки цікаві інноваційні методи для групової роботи: матриці прийняття рішень, баскет-метод, експертні групи, метод номінальних груп, створення метаплан-карти, а й методики, які можуть поєднувати разом тренінгові і мультимедійні технології. До таких інновацій можна віднести – відеотренінг. Така методика роботи ефективно доповнює та підкріплює сприймання нової інформації та її аналіз. Зазвичай його використовують після усного виступу викладача, в якому подано суть та основні положення теми. Фрагменти відеозапису також можуть слугувати як ілюстрації у процесі міні-лекції. Виняткову ефективність має формування нового досвіду слухачів за допомогою відеозаписів. [17, с. 82-86]

Висновки. Сьогодні вищі навчальні заклади намагаються готувати мобільних, контактних, впевнених, оперативних, відповідальних, інноваційних та всебічно розвинених спеціалістів, важливе значення надається впровадженню інноваційних технологій навчання, популярними серед яких є

Протокол засідання Вченої ради № 9 від 28 вересня 2015 року

мультимедійне навчання, навчання із залученням інтерактивних методик, навчання за технологією тренінгу, імітаційна технологія та ін. Тренінгові технології навчання охоплюють різноманітні методи та прийоми. Тренінг допомагає в організації і проведенні навчального процесу, створює комфортні умови для співпраці викладачів і студентів. Тренінг допомагає формуванню багатьох адаптаційних умінь та навичок: організації позитивної міжособистісної взаємодії у спільноті, умінь критичного і творчого мислення у процесі вирішення професійних завдань, умінь аналізу і вибору доцільних дій у складних ситуаціях; навичок роботи у команді. Використання інформаційних мультимедійних технологій у системі освіти дозволяє розвивати творчий і інтелектуальний потенціал студента та його здібності, що вкрай необхідно йому як майбутньому фахівцю для створення успішної кар'єри. Проаналізувавши впровадження інноваційних технологій навчання у вищу освіту, ми показали, як сучасний ВНЗ не тільки допомагає сформувати у майбутніх фахівців необхідні їм професійні вміння та навички, а й намагається сформувати самостійну та ініціативну особистість молодого фахівця – активного агента процесів перетворення. Для цього необхідно і надалі працювати над розвитком проблемно-творчих, інноваційних технологій навчання та впроваджувати технології, які пов'язані зі спеціальною підготовкою студентів до успішної поведінки на ринку праці.

Література

1. Бавина П. А. Тренинговые технологии в формировании коммуникативной компетентности будущих менеджеров: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / П. А. Бавина. – Санкт-Петербург, 2006. – 26 с.
2. Бакли Р., Кэйпл Д. Теория и практика тренинга / Р.Бакли, Д. Кэйпл. – СПб.: Питер, 2002. – 352 с.
3. Бізнес-тренінги для економістів: навч. посіб./ Н. Ю.Бутенко, О. О. Герасименко, О. Ю. Гулевич. – К.: КНЕУ, 2007. – 280 с.

4. Вачков И. В., Дерябо С. Д. Окна в мир тренинга. Методологические основы субъектного подхода к групповой работе: учебное пособие / И. В. Вачков, С. Д. Дерябо. – СПб.: Речь, 2004. – 272 с.
5. Вертипорох Д. Дидактичні умови застосування мультимедійних технологій у навчальному процесі ВНЗ / Д. Вертипорох // Гуманізація навчально-виховного процесу. – Випуск LIX. – Слов'янськ. – 2012. – С. 82-90.
6. Волкова П. Педагогіка : посіб. / П. Волкова. – К. : «Академія», 2001. – 403 с.
7. Грущенко Л.М. Проблеми впровадження інформаційних технологій у вищих навчальних закладах / Л.М. Грущенко, Н.І. Федоренко // Вісник Львівського університету. Серія педагогічна. – Вип. 25. Частина 2. – Львів, 2009. – С. 133-140.
8. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології: Навчальний посібник/ І.М. Дичківська. – К.: Академвидав, 2004. – 352 с.
9. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; гол. ред. В. Г. Кремень. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 372 с.
10. Інновації у вищій освіті: проблеми, досвід, перспективи: монографія/ за ред. П. Ю. Сауха. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. Івана Франка, 2011. – 444 с.
11. Исак Л. Использование мультимедийных технологий в системе высшего образования: преимущества и недостатки / Л. Исак // Технологічна освіта: досвід, перспективи, проблеми. – 2010. – №6. – С. 105-118.
12. Козлова О. Г. Підготовка вчителя до інноваційної діяльності в системі післядипломної освіти: Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / О.Г. Козлова. - К., 1999. – 235 с.
13. Моносова А. Ж. Книга для бизнес-тренера: технологии и искусство / А. Ж. Моносова. – СПб.: Речь, 2008. – 250 с.
14. Організація навчального процесу в умовах інноваційного розвитку економічного університету: навч.-практ. вид. / [Л. О. Савенкова, Протокол засідання Вченої ради № 9 від 28 вересня 2015 року

М. В. Артюшина, Г. М. Романова та ін.]; за ред. М. В. Артюшиної, Г. М. Романової. – К.: КНЕУ, 2014. – 321 с.

15. П'ятакова Г. П., Зайчківська Н. М. Сучасні педагогічні технології та методика їх застосування у вищій школі: навч.-метод. посіб. для студентів та магістрантів вищої школи / Г. П. П'ятакова, Н. М. Заячківська. – Л.: Вид. центр ЛНУ імені Івана Франка, 2003. – 55с.
16. Сидоренко Е.В. Технологии создания тренинга. От замысла к результату / Е. В. Сидоренко. – СПб.: Изд-во «Речь»; ООО «Сидоренко и Ко», 2007. – 336 с.
17. Тренінгові технології навчання з економічних дисциплін: навч. посіб. / Г. О. Ковальчук, Н. Ю. Бутенко, М. В. Артюшина та ін., за ред. Г. О. Ковальчук. – К.: КНЕУ, 2006. – 320 с.
18. Тренінг управлінських компетенцій: навч. посіб. / Н. Ю. Бутенко, А. Є. Черпак. – К.: КНЕУ, 2011. – 444 с.

Палькевич Юлія

*кандидат економічних наук,
старший науковий співробітник
лабораторії технологій професійного навчання
Інституту професійно-технічної освіти
Національної академії педагогічних наук України
м. Київ*

МАРКЕТИНГОВЕ УПРАВЛІННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЮ ПТНЗ: ЕМПІРИЧНИЙ АСПЕКТ

Анотація. У статті розкрито сутність маркетингового управління в ПТНЗ через питання теорії і практики використання маркетингу як системи організації та управління різними суб'єктами ринкових відносин, концептуальні засади стратегії освітнього маркетингу, застосування маркетингових технологій в закладах освіти.

Особливу увагу приділено емпіричним результатам етапів дослідно-експериментальної роботи, проведеної ДПТНЗ «Роменське вище професійно-технічне училище» Сумської області щодо маркетингового управління у закладах ПТО, соціально-економічного ефекту від їх запровадження.

Зазначено, що напрями подальших розвідок лежатимуть у площині екстраполяції емпірично перевіреної системи маркетингового управління на інші ПТНЗ, їх адаптування та вдосконалення, в тому числі у напрямі диференціації і диверсифікації номенклатури надання освітніх послуг навчальними закладами ПТО.

Ключові слова: маркетинг, управління, професійно-технічний навчальний заклад, конкурентоспроможність.

Аннотация. В статье раскрыта сущность маркетингового управления в ПТУ через вопросы теории и практики использования маркетинга как системы организации и управления различными субъектами рыночных отношений, концептуальные основы стратегии образовательного маркетинга, применение маркетинговых технологий в учебных заведениях.

Особое внимание уделено эмпирическим результатам исследования маркетингового управления в ДПТНЗ «Роменское высшее профессионально-техническое училище» Сумской области, социально-экономическому эффекту от их введения.

Отмечено, что направления дальнейших исследований будут лежать в плоскости экстраполяции эмпирически проверенной системы маркетингового управления на другие ПТУ, их адаптации и совершенствования, в том числе в направлении дифференциации и диверсификации номенклатуры предоставления образовательных услуг учебными заведениями ПТО.

Ключевые слова: маркетинг, управление, профессионально-техническое учебное заведение, конкурентоспособность.

Abstract. The article reveals the essence of marketing management in VET through the theory and practice of using marketing as a system of organization and management of various subjects of market relations, conceptual foundations of educational marketing strategies, the use of marketing technologies in educational institutions.

Particular attention is paid to the results of empirical research in marketing management VET "Romny higher vocational school" Sumy region, socio-economic effect of their introduction.

Indicated that further research directions lie in the plane of the extrapolation of empirically proven system of marketing management to other vocational schools, their adaptation and improvement, including in the direction of differentiation and diversification of the range of educational services VET schools.

Keywords: marketing, management, vocational educational institution, competitiveness.

Постановка проблеми. Вважаємо, що в сучасних умовах особливу увагу необхідно приділяти саме освітньому маркетингу як перспективному і унікальному явищу, яке сприяє розвитку таких педагогічних основ управління ПТНЗ як підвищення їхньої конкурентоспроможності серед навчальних закладів різних організаційно-правових форм і напрямів, з різними спеціальностями, умовами конкурсного відбору, формами, методами і технологіями навчання, прагнучи залучити якомога більше учнів (студентів), зміцнити та вдосконалити матеріально-технічну базу навчального закладу.

Актуальність дослідження та публікації щодо проблеми.
Актуальність досліджень щодо маркетингового управління

конкурентоспроможністю ПТНЗ обумовлена, насамперед, сучасними економічними процесами, які вимагають від ПТНЗ бути рівноправними гравцями на ринках праці та освітніх послуг.

Науково-теоретичну основу маркетингових досліджень заклали у своїх працях Ф. Котлер, М. Портер. Питання теорії та практики використання маркетингу вивчалися багатьма вітчизняними та зарубіжними вченими, а саме: Г. Абрамшвілі, Г. Андрусенко, Л. Балабановою, А. Войчаком, С. Гаркавенко, Е. Голубковим, В. Кардашем, В. Прауде, А. Старостиною, О. Шпичаком та ін.

Елементи маркетингових технологій, що використовуються в освіті відображено в публікаціях Б. Братаніча, Н. Галетовой, С. Захаренкова, В. Золотова, М. Лукашенко, Г. Міщенко, Є. Оболенської, О. Панкрухина, Т. Сорочан, П. Третькова, М. Туберозової, Г. Федорова, Н. Шарай та ін.

Разом з тим, маркетинговому управлінню навчально-виробничою діяльністю ПТНЗ, необхідному для укріплення їх конкурентних позицій на ринках праці та освітніх послуг приділено недостатньо уваги. Тим більше важливою є ілюстрація досвіду проведеної дослідно-експериментальної роботи за темою «Педагогічні основи управління професійно-технічним навчальним закладом в умовах ринкової економіки» та ефективності одержаних результатів.

Виклад основного матеріалу. У науковій літературі існує значна кількість визначень маркетингу як невід'ємної частини управління економічним розвитком суб'єкта ринкових відносин в цілому та навчальним закладом зокрема.

Найбільш всеосяжним та повним є визначення маркетингу, надане Ф. Котлером як «соціального процесу, унаслідок якого окремі індивіди та групи отримують те, чого потребують і чого бажають на засадах створення та обміну одних товарів та вартостей на інші». Проте всесвітнього визнання набуло інше висловлювання Ф. Котлера: «маркетинг – це вид діяльності, спрямованої на задоволення потреб людини шляхом обміну...» [2].

Протокол засідання Вченої ради № 9 від 28 вересня 2015 року

Н. Стельмашук розглядає маркетинг як систему організації та управління підприємством, що направлена на задоволення потенційного попиту споживачів. А також досягнення цілей шляхом планування і розроблення товару, ціни, ефективних методів просування товару, ціни, ефективних шляхів просування, проведення активної комунікаційної політики [5].

Маркетингове управління конкурентоспроможністю автор розуміє як процес аналізу, розробки та втілення в життя засобів, які розраховані на встановлення, зміцнення та підтримку вигідних обмінів з покупцями для досягнення мети підприємства – отримання прибутку, росту обсягів збуту, збільшення частки ринку тощо. Серед шести концепцій маркетингового управління основними є удосконалення виробництва, удосконалення товару, інтенсифікація комерційних зусиль [5].

Маркетинг як система організації та управління конкурентоспроможністю все більше застосовується навчальними закладами як необхідний засіб виживання в ринкових умовах.

Філіп Котлер та Карен Ф. А. Фокс зазначають, що навчальні заклади, які розуміють необхідність використання маркетингової стратегії, досягають своїх цілей більш ефективно. Маркетинг, за переконанням авторів, слід застосовувати в діяльності навчальних закладів у зв'язку з такими перевагами:

1. Успішність у виконанні місії навчального закладу. Використання маркетингових технологій сприяє якісному порівнянню фактичної діяльності закладу із встановленою місією та визначеною метою. Це забезпечує ґрунтовну основу для розроблення освітніх програм.
2. Покращення задоволення потреб цільових аудиторій навчальних закладів і ринку. Маркетинг забезпечує вивчення запитів ринку та визначення освітніх потреб споживачів послуг, які надає освітній заклад. Він сприяє покращенню рівня задоволення усіх цільових аудиторій навчального закладу.

3. Якісне залучення маркетингових ресурсів. Намагаючись задовольнити потреби своїх споживачів навчальні заклади мусять залучати різноманітні ресурси, включаючи тих, хто навчається, хто навчає та інші. Маркетинг забезпечує науковий підхід до залучення цих ресурсів.
4. Підвищення ефективності маркетингових дій. Використання маркетингових технологій забезпечує раціональність в управлінні навчальним закладом, сприяє координації роботи з покращення програм, ціноутворення, комунікацій та розподілу [3].

Запровадження освітнього маркетингу передбачає використання технологій. Технологію запровадження маркетингового управління в освіті можна визначити як поетапну діяльність з відповідними управлінськими впливами, яка представлена у формі збирання, опрацювання й аналізу інформації щодо вивчення ринку й динаміки споживчого попиту та можливостей навчального закладу на основі проведення маркетингових досліджень із використанням специфічного інструментарію "маркетинг-мікс" [4].

Крім того, для успішності реалізації технології необхідно враховувати певні умови. Упровадження технології включає такі етапи:

- дослідження факторів зовнішнього впливу на життєдіяльність навчального закладу;
- дослідження факторів внутрішнього впливу (ресурсів) навчального закладу;
- вивчення та проведення аналізу ринку освітніх послуг і ринку праці;
- формулювання мети діяльності навчального закладу з урахуванням вимог ринку в організації педагогічного процесу;
- розроблення стратегії діяльності навчального закладу;
- розроблення комплексу освітніх послуг з урізноманітненням їх форм та видів;
- забезпечення якості надання освітніх послуг;

- забезпечення переваг свого навчального закладу в умовах конкуренції [4].

Зазначений у назві статті емпіричний (від грец. *ἐμπειρία* — досвід) [1] аспект дослідження маркетингового управління конкурентоспроможністю ПТНЗ передбачає надання результатів щодо дослідно-експериментальної роботи, яка була виконана за темою «Педагогічні основи управління професійно-технічним навчальним закладом в умовах ринкової економіки» на базі «Роменського вищого професійно-технічного училища». При проведенні роботи особливу увагу було приділено освітньому маркетингу.

Мета дослідно-експериментальної роботи полягала у розробленні, обґрунтуванні та запровадженні теоретико-методологічних та практико-орієнтованих педагогічних основ управління ПТНЗ, призначених для підвищення конкурентоспроможності навчальних закладів ПТО шляхом підготовки затребуваних у регіоні кваліфікованих робітників, здатних адаптуватися до вимог ринку праці шляхом саморозвитку і самореалізації.

Згідно з програмою дослідно-експериментальна робота включала три етапи, кожен з яких передбачав виконання конкретних завдань. Так, на першому *констатувальному етапі* (2013 рік):

- опрацьовано та здійснено аналіз вітчизняного та зарубіжного досвіду організації системи управління у професійно-технічних навчальних закладах, використання сучасних технологій, форм і методів управлінської діяльності;

- здійснено аналіз анкетного опитування соціальних партнерів (керівників професійно-технічних навчальних закладів, представників місцевих органів влади, замовників робітничих кадрів (роботодавців), керівників та учнів загальноосвітніх навчальних закладів), який дозволив дослідити тенденції розвитку регіонального ринку праці, вимоги до якості підготовки робітничих кадрів для потреб економіки, проблеми та необхідність змін в організації управління у професійно-технічних навчальних закладах в сучасних умовах, запити молоді на отримання освітніх послуг;

- на основі проекту «Положення про маркетингову службу у ПТНЗ» створено службу маркетингу, визначено її функціональну структуру, завдання та персональний склад окремих маркетингових груп за напрямками діяльності;

- розроблено загальні критерії ефективного застосування маркетингової діяльності в управлінні навчальним закладом (табл. 1).

Таблиця 1

Критерії ефективного застосування маркетингової діяльності в управлінні ПТНЗ

Назва критерію	Ефективність застосування критерію
діяльнісний	орієнтація на споживачів освітніх послуг
маркетингово-інтеграційний	взаємодія маркетингової, навчальної, наукової, економічної, управлінської та господарської діяльності навчального закладу
інформаційний	- адекватність маркетингової інформації (правові, часові та інші параметри); - швидкість реагування всіма організаційними структурами управління ПТНЗ
маркетинг-планування	стратегічна орієнтація та оперативність управління маркетинговою діяльністю

Згідно програми *на формуальному етапі* (2014 рік) дослідно-експериментальну роботу було проведено у такій площині:

- здійснено експериментальну перевірку ефективності організаційної структури маркетингової служби ДПТНЗ «Роменське вище професійне училище», відпрацьовано механізми її діяльності;

- на підставі отриманих результатів удосконалено «Положення про маркетингову службу професійно-технічного навчального закладу»;

- розроблено методичні рекомендації з формування та організації діяльності маркетингової служби ПТНЗ;

- розроблено методичні рекомендації з організації профорієнтаційної роботи у закладах професійно-технічної освіти;

- удосконалено структуру маркетингової служби Роменського ВПУ, розроблено план маркетингу на 2014-2015 навчальний рік;

- сформовано банк даних соціальних партнерів, робочих місць для проходження виробничої практики та працевлаштування випускників училища та учнів 8-11 класів загальноосвітніх шкіл;

- запроваджено нові структурно-функціональні підрозділи, а саме: науково-методична та економічна служби, профільні об'єднання.

Узагальнюючий етап (2015 рік – ще триває) передбачає впровадження *Моделі управління професійно-технічним навчальним закладом в умовах ринкової економіки*, сутність якої полягає у створенні педагогіко-соціально-економічних умов для підвищення синергетичного ефекту від взаємодії внутрішніх структурно-функціональних підрозділів ПТНЗ (навчально-виробничого, навчально-методичного, навчально-виховного, фінансово-економічного) та соціальних партнерів (замовників робітничих кадрів, органів місцевого самоврядування, наукових установ, навчальні заклади та громадські організації), спрямованого на досягнення основної мети експерименту – формування конкурентоспроможного навчального закладу ПТО в умовах ринкової економіки (табл. 2).

Таблиця 2

Синергетична взаємодія ДПТНЗ «Роменське вище професійно-технічне училище» з його соціальними партнерами

Внутрішні структурно-функціональні підрозділи	Соціальні партнери
навчально-виробничий	замовники робітничих кадрів
навчально-методичний	органи місцевого самоврядування
навчально-виховний	наукові установи
фінансово-економічний	навчальні заклади
	громадські організації

Обмін досвідом щодо результатів дослідно-експериментальної роботи здійснюється шляхом проведення науково-практичних семінарів, круглих столів, семінарів-практикумів, інших масових заходів.

Окремої уваги заслуговує створення *інформаційно-соціальної платформи*, функціонування якої передбачає активне використання ІКТ. Так, ефективною формою донесення інформації про навчальний заклад є Протокол засідання Вченої ради № 9 від 28 вересня 2015 року

відкриття окремої сторінки училищного відеоканалу на сайті YouTube. Також ПТНЗ ефективно використовує можливості мережі Інтернет-ресурсів у міжнародній співпраці, зокрема для проведення Web-конференцій, он-лайн зустрічей з метою обміну досвідом з питань організації професійної підготовки.

Соціально-економічний ефект упровадження результатів дослідно-експериментальної роботи відображають кількісні та якісні показники ефективності навчально-виробничої діяльності ПТНЗ такі як:

- виконання державного замовлення більше ніж на 100 %;
- працевлаштування більше 95 % випускників за отриманою професією переважна більшість з яких (75 %) протягом останніх двох років закріплюється на першому робочому місці за отриманою в ПТНЗ професією;
- збільшення надходжень до спеціального фонду більше ніж в 4 рази протягом останніх трьох років (за рахунок надходжень від виробничої практики та виробничого навчання, а також введення нових освітніх послуг);
- оновлення матеріально-технічної бази ПТНЗ.

Результати проведення ДЕР *довели*, що у майбутньому учасники ринку освітніх послуг у фінансуванні своєї діяльності будуть все більше залежати від диференціації й диверсифікації пропонованих послуг. Одним з перспективних напрямів розширення асортименту освітніх послуг керівництво ДПТНЗ «Роменське вище професійне училище» вважає формування та розвиток системи «освіта протягом життя». Тому логічним продовженням проведеної роботи має стати наступна тема дослідно-експериментальної роботи щодо організації навчання за програмою перепідготовки або підвищення кваліфікації у закладах професійно-технічної освіти.

Висновки. Маркетингове управління є невід'ємною частиною навчально-виробничої, навчально-методичної, навчально-виховної та фінансово-економічної діяльності навчальних закладів системи ПТО. Ці заклади освіти в ринкових умовах повинні бути конкурентоспроможними на

Протокол засідання Вченої ради № 9 від 28 вересня 2015 року

ринку освітніх послуг, основний шлях до цього – підготовка затребуваних у регіоні кваліфікованих робітників, здатних адаптуватися до вимог ринку праці. Досвід створення на базі ПТНЗ маркетингової служби, розроблення та запровадження на її підставі моделі управління професійно-технічним навчальним закладом в умовах ринкової економіки, довів ефективність їх функціонування.

Отже, напрями подальших розвідок лежатимуть у площині необхідності адаптування та удосконалення цього досвіду на інших ПТНЗ, у тому числі в напрямі диференціації и диверсифікації номенклатури надання освітніх послуг навчальними закладами ПТО.

Література

1. Вікіпедія : електронна бібліотека. – [Електронний ресурс]. – режим доступу:
<https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%95%D0%BC%D0%BF%D1%96%D1%80%D0%B8%D0%B7%D0%BC>].
2. Котлер Ф. Основи Маркетинга / Ф. Котлер. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://gtmarket.ru/laboratory/basis/5091>.
3. Котлер Ф. Стратегічний маркетинг для навчальних закладів / Ф. Колер. Карен Ф.А. Фокс; пер. с англ. – К.: УАМ, вид. Хімджест, 2011. – 580 с.
4. Рябова З.В. Маркетингове управління в освіті: технологічний аспект / З.В. Рябова. – [Електронний ресурс]. – режим доступу: http://narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=2612.
5. Стельмашук Н.А. Структура маркетингового управління конкурентоспроможністю аграрних товаровиробників / Н.А Стельмашук. – Інноваційна економіка: науково-виробничий журнал. – № 8. – 2013 [46]. – С. 111-117.

Алексеева Світлана

*кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник
лабораторії професійного дистанційного навчання,
ІІТО НАПН України
старший науковий співробітник
м. Київ*

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ДИЗАЙНЕРСЬКОЇ КАР'ЄРИ В ЕКОНОМІЧНО РОЗВИНЕНИХ КРАЇНАХ СВІТУ

Анотація. В статті висвітлені основні аспекти розвитку дизайнерської кар'єри в економічно розвинених країнах світу Європи, Азії, США. Виокремлено особливості професійної підготовки майбутніх дизайнерів до розвитку кар'єри, охарактеризовано основні заходи, метою яких є розв'язання цієї проблеми у різних країнах світу. Розкрито сутність системи професійного консультування щодо формування кар'єрних стратегій, допомоги у плануванні професійної кар'єри. Проаналізовано зміст кар'єрних стратегій, що спрямовані на посилення інтересу до способів кар'єрного зростання.

Ключові слова: професійна кар'єра, кар'єрні стратегії, бінарна система публічних шкіл, професійне консультування, кар'єрний коучинг.

Аннотация. В статье освещены основные аспекты развития дизайнерской карьеры в экономически развитых странах мира Европы, Азии, США. Освещены особенности профессиональной подготовки будущих дизайнеров к развитию карьеры, охарактеризованы основные мероприятия, целью которых является решение этой проблемы в разных странах мира. Раскрыта сущность системы профессионального консультирования относительно формирования карьерных стратегий, помощи в планировании профессиональной карьеры. Проанализировано содержание карьерных стратегий, которые направлены на усиление интереса к способам карьерного роста.

Ключевые слова: профессиональная карьера, карьерные стратегии, бинарная система публичных школ, профессиональное консультирование, карьерный коучинг.

Abstract. In the article the lighted up basic aspects of development of designer career are in the economically developed countries of the world of Europe, Asia, USA. Lighted up features of professional preparation of future designers to development of career, basic measures the aim of that is a decision of this problem in the different countries of the world are described. Essence of the system of the professional advising is exposed in relation to forming of quarry strategies, help in planning of professional career. Maintenance is analysed quarry strategies that is sent to strengthening of interest in the methods of career advancement.

Keywords: professional career, quarry strategies, binary system of public schools, professional advising, quarry training.

Постановка проблеми. Провідна роль дизайну у розвитку постіндустріального суспільства визнана розвиненими державами світу. Дизайн активно розвивається в сферах промислового виробництва, економіки, культури і освіти в усіх економічно розвинених країнах світу. Сучасному суспільству потрібні дизайнери, які не тільки досконало опанували сучасні методи дизайну, володіють ґрунтовними знаннями високотехнологічного виробництва, а й здатні до професійного вдосконалення, кар'єрного розвитку, конкурентоспроможні на ринку праці. Здатність дизайнерів відповідати потребам ринку праці та витримувати конкуренцію – основні напрями професійної підготовки в країнах світу. Тільки конкурентоспроможний дизайнер, що має високий рівень кар'єрної мотивації, здатний до опанування нових видів діяльності, швидкого адаптування до умов науково-технічного прогресу, а отже, готовий вистояти й перемогти в процесі конкуренції [1].

Актуальність дослідження та публікації щодо проблеми. Аналіз останніх досліджень свідчить, що проблему професійної кар'єри досліджували Ф. Арсланов, Д. Закатнов, В. Орлов, М. Міропольська, Р. Калениченко А. Крицкий, А. Борисюк [1,2].

Метою статті є аналіз основних особливостей розвитку дизайнерської кар'єри в економічно розвинених країнах світу.

Сучасні процеси глобалізації та міжнародний поділ праці вимагають від фахівців дизайн індустрії готовності до діяльності в умовах конкурентної боротьби, здатність забезпечити стійке положення на ринку праці. Економічно розвинені країни світу приділяють значну увагу зазначеній проблематики і регулюють цей процес централізованим чином, що відбувається під безпосереднім контролем держави [2].

Виклад основного матеріалу. Як свідчить практика дизайнерська кар'єра розпочинається з отримання освіти. Дизайн-освіта у кожній країні світу має власну специфіку, що зумовлена як історичними умовами розвитку країни так і впливом процесів сучасної глобалізації. Загальною рисою філософії світового дизайну є професійне навчання через практику.

В європейських країнах розвиток професійної кар'єри в дизайнерській сфері носить індивідуальний характер. Так, у Великобританії професійна кар'єра можлива тільки для постійних працівників підприємства. На кожному підприємстві існує певна кількість працівників, які є висококваліфікованими, а решта працівників – тимчасові. А отже, на підприємствах відсутні програми кар'єрного розвитку кадрів. Для розв'язання проблеми кар'єрного розвитку у Великобританії налагоджена бінарна система публічних шкіл, що уможливорює надання послуг з розвитку та управління професійною кар'єрою. В Німеччині ринок праці обслуговується системою інститутів, починаючи з центрів професійної інформації та закінчуючи біржами праці. В цій країні налагоджена система центрів професійної інформації, де надаються консультації щодо кар'єрної послідовності заняття професійних позицій, формування кар'єрних стратегій, допомоги у плануванні професійної кар'єри. Під час таких консультацій з розвитку професійної кар'єри у галузі дизайну проводяться дослідження біографій кар'єри відомих дизайнерів, аналізуються стратегії формування

Протокол засідання Вченої ради № 9 від 28 вересня 2015 року

кар'єри, пропонуються методики управління і технології корегування індивідуальної кар'єри, обираються принципи побудови особистісної кар'єрної перспективи. У процесі кар'єрного консультування проводяться дослідження, що спрямовані на пошук можливостей розвитку індивідуальної дизайнерської кар'єри на основі ілюстративної ролі творчості успішних дизайнерів, що сприяє посиленню інтересу до способів планування власного кар'єрного зростання. Під час консультацій обов'язковим елементом є виявлення індивідуальних особливостей майбутніх фахівців з метою моделювання їхнього кар'єрного зростання. Особливу увагу, при консультуванні, надають проблемі самореалізації особистості у процесі професійної діяльності, що сприяє формуванню кар'єрної компетентності майбутніх дизайнерів. Консультанти виявляють збіги або розбіжності організаційно-виробничих умов, у яких фахівець має намір реалізовувати дизайнерську кар'єру. Під контролем консультантів знаходиться і кар'єрні стратегії майбутніх дизайнерів, які у разі мінливості цілей – корегуються. Основне призначення консультацій такого типу є формування у майбутнього дизайнера концептуального підходу до розвитку власної кар'єри на основі аналізу індивідуальних можливості і відповідно до наявних якостей.

Особливістю професійної підготовки дизайнерів у Сполучених Штатах є проведення кар'єрного коучингу, дослідження й оприлюднення результатів щодо рейтингу навчальних закладів, втілення програм працевлаштування, планів щодо розвитку кар'єри, програм конкурентоспроможності, інтеграція дизайн-освіти з виробництвом та бізнесом [4]. В США кар'єрний коучинг, що практикується в роботі з майбутніми фахівцями є типом особистого коучингу. Тренери надають відповідну допомогу за різними напрямками та стратегіями розвитку кар'єри, зокрема, у дослідженні можливостей розвитку кар'єри; набуттю навичок проходження співбесіди та формування особистісної впевненості; в опануванні креативних стратегій пошуку роботи, складання резюме; в оцінюванні власних сильних сторін; вмінь

Протокол засідання Вченої ради № 9 від 28 вересня 2015 року

особистісного маркетингу та брендінгу; основам спілкування з майбутніми роботодавцями, проведення переговорів з питань заробітної плати. Такі тренери проводять психологічний супровід та несуть відповідальність за дотримання кар'єрної стратегії зв'язку, роз'яснення та зобов'язання.

Кар'єрна стратегія зв'язку, роз'яснення та зобов'язання – це поетапний процес, що уможливорює формування кар'єроорієнтованого світогляду особистості, її професійно-важливих якостей, розвитку кар'єрних домагань та кар'єрних компетенцій. Так, етап зв'язку передбачає співпрацю з командою підтримки кар'єри та зв'язок з органами працевлаштування. Майбутній фахівець на практиці набуває вмінь «продавати себе», де він має найкращим чином розрекламувати свої здібності та досягнення. Етап роз'яснення включає вивчення кар'єрної історії особистості, її кар'єрного шляху та кар'єрних цілей; з'ясування відповідності цінностей особистості та її кар'єри; вивчення освітнього рівня особистості; виокремлення необхідних знань, умінь та навичок, що стануть в нагоді для успішної кар'єрної діяльності; виявлення інтересів, що будуть трансформовані в ефективну професійну діяльність. Етап зобов'язання має за мету створення плану дій та відповідальність за його реалізацію. Отже, в межах проведення кар'єрного коучингу майбутній фахівець безпосередньо набуває практичного досвіду самореалізації і застосування своїх знань на практиці, в нього формуються вміння само презентації, яке необхідно у кар'єрному зростанні [3].

Вивчення й оприлюднення результатів аналізу рейтингу навчальних закладів США передбачає регулярне озброєння абітурієнтів інформацією щодо якості освітніх програм, які пропонує той чи інший навчальний заклад, з питань статистики працевлаштування його випускників, надання інформації щодо середньої заробітної плати, що отримують колишні студенти даного навчального закладу тощо. Таким чином, майбутні дизайнери мають повне уявлення щодо переваг та недоліків навчальних закладів і отримують можливість об'єктивно їх обирати.

Протокол засідання Вченої ради № 9 від 28 вересня 2015 року

В практиці освіти США існують плани розвитку кар'єри, впровадження яких зумовлено підвищенням занепокоєнням останнім часом американських студентів та їхніх батьків щодо повернення їхніх інвестувань в освіту з отриманням робочого місця і, відповідно, необхідністю навчальних закладів продемонструвати і запевнити абітурієнтів, що вони можуть підготувати кожного студента до успішного професійного життя і гарантувати успішну кар'єру.

Вивчення проблеми розвитку дизайнерської кар'єри у країнах Східної Азії свідчить про національну своєрідність цього процесу. Така своєрідність визначається не індивідуальними кар'єрними досягненнями, а престижністю підприємства на якому працює фахівець. В азіатських країнах на підприємствах існує розгорнута система кадрової політики, що займається кар'єрним зростанням працівників і організацією планомірного, поступового їх переміщення від простої до складної змістовної праці, від нижчих до вищих сходинок професійної майстерності з врахуванням інтересів працівників і потреб виробництва. Основними завданнями цієї системи є закріплення на підприємстві стабільного контингенту дизайнерів, забезпечення раціонального їхнього використання, створення можливостей одержання в перспективі відповідної інтересам і потребам роботи, своєчасне забезпечення виробництва висококваліфікованими кадрами. Основною метою роботи системи кадрової політики є організоване кар'єрне просування дизайнерів на основі узгодженості з інтересами виробництва.

Аналіз зарубіжного досвіду розвитку професійної кар'єри майбутніх дизайнерів свідчить про наявність інтеграції дизайн-освіти з бізнесом. Така інтеграція успішно реалізується в багатьох країнах (США, Великобританія, Канада, Австралія; Японія, Китай, Південна Корея; Німеччина, Франція, Бельгія, Нідерланди тощо) і довела свою ефективність, оскільки є не тільки вдалою моделлю підготовки кар'єро орієнтованого фахівця, а й каналом

впровадження інновацій в сферу дизайну, що сприяє розвитку регіонів й різноманітних галузей виробництва.

Висновки. Проведений аналіз свідчить, що професійна кар'єра майбутніх дизайнерів виступає продуктом, що задається системою освіти. При цьому, майбутній дизайнер здобувши відповідну професійну підготовку гарантовано мають шанс на успішний розвиток кар'єри. Формування готовності до розвитку дизайнерської кар'єри, свідомо закладається майбутнім фахівцям системою освіти. Однак, дизайнерська кар'єра залежить від активності особистості, свободи її вибору в напрямку професійного зростання з урахуванням, передусім, власних інтересів та можливостей. В країнах світу існує функціональна система заходів (зокрема, консультування, кар'єрні коучинги, бінарні системи, центри), що спрямована на підтримку розвитку професійної кар'єри. Успішності розвитку професійної кар'єри дизайнерів у країнах світу сприяє процес міжнародної співпраці та мобільності фахівців. Мобільність дизайнерів на світовому просторі забезпечує конкурентоспроможність фахівців на ринку праці, що визначає можливість кар'єрного зростання, планування кар'єрної перспективи та професійного розвитку.

Література

1. Емельянова Л. А. Психология конкуренции и конкурентоспособности: монография /Л. А. Емельянова. – М. : Изд.-во МГОУ, 2008. – 440с.
2. Неборский Е. В. Способы осуществления интеграции образования, науки и бизнеса в университетах за рубежом / Е. В. Неборский // Известия Волгоградского государственного педагогического университета. – Серия «Педагогические науки». – Волгоград: ВГПУ Издательство «Перемена». – 2011. – № 1. – С. 137–141.
3. Kelsey Sheely. Best Graduate Schools Rankings. See where schools ranked in business, law, medicine, engineering, education, and more / Sheely Kelsey // U.S. News Releases 2014. – March 12, 2013 RSS Feed Print .

Протокол засідання Вченої ради № 9 від 28 вересня 2015 року

4. Susan Brennan. How Colleges Should Prepare Students For The Current Economy / Brennan Susan, Contributor. – Feb. 13, 2013.